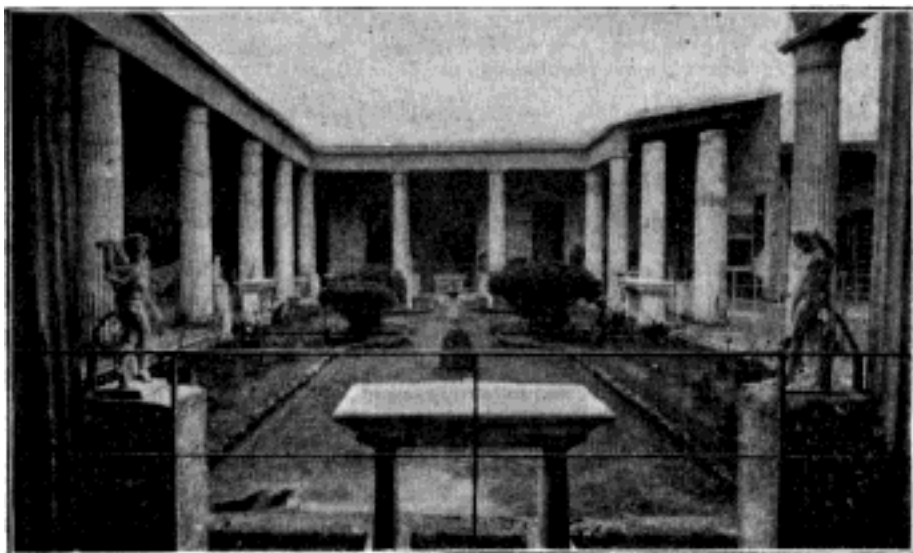

konservativního, jehož cílem jest zachovati co možná nejvíce a zničiti co možná nejméně, počíná se od r. 1860 (připojení Neapole ke království Italskému), kdy v čelo výkopů postaven Jos. Fiorelli (†1896), učenec italský, jenž této periodě vtiskl pečeť ducha svého. Důmyslu jeho podařilo se též učiniti sádrové odlitky zhybnulých Pompejanů, z nichž můžeme vyčísti historii posledních zápasův oněch ubožáků se smrtí (vyobr. č. 3256.). Tyto odlitky chovají se v malém museu pompejském, zřízeném při vchodě do města u brány Mořské. Ještě vjedné věci stala se náprava. Do poslední doby vše důležitější a zajímavé, co v P-jích bylo vykopáno (předměty,

podává Aug. Mau přehled o výkopech v »Mittheilungen des deutschen kais. archaeol. Instituts. Röm. Abtheilung«. O témž předmětu podávají se pravidelné zprávy také v »Atti della r. accademia dei Lincei«, a to v oddíle: Notizie degli scavi.

P. tvoří téměř ovál v průměru 1200 a 720 m; objem města činí něco přes 3 km, area 662.684 m². Město bylo obehnané hradbami 8—8,5 m vysokými a 6 m širokými, které sesíleny byly ještě 12 věžemi v určitých vzdálenostech od sebe. Do města vedlo 8 bran, které mají moderní pojmenování podle měst, ke kterým z nich vedou silnice, na př. brána Herkulánská, Stabijská, Nolská,

Č. 3257. Peristyl domu Vettiů v Pompejích.

malby, mozaiky), neoponecháno na místě, nýbrž dopraveno do Národního musea neapolského, tak že navštěvovatelé P-jej videli před sebou pouze holé zdi, které ani v nejbujnější obrazotvornosti nemohly vzbuditi jasně představy o tom, jak antický dům římský vypadal a byl zařízen. Nyní věci nejen se ponechávají na místě, ale i celý jeden dům elegantní a rozsáhlý, tak zv. dům V e t t i ů v (vykopaný r. 1894, vyobr. č. 3257.), zvláště dobře zachovaný a krásou maleb nástěnných vše dosavadní toho druhu v P-jích objevené předstihující, doplněn věrně a přesně tak, že se tu jedním rázem můžeme poučiti o zařízení domu starořímského. Dosud jsou vykopány asi tři pětiny města. O dějinách zasypání a výkopů srv. hlavně G. Fiorelli, Pompeianarum antiquitatum historia (2 sv., Neapol, 1860—62). Od téhož učence: Gliscavi di Pompei dal 1868 al 1872 (t., 1873); Pompeie la regione sotterrata dal Vesuvio (t., 1879). Kromě toho každoročně

Kapujská; brána, která k moři vedla, slove nyní Mořská. Celé město rozdělil Fiorelli podle své domněnky, ne zúplna správně, v 9 okresů (*regiones*). V každém okrese jsou *insulae*, t. j. komplexy domů ulicemi na všech stranách ohraničené. Ulice (*viae*), vyjímaje tři hlavní, a to: *decumanus maior* (*Strada di Nola*), *dec. minor* (*Strada dell' Abbondanza*), které běží městem paralelně od záp. k vých., a *Cardo* (*Strada Stabiana*), která kolmo k nim běží od sev k jihu, označeny jsou v jednotlivých insulách postupně pouze číslicemi řadovými. Rovněž tak každé dvéře do ulice mají své číslo, na př. orientace domu Vettiů naznačena takto: Reg (io) VI, Ins (ula) XIII, via nona (ul. devátá), č. 1. Síť ulic jest upravena podle určitého, napřed promyšleného plánu. Šírka jejich kolísá se mezi 6—3 m, některé živější jsou širší, na př. *Strada dell' Abbondanza* má 8,5 m šířku. Ulice pompejské jsou vesměs dlážděny polygonálními balvany lávovými, po obou stranách ulice běží chodníky 1/4 m vysoké a 1—2 m ši-

roké. Aby se mohlo přecházeti z ulice do ulice, aniž by třeba bylo sestoupiti dolů s chodníku poměrně dosti vysokého, do dláždění zapuštěny jsou zvláště na křižovatkách kusy lávové ve výši chodníků. Opatření toto bylo zvláště pohodlné za prudkých jižních lijaviců, kdy voda tekla plným proudem ulicemi. V ulicích živějších, které již svou šířkou, jak praveno, liší se od tichých, byl kram vedle kramu; v krámech viděti dosud zděné pulty a v nich okrouhlé otvory pro nádoby, jejichž obsah byl tu prodáván. Ulice tiché, vyjímaje vchody do domů, mají vzhled jednotvárných zdí bez všelikého rozčlenění. Stěny vnější natřeny jsou obyčejně zcela bíle, neb se spatřuje pouze dole černavé neb tmavočervené pole jako podstavec. Architektonické výzdoby průčelí obyčejně nedbáno. Bylat' ulice římskému domu jen »cestou, která běží mimo vchod«. Okna do ulice byla jen sporadicky, téměř jen v prvním patře, a vzhledem k velikosti stavby poměrně malá a úzká. Vysvětlení tohoto rozdílu mezi našimi domy moderními a antickými jest snadné. Osvětlení a vzduchu dostávalo se domu římskému dvěma vnitřními dvory, t. atriem a peristylem, o nichž bude řeč. Jakéhois oživení dodávají pustým stěnám pompejským t. zv. dipinti, nápisy provedené barvou červenou nebo černou. Obsahem jejich jsou obyčejně volební provolání, doporučení kandidátův k volbám neb oznámení her gladiátorských. Tu třeba hned zmíniti se o jiném ještě druhu nápisův pompejský h, t. zv. graffiti, které veškrábány jsou špičatým předmětem do sloupův a zdí. Obsah jejich jest velmi rozmanitý. Dipinta i graffiti zjednáávají nám pohled do denního života obyvatelův pompejských. Četné zvláště v hlavních ulicích jsou kašny. Vodojem má podobu čtverhranou a zdělan jest z lávových kvádrů skobami spojených. Voda vtěka a do vodojemu rourou umístěnou v pilíři na zadní části kašny; výtok jest obyčejně ozdoben případným reliefem. Mimo to stojí tu a tam na ulicích zděné silné sloupy, které nahoře nesly vodojemy, z nichž voda slabšími rourami rozváděla se po městě. Na křižovatkách (*compita*) patříují se oltáře, zasvěcené kultu ochranných božstev ulic (*lares compitales*).

Nejdůležitější místo bylo t. zv. *forum civile* (hlavní náměstí, viz přílohu) v záp. části města, středistě městského života. Sloužilo za trh, za shromáždění občanů, k procházkám aj. Jest 157 m dlouhé, 33 m široké a bylo vydlážděno travertinovými deskami. Ovládáno bylo na sev. chrámem Jovovým, na ostatních třech stranách obstoupeno bylo dvoupatrovými sloupovými, z nichž dolejší bylo slohu dórského, hořejší iónského. Z četných soch, bronzových i mramorových, kterými forum bylo ozdobeno, nezachovala se žádná, zbyly na místě jen podstavce. V době zkázy oprava fora nebyla ještě hotova. Povožům forum bylo nepřístupné, poněvadž všech 7 vchodů z ulic do fora ústících jest zahrazeno sloupovitými balvany. Okolo fora seskupeny jsou nejdůleži-

tější chrámy, budovy pro správu městskou, sině pro rozličná odvětví průmyslu a obchodu.

Chrám Jovův zvedá se na mohutné substrukci 38 m dlouhé, 17 m široké a 3 m vysoké. Ke vchodu vedou schody: do polovice dvoje úzké, v pravo a v levo, vysoká plošina mezi nimi sloužila bezpochyby za řečniště (*rostra*), v druhé polovici zabírají schody celé průčelí. Dole po obou stranách stály jizdecké sochy. Dvanáct sloupův korintských, 6 v průčelí, 3 po každé straně, tvořilo přední chrámovou. Nádherným vchodem vstoupilo se do cely 18,5 m dlouhé, zvláště bohatě vyzdobené, na jejíž zadní stěně spatřuje se dosud basis téměř 3,5 m vysoká, třikrát delší než její šířka. Na této stála kdysi patrně triada známých božstev (Jupiter, Juno, Minerva). Byl tedy tento nejrozsáhlejší chrám pompejského *Capitolium*. V sev.-vých. rohu fora bylo *macellum* (tržnice pro potraviny). Sloupoví čtyřstrané obklopovalo dvůr, v jehož středu zvedala se rotundovitá stavba (*tholos*), která spočívala na 12 sloupích, z nichž na místě zbyly jen podstavce; v ní byly čistěny ryby. Na záp., sev.-vých. a jižní straně tržnice stála velká řada kramů, tak zařízených, aby se neotvíraly na stranu jižní, poněvadž by potraviny teplem braly rychle zkázu. V *macellu* bylo také místo posvátné: kaple zasvěcená kultu císařskému (uprostřed vých. stěny budovy); v ní byly nalezeny sochy Octavie, sestry cis. Augusta, a syna jejího Marcella, kterýž měl nastoupiti na trůn po Augustovi, a e předčasná jeho smrt zmařila naděje Římanů. Marcellus byl také patronem P-*ej* a socha jeho stála též na náměstí Trojúhelníkovém. Vedle jest podlouhle čtyřhraná místnost (18 x 20,5 m), kdysi bohatě ozdobená, s mohutnou apsidou na straně vých., bezpochyby svatyně larův obecných (*sacellum larum publicorum*), ochranných božstev obce P-*ej*. V pravo dále druzí se dvůr vysokými zdmi ohrazený. Protí vchodu zvedá se na substrukci chrám a před ním uprostřed dvora stojí oltář, jehož průčelní relief (oběť býčí) svědčí, že chrám zasvěcen byl císaři živému. Poněvadž pak chrám tento byl vystavěn teprve r. 63 po Kr., jest pravděpodobno, že to byl chrám ku počtě císaře *Vespasiana*. Vedle chrámu *Vespasianova* stojí zbytky veliké budovy, kterou dala vystavěti kněžka *Eumachie* za tržnici zbožísoukenného. Na všech čtyřech stranách byla sloupoví, vchodu na straně vých. veliká apsis a v ní chována dosud basis pro sochu, která představovala svornost v rodině císařské (*Concordia Augusta*); té totiž *Eumachie* budovu tuto zasvětila. Kolem sloupoví na třech stranách, vyjímaje stranu hledičí na forum, vede krytá chodba (*crypta*), ve které uprostřed strany vých. stála mramorová socha zakladatelky (nyní v museu neapolském). Poslední stavba na vých. straně fora jest prostorná místnost, která asi krytá nebyla. Stěny její byly obloženy deskami mramorovými. Na jižní straně jsou s ní ve spojení dvě

menší tribuny. Snad to byla hlasovací místnost při volbách (*comitium*). — Jižní úzká strana fora zabrána byla úplně třemi prostornými stavbami, ve kterých ne bez důvodu spatřují se municipální budovy. Prostřední byla zasedací síň (*curia*) městské rady, krajní dvě budovy byly úřadovny pro duumviry a pro aedily. — Západní stranu fora zdobily: basilika, chrám Apollónův a opět nějaká tržnice. Basilika, budova, která sloužila obchodu a soudnímu jednání, byla zajisté jedna z největších, nejvelkolepějších a nejzajímavějších budov pompejských. (Půdorys její viz na tab. IV. Architektura etruská a římská) Pět vchodů, které bylo lze uzavřítí, vedlo do nekryté předsíně (*chalcidicum*). Přes čtyři schody lávové vstupuje se dále dovnitř. Vnitřní prostor 55 × 24 m rozdělen byl 28 mohutnými, asi 10 m vysokými sloupy cihlovými v prostor střední a ochoz. Naproti tomu architektonické rozčlenění stěn bylo dvoupatrové. Nad polosloupy, které vyčnívaly ze zdi a měly asi poloviční výšku vnitřních sloupů, zvedala se hořejší část stěny, tvořená řadou sloupů, které místy spojeny byly za účelem větší pevnosti krátkými kusy stěn s oknem. Tudy vnikalo hlavně světlo dovnitř. Na příčné kratší straně proti vchodu zvedal se na podstavci soudní tribunál, místo pro soudce. Pod tribunálem nachází se klenutý prostor, spojený dvěma kruhovými otvory v klenbě s tribunálem. Bezpochyby chovány tam byly předměty, kterých bylo třeba při soudním jednání. Proti podélné straně basiliky přes ulici stál chrám Apollónův v uprostřed dvora 54,5 × 31,5 m velikého, který po stranách byl ozdoben dvoupatrovým sloupovým korinthským, částečně dosud zachovaným. Substrukce chrámu jest 2,5 m vysoká. Před schody vedoucími ke chrámu stojí velký oltář pro oběti zápalné; na levo u schodů sloup se slunečními hodinami. Chrám sám byl peripteros. Malou cellu, ve které dosud viděti basi pro sochu Apollónovu a omfalos podoby polovice vejce, obstupovala se všech stran řada sloupův. Chrám Venuše Pompejské objeven byl při výkopech, podniknutých r. 1898 na velikém místě za tribunálem basiliky. Bohužel kromě substrukcí (27 × 15 m) nezachováno z něho nic. Zemětřesením r. 63 byl pobořen, a když nastala katastrofa r. 79, stavba přes substrukce nepokročila. Velikolepá sloupoví měla jej obklopovati na všech stranách. Vedle Capitolia býval by to byl největší chrám pompejský. Dáme-li se z fora slavobranou na pravo od chrámu Jovova, přijdeme do největší ulice pompejské (*Strada del foro*). Tam, kde ji protíná ulice Nolská, stojí na pravém rohu zbytky chrámu Fortuny Augusty, zasvěceného bohyni osudu, chránící císaře a jeho rod. Od ulice chrámový prostor byl oddělen železným mřížovím. Stavba jest 24,5 m dlouhá a 9,5 m široká. Schodiště vedoucí k předsíni chrámové přerušeno jest v první polovici prostředem povýšenou plošinou, na níž stojí oltář.

Průčelí předsíně tvořeno bylo čtyřmi sloupy korinthskými. Stěny celly byly obloženy mramorovými deskami; ve výstěnků (*aedicula*) na zadní stěně stála socha Fortuny.

V jižním cípu města prostírá se druhé náměstí, menší, které od své trojúhelníkové podoby nazývá se *forum triangulare*. Na něm stál od dávných časů (VI. stol. př. Kr.) chrám slohu dórského, zasvěcený pravděpodobně Minervě. Vedle této byli tu asi ctěni také Apollón, Artemis a Létó. Z chrámu samého zachovány jsou na místě jen skrovně zbytky. Na dvou stranách náměstí toto ozdobeno bylo sloupovými slohu dórského. Na sev. straně obě řady sloupův se sbíhají a tam nachází se vysoká iónská předsín, jakýsi druh propylaj, která tvořila monumentální vstup do divadla. S třetí volně strany fora otvírá se rozkošný pohled do roviny, na protější hory, na moře a pobřeží Sorrenta. Mezi nán. Trojúhelníkovým a ulici Stabijskou prostírá se větší divadlo, jehož stavba pochází z II. stol. př. Kr., poměrně dosti zachovaná. Hlediště (*cavea*) s polokruhovými řadami sedadel, které rozděleny jsou v klínovitá oddělení (*cunei*) šesti paprskovitě vystupujícími řadami schodů, spočívá na svahu pahrbku; jen nehořejší čtyři řady sedadel nesený jsou polokruhovou klenutou chodbou. Rozděleno pak bylo hlediště ve tři pořadí sedadel. V nejdolejším, obsahujícím 4 řady nízkých a širokých sedadel, a v orchestře seděli na *bisellii* (stolicích s dvojnásobnou šířkou obyčejného sedadla) členové městské rady. Prostřední pořadí čítalo 20 řad sedadel, nehořejší opět 4 řady. K nejdolejším sedadlům přístup byl z orchestry. K prostředním jednak z orchestry po schodech, jednak šesti vchody ze zmíněné klenuté chodby; k nehořejšímu pořadí byl přístup z chodby na zevní straně divadla běžící. Do orchestry vedou dva postranní vchody, nad nimi zvedají se čtyřhrané plošiny (*tribunalia*), z nichž jedna vyhrazena byla pro úředníka pořádacího hry, druhá bezpochyby pro městské knězy. Hlediště mohlo pojmuti asi pět tisíc diváků. Proti úpalu slunečnímu mohlo se pokrytí plachtami. Naproti hledišti spatřuje se jeviště 33 m široké, ale pouze 6,5 m hluboké, nad půdou orchestry zvedá se do výše 1 m. Za jevištěm většího divadla nalézá se menší divadlo kryté (*theatrum tectum*), určené k hudebním produkcím (*odeum*). Střecha měla účel akustický. Hlediště jeho mohlo pojmuti asi 1500 osob. Mezi jevištěm většího divadla a městskou hradbou nalézá se veliké čtverhrané sloupoví, které původně mělo ten účel, aby navštěvovatelům divadla při náhlém lijávcí poskytl ochrany, ale později bylo upraveno za kasárna gladiátorská. Na volném prostranství konala se asi cvičení gladiátorská, kolem pak nalézaly se ve dvou patrech nad sebou celly obytné a jiné místnosti. Na levo od vchodu do nám. Trojúhelníkového spatřují se rozvaliny palaestry, místa to pro gymnastická cvičení. V ní nalezena byla dobrá kopie slavné

sochy Polykleitovy, t. zv. *doryforos* (v. t.). Na východ od palastry upoutají naši pozornost barokní ruiny malého chrámu, zasvěceného kultu cizího božstva, totiž egyptské Isidě. Po velebných formách chrámu řeckého není tu ani památky. Chrám Isidin byl podle nápisu umístěného nad vchodem znova postaven po zemětřesení r. 63. Byl 30 m dlouhý, 18,5 m široký a stál uprostřed nádvoří chrámového, obstoupeného se všech stran sloupovím. Malba stěn sloupoví provedena byla živými barvami převážně na červené půdě; sloupy v dolní třetině červené, zbytek bílé; chrám sám byl natřen zcela bíle. Do malé předsině chrámové vstupovalo se po schodech, odtud do cely chrámové, která mimo to byla přístupna také ještě s levé strany po schůdkách postranních. Před chrámem v levém koutě nádvoří malá čtyřhraná ohrazená stavba, nekrytá, ale se štíty napřed i v zadu. Uvnitř na zadní straně vedou schody do klenuté podzemní komory, kdež nalézá se nádržka pro posvátnou vodu nilskou. K zadní straně chrámové poji se ještě dvě místnosti, v nichž bezpochyby byly svěceny mystérie a konány rozličné tajemné obřady. Nedaleko od chrámu Isidina v ulici Stabijské jsou rozvaliny ještě jednoho malého chrámu, který podle vši pravděpodobnosti zasvěcen byl »Z e v o v i m i l o s t i v ě m u« (*Zeus meilichios*).

Lázně měly ve společenském životě římském, zvláště za doby císařské, veliký význam. V P-jích nalézáme tři městské budovy lázeňské (*thermy*), dvě zařízení oddělené pro mužské a ženské, jednu pouze pro mužské. Mimo to vykopány dosud dvojce lázně soukromé. Největší a nejstarší jsou t. zv. *thermy stabijské*, nazvané tak proto, že se nacházejí v ulici Stabijské na rohu *Strada dell' Abbondanza*. Vystavěny byly ještě v době samnitské (II. stol. př. Kr.), ale v pozdějších dobách opravovány. Nejprve vstupujeme do dvora na třech stranách sloupovím obstoupeného, do t. zv. *palastry*, místa pro gymnastická cvičení. Na levé straně jest dráha 2,48 m široká, tufovými kameny vydlážděná, na které se koulelo kamennými koulemi, jako u nás na kuželníku. Dále jest tu bassin ke koupání a místnosti pro svlékání šatů. Zvláštní pozornosti zasluhují jemně provedené štukové reliefy na levé a zadní stěně. Na pravo od vchodu vstupuje se do vlastních síní lázeňských pro mužské. Nejprve jest předstín, jejíž klenutý strop jest bohatě a pestře vyzdoben; z té přímo jde se do svlékárny (*apodyterium*). Do výstěnků 1,75 m od půdy vysoko ukládaly se šaty. Zajímavé jsou tu štukové reliefy nástrojn, podobné v místnosti odtud na levo, v *tepidariu*. Na levo z předstíne nachází se místnost pro lázeň studenou (*frigidarium*). Odtud vchází se apodyteriem v levo do lázně vlahé a dále v levo do lázně teplé (*caldarium*). Na druhé straně byly lázně pro ženské, které obsahují tytéž místnosti. Mezi oběma jest výtopna (*hocaustum*). *Tepidarium* a *caldarium* zahřívány byly tím způsobem,

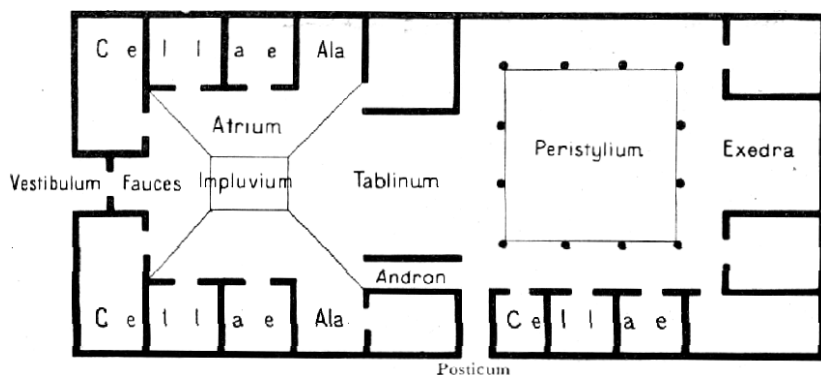
že podlahy jejich stály na nízkých sloupcích a stěny byly duté, tak že ohřátý vzduch vezpod a po stranách mohl proudit. — Menší a jednodušší jsou lázně sev. od fora, vykopané r. 1824. Tyto zabírají celou insulu, jsou 49,5 m dlouhé, 53 m široké. Byly také dvojité, zvláště pro mužské a pro ženské. Obsahují tytéž místnosti, jako *thermy* právě popsané. *Apodyterium* mužské, 11,5 m dlouhé, 6,8 m široké, má mosaikovou podlahu, kamenné lavice a bohaté štukové ornamenty a reliefy. Na levo odtud vstupuje se do *frigidaria*. Z *apodyteria* v pravo jest *tepidarium*, jehož vzduch byl tu ohříván ještě podle staršího způsobu velikou pávní, naplněnou řevavým uhlím. Ve stěnách jsou výklenky pro šaty, římsa podepřena jest telamonij (atlanty), klenutý strop má štukovou omítku s bohatými reliefy. Odtud se vstupovalo do lázně horké 36,5 m dlouhé, 5,5 m široké. V ní na pravo čtyřhraná vana mramorová asi pro 10 osob, mimo to na protější straně kulatá pánev mramorová (*labrum*) k omývání a polévání horkou vodou. Lázně ženské jsou menší a jednodušší zařízení. Třetí lázně t. zv. ústřední na křižovatce dvou hlavních ulic, t. Nolské a Stabijské, nebyly v době katastrofy ještě dokončeny. Tyto lázně měly také t. zv. *Laconicum, assa sudatio*, suchou lázeň potní

V jiho-vých. koutě značně daleko od části města vykopaných, těsně při hradbách městských spatřují se rozvaliny amfiteatru (v. t.), divadla k provádění štvanic a zápasů šermířských. (Vyobrazení podáno v díle II. str. 159.) Velikost jeho mezi zachovanými amfiteatry jest prostřední s průměry 140 a 105 m. Stavba zevně vypadá málo impozantně, poněvadž elliptické zápasisti (*arena*) bylo prohloubeno pod úroveň půdy, aby vnější obkličující zdi nebyly příliš vysoké. Šetřilo se stavivem. Na jižní severní straně vedou dva hlavní vchody do areny, kterými vstupovali šermíři, třetí vstup, úzký a temný, jest nastraně západní; jest to brána mrtvých (*por Libitinaensis*), kterou odstraňování byli ti, kdo padli na zápasisti. Při každém z těchto tří vchodů nalézá se malá, temná komora; v nich stěží chována byla dravá zvířata, spíše tam bylo uloženo nějaké náční Tricet pět řad tufových sedadel zvedá se do kola, rozdělených ve tři pořadí. Hořejší dvě pořadí přístup na jsou schody vnějšími, nejdolejší z klenuté chodby, která se táhne kol do kola pod druhým pořadím. Amfiteatr pompejský mohl pojímat asi 20.000 diváků; počítáno bylo nejen na občanstvo pompejské, ale také na návštěvu z míst okolních. Proti slunečnímu úpalu diváci chráněni byli velikou plachtou (velum), která se rozestřela nahoře pomocí zvláštního zařízení v případě potřeby.

Ze závodů obchodních a průmyslových zastoupeny jsou hlavně: pekařství, valchářství, jirchářství a hostinství, pokud ještě nyní podle charakteristických zbytků možno poznati. Ovšem v městě velikosti P-jej zastoupena byla přirozeně všechna odvětví prů-

myslová, sloužící potřebám obyvatelstva. Pekařství, s nímž spojeno bylo tehdy zároveň mlynářství, poznává se podle kamenných mlynův a pekařské peci. Dosud nalezeno asi 20 takových obchodův. Závody valchářské známe dosud tři. O řemesle tomto jsme dopodrobna zpraveni nejen podle zachovaných zbytkův, ale i některými nástěnnými malbami. Jedno valchářství nalézá se v domě v sev. části ul. Stabijské (VI, 14, 21—22). V peristyliu spatřují se tři veliké vyzděné kádě, v nestejné čáře horizontální, každá následující o něco níže než předcházející za tím účelem, aby všechny mohly se naplniti vodou, která trubkou byla vedena do kádě nejhořejší. V těchto kádích látky soukenné se čistily. Podél stěny táhne se vyvýšená zídka, se které se mohlo sestoupiti do kádí. Neda-leko kádí nalézá se 7 míst pro nádoby, ve kterých látky se myly a vyšlapávaly. V chodbě na pravo od tablinu nalezeno bylo množství

hledicím měl místo *ostiarium*, otrok, jenž dohlížel na osoby vcházející i vycházející. Odtud vešlo se do atria, čtverhraného prostoru. Uprostřed ve střeše nalézá se čtyřhraný otvor (*compluvium*), kudy nejen proudilo světlo dovnitř, ale také stékala dešťová voda do nádržky mramorové (*impluvium*), přímo pod otvorem se nacházející. Z impluvia odváděla se voda do studnice, opatřené nahoře kulatou obrubní (*putcal*); odtud brala se k domácí potřebě. Po obou stranách atria otvírají se menší pokoje (*cellae*), obyčejně ložnice. Poslední z nich směrem k tablinu otevřeny jsou celou šířkou do atria, to jsou t. zv. *alae* (křídla). V domech patricijských byly v nich vystaveny voskové masky slavných předkův (*imagines*). Uprostřed zadní části atria vstupíme do tablina, které odděleno bylo od atria záclonami, od peristylia obyčejně širokými dveřmi. Tablinum byla elegantní komnata pána domu, ve které přijímal návštěvy.

Č. 3258. Schema normálního domu pompejského.

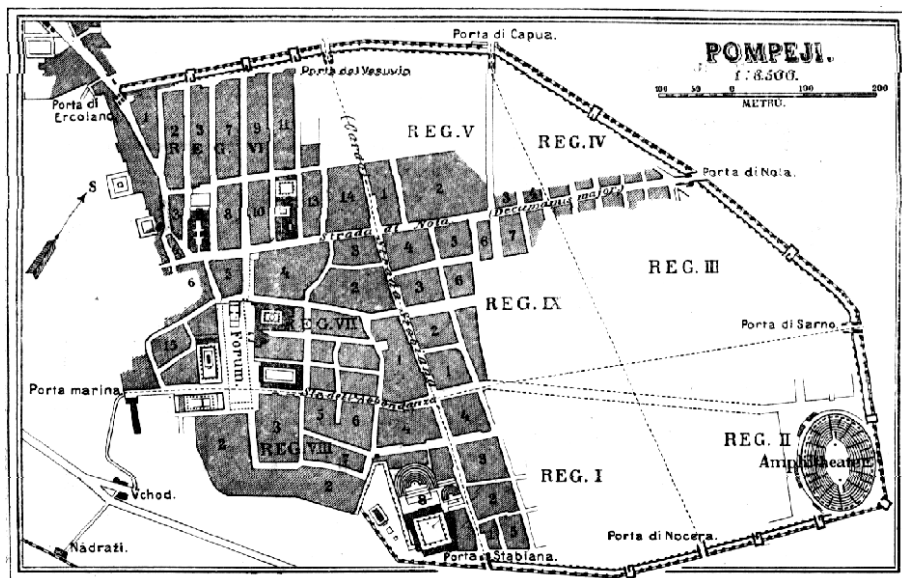
bělé hliny valchářské. V krámě na levo od vchodu u pravé stěny bylo místo pro valchářský lis, v němž látky byly hlazeny. Mimo to jsou zde také tři místa pro nádoby, jejichž účel svrchu jsme poznali. Nejčtenější ovšem jsou živnosti hostinské, krémy (*cauponac*), ve kterých mimo víno dostala se i jídla (*thermopolium*), právě jako v nyn. osterích italských. Některé z nich zařízeny byly hostinskými pokoji k přenocování.

Soukromý dům pompejský, jako vůbec starořímský, rozděluje se ve dvě části. Středistěm přední části jest *atrium*, zadní *peristylum*. K těmto přiléhá celá řada místností jiných, sloužících rozmanitým účelům. Velikost a zařízení řídila se ovšem majetkovými poměry držitele. Podáme zde schema normálního domu pompejského (vyobr. č. 3258.). Dům pompejský má celkem podobu obdélníka, jehož jedna užší strana tvoří průčelí. Uprostřed jest vchod, po obou stranách v živých ulicích často krámy. Dvěře domovní jsou posunuty často více dovnitř, tak že mezi nimi a chodníkem jest malá chodba (*vestibulum*). Chodba za dveřmi, dříve než se vstoupí do atria, slove *fauces* č. *prothyron*. V pokojíku sem

Po pravé straně tablina, někdy po obou, vede chodba (*andron*), která prostředkuje spojení mezi atriem a peristyliem, aby se nemusilo procházeti tablinem. Další části obytné kupí se kolem peristylia, zahrady obklopené obyčejně na všech stranách sloupovími. Jsou tu pokoje spací, jídelna (*triclinium*), kuchyně (*culina*), špižirna, někdy také malá koupelna. Uprostřed zadní stěny peristylia nachází se často veliký elegantní pokoj, celou šíří otevřený, pokoj společenský, salon (*exedra*, *oecus*). Za peristyliem prostírá se někdy ještě vlastní zahrada (*viridarium*). Některé domy mají kromě hlavního vchodu také východ zadní, postranní (*posticum*). Ochranná božstva domu a rodiny (larové) zřídka mají vlastní svatyni (*sacrarium*, *lararium*), obyčejně nahrazuje ji prostý obraz na stěně, nejčastěji v kuchyni, jinde postačil výstěnek, v němž stály bronzové sošky jejich. Hořejší patra (*cenacula*) nebyla v oblíbě. Místnosti v nich jsou nepatrné. Sloužila za obydlí otrokům domácím neb nájemcům krámů. Někdy hořejší patro domu bylo na způsob arkýře-posunuto do ulice (*maenianum*), na př. v Casa del balcone pensile (XIII, 12, 28). Vnitřní

stěny domů jsou obyčejně pokryty tlustou omítkou, v jednodušších místnostech pouze bíle natřeny, zpravidla však pestře malovány, jak doleji se zmíníme. — Podlahy jsou rozličné, nikdy prkenné. Nejčastěji rozmělněná láva se špatnou maltou smíšená tvořila podlahu, málo ovšem trvanlivou. Lepší bylo t. zv. *opus signinum*, podlaha z malých kousků cihel, promíchaných se štukem. V bohatších domech nacházejí se podlahy mosaikové, uprostřed někdy obrazem mosaikovým ozdobené. Nejproslulejší v této příčině jest Casa del Fauno, ve které celá podlaha jednoho pokoje opatřena byla velkým (6,3 m dlouhým, 3,8 m širokým) mosaikovým obra-

hody, na př. skvostné obrazy v domě Vettiů. Dle Aug. Maua rozeznávají se v dekorativní výzdobě stěn čtyři stily: 1. Doba předřímská: štukovou práci napodobeno plasticky obkládání stěn různobarevnými mramorovými deskami; obrazy nejsou žádné. 2. Doba republiky: napodobá obkládání stěn mramorovými deskami, ale ne plasticky, nýbrž pouze malbou, vedle toho vyskytují se v této době malby architekturní přirozené, ne fantastické. 3. Doba počátku císařství asi do r. 50 po Kr. egyptisující ornamentální sloh, který vyniká krásnými a čistými formami a jemně odstíněnými barvami. 4. Ornamentální sloh z poslední doby P-e j: záliba pro architekturní

Č. 3259. Plán Pompeji.

z e m techniků výborné a práce velejemné, který představuje vítězství Alexandrovo nad Persany v bitvě u Issu (viz Alexandrova bitva). Tato památná mosaika chová se nyní v muzeu neapolském. Za materiál ke stavbě zdí bylo užíváno sarnského vápence, lávového kamene v rozličných jeho druzích, šedého a žlutého tufu. Rohy zdí a veřeje stavěny jsou obyčejně z cihel. Mramoru bylo užíváno jen k sloupům, břevnovi a obkládání stěn. Hlavní stavební periody rozeznávají se dvě. Rozhraní činí r. 80 př. Kr., kdy P. staly se osadou římskou. V prvním období předřímském stavivo jest méně cenné, ale formy jsou umělecky dokonalejší než v období druhém.

Nejkrásnější ozdobou P-ej jsou nástěnné malby, které dříve většinou hned po vykopání ze stěn byly vyňaty a uloženy jsou nyní vesměs v Národním muzeu neapolském, kdež vyplňují několik sálů. Teprve v novější době nechávají se na místě a chrání se od nepo-

malbu fantastickou lehkou a štíhlou. Tento styl zastoupen jest v P-jích nejčetněji. Výzdoba stěn vypadá obyčejně takto: dole jednobarevný podstavec, nad ním jednotlivá pole obyčejně žlutě a červeně zbarvená. Uprostřed poli zobrazeny jsou nejčastěji jednotlivé postavy, na př. vznášející se tanečnice, viktorie, amoretty (eróti), satyrové a j., aneb jest uprostřed krajinomalba neb obraz genrový neb obraz mythologický. Umělecká cena maleb jest přirozeně velmi rozdílná. Stupnice probíhá od nepatrné práce až k výkonům v pravdě mistrovským, na př. v domě tragického básníka, v domě Vettiů, v domě Kastora a Polluka. Ale všude viděti v provedení lehkost ruky malířovy a eleganci. A uvážíme-li, že P. bylo město pouze provinciální, nemůžeme upříti obdivu těmto uměleckým výkonům, zvláště srovnáme-li je s dobou nynější. Malby byly vesměs provedeny na čerstvo (*al fresco*). Pamětihodné soukromé domy pompejské, vynikající jed-

nak úpravou stavby, jednak malbami, jsou: dům Pansův (domus Cn. Allei Nigidii Mai VI, 6, 1), dům básníka tragického (u Bulwera dům Glaukův VI, 8, 5), dům Sallustiův (VI, 2, 4), dům Meleagrův (VI, 9, 2), dům Kastora a Poluka (VI, 9, 6—7), Casa del Fauno (VI, 12, 2, ukázka vzorného velikého domu), Casa di Apollo (VI, 7, 23), Casa di Lucrezio (IX, 3, 5), Casa del balcone pensile, Casa del centenario (IX, 7, 6, se třemi atrií), Casa del Citarista (I, 4, 5), dům Vettiův. Skulpturní výzdoba veřejných míst a budov i domů soukromých byla dosti bohatá. Značná část cenných soch mramorových a bronzových byla asi hned po katastrofě vykopána a odnesena. Co tohoto druhu výkopy novověké vynesly na povrch, jest celkem práce prostřední. Jen několik málo kusů z celé řady vyniká uměleckým provedením, na př. mramorová socha kněžky Eumachie, dobrý příklad portaitního umění římského, poněkud idealisujícího, z první doby císařské. Výborná práce jest bronzové poprsí bankéře Lucia Caecilia Secunda, podané s realistickou věrností. Stálo v domě jeho, kdež takj r. 1875 nalezeno bylo v truhle 127 kvitancí na dřevěných deskách, někdy voskem potažených. Pozoruhodná jest také socha Artemidy ve stylu archaisujícím (viz Arten is str. 804 a Menaichmos 1). Nejkrásnější jsou tři bronzové sochy: tančící satyr, seilěn nesoucí na rameni nádobu a t. zv. Narkissos, správně Dionysos, s levhartem laškující. Z nářadí domácího a řemeslného, co bylo ze dřeva, vše jest zničeno; zachovány jsou jen věci z mramoru, bronzu a kosti. Mramorové stoly, které stály obyčejně poblíž impluvia, jsou ponechány na místě. Věci bronzové a jiné uloženy jsou v Nár. museu neapolském, a to v sále malých bronzů. Všecky tyto předměty, od nejmenších kousků až k největším, bez výjimky vkusluně podávají svědectví o vytříbeném vkusu starých. Na všech jest pozorovati, že vyrabitel nespokojil se pouze, aby předmět vyhovoval praktické potřebě, účelnosti, ale nemění váhu přikládal také uměleckému provedení a vkusnému okrášení.

Za branou Herkulánskou táhne se zajímavá cesta náhrobková (viz přílohu). Zvyk starých pohřbívati mrtvé předbranami jest znám. Byli tu pohřbeni vesměs příslušníci zámožné třídy obyvательства pompejského. Pamětihodné náhrobky jsou: od brány v levo: náhrobek Marka Cerrinia Restituta, augustala; náhrobky Aula Veja a kněžky Mamie v podobě polokruhových sedadel. Vedle nachází se kopie nápisu, jehož objevem r. 1763 zjištěno bylo, že zasypané město byly P. Tribun Titus Suedius Clemens z rozkazu cis. Vespasiana půdu obecní od soukromníků zabranou komuně P-ěj opět vrátil. Za náhrobkem Mamie zvedal se veliký náhrobek podoby chrámové, který náležel vznešené rodině pompejské Istacidů. Dále řada náhrobků přerušena jest villou, nyní opět zahrabanou, které bez důvodu se přikládá jméno: villa Ciceronova.

Jeden z největších a nejpamatnějších jest náhrobek Umbricia Scaura, pamětihodný štukovými reliefy, představujícími štvance a zápasní scény gladiátorské v amfiteatru. Náhrobek augustala Calventia Queta. Tento augustal měl právo bisellia, seděti v divadle na široké stoličce, a tuto stoličce si dal v reliefu na náhrobku zobraziti. Bohatý uměleckou výzdobou jest náhrobek Naevoleie Tychy. Za ním nachází se náhrobek, při kterém zřízena byla jídelna pro hody pohřební (*triclinium funebre*). Dále spatřují se rozvaliny opět rozsáhlé villy, která podle jména na náhrobku protějším nazývá se villa Diomedova. Na pravo od brány Herkulánské zasluhuji zmínky: náhrobek Tita Terentia Felixe; náhrobek č. 8, v němž byla nalezena veliká krásná nádoba z temné modrého skla, bohatě ozdobená; náhrobek s mramorovými dveřmi (č. 34). Jednoduchou a bezvadnou proporci a dobrou zachovalostí vyniká náhrobek Marka Alleia Lucia Libelly (č. 37). Podobně nacházejí se hroby a náhrobky před branami Nolskou, Stabijskou a Nucerskou Nad P-jemi směrem k Vesuvu asi 1/2 hod. od cesty náhrobkové vykopána byla v l. 1893—94 rozsáhlá villa venkovská. V ni nalezeno kromě mnoha zlatých mincí, zlatých náramků v a zlatého náhrdelníku stříbrné stolní nářadí, umělecky velice cenné (p o k l a d b o s c o r e a l s k ý). Nyni se chová v pařížském Louvru. Nejnověji objeveny byly v Boscoreale nové, velmi cenné malby nástěnné, z nichž tři věnoval majetník museu neapolskému, ostatní jsou v uměleckém obchodě v Paříži.

Literatura. Pro všeobecné poučení nej důležitější jest: Overbeck-Mau, Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken (4. vyd., Lip., 1884), a Aug. Mau, Pompeji in Leben u. Kunst (t., 1900, vyšlo též angl.). Mimo to: F. Mazois, Les ruines de Pompéi (Pař., 1824—38, 4 sv.); Gell-Gandy, Pompeiana (Lond., 1817—30, 4 sv.); Cooke, Delineations of Pompeii (t., 1818—27; 2 sv.); W. Zahn, Die schönsten Ornamente und merkwürdigsten Gemälde aus Pompei, Herculanium u. Stabiae (Berl., 1828 sl., 3 serie po 100 listech); Herculaneum u. Pompeji. Vollständige Sammlung der daselbst entdeckten Malereien, Mosaiken u. Bronzen. Gestochen von Roux u. Bouchet, mit Text von Barre (něm. vyd. od Kaisera, Hamburg, 1838 až 1841); W. Termitte, Wandgemälde aus Pompeji u. Herculanium (Berlín, 1839—47); Rochette, Choix de peintures de Pompei (Pař., 1844—51); Niccolini, Le case ed i monumenti di Pompei disegnatie descritti (Neapol, 1854—62, 2 sv.); E. Breton, Pompeia décrite et dessinée (Pař, 1855); W. Helbig, Wandgemälde der vom Vesuv verschütteten Städte Campaniens (Lip., 1868); týž, Untersuchungen über die Campanische Wandmalerei (t., 1873); J. Neruda, Obrazy z ciziny (Mrtvé město; Praha, 1870); Schöner, Pompeji (Štutg., 1877); E. Presuhn, Die letzten Ausgrabungen von 1874—81 (2 vyd., Lip., 1881); týž, Die Pompejanischen Wanddeco-

rationen (t., 1882); H. Nissen, Pompejanische Studien zur Städtekunde des Alterthums (t., 1877); týž, Pompeji (3. vyd. Hamburg, 1890); A. Mau, Pompejanische Beiträge (Berl., 1879); týž, Geschichte der decorativen Wandmalerei in Pompeji (t., 1882); týž, Führer durch Pompeji (3. vyd. Lipsko, 1898); Wünsch, P. a Pompejané (Praha, 1880); G. Boissier, Promenades archéologiques. Rome et Pompéi (4. vyd., Pař., 1893); P. Gusman, Pompéi: la ville, les moeurs et les arts (t., 1899); B. Murano, Pompei (Neapol, 1894); E. Ziegeler, Aus Pompeji (Gütersloh, 1895); Home, The buried cities of Vesuvius: Herculaneum and Pompei (Lond., 1895); Marriott, Facts about Pompei: its masons marks... portraits illustrated (t., 1895); C. Weichardt, Pompeji vor der Zerstörung (Lip., 1897); N. a E. Lecaldano, Monumenta Pompeiana (Neapol, 1901, fol.); R. Engelmann, Pompeji (2. vyd. Lip., 1902); B. Furchheim, Bibliografia di Pompei, Ercolano e Stabia (2. vyd. Neapol, 1891). Nástěnné nápisy pompejské vydal r. 1871 Zangemeister ve IV. díle CIL; ostatní nápisy latinské obsaženy jsou v X. díle; oskické nápisy v Mommsenově spise, Die unteritalischen Dialekte, a u Fiorelliho, Monumenta epigraphica Pompeiana (Neapol, 1854). *Pk*

Pompejus, jméno státníků starořímských, posých z rodu původně plebejského, jehož nejstarším známým členem jest 1) Quintus P., konsul r. 141 a censor r. 131 př. Kr. — 2) Gnaeus P. Strabo, stoupenec strany optimátské, vyznamenal se r. 90 — 88 ve válce s italskými spojenci. 3) Gnaeus P. Magnus, syn před. (*106 — †48 př. Kr.), vystoupil poprvé v popředí r. 84, když Sulla vracaje se z války s Mithradatem, přistal v Itálii ahotovivše k rozhodnému boji s demokratickou stranou Mariovou. P. sbíral vojsko v Picenu a prohlásil se veřejně pro Sullu, kterýž po pádu Říma vypravil jej proti L. Papiriu Carbonovi do Etrurie. P. Papiria porazil a dal odpravit, načež odebral se do Sicílie a do Afriky proti demokratickému vůdci Gn. Domitiu Ahenobarbovi. Zvítěziv i nad tímto, P. zjednal si jméno šťastného a nadaného vojevůdce, Sulla pak si jej tak oblíbil, že mu oddal v manželství svoji nevlastní dceru Aemilii, když byl P. prvou choť svou Antistií zapudil. V posledním roce Sullovy diktatury dostalo se r. 79 P-Jobi, ne bez odporu, triumfu, když pak Sulla r. 78 zemřel, P. pokládán za hlavu strany optimátské. On také r. 77 zmařil pokus konsula M. Aemilia Lepida o revisi řádů Sullových a válčil pak v Hispanii s posledním i vůdcem Mariovců Q. Sertoriem až do jeho smrti r. 71. Když se vracel z Hispanie, potkal se v toskánských horách se zbytkem otroků, který po porážce na Silaru chtěl uniknouti do Gallie, a zničil jej. Tu však nastává v životě P-jově veliký obrat. Šťastný jsa vojevůdce a stoje v čele vojska sobě slepě oddaného, P. pojal myšlenku nabytí v Římě samovlády a tu poznával, že snahu tu lze.

učiniti skutkem toliko pomocí lidu a proti optimátům. I hledal příčinu k rozstrku s dosavadními svými straníky a žádal, ač nemaje let ani předběžných úřadův, o konsulát. Když senát odmítl žádost P-jovu, spojil se tento s bohatým M. Liciniem Crassem, vítězem nad otroky, a přestoupil na stranu lidu. R. 70 P. a Crassus zvoleni za konsuly, načež ihned zrušili velikou část řádů Sullových, zejména obnovili pravomoc tribunátu plebejského. K zrušení však Sullových konfiskací a k soudnímu stíhání osob slouživších Sullovi za vražedné nástroje P. nesočil, poněvadž chtěl si uchovati přízeň někdejších vojínů Sullových, statky konfiskovanými podělených. Když uplynul P-jův rok konsulský, senát odepřel mu správu některé provincie a P. přinucen uchýliti se do soukromí. P. tudíž hledal styků s rytíři, aby pomocí jejich i lidu domohl se plnomocného velitelství vojenského. Roku 67 po návrhu tribuna Gabinia lid udělil mu neomezené velitelství na moři i širých pobřežích proti námořským loupežníkům na dobu tří let. P., rozděliv si bojiště na několik okresův, uderil na loupežníky zároveň v různých stranách a ve třech měsících dílem zbrani a dílem mírností válku ukončil. Umožniv takto dovoz obilí do Říma, P. získal si zcela důvěru lidu a mohl pokusiti se o podnik mnohem důležitější, kterýž zdal se býti nejbezpečnější cestou k samovládě. Ku přání P-jovu totiž tribun Manilius navrhl zákon, aby P-jovi bylo svěřeno s touž plnou mocí jako proti mořským loupežníkům i velení proti Mithradatovi. P. porazil Mithradata nad Eufrátem a zahnal do Tauridy, přiměl k míru Tigrana, krále armenského, obnovil království Kappadocké, pronikl až na jižní úbočí kavkazská, zařídil z Pontu a Bithynie římské provincie, jakož i ze Syrie, kdež odstranil navždy panství Seleukovců (r. 64). I judští Hasmoneovci pozbyli moci politické. Smrt' Mithradatova (r. 63) ukončila válku, ale P. zůstal ještě v Asii, osobuje si práva senátu, upravuje poměry zemí dobytých podle vůle své a přikládaje si všechny způsoby pravomoci panovnické. Městem řeckým a kněžským státním v Pontu P. udělil výsady veliké, dovolávaje se pravomoci, již naň vznesl lid římský. Senát nemohl opíratí se P-jovu jednání, neboť tou dobou Řím zmitán byl spiknutím Catilinovým a jeho následky. R. 62 P. vracel se v čele vítězného a sobě oddaného vojska do Říma a z cesty již vznesl k senátu žádost, aby byl mu povolen druhý konsulát, vojínům jeho aby uděleny byly pozemky campanské, aby všechna jeho zařízení v Asii šmahem byla schválena a aby mu byl povolen triumf. Požadavky těmi měla býti mimořádná plná moc P-jova prodloužena, on pak v příhodné chvíli, opíraje se o vojiny v Campanii osedlé, mohl snadno způsobiti státní převrat. Proto optimáté, majíce hlavními řečníky Luculla, Cicerona a Catona ml., odpírali těmto požadavkům velmi energicky, načež P. prostřednictvím Crassovým spojil se s G. Iuliem Caesarem. Jsa více mi-

láčkem štěstí než mužem vlastních zásluh, P. domníval se, že pomocí neobyčejné popularity Caesarovy a pokladů Crassových provede záměry své, netušil však, že bystrý Caesar spolku s P-jem i Crassem užije k osobním svým záměrům. Tak smluven r. 60 prvý triumvirát, mající ráz spiknutí proti optimátskému panství a dalšímu trvání republiky. Triumvirové dopomohli Caesarovi ke konsulátu, načež on provedl požadavky P-jovy. S neobyčejnou slávou a náherou konal se P-jův triumfální vjezd do Říma. Provincie a vysoké úřady rozděleny stoupencům triumvirů, rytíři získáni snížením nájmů z důchodů provinciálních, odpor senátu a druhého konsula M. Bibula zlomen násilím, spolek mezi P-jem a Caesarem utvrzen, když P. pojal za choť dceru Caesarovu Iulii; než pak Caesar do svých gallských provincií odešel, odstranění Cicero a Cato na delší dobu z města. P. zůstal v Římě, ale záhy sledal, že nemaje úřadu, brzo by pozbyl významu. Byl' neúprosně stíhán svým osobním protivníkem Clodiem a musil nečinně přihlížeti, kterak optimáté vzhopivše se ze své porážky, povolali se satisfakci Cicera z vyhnanství. P. tudíž chtěl dosíci konsulátu a proto sešli se r. 55 triumvirové v Lucce, kdež Caesarův prokonsulát o dalších pět let prodloužen, P-jovi pak s Crassem zjednan konsulát a po konsulátě správa obou Hispanií s příslušným počtem vojska. Tehdy již P. pozoroval, že Caesar jej gallskými výboji zastíňuje. Nedlouho potom zahynul v Syrii Crassus a ze mřela Iulia, čímž triumvirát fakticky byl zrušen. P., nedůvěruje již Caesarovi, po ukončení druhého svého konsulátu zůstal v Římě a dal spravovati Hispanii svými legáty. Rozmáhající se pouliční pútky a nepořádky v Římě, zejména řádění Clodiou, bylo P-jovi vhod, ježto doufal tudíž dosíci diktatury a dodělati se samovlády. Když anarchie dospěla takové výše, ztribunové r. 53 a 52 mařili i volby nejvyšších úředníků a T. Annius Milo v púťce před městem zabil Clodia, sám senát jal se dožadovati pomoci P-jovy, ustanovil jej konsulem sine collega s pravomocí diktátorskou, prodloužil hispánský prokonsulát na dalších pět let a uvázal se platiti zold vojínům P-jovým. Za tuto cenu P. přešel opět k optimátům domnívaje se, že jest k samovládě již jediný jen krok. Lid snažil si udržeti v přízni velkolepými stavbami, jako kurii P-jovou a divadlem P-jovým, jehož polohu a obloukovitý tvar exedry podnes určuje Piazza di Grotta Pinta. S neobyčejnou rázností P. zjednal pořádek v městě a pečoval o spořádané soudnictví; zejména Milo odsouzen k vyhnanství. Jedinou překážkou samovlády byl Caesar, proti němuž teď P. veřejně se obrátil. Jakkoli s P-jovým souhlasem dostalo se r. 52 Caesarovi svolení, že smí se ucházeti o druhý konsulát před uplynutím gallského prokonsulátu a tak spojití prokonsulát s konsulátem, P. přece obnovil zákon, že musí každý o konsulát ucházeti se osobně, ale po odporu tribunů vyhradil Caesarovi i sobě po-

stavení výjimečné. Optimáté však s P-jovým svolením naléhali v senátě, aby již 1. března r. 49 nový prokonsul poslán byl do Gallie, ale Caesarovi oddány tribun G. Scribonius Curio zmařil příslušné jednání vždy intercessi svou a sám navrhl, aby i Caesar i P. vojska svá rozpustili a tak republikánské zřízení bylo zachováno. Lid, rytíři a velká část optimátů schvalovali tento návrh, i P. ústně přislíbil, že se jemu podrobí, ale zatím Caesarovi odpůrci způsobili volbu konsulů Caesarovi nepřátelských a P., opíraje se o Catonovu stranu senátu, v rozhodné chvíli vojsko rozpustiti odepřel. Předstíraje, že se Caesar městu blíží, konsul C. Marcellus odevzdal P-jovi před městem velení nad oběma italskými legiemi a senát, povzbuzen jsa P-jovým tchánem Q. Metellem Scipionem, vyzval Caesara, aby do 1. čce 49 vojsko rozpustil, sic ze prohlášen bude za nepřítele vlasti. Když tribunové lidu intercedovali, byli přinuceni k ústupu. Senát odevzdal P-jovi vrchní velení s neomezenou plnou mocí, dříve však, než vojsko bylo sebráno, Caesar překročil Rubicon a spěchal k Římu. P. prchl do Řecka, aby shromáždil vojsko z vých. provincií. Také zřídil si P. veliké loďstvo, ale velitel jeho M. Bibulus nedovedl v zimě r. 49 zamezití přechod Caesarův do Epiru. U Dyrrhachia přemoci svou P. nad Caesarem zvítězil, ale nedovedl vítězství zužitkovati. Místním ústupem Caesar zachránil poražené vojsko a vtrhl do Thessalie, kdež 9. srpna 48 sveden rozhodný boj u Farsala. Přes číselnou převahu byl P. na hlavu poražen, načež opustiv vojsko, v divém chvatu s rodinou svou spěchal do Egypta, ale tam, vystupuje na břeh u Kasie, byl po rozkaze rádců krále Ptolemaia XV. úkladně zavražděn. Způsob, kterým P. vystupoval proti Caesarovi, a zejména strategie jeho ve druhé válce občanské ukázaly zřejmě, že dřívější veliké úspěchy způsobeny byly nahodilou shodou okolností příznivých. V boji s duchaplným a energickým Caesarem P. se neosvědčil. 4) Gnaeus P. a 5) Sextus P., synové před., v občanské válce pokračovali a uchýlili se do Afriky, kdež se shromáždili i náčelníci optimátů. Po porážce u Thapsa r. 46 prchli oba P-jové do Hispanie, kdež zorganizovali proti Caesarovi vážný odpor. Když nad nimi Caesar r. 45 u Mundy zvítězil, Gnaeus zahynul na ústupu, Sextus pak prchl do hor, odkudž vrátil se po smrti Caesarové, shromáždil značné vojsko a zbudoval si i loďstvo. Těmito silami ovládal jižní Hispanii, zmocnil se Sardinie, Korsiky i Sicílie a po vzniku druhého triumvirátu plenil břehy italské i zamezoval přívoz obilí do Říma. Triumvirové donuceni r. 39 smlouvou na Misenkém mysu postoupiti jemu tři ostrovův i Achaje, načež P. na Sicílii žil jako vládce moře a dával si vzdávati pocty bohu Neptunu příslušné. Ale již r. 38 triumvir M. Antonius porušil smlouvu, nechťže P-jovi vydati Achaje, načež P. znovu zahájil nepřátelství. Avšak r. 36 poražen byl M. Vipsaním Agrippou, vojevůdcem

Octavianovým, námořní bitvou u Naulocha, v Sicílii, načež v Messáně vzdalo se i vojsko jeho (r. 36). P. prchl a po roce objevil se v Malé Asii, kdež byl v Efesu po rozkaze Antoniově zavražden. — 6) P., eparch egyptský za císaře Diokleciána (284—305 po Kr.), původce slavného » P-jova sloupu«, podnes v jihovýchodní části města Alexandrie zachovaného (viz Alexandria). Až do nejnovějších dob sloup ten byl nedověčně připisován P-ju Magnovi, jakkoli dochovaný řecký nápis na něm jmenuje původce pravého. Pšk. 7) P. Trogus, římský dějepisec doby Augustovy, vrstevník Livíův. Pocházel z jižní Gallie a rodem byl Kelt, ovšem pořímský. Hlavní jeho dílo byly *Historiae Philippicae et totius mundi origines et terrae situs* ve 44 knihách, z nichž se nám však zachovaly jen prologi, t. j. udání obsahův, a pak výtah, jež z celého díla udělal později Justinus. Jsou to první latinsky psané dějiny všeobecné, jdoucí od Nina až do dob autorových; římské dějiny (s výjimkou doby královské) jsou vyloučeny, pozornost a sympathie P-jovy platí pak hlavně Gallii a Parthů m Dílo je živě stilisováno, psáno jazykem klassickým a není v něm tolik rhetoriky jako na př. u Livia Zajímavé je těsné spojení dějepisu se zeměpisem, jež P. v tomto díle provedl. P. měl vůbec živý zájem o přírodní vědy, jak svědčí jeho spisy *de animalibus* (hl. na základě Aristotelově) a *de plantis* (na základě Theofrastově). Také jeho Dějiny jsou zbudovány na pramenech řeckých.

Pompel, plody stromu *Citrus decumana* L., viz *Citrus*, str. 411 b.

Pompier [pónpič], franc., vl. pumpaři, pak hasiči. *Régiment de sapeurs - p. de Paris*, hasičský sbor pařížský, náležející k stálemu vojsku.

de **Pompignan** [pónpiňan] Jean Jacques Lefranc, markýz, básník franc. (*1709 v Montaubaně — †1784 v Pompignaně). Studoval práva a byl generálním prokurátorem a pak předsedou berního soudu montaubanského. Vzdav se úřadu věnoval se cele písemnictví (1745). Literárně upozornil na se tragédií *Didon* (1734), již sosal dílem samostatně, dílem podle Virgilia a Metastasia, tragédií *Zoraide* (1735), drobnou komédií satirickou *Les adieux de Mars* a v Chappelleově a Bachaumontově způsobu sepsanou *Voyage de Languedoc et de Provence*. Proslulost svou založil však sbírkou *Poésies sacrées et philosophiques*, básněmi inspirovanými Davidem, Pindarem a Horatiem (mezi nimi pověstná óda na smrt' J. B. Rousseaua). Vrstevníci pokládali jej za druhého lyrika francouzského, soud, s nímž dnes nemožno se snášeti. Básnická pověst získala P-ovi i křeslo akademické (1760). V řeči nástupné P. provedl útok na encyclopaedisty, začez stížen byl odvetou: nejprv Voltaireovou v brošure »*Les Quand*« (nazvané tak podle začátečního slova každé věty). Ostatní družina filosofická účtila podobně (brošurami označenými slůvky *si, pourquoi, car, que, qui*). Voltaire neustal,

zabral do sporu i bratra P-ova Jana Jiřího, biskupa v Puy (*1715 — †1790), Mojžíšem a Aaronem bratry nazvav. V útocích pokračoval v satíře sur la vanité, v *Pauvre diable* (1758) a v *Russe a Paris* (1760), v textě i jízlivých poznámkách. P. stav se všeobecně směšným, uchýlil se na svůj statek v Pompignaně, kde překládal, elegantně, ale nepřesně, z jazyků klassických, Aischyla, Vergilia a Rutilia. Vyd.: *Oeuvres complètes* (Pař., 1784, 4 sv.); *Oeuvres choisies* (t., 1800—22, 2 sv.). *Holk.*

Pompilidae, hrabalky, jest čeled' vos samotářských, nápadná nohami velmi prodlouženými, jejichž holeně nesou trny a na konci dlouhé ostruhy. Zadní kraj přední šije dotýká se kořene křídlového. Tykadla jsou dlouhá, tlustě nitkovitá, u samečků delší než u sameček. Hlava i hruď jsou obyčejně leskle hladké. Vosy tyto jako i jiné příbuzné můžeme naléztí živě pobíhající, při čemž potřásají křídly, na zemi nebo na stromech i starých zdech, nebo nízko poletující a slídící po hmyzu, který by pro larvy své ulovily. Známé jest na 700 druhů, z nichž některé cizí jsou veliké a krásně zbarvené; naše české hrabalky jsou černé nebo černé a červené, zřídka bílé nebo žluté skvrnitě. Typickým jest rod *Pompilus* Schröd., hrabalka, v jehož křídlech předních 1. pole terčové nepočíná dříve než 2. pole podstřední. Zadní holeně sameček řídce posázeny jsou dlouhými trny a 1. čl. chodidlový u samečků jest obyčejně vnitř více rozšířen než vně. Známé jest asi 50 druhů evropských, hnízdících buď v zemi nebo ve dřevě; v tomto případě buď upotřebují chodeb již vyvrtných nebo samy vyvrstávají nové. Mnohé druhy sbírají pavouky, jiné, hlavně v zemi hnízdící, chytají mouchy a housenky. Všude hojný v zemi hnízdící jest *P. viaticus* Latr., h. cestní, která jest černá, na 1.—3. kroužku zadečkovém hnědočervená se zadním krajem černým; křídla hnědá. 10—13 mm. V domech se vyskytává *Agenia punctum*, h. menší. *Kpk.*

Pompon [pónpón] (ve vojště rak. — uh. se nazývá růže, růžice), malá kulatá nebo vejčitá ozdoba, zároveň odznak na čáčkách, čapkách, Kloboucích atd. vojenských a těmto podobných, zhotovená z prýmků zlatých, stříbrných, hedvábných, ze stříhané vlny, z kovu a nejčastěji v barvách toho kterého státu a s jeho erbem nebo s monogramem panovníkovým; též okrasa na úbořech, nejvíce kloboucích dámských; konečně chomaček z cuků na upání hlavně palné zbraně proti dešti a prachu. *FM.*

Pomponatius [-nácius] Petrus (vlastně Pietro Pomponazzi), filosof ital. (*1462 v Mantově — †1525 v Bologni), učil v Padově, Ferrare a Bologni peripatetické filosofii a vyloužil na tu dobu neobyčejně směšným způsobem Aristotelovské názory o zániku individuálních duší ve spise *De immortalitate animac* (Bologna, 1516). Kryl sebe do jisté míry rozlišováním pravdy filosofické a theologické, ostatně chránil jej i svobodomyšlný papež Lev X. Kurie P-ia nikdy ne-

pronásledovala, ač horliví odpůrcové ve svých polemikách toho dosíci doufali. Na obranu svou napsal *Defensionem sive responsonem ad ea, quae A. Niphus adversus ipsum scripsit de immortalitate animae* (t., 1519). Jeho *Opera* vyšla v Benátkách 1525 a v Basileji 1567. K literatuře: F. Fiorentino, P. Pomponazzi, studí storiici sulla scuola bolognese e padovana del secolo XVI. (Florence, 1869).

Pomponius [-pó-]: 1) **P. Lucius**, skladatel atellan u Římanů. Pocházel z Bononie a byl kolem r. 90 př. Kr. v květu života svého. Má s Noviem tu zásluhu, že improvisovanou dotud frašku lidovou, atellanu, v římskou literaturu uvedl jakožto druh básnických komického. Jeho plodnost na poli tom byla velmi značná; kolem 70 titulů veseloher jeho se uvádí. Některé z názvů těch ukazují k travestii látky mythologické, jako *Agamemnon suppositus* (Podložený Agamemnon), *Armorum i iudicium* (Soud o zbraň), *Sisyphus*, *Marsya*, *Atreus*, *Atalante* a j. Také některé zlomky máme z kusů jeho zachovány, ale ani jednoho kusu děj nelze z nich konstruovati. Zlomky ty sebrány jsou v Munkově díle *De fabulis Atellanis* (Lip., 1840) str. 134, v Ribbeckově *Comic. Rom. fragm.* 3 str. 225. Jinak chválí se při P-ioví hojnost vtípu a účinnost slovních hříček. Srv. Ribbeck, *Gesch. der röm. Dichtung* 1, 210. RN.

2) **P. Atticus** viz *Atticus Titus Pomponius*.

3) **P. Publius Secundus**, vynikající tragik římský. Žil za Tiberia a byl stoupencem Sejana, po jehož pádě r. 31 po Kr. musil po šest let od svého bratra držán býti ve vazbě. Teprve císař Caligula mu svobodu daroval. Potom došel hodností státních. R. 44 byl konsulem a r. 50 šťastně bojoval proti loupeživým Chattům, začež mu přidělen *honor triumphalis*. Tacitus (ann. 12, 28) podotýká k tomu, že ne sláva válečná, ale básnická jméno jeho zachová u potomstva. Také Quintilian soudil velmi příznivě o pracích jeho básnických; neboť 10, 1, 98 uznává jej za největšího tragika tehdejší doby. Litovati jest, že z tragédií jeho nic více se nám nezachovalo než několik nepatrných zlomků. Jisté dosvědčen jest titul dramatu *Aeneas*, jež bylo asi praetextou. Méně autorství jeho jest zaručeno v příčině kusů *Atreus* a *Armorum iudicium*. Ribbeck, *Trag. Rom. fragm.* 3 str. 267; t., *Gesch. der röm. Dichtung* 3, 57. RN.

4) **P. Mela** viz *Mela Pomponius*.

5) **P. Porphyrio** viz *Porphyrio Pomponius*.

de **Pomponne** [põnpõn] Simon Arnauld, markýz, státník franc. (*1618 — †1699) z proslulého rodu Arnauldův (v. t.), byl od r. 1642 intendantem v Casale, pak vrchním intendantem vojenským v Savojsku, Neapoli a Katalonii, v l. 1665—68 byl vyslancem ve Švédsku a do června r. 1671 vyslancem v Haagu. V období nejskvělejšího vládaření Ludvíkova (1671—1679) vedl diplomatické jednání války hollandské a práce o mír Nimvěžský. R. 1679 upadl v nemilost, asi vlivem

Louvoisovým, neboť po smrti Louvoisově (1691) povolán opět do tajné rady. Jeho *Négociations* vydal Mavidal (Pař., 1860—61, 2 sv.).

Pomposo [-pózo], ital., nádherně, slavnostně, způsob hudebního přednesu: plně a se silným přízvukem.

Pomum (lat.), jablko.

Pomyče chybné místo Podmyče (v. t.).

Pomyje viz *Splašky*.

Pomyšl viz *Spomyšl*.

Ponape, *Bonebe*, *Ascension*, jeden z ostrovů Karolinských, viz *Karoliny*.

Ponce [pondze], město v Záp. Indii na jižním břehu ostrova Portorika s přístavem (Playa) 3 km vzdáleným, má 42.000 obyv. (1889); kávové a třtinové plantáže, vývoz tabáku, kávy, cukru, melasy a rumu.

Ponceau [põnsó], franc., barva ohnivě červená, jako barva vlího máku.

Ponce de Leon [pondze de león]: 1) **P. de L. Juan**, objevitel Floridy (*ok. r. 1460—†1521). Vychován byl na dvoře aragonském a r. 1493 provázel Kolumba. R. 1508—1509 podmanil ostrov Portorico, jehož se stal guvernérem. R. 1513 dal se na výzkumnou cestu a objevil zemi, již nazval Florida; ale teprve r. 1521 vypravil se opět k jejímu úplnému dobytí; v boji s domorodci však byl těžce poraněn a zemřel ještě t. r.

2) **P. de L. Fray Luis**, básník špan., viz *Luis de Leon*.

Poncelet [põnslé] Jean Victor, matematik a generál franc. (*1788 v Metách—†1867 v Paříži). R. 1807 vstoupil do školy polytechnické, kde byl žákem Mongeovým, pak studoval na technice v Metách, načež vstoupil do vojska a již r. 1812 účastnil se Napoleonovy výpravy na Rus. Tam dostal se do ruského zajetí a ztrávil půldruhého roku v Saratově, kde z dlouhé chvíle obíral se matematikou, zvláště geometrickou projekcí. Vrátil se po smluvení míru r. 1814 do Met byl přidělen arsenálu, kdež pokračoval klidně ve svých studiích a r. 1822 vydal svoje proslulé dílo *Traité des propriétés projectives des figures* (v Metách a Paříži, 2. vyd. 1865—66). Nepřízní Cauchyho práce P-ovy Akademii předložené nesetkaly se s úspěchem, jehož by byly zasluhovaly, a P. uvěřejňoval svoje rozpravy v *Journal de Crelle*ově. R. 1831 byl povolán do Paříže, kde od r. 1838 byl profesorem mechanické fyziky na fakultě věd, do r. 1848 pak postupoval až na generála. Téhož roku stal se velitelem školy polytechnické, po vojensku zřízené, a vrchním velitelem národní gardy, jakož vůbec účastnil se tehda ruchu politického. Nechtěje pak sloužití císařství odebral se na odpočinek r. 1852. R. 1851 byl předsedou vědecké komise pro londýnskou výstavu světovou. P., zakladatel to moderní geometrie, byl za živa ve Francii zneuznáván neb aspoň nedoceněn, za to v Německu práce jeho měly rozhodný vliv na Moebia, Steinera, Plückera, Standta a j., kteří pak kráčeli v jeho stopách. Větší štěstí měl se svými pracemi mechanickými; vynášel zvláště vodní kolo po

něm pojmenované a mechanismus k rovnoměrnému pohybu otáčivých mostů. Mimo to s Coriolisem přičinil se o zjednodušené vyučování racionální mechaniky. Z četných jeho děl uvádíme ještě: *Cours de mécanique appliquée aux machines* (Mety, 1826 a pozd., do něm. přel. Schnuse, Darmstadt, 1845—49); *Mémoire sur les roues hydrauliques verticales à aubes courbes* (t., 1826); *Note sur quelques principes de mécanique relatifs à la science des machines* (t., 1829); *Cours de mécanique industrielle* (t., 1829); *Introduction à la mécanique industrielle physique ou expérimentale* (t., 1829, 3. vyd. Pař., 1870); *Leçons sur les ponts-levis* (t., 1831); *Solution graphique des principales questions sur la stabilité des voûtes* (Pař., 1835); *Théories des effets mécaniques de la turbine Fourneyron* (t., 1838); *Examen historique et critique conc. l'équilibre des voûtes* (t., 1852). Jakožto předseda zmíněné komise výstavy londýnské vydal: *Collection des travaux de la commission française* (t., 1857), zajímavou to zprávu zvl. po stránce historicko-technologické.

Poncet [pónsɛ] A m b r o i s e (* 1835 — † 1868 v Alexandrii) a J u l e s (* 1838 — † 1873 v Pařii), bratři, cestovatelé franc. Obce provázeli svého strýce Alexandra Vaudeye, sardinského vicekonsula v Egyptě, na cestě k hornímu Nilu, kde Vaudey r. 1854 byl domorodci zavražděn, načež P-ové v cestě pokračovali a založili několik stanic obchodních, jak na Nilu, tak v okolí Bahr-el-Gazálu. Zvláště záslužné jsou jejich kartografické práce horního Nilu v »Annales des voyages« (Pař., 1863, 1864) a v »Bulletin de la Société de géographie« (t., 1868). P-ové náležejí mezi první franc. badatele v horním Sudánu.

Poncovati [pónso-], z frc., snímání kresbu propichovanou ponsou (poncette), pytlíčkem s uhel. práškem; též tolik co hladití pemzou.

Pond, váha nizozemská o 1 kg, obvyklá v l. 1821—69.

Pondělek (pol. *poniedziałek*, rus. *понедѣльник*, jihoslov. *ponedělник*), první den v týdnu (na př. i v církvi východní; v církvi záp. čítá se za den druhý). S lat. jménem *Lunae dies*, t. j. den zasvěcený měsíci, shodují se názvy románské (frc. *lundi*, ital. *lunedì*, špan. *lunes* atd.; portugalština užívá názvu *segunda feira*) i germánské (něm. *Montag*, v starším jazyce *mantak*, *mānatag*, nizozem. *maandag*, anglosas. *mōnan dæg*, angl. *monday*, staroseversky *mānadagr*). — Modrým p-kem slul po Němcích p. masopustní, provázený slavnostmi lidovými. Jméno odvozuje se od zvyku církevního, ověšovati v postě oltáře modrou látkou již v pondělí po Esto mihi. Později slul modrým p-lkem p., kdy se nepracovalo po prohrané neděli, pak po zlovyku tovaryšském každý p. vůbec; ač státy zakročovaly proti této zvyklosti po staletí, udržela se až po naši dobu.

Ponderabilie (z lat.), važitelny ja-kožto protiva imponderabilii (v. t.).

Ponderace (lat.), odvažování, vyvažování.

Pondichéry [póndišéri], angl. P o n d i - c h e r r y [pónčičeri] (z pokaž. *Pudučeri*, t. j. nové město), franc. država (*gouvernement*) v Přední Indii, ležící na pobřeží Koromandském, poloenkava britského presidentství Madrasu a distriktu Jižního Ankotu, zaujímá 509 km² se 283.053 obyv. (1891) a přísluší k němu správní o b v o d y (*territoire*) P. (291 km² se 172.941 obyv.), J a n a o n (v. t.), M a h é (v. t.), K a r i k a l (v. t.) a Č a n d a r n a g a r (v. t.). — Hl. město državy t. jm. leží v deltě ř. Pennaru (jejíž dřívější vyschlá rovina zavlažována je artéskými studnami) a při železniční trati z P. do Madrasu, má 41.438 ob., z nichž je 1134 Evropanů (1891). Město rozděleno průplavem na dvě části, totiž na část domorodou či černou a na část evropskou či bílou na břehu mořském s krásnými ulicemi, velkými bazáry a s domy po evropsku zbudovanými. Obě části města spojuje několik mostů. V evropské části je několik katolických chrámů, mezi nimiž vyniká katedrála, pak chrám katol. missií, chrám hindů, radnice, collège pro angličtinu, hindu-stanštinu a malabarštinu, kněžský seminář, několik svobod. škol, bibliotéka (92.000 sv.), botanická zahrada, divadlo, špitál, dva sirotčince, vojenská nemocnice a kasárna. P. jest sídlo guvernéra franc. Indie a apoštol. praefekta. Průmysl zastupují huti na měď a železo, prádelny a rukodilny na zboží plátěné a bavlněné (4000 děl.), barvírny indigové a j. P. má otevřenou rejdu, maják, pravidelné spojení parníků a cílý obchod, zejména vývoz (r. 1892 činil 19,3 mill. franků). R. 1674 rázda bidžápurský odstoupil P. s nepatným územím franc. společnosti Východoindické, která P. opevnila. Roku 1695 dobyli města Hollandané, ale vrátili je Francouzům mírem Ryswickým. Potom ještě po tříkrate zmocnili se města Angličané, konečně mírem Pařiským (1814) odstoupili je navždy Francii s podmínkou, že ho neopevní.

Pondové, A m a m p o n d o v é, kmen kafer-ský (viz Kaffi, str. 742 a), obývající Pondsko (zemi č. k r a j P o n d ů, angl. *Pondaland*), nejvýchod. část bývalé Kaffrie, nyní divisi K a p s k a (v. t.), anektovanou r. 1894.

Pondrava viz Chroust.

Pondus (lat.), váha.

Ponědraž, ves v Čechách při Zlaté stoce, hejtm. Třeboň, okr., fara a pš. Lomnice nad Luž., 46 d., 329 ob. č. (1890), panský rybník, samoty Kužel a Bašta. Stávala zde tvrz se samostatným zbožím, jež za panování panů ze Švamberka připojeno k Třeboni.

Ponědražsko, P o n ě d r a ž c e, ves v Čechách mezi Zlatou stokou a Lužnicí, hejtm. Třeboň, okr. a pš. Lomnice n. Luž., fara Bošilec; 43 d., 250 ob. č. (1890), mlýn a samota Vohnoutek. Vok z Rožmberka daroval (1261) P. klášteru výšobrodskému.

Ponente, ital., západ slunce i západ, strana světová (na př. Riviera di P.); opakem jest Levante.

Ponerina jest podčeď mravenců vyznačená tím, že zadeček jest mezi 1. a2. krouž-

kem zaškrncený. Jediný rod *Ponera* Latr. má na stopce zadečkové šupinu vzpřímenou a stopka není celou zadní plochou přirostlá na zadeček; dělnice nemají oček jednoduchých. Na 2. a 3. kroužku jest zvukový přístroj v podobě velmi jemného místa. *P. con tracta* L. jest červenohnědý, na hlavě a konci zadečku černý nebo hnědý. 2—3,5 mm. Žije v malých osadách pod zemí, kameny a mechem.

Poněšice, ves v Čechách, hejtm. Čes. Budějovice, okr. Hluboká, pš. Purkarec, fara Kostelec; 21 d., 157 obyv. č. (1890), opodál myslivna. P. jsou občankou ryt. rodu *Poněšických* z Poněšic.

Poněvěž, újezdni rus. město v kovenském gubernii při řece Něvžaji (pravé pobočce Němna) apři dráze Libavsko-Romenské, má 17.883 ob. (1890), z nichž asi 8000 židů. V P-i jest reálka a učit. seminář. Obchodní i průmyslový význam P-e stále roste. Obchod hlavně lnem a lněným semenem do Rigy a Libavy. Město P. leželo původně asi 1 km dále na pravém břehu řeky, kde jest nyní ves Starý P. Nynější osada »Nový« P. vznikla na konci století XVI. — *Poněvěžský újezd* má na 6203 km² 211.708 obyv., většinou Litvanů. Obyvatelstvo žije se po přednosti orbou a pěstováním lnu.

Ponferrada, okresní město ve Španělsku v prov. Leon, náležez. dráze Palencia-Coruña, má 7324 obyv. (1887); radnici (ze XVII. stol.), zbytky žámku, sirmé lázně (38°), plátenictví a rybnáštvi.

Ponfick Emil, lékař něm. (*1844 ve Frankfurtě n. M.). Byv. assistentem Virchowovým, stal se r. 1873 prof. patholog. anatomie v Roztoku (v Mehl.), odtud přešel r. 1876 do Gotink a r. 1878 do Vratislavě, kdež působí dosud. Vynikl svými pracemi o tvoření krve, transfusi, ztlučením srdce, chorobách jater, pankreasu, aktinomykose, myxomem a j. v. Z četných jeho prací buďtež uvedeny: *Die Actinomykose des Menschen, eine neue Infektionskrankheit* (Berl., 1882); *Ueber das Wesen der Krankheit und die Wege der Heilung* (1892).

Pongau nazývá se krajina s vedlejšími údolímí ve věvodství Salcpurském v údolí řeky Salzachy (v mistech, kde mění směr východní v severní) v nynějším okr. hejtmantství Sankt Johann.

Pong-hu viz Pescadores.

Pongové viz Mpongové.

Ponchielli [-kjelli] Amilcare, operní skladatel ital., nejlepší po Verdím (*1834 v Paderno Fasolare u Cremony — †1886 v Miláně), žák milánské konservatoře, debutoval jako dramatický skladatel r. 1856 operou *I promessi sposi* a napsal dále zpěvohry: *La Savojarda* (1861); *Roderico* (1864); *Bertrand de Born*; *La stella del monte* (1867); *Le due gemelle* (1873); *Clarina* (1873, jako předešlé dílo ballet); *Il parlatore eterno* (1873); *I Lituani* (1874); *Alduna* (1884); *Gioconda* (1876, nejlepší z jeho prací, jež zjednal si cestu i do Německa); *Il figliuol prodigo* (1880) a

Marion Delorme (1885). Nejpopulárnější jeho skladbou je hymna na Garibaldiho (1882). R. 1881 P. stal se kapelníkem v Bergamu. b

Poncho [pončo], špan., svrchní oděv mužský, v jižní Americe vübec oblíbený. Jest to čtverhraný kus vlněné látky, asi 1 1/2—2 m dl. a 1 m široký, mající uprostřed výkrojek, kudy se hlava prostrčí, tak že p. visí na ramenou a kryje tělo z předu i ze zadu.

Poniatowski, jméno slavného rodu polského erbu *Ciołek*, původu prý italského (od Giuseppe Torelliho, který ve století XVII. přišel do Polska). P-wští významu nabyli teprve v XVIII. stol., ale stali se pak důležiti pro dějiny polské. P. Stanisław (*1676 — †1762) bojoval pod princem Eugeniem Savojským proti Turkům, pak přidal se na stranu Karla XII. Švédského proti Augustovi II. a pro Stanislava Leszczyňského. S Karlem XII. účastnil se bitvy u Poltavy (1709) a žil s ním v Benderách. Teprve po smrti Karlově vrátil se do vlasti (1719) a uvedl se opět do milosti Augusta II., který jej jmenoval gener. regimentářem (1728) a vojevodou mazovčským (1731). Po smrti Augustově prohlásil se opět pro Leszczyňského, ale uznal na konec Augusta III. a stal se (1752) kastelánem krakovským. Připisují se mu kritické poznámky k Voltaireově *Histoire de Charles XII* (1741). — Jeho syn Stanisław August stal se králem polským; viz Polsko str. 147 b a Stanisław August. Ostatní synové Stanislavovi r. 1764 byli povýšeni do dědičného stavu knížecího. Z nich Kazimír (†1800) měl syna Stanislava (*1755 — †1833), kterého strýc Stanisław August byl by rád učinil svým nástupcem na trůně polském. Stanisław žil potom v Římě a Florencii a proslul jako znalec a přítel výtvarných umění. — Jeho syn je Josef P., hudební skladatel (viz níže). Jiný bratr krále Stanislava Augusta byl Michal Jiří (*1736 — †1794), poslední primas Rzecey Pospolité. Vstoupil do stavu kněžského, r. 1768 stal se velkým sekretářem korunním a r. 1773 biskupem plockým; po Sołtykovi vedl pak i správu diecése krakovské a r. 1784 stal se arcibiskupem primasem. Michal Jiří měl vynikající účastenství v událostech za poslední doby samostatné Reči Pospolité. Byl členem Stálé rady (1776 až 1778) a vyznamenal se zejména jako předseda Edukační kommisie. Nicméně rusofilský směr jeho politiky, který on zastával v naprosté shodě se svým bratrem králem a vjeho zájmu, způsobil proti němu takové vření v národě, že r. 1789 Michal Jiří byl nucen na čas opustiti vlast'. Vrátiv se r. 1792, zemřel náhleprý otravou — v době povstání Kosciuskova r. 1794. Napsal zejména *Rozporządzenia i pisma pasterskie do dyjecezy plockiej wydane* (1783 až 1784, 4 sv.). — Jeho bratr Ondřej (†1773) již r. 1756 byl povýšen na knížete říše Římské a vyznamenal se v rakouské armádě, v níž r. 1763 stal se polním maršálkem. Jeho syn je známý, vedle Stanislava Augusta nejslavnější člen rodu P-kých, Josef (*1763—

†1813), po matce potomek rodu Kinských. Sloužil nejprve jako jeho otec v armádě rakouské, pak (1789) vrátil se do vlasti a účastnil se tu horlivě organizace polského vojska. R. 1791 byl postaven v čelo armády polské na Dněpru a Dněstru proti Rusům. Opuštěn však od strýce, jenž přestoupil ke konfederaci Targovické, Josef složil velitelství a vrátil se k polským praporům teprve za Kościuszka r. 1794. Odtud žil v soukromí ve Varšavě. R. 1806—07 vyslovil se činně pro Napoleona, organizoval národní polské vojsko a v nově zřízeném velkoknížetství Varšavském byl ministrem války. R. 1809 vedl vítězně polské vojsko proti Rakusanům, kteří vpadli do velkoknížetství. Na výpravě do Ruska r. 1812 velel pátému sboru armádnímu; po nezdaru výpravy shromáždil opět 13.000 m., s nimiž připojil se k Napoleonovi, jenž ho jmenoval maršálem francouzským (1813). Zahynul po bitvě u Lipska (19. říj. 1813) v řece Halštrovu, kryje ústup franc. vojska. Tělo jeho je pochováno na Wawelu v Krakově. — Z jině (ukrajinské) větve P-kých je Josef P. (* 1762 — † 1845), který postupně sloužil ve vojsku pruském, ruském a polském; v tomto byl pobočníkem knížete Josefa P-kého. Od r. 1793 věnoval se správě svých statkův a vynikl jako energický organizátor hospodářský a průmyslový na Ukrajině. Zanechal po sobě *Pamiětniki* v rukopise. Srv. Szymanowski, P-scy (1880). O Kristině P-ké viz čl. Komenský str. 620 sl.

Poniatowski Josef kníže, hudební skladatel (* 1816 v Římě — † 1873 v Londýně). Vstoupil záhy do franc. sboru afrických střelců, byl později naturalisován v Toskáne a r. 1848 zvolen dvakrát do sněmovny poslanců ve Florencii. Jako toskánský vyslanec byl v Paříži, v Londýně a v Bruselu, načež r. 1854 přijat do státního svazku francouzského. Napoleon III. jmenoval jej senátorem, ale přes to P. na sklonku svého života byl nucen žít ve vyloučení hudbě, zvláště v Londýně, kam r. 1870 se odebral. Byltě dovedný hudebník a také skladatel. R. 1838 provedena jeho první opera *Johannes Parricida* ve Florencii s úspěchem dosti dobrým. Po ní následovaly opery: *Don Desiderio*, *Ruy Blas* (1842), *Bonifacio dei Geremei* (1844), *Il Lambertazzi*, *Malek Adel a La Sposa d'Abido* (1847), jež však nevalně se líbily. Později v Paříži složil ještě dvě veliké pětiaktové opery *Giovanni da Procida* a *Pierre de Medicis*, pak operetu *Au travers d'un mur*.

Ponies [pónis], angl. množné číslo slova pony (viz Kůň, str. 361 a).

Ponigl viz Ponkva.

Ponich Samuel Bohuěr, spis. hornolůž. (* 13. led. 1748 v Ném. Jenkecích-† 9. dub. 1786 v Malešecích). Studoval v Budyšině, pak ev. theologii v Lipsku a Vitemberce. Po několika letech působení vychovatelského stal se farářem ve Wochozích, pak v Jablůnici, konečně r. 1786 v Malešecích, kdež zůstal až do smrti. Srbský vydal kázání a překlady prstonárodních spiskův obsahu

pučného. Německy napsal: *Kleine Beytrage zur naturalischen und statistischen Beschaffenheit der Oberlausitz* (»Laus. Monatschrift«, 1797, II.); *Reliquien der Feld-, Wald-, Wasser- und Hausgötter der Wenden* (16) a j. Čný.

Poniklé, P o n i k l á, far. ves v Čechách při lev. bř. Jizery, hejtm., okr. a pš. Jilemnice; 208 d., 1541 ob. č., 10 n. (1890), kostel sv. Jakuba Vět. z r. 1682 (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., mlýn, výroba bavln. a lněh. látek po domácku. Opodál ložisko želez. rudy, anthracitu a tuhy. P. jež domovem výroby »ponikelských preclíků« po svém původci Josefu Holubcovi zvaných »holubec«.

Poniklování viz Niklování.

Ponikva, P o n i k e v, chybně P u n k e v, ves na Moravě, hejtm. Litovel, okr. a pš. Konic, fara Jesenec; 54 d., 321 ob. c. (1890), 1tř. šk.

Poniński, šlechtický rod polský hraběcí a knížecí (erbu Łodzia). V dějinách polských důležitěji vystupují až od konce XVIII. stol. Štěpán P. († 1733) vstoupil do řádu jezuitského a proslul jako kazatel i církevní spisovatel; také jeho mladší bratr František († 1714) byl jezuita a řečník. Adam († 1732) stál nejprve při Stanislawu Leszczyńském, ale pak se dohodl s Augustem II. (1717); podobně jeho bratr František († 1740), který v zájmu Augustově r. 1717—18 byl vyslán do Petrohradu. Antonín Josef († 1744) byl jedním z předních stoupenců saské dynastie v Polsku; jako takový byl maršálkem konfederace, jež zvolila (1734) za krále Augusta III. Roku 1738 stal se vojvodou poznańským. Proslul také jako básník latinsko-polský. Ze spisů jeho lze uvést: *Opera heroica* (1739); *Sarmatides* (1741); *Roslina powszechniej szczyśliwosci* (1727) a j. Jeho syn Josef († 1770) byl za Augusta III. polským vyslancem na dvůr ruský a po jeho smrti byl poslán do Španělska a Portugalska, Sardinie, Anglie a Holandska. — Nejznámější z rodu P-kých je synovec Antonínův Adam († 1798). Původně byl starostou babimostským, pak stal se velkokorunním kuchmistrem (1762 až 1773). Roku 1773 násilnou a lstivou politikou zkonfederaloval sněm, stal se korunním maršálkem a provozoval odtud (do r. 1775) doslovně diktaturu v Polsku. Byl hlavou a spolu duší delegace, zvolené k dohodnutí se soustředními mocnostmi o první rozdělení Polska a k provedení vnitřních reforem. Spolu byl členem kommisie, jež měla naložiti se jménem zrušeného řádu jezuitského. Také moc soudní po čas delegace usurpoval pro sebe. Povýšen za knížete, byl jmenován korunním podskarbím. Svého vynikajícího postavení P. zneužíval s neslýchanou smělostí k osobnímu zisku, jsa tak zálostným představitelem vnitřní korupce v upadající Rzeczy Pospolité. Pohnánkočně před soud a k zodpovědnosti (1789), po nezdařeném pokuse o útěk byl r. 1790 výrokem sněmu zbaven cti a svých hodností. Konfederace Targovická jej rehabilitovala, ale svého jmění P. již nenabyl a zemřel v nedostatku ve Varšavě. Tiskem vyšly od něho

Mowy miane na sejmie 1789 a Odpowiedź Wojciechowi Turskiemu. — Jeho syn Adam r. 1794 přispěl nenáležitým plněním rozkazů Kosciuskových podstatně (ač ne ve zlém úmyslu) k porážce tohoto u Maciejowic. Kromě hlavní poznaňské linie P-kých, ze které držitel Wrzesnie (od r. 1840) má vždy titul hraběcí, třeba ještě připomenouti linii slezskou, povýšenou do stavu hraběcího již za Bedřicha II.; z ní Vladislav účastnil se v řadách povstalců uherské revoluce r. 1848—49. Jiná linie v království Polském již r. 1777 v Matiašovi dosáhla hodnosti knížecí; hodnost ta r. 1818 byla uzáhna i v Rakousku.

Ponkov, Boňkov (Punkendorf), ves na Moravě, hejtm. a okr. Hranice, fara a pš. Podstát; 22 d., 6 ob. č. 154 n. (1890), 1tř. šk. a 3 mlýny.

Ponkva (Ponigl), polit. ves ve Štýrsku, hejtm. Celje, okr. Smarje, na stanici želez. dráhy Pragarski dvor-Zidani most, má 2914 obyv. slovín. (1890), pošt. a telegr. stanici.

Ponomarev Štěpan Ivanovič, bibliograf ruský (*1832), vzdělav se v Kijevě, vyučoval na středních školách a uspořádal první souborné vydání spisů Někrasova (Petrohr., 1879), jakož i sborníky: *Moskva v rodnoj poeziji* (t., 1880); *Ijerusalim i Palestina v rus. literatury* (t., 1877); *Matěrialy dlja bibliografiji literatury o N. M. Karamzine* (t., 1883); *Svjatyje otcy cervki* (t., 1896) a j. Napsal též mnoho básní v duchu přísně náboženském a vydal posmrtné dílo Žukovského »Stranstvujuščij Žid«.

Ponomareva Sofja Dmitrijevna, rozená Pozňakova (*1800 — †1824), proslula v Petrohradě svým literárním salonem v letech 20tých XIX. stol. Jmenovitě skupila kolem sebe spolupracovníky A. J. Izmajlova, vydavatele časop. »Blagonaměrennyj«. Její krásu, vtíp a roztomilost opěvovali Děljvig, Panajev, Pletněv, Baratynskij, N. I. Gnědič, Vostokov a I. Srv. M. Mazajev, Družeskoje literaturnoje občestvo S. D. P-voj (Petrohr., 1892) a N. V. Drizen, Litěraturnyj salon 20ých gg. »Niva«, 1894).

Ponor viz Norná hloubka.

Ponrava. lépe než pondrava, viz Chroust.

Pons (lat.), most

P. nebo p. Varolii (most Varolův) je význačný uzlovitý útvar na zpodině mozkové (viz Mozek, str. 802).

Pons [póns], kantonál. hl. město ve Francii na ř. Seugně a na žel. trati Paříž-Bordeaux, v depart. hornocharenteském, má starý zámeček, prádelnu vlny, čilý obchod s vínem a kořalkou a 4650 obyv. Tu a v okolí minerál. prameny. P. ve válkách náboženských mělo značné účastenství.

Pons [póns]: 1) P. Philippe-Laurent, zv. P. de Verdun [d'verdón], politik franc. (*1759 — †1844). Věnoval se kariéře právnícké. Roku 1792 byl zvolen do konventu, jehož se stal sekretářem; zvolen i do rady Pěti set, stal se tam r. 1799 předsedou. Připojiv se k státnímu převratu Bonapartovu, stal se r. 1801 vládním substitutem u appel-

lačního tribunálu v Paříži a r. 1810 byl gen. advokátem u soudu kassačního. Roku 1816 jako »kralovrah« byl vypověděn z Francie, ale již r. 1818 byl mu dovolen návrat. Napsal: *Contes et poésies diverses* (1778, 1781 a 1807); *Portrait de Souvrow* (1795) a *La filleule et le parrain* (1836).

2) P. Jean Louis, hvězdář franc. (*1761 v Peyre [dép. Hautes Alpes] — †1831 ve Florencii). Pocházel z rodiny velmi chudé a r. 1789 stal se vrátným observatoře marseillské. Ale ředitelé ústavu Saint-Jacques a Thullis záhy poznali neobyčejné nadání P-ovo, jeho bystré oko a výtečnou paměť, tak že sami se ujali jeho vzdělání, najmě astronomického. P. objevil od r. 1801—27 neméně než třicet sedm vlasatic. Největší z nich jest periodická kometa zvaná Enckeova, kterou pozoroval poprvé r. 1805, pak 26. list. 1818 a jejíž pravděpodobnou periodičnost předpověděl; ježto však první výpočty o ní podal Encke (v. t.), podržela jeho jméno. Roku 1812 objevil vlasatici, kterou později r. 1883 opět našel Brooks, nazvanou pak vlasatici P-Brooksovou. Roku 1813 P. byl jmenován adjunktem hvězdárny marseillské a r. 1819 arcivévodkyně Marie Louisa Parmská svěřila mu řízení hvězdárny v Marlii u Lukky. Roku 1825 P. povolán za profesora astronomie na universitu v Pise, kteréhož místa však nepřijal a stal se ředitelem musejní hvězdárny ve Florencii.

Ponsard [pónsár] François, dramatik franc. (*1814 ve Vienne, Isère — †1867 v Paříži), studoval práva, stal se advokátem, ale obrátil se brzy výlučně k literatuře. Slavným stal se na ráz r. 1843, kdy veršovou tragédií *Lucrecie* zdálo se, že zabil romantismus na jevišti; obecnost odvracející se od krajnosti a nestvůrnosti obraznosti V. Huga vítalo v »Lucrecii« návrat classicismu do divadla franc. a kolem P-a seskupili se všichni nepřátelé romantismu a učinili z něho vůdce školy. Druhá tragédie jeho *Agnes de Méranie* (1846) propadla, a ani úspěch revoluční tragédie *Charlotte Corday* (1849) nebyl hlubší a trvalý. Následovaly: komédie *Horace et Lydie* (1850), tragédie *Ulysse* (1852), která znudila obecnost a byla příčinou, že P. obrátil se k modernímu životu komedii *L'honneur et l'argent* (1853) a *Bourse* (1856), v nichž došel velikého úspěchu divadelního. Roku 1866 byla hrána jeho historická komédie *Lion amoureux* s velikým úspěchem divadelním i literárním, r. 1867 veršované drama *Galilée* s úspěchem pouze čestným. Kromě těchto prací P. napsal ještě některé celkem bezvýznamné drobnosti. Literární význam a umělecká cena dramát P-ových byly jednu dobu, kdy se jimi projevovala reakce proti romantismu, nemírně přeceňovány; strážlivost a temperovanost P-ova byla pokládána za pravdivost a psychologickou jasnost a určitost, kdežto je pouze plochostí a nedostatkem obraznosti, vřelostí a hlubší vise dramatické. Dnes proniklo již mínění, že P. není ani básník ani psycholog dramatický, nýbrž jen koncertní sceník, obratný veršovec a divadelní rhétor. Souborně vyšly *Théâtre*

complet (Paříž, 1851) a *Oeuvres complètes* (t., 1865—76, 3 sv.). Srv. J. Janvier, F. P. (t., 1872); Paulin Blanc, P. (t., 1870); S. Gouet, P. et les deux écoles (Pau, 1870); E. J. Savigné, P. inconnu (Paříž, 1886). *Šld.*

Ponsonby [-s'nbli] J o h n, viscount, angl. diplomat ze slavného rodu P-ův (*ok. 1770—†1855). Oddal se záhy činnosti politické a r. 1826 byl vypraven jako mimoř. vyslanec angl. do Buenos-Ayrů; r. 1828—29 byl pak vyslancem v Riu de Janeiro. Roku 1830—31 dlel v téže funkci v Bruselu, r. 1832 byl jmenován do Neapole, r. 1832—37 do Cařihradu a r. 1846—50 do Vídně. Roku 1848 provázal císaře Ferdinanda na jeho útek do Inšpruku. Roku 1839 byl povýšen naviscounta. Pozíval velikého vlivu jako pronikavý pozorovatel, muž širokého rozhledu a pevné vůle; ve vnitřní politice angl. klonil se k whigům. Napsal: *Private letters on the Eastern question* (1854). Rodina P. původ svůj odvozuje od italského rodu Ponzoni.

de **Ponson du Terrail** [pónsóndyteráj] Pierre Alexis, vicomte, románopisec francouzský (*1829 v Montmauru u Grenoblu—†1871 v Bordeaux). Věnoval se námořnictví, jež zaměnil za románopisectví. Od let 1850 zaplavoval feuilletony časopisecké romány svými, jež v tvorbě románů žurnálových zaujímají místo dosti slušné. O produktivnosti jeho svědčí bibliografie francouzská na l. 1858 a 1859, jež pode jménem P. d. — T-ovým znamená 63 svazků. I do češtiny bylo z něho překládáno (*Rocambolo* a j.).

Ponšovec viz Onšovec.

Pont [pón], franc., most.

Pontac, P o n t a c q [pónták], město ve franc. depart. Basses-Pyrénées, arrond. Pau, má továrny na kůže a vlněné zboží a 2610 ob. V okolí pěstuje se výborné červené víno, jež do obchodu přichází pod jménem víno pontacké.

Ponta Delgada, Delgada P o n t a, okr. město na ostrově São Miguel, náležejícím k portugalským ostrovům Azorským, má přístav, opevnění a 17.635 obyv. Město jest největší a nejbohatší na Azorech, má důležitý obchod námořní a vývoz pomerančů, citronů a ananasů do Anglie.

Pontafel, farní ves v Korutanech v hejtm. bělackém, okr. terbižském, konečná stanice rakouská na trati Bělák Pontebba (v Itálii), má 734 ob. něm. (1890), celní úřad, policejní kommissářství, pošt. a telegr. úřad. P. leží na ř. Běle, která je zde politickou hranicí mezi Korutany a Itálií a přes níž most spojuje P. s ital. Pontebbou.

Pont á Mousson [póntamusón], ve středověku *Va Pontus sub Castro Montionis* kanton. hl. město ve Francii na ř. Mosele (přes níž tu most) a želez. trati z Nancy do Met, depart. Meurthe-et-Moselle, arrond. Nancy, má 12701 obyv., 3 kostely, mezi nimi hlav. got. kostel ze XIII. stol., krásnou radnici, kollej, seminář (dříve opatství), veřejnou bibliotéku, špitál, velké jízdecké kasárny; továrny na zrcadla, cukr a ocet, významné závody na kon-

strukce kovolitecké a kovové, koželužství, tiskařství, lithografie, důležitý obchod s plodinami zemědělskými, dřívím a prkny. Na návrší vých. od P. zbytky zámku Moussonu (po němž P. má jméno) s kostelem z XI. stol. P. jest velmi staré, r. 1444 nabylo měst. práv, r. 1572 založena tu universita, která r. 1768 přeložena do Nancy.

Pontano (Pontanus) Giovanni, státník, básník a historik neapolský (*1426 u Cerreta v Umbrii — †1503 v Neapoli). Studia vědecká konal v Perugii, vstoupil do služeb krále Alfonsa Neapolského (1447), pak jako sekretář do služeb Alfonsa, věv. kalaberského, s nímž účastnil se války proti Turkům (1481) a války proti Ferrafe. Roku 1486 sjednával mír mezi Innocencem VIII. a neap. králem Ferdinandem. Do služeb tohoto krále, jakožto tajemník státní, vstoupil po Petruccim, když pro zradu popraven (1486). Roku 1495, an Karel VIII. přitáhl k Neapoli, P., věda o nemožnosti odporu, vydal mu klíče městské a prohlásil ho v oslovení dobyvatelem Neapole. Po návratu Aragonských (v čí 1495) stranil se veřejné činnosti. Psal latinsky, za mláde básně lyrické a elegické, později traktáty astronomické, filosofické a historické (šestero knih *De bello Neapolitano*) a dialogy. Soubor prací jeho vyznačujících se dleklí klassicky latinskou vyšel v Basileji (1556, 4 sv.), listy jeho vydal F. Gabotto: *Lettere inedite di G. P. in nome de' Reali de' Napoli* (Bologna, 1893). Do češtiny přeloženo: *Rozmlouvání, kteréž slove Charon Hrubým z Jelení* (v univ. knih., rukop.); *Knihy o statečnosti válečné* týmž (v rukop. univ. knih. z r. 1511 a tišt. J. Zimmermannem r. 1819 v Hradci Kr.); *Patero knih o poslušenství* — týmž (v ruk. univ. knih. z r. 1513); *Knihy o dobročinnosti* — týmž v předešl. rukopise; *Knihy o králi* — týmž (v ruk. věř. knih. z r. 1513). Srv. Tallarigo, G. P. ed i suoi tempi (Neapol, 1874).

Pontanus: 1) P. viz Pontano.

2) P. Gregor (vlastně Brück), právník a státník něm. (*1483 — †1557). Vystudovav ve Vitemberce práva, žil na dvoře kurfiřta saského jako kancléř a nabyl záhy značného vlivu na vývoj událostí. Byl mezi předními muži reformace (v otázkách náboženských i při zakládání a činnosti Šmalkaldského spolku) jako rozhodný stoupenec Lutherův; byl vlastně duší saské politiky. Dvora saskému byl kromě toho nadmíru užitečný v jeho právních rozepřích jako »advokát«. Účastniv se dlouho i vnější církevní politiky něm., věnoval se později více práci organizační. Za války Šmalkaldské byl proti ní; po jejím ukončení žil v Jeně bez dřívějšího rozhodujícího postavení politického, ale vždy ve věrných službách nešťastného kurfiřta.

3) P. Jakub, učený jesuita, vl. jménem Jakub Spanmüller (*1542 v Mostě [odtud jeho jm.] — †1626 v Augšpurce). Do řádu jesuitského vstoupil r. 1564, dvě léta potom byl poslán za učitele do Bavor, kde i zemřel. Osvojil si latinu velmi uhlazenou a proslul i jako výborný znalec řečtiny. Přelo-

il do latiny velmi mnoho theologických spisů feckých, mnohé zařazeny ve sbírku »Bibliotheca magna patrum«. Ve sbírce »Historia rer. Byzant.« vyšly jeho překlady Jana Kantakuzenského, Theofylakta a Jif. Franze. Pro mládež vydal řadu rozmanitých anthologií, jako *Attica Bellaria*, 3 knihy, sbírku to výňatků z přerozmanitých spisovatelů, jež nám představuje asi jádro učenosti jesuitské XVII. stol. (výňatek z toho v překl. českém od J. V. Rozuma p. n. »Vojna v grammatice«, v Praze, 1853). Jiná pod. sbírka je *Φιλοκαλία*, k níž P. připojuje obšírné výklady. *Florida* (8 knih) byla sbírka jeho básní posvátného obsahu. Návod k rozmlouvání lat. podávaly sbírky *Pogymnasmata selecta*, jichž ve výtahu užíváno dlouho i na školách evangelických. Do veršování lat. uváděly knihy *Institutorum poeticorum l. III, jakož i Tyrocinium poetices* (Pelzel, Gelehrte, I.).

4) P. Jiří Berthold (†1616), básník latinský a spisovatel kázání, rodem z Mostu. Studoval na jesuitských školách v Praze a stal se knězem. Arcib. Medek vyvolil si ho za sekretáře, a již r. 1582 byl kanovníkem u sv. Víta, nedlouho potom i officialem arcibiskupským. Roku 1586 stal se děkanem kapitulním, vydav pak básně *Vita beati Hroznaetae* byl tehda prohlášen i básníkem korunovaným. Dvě léta potom dostalo se mu přídomku z Praitenberka; probostem stal se r. 1593. Již tehdy a potom pravidelně býval i generálním vikářem (ještě i za J. Lohelía), jakož i po smrti arcibiskupův administrátorem. Již jako děkan pracoval o českém životopise sv. Ivana, jež vydal v Praze r. 1592. Roku 1606 vydal sbírku příležitostných svých řečí (synodálních, pohřebních a j.) a věnoval je p. Petru Vokovi z Rožmberka (některé cizí pojal do toho). Roku 1608 vydal v cizině a věnoval cis. Rudolfovi II. velmi obšírnou sbírku lat. kázání (*Bibliotheca concionum*), 4 sv. fol.) jeho *Bohemia pia*, téhož r. vydaná, totiž církevní dějiny české, ani u Balbína nedošla uznání. Spor jeho s universitou o faru v Hostouni, již osadil katolickým duchovním, znám jest jako pokus protireformační z té doby (rozhodnut r. 1605). Řádu jesuitskému P. velmi přál, byv jejich oddaným vychovancem. Sbírký básní jeho po básni o Hroznotovi uveřejněné těšily se nejen v kruzích tohoto řádu značně oblíbené. Srv. Jireček, I., 47 sl., Pelzel, Abbild., II.

5) P. Johannes Isacius, dějepisec nizozemský (*1571 — †1639). Vychován v Nizozemí, konal cesty po Francii, Anglii, Německu, Švýcarsku a Itálii; zejména rád dlel u Tychona Brahe v Dánsku (odtud jeho přezdívka Danó-Belga). Od r. 1606 učil matematice a filosofii v Harderwijku (v Geldřích). Napsal: *Origines Francicae* (1616); *Historia ubris et rerum Amstelodamensium* (1611); *Disceptationes chorographicae de Rheni divortii et ostiis* (1617); hl. jeho spisy jsou: *Historia rerum Danicarum* (1631) a *Historiae Geldricae libri XIV* (1639), z nichž zejména tento má dosud značnou cenu. Druhý díl »Dějiny dán-

ských« vydal teprve Westphalen v »Monumenta rerum Germanicarum«.

Pontarlier [pöntarljé], hl. město arrondissementu t. jm. ve fc. depart. doubském, na ř. Doubs, křižovatka želez. trati, má 6709, jako obec 7187 ob. (1890), živících se obchodem ve dříví, hodinách, mramoru, krmném dobytku, oleji, obilí, syru, vlně a kořalce. P. má kollej, bibliotéku, divadlo, špitál, depart. vězení, vyhlášené hamry a slevárny železa, výrobu absinthu, višňovky, rozličných likerův a syra. — P. byl již stanicí římskou (*Ariolica*), potom do r. 1678 s 18 sousedními vesnicemi tvořila »kommunu« Baroicheu. Z dějin P-u proslula statečná, ač marná obrana města proti Bernardovi Výmarskému r. 1639. Roku 1871 soustředila se tu východní armáda franc. k svému ústupu do Švýcarska.

Pontassieve, okr. město v Itálii při ústí Sieve do ř. Arno, na želez. dráze Chiasso-Řím, v prov. florencké, má 11.410 ob. (1891), zámek, výrobu hospodář. náradí, skla a těstového zboží a železniční dílny.

Pont-Audemer [pöntód'mér], původně *Breviodurum*, později *Pons Aldemari*, arrond. hl. město ve Francii na ř. Risle (která je od-tud splavnou), stanice želez. dráhy Elbeuf-Honfleur, v depart. eureském, má 6012 ob., nádherný kostel St. Ouen (z XI. a XVI. stol.) a St. Germain (z XI. stol.), kollej, seminář, 2 bibliotéky, špitál, divadlo; továrny na lité zboží želez., papír, kůže, klich, přádelnu na bavlnu a len, jirchářství, obchod s dobytkem, lnem a přístav, z něhož pamíky plují do Havru.

Pont Canavese [-kanavéze], okr. město v Itálii v prov. turinské, v kraji ivrejském, má 5516 obyv. (1891), starý pozoruhodný kostel, výrobu kůže, přádelnu a tkalcovnu bavlny.

Pont de Beauvoisin [pön d'bovoazén], město ve Francii na lev. bř. ř. Guiers a želez. dráze St.-André-de-Gar-Chambéry, depart. Isère, arrond. Tour-du-Pin, má 2010 obyv., kollej, výrobu strojů, vozů, svíček, kůže, nábytku a tkaní hedvábí. Most ze XVI. stol. spojuje je s městečkem Le Pont-de-Beauvoisin na pravém břehu ř. Guiers náležejícím k depart. savojskému, arrond. chambéryskému, majícím 1620 ob., stanici želez. dráhy, železářství, par. pilu a továrny na hedvábí.

Pont de Vaux [pön d'vól], město ve Francii na ř. Reyssouze a žel. trati Paříž-Nizza, depart. Ain, arrond. Bourg; 2617 ob., kollej, socha generála Jouberta, jenž tu narozen, veliké tržiště na hospodářské plodiny, zejména obilí, drůbež, dobytek, výroba oleje, uměl. hnojiva, obuví, limonády, zboží bavlněného a lněného.

Pont du Château [pön dy šató], kanton. město ve Francii v půvabném údolí ř. Allier a při želez. trati Clermont-St. Etienne, depart. Puy de Dôme, arrond. Clermont; 3305 obyv., kostel ze XIII. stol., zříceniny zámku; továrny na sádku, provazy, lín a ocet, vinařství, petrolejový pramen, přístav (Clermont-Ferrand) a čilý obchod.

da **Ponte**: 1) da P. Jacopo, řečený Bassano, malíř italský (*1510 v Bassaně †1592 t.). Vzdělal se u otce Francesca (†1530) a v Benátkách u Bonifacia a Tiziana. V obrazech vlastních vycházel zvl. od Tiziana, podnět máje především v jeho idyllách selských, provedených dřevorytem. Da P. volil sice látky posvátné, ale záliba jeho tkvěla v předvádění jich okolí, venkova. Žvířata domácí, nejrozmanitější náčiní a bohatá scenerie krajinná poutala jej především. Kolorit jeho byl smělý, svitvívý. Přední díla jeho chová Bassano, *Křest sv. Lucilie* u P. Marie Milostné a *Narození Kristova* u sv. Josefa. Da P. byl též dobrý podobiznář rázu Tintorettova. Čtyři synové jeho, Francesco (1551—92), Leandro (1558—1623), Giambattista (†1622) a Girolamo (†1623), pracovali s ním společně a rozmnožovali též obrazy otcovy k prodeji tak hojně, že se s nimi setkáváme i v obrazárnách menších (v Praze v Rudolfině a v obrazárně Nosticově). Leonardo byl též dovedný umělec samostatný, podobiznář.

2) da P. Lorenzo viz Daponte.

Pontebba, ves v Itálii, kraj Moggio Udinese, prov. Udine, konečná stanice ital. drah na trati P-Běláč a P-Udine, má 2373 obyvatel (1891), gotický kostel, pošt. a telegr. stanice. Z Korutan do Itálie vede Pontebbský průmysk. Srv. Pontafel

Pontecorvo [-kor-], ve starov. *Fregellae*, okr. město v Itálii na lev. bř. ř. Garigliano a žel. trati Řím-Neapol, v prov. casertské, kraji sorském, má jako obec 10.309 obyvatel (1891), sídlo biskupské (společně se Sorou), gymnasium, pozoruhodný dóm, zámek, zakřívený most (odtud jméno P.) o 8 obloucích, zbytky měst. zdí, výrobu kloboukův a zboží provaznického. P. bývalo knížetstvím a leželo celé v území neapolském, jež za papeže Julia II. připojeno ke státu Církevnímu. Napoleon I. udělil r. 1806 P. franc. maršálkovi Bernadotteovi, jenž je držel do r. 1810 a psal se odtud knížetem z Pontecorvo. Do r. 1814 P. náleželo Francii, potom jako exklava příslušelo do r. 1860 k papežské delegaci Frosinone.

Pontedera, okr. město v Itálii při ústí ř. Ery do Arna a žel. trati Florencie-Livorno, v prov. a kraji piškém, má 6687, jako obec 11.701 ob. (1881), kostel ze XIII. stol., gymnasium, divadlo, elektrické osvětlení, výrobu kávových náhražků, oleje, těstového a bavlněného zboží. Přes Eru a Arno krásné mosty, z nichž onen mramorový P. s Pisou spojená parní tramway a byla až ve XIV. stol. pohraniční pevností Pisy.

Ponte do Lima, město v Portugalsku na lev. bř. ř. Limy (přes ní kamenný most o 24 obloucích ze XIV. stol.), prov. Minho, kraj Vianna do Castello; 2441 obyvatel (1878), zříceniny zámku; pěstování pomerančů.

Pontefract [pontifrekt, obec. pomfret], město v angl. hrabství yorkském na ř. Air, stanice želez. dráhy; má 9702 ob. (1891), kam. — uhel. doly, cihelny, sladovny, pěstování lékořice,

obchod s obilím a sladem. Na blízkou zříceniny zámku, v němž Jindřichem IV. držen v zajetí sesazený s trůnu Richard II., jenž tu také r. 1400 zemřel.

Pontevedra [-vé-]: 1) P., hl. město špan. provincie t. jm. při lev. bř. ř. Lerez a nedaleko ústí jejího do zálivu P., v půvabné poloze na břehu mořském a při želez. trati P. Redondela, má 20.556 ob (1897); sídlo guvernéra a biskupa, gotický hl. a 2 far. kostely, staré městské zdi, biskupský seminář, učitelský ústav a jiné ústavy vzdělávací, několik klášterů, špitál, továrny na sukno, klobouky, lučavku, koželužství, rybnářství (zejména sledě), obchod s dobytkem do Portugalu a malý přístav. Přes ř. Tomaza vede most (*Pons vetus*) vystavěný od Řimanů, po němž P. nazvána.

2) P., provincie špan. v nejurodnější části býv. království Galicie, má na 4391,22 km² 443.385 ob. (1887). Na jih hraničí s Portugalskem (hranici tvoří ř. Minho), na vých. s provinciemi Orensem a Lugem, na sev. prov. Corunou a na záp. s Atlantským oceánem. Uvnitř provincii prostupují četná horstva (Sierra el Suido) dostupující na vých. výše 1157 m, mezi nimi střídají se úrodná údolí a roviny dosti hustě zalidněné; největší řeky jsou tu Minho a Ulla, podnebí je zdravé a příjemné, zejména na přímoří; hornictví a průmysl jsou málo zastoupeny. Hlavními plodinami země jsou pšenice, kukuřice, len, víno, již. ovoce, dále jsou zde hojné lesy se stavebním dřívím a chová se jatečný dobytek.

Ponthieu [pöntjō] (*Pontivus pagus*), kraj franc. kol někdejší *civitas Ambianorum*. Hranice jeho byly velmi měnlivé a odpovídají asi nynějšímu départ. Somme v Picardii. Hlavním městem kraje bylo Abbeville. P., stavší se dědičným hrabstvím ke konci století IX., přešlo kolr. 1100 v majetek rodiny Montgomerz-Alençonské, r. 1222 rodiny Dammartinské, r. 1251 v majetek králů kastilských. Sňatkem Eleonory Kastilské s Eduardem I. (1272) spadlo na Anglii, na níž dobytý Filipem V, králem franc (1319); pak opět vráceno a znovu získáno Karlem V. (1369). Roku 1435 postoupeno vév. burgundskému a r. 1477 spadlo ke koruně po smrti Karla Smělého. Po revoluci červencové francouz. král Karel X. zval se hraběte m z P.

Pontia, mořská, příjmi řec. bohyň Afrodity (v t. str. 413 a).

Pontianak, také Kapuas, hlav. město nizozemsko-indického residentství západního Bornea na ostrově Borneo, na obou březích ř. Kapuas, jest sídlem nizozemského residenta, má 16.241 ob (1892), palác domácího knížete poplatného, přístav s tvrzí Duba a posádkou (150 mužů), čilý obchod a paroplavbu. Bývalý malajský sultanát P. je nyní poplatný Hollandanům.

Pontianus sv. [-ci-], mučeník, narodil se v Římě z rodiny Calpurnia řečené. Papežem (19. v řadě) byl v l. 230—235. Složiv hodnost žil ve vyhnanství na Sardinii, kdež umřel ubičováním. Památka jeho připadá na den 19.

listop. Ve sporu Origenově s Demetriem stál na straně Demetriově.

Ponticello [-čelo], m ů s t e k, zvl. u smyčkových nástrojů. *Sul p.* (na kobylce) je prostředek technický, jehož příkaz ukládá hráči na smyčcový nástroj položit smyčec až ke kobylce, čímž tón nabývá zvuku kovového, tajuplně-říšerného.

Pontifex (lat.) slul ve starém Římě člen nejvyššího sboru kněžského, založeného již za krále Numy. Sbor **p-fiků** čítal původně pět členů patricijských, lege Ogulnia r. 300 rozšířen o čtyři členy plebejské; Sulla pak zvýšil počet členů na 15. Doplnění sboru dalo se původně kooptací. Od r. 250 volen však **p.** maximu s, jejich náčelník, později též ostatní **p-fikové** v komitích tribuních z uchazečů od sboru samého navržených. Za doby císařské volba záležela na libovůli císařů, kteří byli vždy zároveň **p-fices** maximí. Obydli i úřadovnou **p-fiků** byla t. zv. regia, jejíž základy dosud patrný na vých. konci fora mezi chrámem Vestiným, chrámem divi Juli a chrámem divi Antonini et divae Faustinae. Dohledu **p-fiků** podléhala veškerá bohoslužba a osoby při ní súčasně, zejména rex sacrorum, flaminové a panny *Vestálské*. **P-fikové** rozhodovali, zda zachován předepsaný obřad správně, a případně stanovili tresty. **P-fikové** osobně zakročovali při obětech státních, svěcení chrámů, soch, oltářů. Řídili kalendář římský, stanovice svátky, dni soudní (*dies. fasti*) a oběti náležít. Dále jejich řízení podléhal náboženský archiv, t. j. *annales maximi*, v nichž znamenány nejdůležitější události náboženské; libri *p-ficiu*, obsahující seznam nejstarších obyčejů náboženských, a *commentarii p-ficum*, paměti náležů sboru. Též měli jistou pravomoc při snátcích, adopcích, pohřbech a dědictvích. Dosud drží se přes jiné pokusy stará etymologie Varrova od »pontem facere«, ježto jim svěřena stavba a oprava kalového mostu Tberského. **P. minores** byli písaři a pomocníci vlastního sboru kněžského. I jinde v Latii i v ostatní Italii vyskytoval se sbor podobný. *klk.* V církvi katolické **p.** maximus tolik co papež.

Pontificale Romanum, obřadář biskupský, liturgická kniha obsahující formuláře úkonů biskupských, zejména svěcení osob, míst a věcí. První vydání jeho redigováno bylo pap. ceremoniářem Janem Burchardem r. 1485. Pap. Klement VIII. r. 1596 zavedl **p.**; ve všech diocésích latinského ritu, kdežto před tím užívalo se obřadů biskupských podle krajín různých. Z rozkazu pap. Lva XIII. nejnovější normální vydání římského pontifikálu pořízeno jest tiskem Fridr. Pusteta v Řezně (1888). *Vac.*

Pontifikálie (lat. *pontificalia*) slují odznaky velekněžské a roucha, kterými odívají se biskupové a praelati na rozdíl od prostých kněží. K **p-ím** náležejí u všech hierarchů společně: talár s hedvábným pasem, rocheta, cappa, solideo, rukavice, pectorale a prsten. Zvláštní **p-jso**u: camaura, tiara, pedum rectum

a hedvábné purpurové střevice s kříží zlatým tkanivem vyšitými, jichž užívá papež; pallium, jímž přiodívá se papež a arcibiskupové, moz-zetta, mantelletum a klobouk s třapci, jichž užívají kardinálové, biskupové a římsí praelati; rationale, jež přísluší některým biskupům. K pontifikálním paramentům počítají se hedvábné střevice, punčochy, tunicella, dalmatika, rukavice, pectorale, berla (pedum), mitra (infule) a prsten. Paramentů těch užijí vají krom biskupů t. zv. infulovaní praelati (opati, převorové, přední hodnostáři kapitol) a kanovníci některých kapitol. Vigilantia (biskupský svícen), kniha mešního kanonu (*canon praelatorum*) a kříž, který nesen jest před papežem, jeho legáty a před arcibiskupy, slují **p-mi** ve smysle širším. *vac.*

Pontifikát (z lat.), úřad a hodnost kněžská (viz *Pontifex*), zejména papežská.

Pontifikové viz *Pontifex*.

Pontinské bažiny (ital. *Paludi Pontine*, za starověku *Ager Pometinus*, po volském městě *Pometia* polohy blíže neznámé), bažinatá krajina v ital. prov. římské, kraj Velletri, prostírající se na jv. od Říma od Cisterny po Terracinu, 45 km zdělí, 10—18 km zšíří, na ploše asi 750 km². Na jihu a na záp. dělí je od moře Tyrrhenského duny porostlé lesem (*macchia*). Odtud sklání se terrain povlovně do vnitrozemí (na 20 km 1 m sklonu), kdež jej ohraničují Monti Lepini. Krajina nezdravá, malarii ohrožená, metla Říma, byla za nejstarších dob republiky Římské osídlena 33 t. j. městy. Váčkami a hospodářským nedostatkem ubylo obyvatelstva, jež nestačilo na odvodňování Zorniti krajinu pokusil se první Appius Claudius (312 př Kr.), jenž zbudoval bažinami silnici vojenskou, jež slove po něm. V pokusech pokračovali Caesar, Augustus, Trajanus, Theoderich, řada papežů: Bonifác VIII. (kol 1300), Martin V. (1417), Sixtus V (1585) a zvl. horlivě Pius VI. (1778), jímž zřízeny k odpadu Fiume Sisto a Linea Pia a znovu upravena Via Appia. Nepříznivý stav **P-kých b-in** podmíněn jest různými činiteli mimo zmíněné: dno odpadných vod jest z části položeno níže než hladina mořská; kolkolem, na úpatích vápenatých skal, jsou mohutné prameny, jejichž síly hned se používá k pohánění mlynův a plavení člunů s nákladem, k tomu přistupují mohutné přítoky, jež při náhlých deštích, jaké v kraji spadají, dodávají až 400 m³ za vteřinu, pruh 18 kmový zůstává pak nezřídka po měsíce pod vodou. Uzemi ryze bažinné střídá se však místy s pastvinami a polnostmi. V bažinách a kanálech žijí černí buvolí. Z odvodňovacích pokusů zmíniti se jest ještě o neúspěšném pokusu Napoleonově, jenž dal studovati poměry Pronym. Nejnověji major v. Donat zabývá se otázkou touto i jejím řešením praktickým, ale nedochází podpory u vlády italské. *Srv.* Prony, Description hydrographique et historique des marais Pontins (Pariz, 1823); Berti, Paludi Pontine (Řím, 1884); v. Donat, Le paludi Pontine e il loro prosciugamento (t,

1887); týž, Die Pontinischen Sümpfe (Kassel, 1898).

Pontinské ostrovy (ital. *Isole Pontine*, lat. *Pontiae insulae*, poněvaď leží blíže Pontinských bažin) zovou se dvě skupiny ostrovů v Tyrrhenském moři záp. od Neapole, náležející ke království Italskému. Hlavní a záp. skupina těchto ostrovů náleží ku prov. casertské, kraji gaetskému. Největší z této skupiny jest ostrov Ponzia (lat. *Pontiae*) s nejvyšší horou Monte Guardia (283 m vys.), jest 6 km dlouhý, 0,5 km široký, má 3828 obyv. (1881), živících se rybařstvím. Hlavní místo Ponzia s 1756 obyv. (1881) má přístav pro lodí obchodní, chráněný tvrzí a vojenskou batterií a opatřený majákem, a jest sídlem celního úřadu a pretury. Za dob římských byl ostrov vyhnaneckým místem vznešených rodin římských. Nejsevernější ostrov z této skupiny Zannonne (lat. *Sinontia*) je pustý, bez vody a na jeho vrcholku spatřují se zříceniny kláštera. Nezápadnější je Palmarola, Palmorola (lat. *Palmaria*), u lido pro svou divokost zv. »sídlo d'áblovo«. Druhá skupina, východní, náleží k prov. neapolské, ke kraji Pozzuoli. Skládá se ze dvou ostrovů: Ventotene (lat. *Pandataria*) jest 3 km dl., 0,4 km šir., je zbytek kráteru, bez stromův, a má 1357 obyv. Za dob římských místo vyhnanecké. Na východ odtud Santo Stefano, má 3 km v objemu, starý kratér a 898 obyv. Obě tyto skupiny ostrovů jsou původu sopečného, pokryty lávou, tufem, čedičem a popelem, málo vzdělány a přibojem mořským pomalu urvány. Nyní slouží za osadu trestnickou a mají spojení parníkové s Neapolí.

Pontius [-ci] Pavel, ryjecnizozem. (* 1596 v Antverpách — † 1658 t.). Byl žákem L. Vostermanovým a vyvíjel se pod vlivem Rubensovým. Hlavním dílem jeho jsou rytiny děl Rubensových (*Nanebevzetí P. Marie*; *Žuzana v lázni*; *Sv. Rochus*; *Tomyris*; *Podobizna Rubensova*; *Nesení kříže*; *Oplakávání Krista*; *Kristus na kříži*; *Povraždění dětí v Běthléhéme* a j.), k nimž druží se rytiny podle van Dycka, zvl. 30 podobizen jeho v albu »Icenes principum virorum«. P. vyniká nevyrovnatelným zpracováním světlostinu.

Pontivy [póntivi], za Napoleona I. vl. 1805 až 1814 a za Napoleona III. v l. 1848—71 Napoleonville, arrond. hl. město ve Francii, v úrodné krajíně na splavné ř. Blavet a průplavu z Nantes do Brestu, stanice žel. dráhy Auray — P. a P.-St. Brieuc, v depart. morbihanském, má 7240, jako obec 9175 ob. (1891); skládá se ze dvou měst, starého (Vieux P.) na sev. s ulicemi úzkými a nového (Nouveau P.) na jihu se širokými ulicemi; kostel Notre Dame z XV. stol., lyceum, rolnická škola, museum, divadlo, špitál, vězení, ve starém městě zámek vévodů Rohanských, soudní dvůr I. stolice, výroba papíru, plátna, obchod s koňmi a hovězím dobyttem, obilím, máslem, medem, bretonským plátnem, kožemi a papírem. P. povstalo z kláštera, založeného v VII. stol. svatým Ivem, mnichem velko-

britským. Jan de Rohan dal tu vystavěti pevný zámek a P. stalo se hlavou vévodství Rohanského, utvořeného r. 1663. R. 1805 Napoleon I. dal stavěti nové město a přezděl celému městu Napoleonville.

de **Pontmartin** [pónmartěn] Armand Augustin Joseph Marie Ferrard, hrabě, spis. franc. (* 1811 v Angles u Avignonu † 1890 t.). Studoval v Paříži práva, r. 1830 vrátil se do Avignonu a tu v listech jihofrancouzských, jako později v Paříži, horlivě hájil věci legitimistické. Od r. 1848 přispíval do »Revue des deux mondes«. Proslulost jeho založily sobotní feuilletony kritické, jež po 28 let psal pro »Gazette de France»; byly upřímné a nestranné, psány duchaplně, lehce a nehledané. Sebrány jsou v těchto sbírkách: *Causeries littéraires* (1854—56, 3 sv.); *Causeries de samedi* (1857—60, 3 sv.); *Nouveaux samedis* (1865—81, 20 sv.); *Les semaines littéraires* (1861—64, 3 sv.); *Souvenirs d'un vieux critique* (1881—89, 10 sv.); *Souvenirs d'un vieux melomane* (1878), velmi zajímavé články hudební; *Episodes littéraires* (vyd. Gaillard 1890) a *Derniers samedis* (1891—92, 3 sv.). Hlučného ohlasu doznala za císařství P-ova satira *Les jeudis de Mme Charbonneau* (1862), plná narážek na dvůr tuilerijský, v níž ani »Pondělků« Sainte-Beuvcových neušetřeno. Belletristické práce P-ovy nemají valné ceny. Zajímavý jsou od něho *Les lettres d'un intercepté* (1871), uveřejněné za války francouzsko-německé, a *Le radeau de la Meduse* (1872), uveřejněný za komuny; dále *Mes mémoires* (1885—86, 2 sv.) a *Peches de vieillesse* (1889).

Pontobdella, zool., viz Píjavyky.

Pontoise [póntoáz], dříve *Briva Isarae*, *Pons Isarae*, arrond. hlavní město ve Francii v malebném údolí při stoku ř. Viosny a Oisy, stanice želez. trati Paříž-Dieppe a P. St. Ouen, má 7298 ob. (1891); kostel St. Maclou (z XII. a XVI. stol.), krásný most přes Oisu, zbytky zámku a starých hradeb, pomník generála Leclerka d'Ostin, collège, bibliotéku, museum, divadlo, veliký špitál s kaplí, továrny na chemikalie, papír, hnací řemeny, vinný ocet, mlýny, výrobu tetelin, hodinářství, obchod s dobyttem, výrobky mlýnskými a chemickými a vinem a od 11. list. veliký výr. trh. Jihových. na lev. bř. Oisy leží předměstí Saint-Ouen-l'Aumône se zámek Maubuissonem, zříceninami cisterciáckého opatství (r. 1236 zal.) a 2256 obyv. P. několi-krát vzato Angličany, ale opět dobyto zpět. Ludvík XIV. sídlil zde za nepokojů Fronďy a v l. 1720, 1753 přenesen sem parlament pařížský.

Ponton [póntón], franc., vojenská loďka mostařská, důležité plavidlo pro most válečný (viz Mosty vojenské, str. 776) a pro převážení vojska. P. rak. — uh. je ze silného plechu železného a může se sestavit dle potřeby ze dvou nebo více částí pontonových, které slují pontonovými přídami a pont. střed y. Prida zakončena napřed tvarem u všech říčních lodíček a pramíček obvyklým a vzadu kolmou stěnou, střed představuje

skříň obdélně 4hranou s kratšími stěnami kolmými a s podélnými stěnami dole ke dnu příkulacenými a málo od kolmé odchýlenými. Stěny před a středů jsou 80 cm vys., přida dlouhá 4,25 m a střed dlouhý 3,50 m. P. opatřen vesly, hákem, lany, lopatkou na vyhazování vody ze dna, kotvou, kolíky a pro mostaření prahy a vozi se v mostové ekypáži za vojskem. Ve vojště ruském bývaly p-y ze silné usně. FM

Pontonýr, příslušník mostařského sboru. Pojmenování to v rak. vojště zmizelo v letech 40tých XIX. stol., kdy pontonýrský sbor byl spojen se sborem zákopnickým. Ve vojště francouzském jsou pluky pontonýrskými podobně dva pluky dělostřelecké. FM

Pontoppidan: 1) P. Erik, spis. dánský (* 1698 v Aarhusu — † 1764). Byl kazatelem, pak (1738) m. profosorem theologie v Kodani, biskupem v Bergách (1745) a mistokanclérem university kodaňské (1755). Vydal mimo jiné: 2sv. sbírku nápisů dánských *Marmor Danica* (1739—41); *Gesta et vestigia Danorum extra Daniam* (1740—41, 3 sv.); *Annales ecclesiae Daniae* (1741—52, 4 sv.); *Menoza, en asiatisk prinds* (1742—43, 3 sv., nově 1860); *Origines Hafnienses* (1760); *Forsog til Norges naturlige Historie* (1752—54, 2 sv.) a výklad lutherského katechismu, jehož užívání v Dánsku do r. 1794 a v Norsku podnes.

2) P. Henrik, spis. dánský (* 1857), syn kazatele ve Fredericii, studoval matematiku a vědy přírodní, osmáctiletý prošel pěšky Německo a Švýcarsko a také r. 1882 pobyl v cizině. K mladším spisovatelům dánským přidružil se novellami *Stikkede Vinger* (1881) V prvých pracích podléhal vlivu Kjellandovu, později stával se víc a více osobitý. P. pozoruje život jistě, vypráví lahodně a jest proniknut vášnivým soucitkem k útrapám vrstev nižších; díla jeho proniká zvláštní humor skeptický, namířený zvláště proti frasovitosti klamného idealismu. Spisy jeho jsou: *Sandinge Menighed* (1883); *Landsbybilleder* (1884); »Románky«: *Ung Elskov, Mimoser, Isbjørnen, Spøgelser, Natur, Fra Hysterne* (1887); *Folkelivsskildringer* (1888—90, 2 sv.); *Skyer* (1889), povídky; trojice románů *Muld* (1891), *Det forjaettede Land a Dommens Dag, Minder* (1893); *Nattevagt a Den gamle Adam* (1894); *Højsang* (1896); cyklus *Lykke Per* (*Lykke Per, hansungdom; L. P. finder Skatten; L. P., hans Kjaerlighed; L. P. i det Fremmede*), vývoj farářského synka, jenž revoltuje proti tísňovosti okolí, zamiluje si dívku židovskou a do světa jde na zkušenu; posléz dvě románů o manželství *Lille Rødhaette* a ironií autorovou prosycený *Det ideale Hjem*. Český vydána Mladá láska (1895) a Dědictví (1898) v překladě V. Petrově (Praha, u Otty).

Pontormo (Puntormo), vl. Jacopo Carrucci, malíř ital. (* 1494 v Pontormě † 1557 ve Florencii). Byl žákem Leonarda da Vinci, Mariotta Albertinelliho a od r. 1512 žákem a spolupracovníkem Andrea del Sarto. Nejsa nadán bohatou obrazivostí, podléhal

eklekticky vzoru svých učitelů. Maloval po výtce fresky (ve Florencii a v okolí), z nichž přední je *Navštívení P. Marie* v nádvoří servitského kláštera ve Florencii (1516). Podle kartonu Michelangelova, jenž působil také na pozdější tvoření P-vo, vytvořil *Venuši a Amora* (v Uffiziích florencských). Nejvíce vynikl jako portraitista. Z podobizen jeho slyne: Stařec a *Hippolyt Medicejský* v Palazzo Pitti; *Andrea del Sarto* v mus. berlinském; *Hoch* v National Gallery a *Ryjec polodrahokamů* v Louvru. V dobách posledních přičítá se mu i podobizna *Kardinála* v galerii Borghese, dříve Raffaelovi přiřkládaná. — Nejlepším žákem P-ým byl Bronzino.

Pontorson [pöntorsõn], kanton. hl. město ve Francii nedaleko ústí ř. Cuesnon do zálivu Mont-St-Michel, stanice frc. Západní dráhy, depart. Manche, arrond. Avranches; 2455 obyv., kostel ze XII. stol., špitál, blázinec, přístav

Pontos, starověká říše v Malé Asii, původně zvaná *Καππαδοκία επί Πόντω*. Prostírala se podél jižního břehu černomořského neb Pontu Euxina, odkudž zkrácený název P. vyskytuje se již u Hérodota. Průběhem dob počítaly se k P-tu i vnitřní Paflagonie a Malá Armenie. Různorodé obyvatelstvo spojil v samostatný stát perský velmož Mithradatés I., syn kianského knížete téhož jména, později zvaný *Zakladatel* (*ὁ Κτιστής*), jenž prchaje před hněvem stratéga Antigona před bitvou u Ipsa, získal některé makedonské posádky a r. 302 př. Kr. prohlásil se vládcem samostatným. Aby panství svému dodal lesku, Mithradatés vydával se za přímého potomka Dareia I. Hystaspas a r. 296 přijal název královský, odkudž počíná se i *pontská n. »achaimenovská«* aera. Králové makedonského původu za stálých vzájemných sporů nebyli s to, aby překazili vývoj říše, v níž podivuhodným způsobem perské tradice sloučily se se vzdělaností hellénistickou. Mocnou podporou říše Pontské byli Gallové, tehda vpadši do Malé Asie, kteří po jistou míru uznali pontskou svrchovanost a zejména prospěli Mithradatovi, když kol r. 270 napadl P. egyptský král Ptolemaios II. Po smrti Mithradatové nastoupil syn jeho Ariobarzanés (266 až kol 256 př. Kr.), který se spřiznil se syrskými Seleukovci. Mithradatés II. vládl asi do r. 210, Mithradatés III. asi do r. 190, načež mohutný, ale úskočný Farnakés zmocnil se r. 183 důležitého řeckého města Sinópy a přinutil k uznání své svrchovanosti i knížata paflagonská. Za něho říše se zvelebovala, Sinópé a Amaseia byly skvělými sídly královskými a v Kabeirách shromážděn veliký královský poklad. Ale ve válce s Eumenem II. Pergamským Farnakés přinucen přijmouti římské rozsouzení, čímž stal se bezděky na Římu závislým, a v míru r. 179 donucen ze závislosti své propustiti Galaty. Za to rozšířil panství své na východě až za řeku Iris a na území dobytém založil nové hlavní město Farnakií. Po smrti jeho (kol 169 př. Kr.)

nastoupil Mithradatés IV. Filopator Filadelfos a po brzké jeho smrti Mithradatés V. Euergetés. Tento stal se římským »spojencem« a získal opět svrchovanost nad Paflagonií a Galatií. Výstoupil dospěl P. za Mithradata VI, který snil o veliké říši, po všech březích Pontu Euxina rozproštěn, ale podlehl ve trojím nerovném boji s Římany. Část P-ta západně Halya Pompejus učinil spolu s Bithynií provincií římskou, knížata paflagonská znovu dosazena, kněžský stát v Komaně značně rozšířen, Amaseia stala se samostatným královstvím. Pokus Mithradatova syna bosporského krále Farnaka za pobytu Caesarova v Alexandrii obnoviti říši otcovu ztroskotán vítězstvím Caesarovým u Zély r. 46 př. Kr. Triumvir Antonius udělil r. 39 Dareiovi, synu Farnakovu, království Pontské, ale již po několika letech stal se králem pontským Řek Polemón I., který pojal vnučku Antoniovu Pythodoris v manželství. Polemón II. vzdal se r. 63 po Kr. vlády, načež císař Nero učinil z P-ta římskou provincii. Srv Meyer, Geschichte des Königreichs P. (Lip, 1879); T. Reinach, Mithridates Eupator (Pař., 1895).

Pontremoli (*Pons Tremulus* dob řím.), okr. město a hl. místo kraje P. na úpatí Apennin, v půvabném údolí ř. Magry a při želez. trati Parma-Spezia, prov. Massa e Carrara, má jako obec 14.355 ob. (1891); sídlo biskupa s krásnou katedrálou, seminář, gymnasium, lyceum, bibliotéka, nemocnice, kamenný most, výroba hydraul. vápna, oleje, pěstování vína, bourcův a obchod dobytkem. Trz. Bonnete ovládá průmysl Po nremolský, kudy vede silnice z Parmy do Toskány. R. 1110 císař Jindřich V. vzal je útokem, r. 1339 dobyto Milánskými, r. 1495 vypáleno Švýcary Karla VIII., posléz r. 1650 koupeno velkovévodou toskánským.

Pontresina [-zina], ves a údolí t. jm. ve švýcar. kantoně grisonském v Hor. Engadinu, 1803 m n. m., okr. Maloja s 510 oby. (1888); vyhlášená turistická stanice a léčebna vzduchem. Srv. Bernina.

Pont-Saint-Esprit [pónséntesprí], město ve Francii na pr. bř. ř. Rhôny a železn. trati Lyon-Nîmes, v depart. garském, arrond. uzéském; 4288 oby.; výroba hospod. strojů, prádelna na hedvábí, uhelné jámy, říčný přístav, čilý obchod obilím, ovocem, vínem, olejem a hedvábím. Přes Rhônu vede kamenný most r. 1265—1309 vystavěný, 919 m dl., o 25 obloucích, z nichž 19 starých nestejně šířky. Na troskách citadelly vystavěné od Ludvíka XIII. stojí špitál.

Les **Ponts de Cé** [pón d'sé] (*Sageium*, *Pontes Sagei* nebo *Sci*), z čehož v XVI. stol. *Pontes Caesaris*; za revoluce *Ponts Libres*), kantonál. hl. město ve franc. depart. Maine-et-Loire, arrond. Angers, leží na pr. bř. řeky Loire a několika jejich ostrůvcích (jež spojeny jsou mosty) a žel. trati Angers-Poitiers, má 3530 oby.; kostel Saint-Aubin ze XII. a XVI. stol. a Sainte-Maurille (ze XII., XIV.

a XVII. stol.), zbytky starého zámku, vodárnu (pro město Angers), továrny na kůže, provazy a klobouky, obchod s vínem a dosti důležité trhy na obilí. P. jest vlastně předměstím a přístavem města Angers. Dne 10. srp. 1620 ujednal zde Richelieu mír mezi Ludvíkem XIII. a jeho matkou Marií z Medici

Pontská říše viz Pontos.

Pont-sur-Seine [pón syr sèn], také *Pont-le-Roi* (kdysi *Dodecim Pontes*), staré, dříve opevněné město, nyní ves ve Francii, stanice železn. dráhy Paříž-Belfort, depart. Aube, arrond. Nogent sur Seine; 846 oby. (1891), nový zámek a na blízkou zříceniny opatství Paraclet, založeného od Abélarda.

Pontus viz Pontos

Pontus Euxinus, z řecko-lat., název Černého moře.

Pontypool [-púl], město v angl. hrab. monmouthském na ř. Avonu a průplavě monmouthshirském a na křižovatce želez. trati, má 5848 oby. (1891); baptistický seminář, doly na kam. uhlí a želez. rudu, železářny, výrobu lakového zboží (podobného japan, v obchodě známé »zboží pontypoolské«)

Pontypridd, město v angl. hrabství glamorganském, v údolí Taffském, má 19.971 ob (1891), železářny, vysoké peci, uhelné a želez. doly a továrny na chemikalie.

Pony [póni], pl. *ponies*, viz Kůň, str. 361 a.

Ponza [-ca] viz Pontinské ostrovy.

Ponza di San Martino [-ca] Coriolano, hrabě, ital. generál (* 1842 v Turině) Byl syn sardinského ministra a vstoupil již r. 1859 do vojska, načež účastniv se vojenských výprav italských postupoval od prostého vojína, až r. 1877 byl majorem v gen. štábu. R. 1887 účastnil se jakožto plukovník a velitel 1. pluku myslivců vojny italsko-haběšské, po níž stal se chefem generálního štábu 9. sboru, pak brigádníkem a generálním adjutantem královým. V dubnu 1900 jmenován ministrem vojenství a senátorem. P. byl také spisovatel. sky činný.

Ponziani [ponci-] Domenico Lorenzo, šachista ital (* 1719 v Modeně — † 1796 t.) Byl professorem práv a r. 1763 vstoupil do řádu. S Riem a Lollim tvoří slavnou trojici modených šachistů XVIII. stol.; proslavil se pojednáním o šachu, jež vyšlo anonymně r. 1769 a po druhé r. 1782 v Modeně.

Poocelování, o c e l o v á n í (*Verstählen*), pokrývání předmětů ocelí. Děje se tak, že buď ocel na předmět se naváří, nebo povrch předmětu ze železa kujného, tedy jen vrchní vrstva, přemění se v ocel. Za tím účelem železný předmět rozřazuje se jsa obklopen látkami bohatými uhlíkem, jako práškem dřevěného uhlí, krevní soli, a zchládí se ve vodě. Proudem elektrickým p-provádí se takto: Předmět zavěsí se na záporný a deska železná na kladný pól obvodu elektrického. Oba tyto póly vnoří se do lázně připravené ze 160 g síranu železnato-ammonatého, 100 g salmiaku a 1000 g vody, nebo 160 g zelené skalice, 125 g síranu hořečnatého a 1000 g vody. Z lázně sráží se železo na povrchu předmětu

a tvoří velmi tvrdou, pevnou, stříbrolesklou, na vzduchu trvanlivou vrstvu, jež vlastnostmi svými podobá se oceli.

Pool [púl] (z franc. *poule*, labeta, sázka), angl. slovo souznačné s *ring* a *corner*, spojení spekulantů k společnému podniku, zvl. úpravě cen zboží.

Pool [pól] *R a c h e l*, holandská malířka (* 1664 neb 1665 v Amsterdamě — † 1750 t.). Byla dcera lékaře a proslulého anatoma holandského Bedř. Ruysche a žákyní W. van Aelsta; r. 1693 provdala se za portraitistu Jurriaena Poola v Amsterdamě. Malovala hlavně květiny a hmyz, velmi jemného koloritu a pilného propracování, ač poněkud jednotvárné. Nečetné její obrazy jsou v Haagu, Amsterdamě, Bruselu, Drážďanech aj. R. 1701 byla jmenována členem akademie v Haagu, r. 1708 dvorní malířkou kurfiršta falckého Jana Viléma v Düsseldorfě, kdež žila v l. 1708 až 1716.

Poole [púl], přístavní město v angl. hrabství dorsetském na malém poloostrově a průplavě, má 15.438 obyv. (1891); uměl. školu, museum s bibliotékou, pálení enkaustických cihel, hrmčičství, výrobu plachtoviny, stavbu lodí, lov ústřic a důležitý obchod s obilím. P. má jeden z nejbezpečnějších přístavův anglických (přivezeno r. 1894 za 110.226 liber sterl., vyvezeno za 11.137 liber sterl.).

Poole [púl] *Stanley Lane*, spis. angl. (* 1854 v Londýně), studoval v Oxfordě a procestoval Egypt, Turecko a Rusko. Z hojně jeho činnosti literární (srv. též Lane) uvádíme: *The speeches and table talk of the prophet Mohammed* (1882); *Studies in a Mosque* (1883, 2. vyd. 1893); *The art of the Saracens in Egypt* (1886); *The Moors in Spain* (1887); *History of Turkey* (1888); *Life of Lord Sturford de Redcliffe* (t. r.); *The Barbary Corsairs* (1889); *Moghul emperors of Hindostan* (1892); *Cairo: history, monuments and social life* (1892; 2. vyd. 1894); *Mohammedan dynasties* (1893); *Life of Sir Harry Parkes* (1894, 2 sv.) a zpracování důležitých pomůcek numismatických a historických: *Catalogue of the Mohammedan coins in the Bodleian library at Oxford* (1888); *Catalogue of the Oriental and Indian coins in the British Museum* (1875—90, 12 sv.), jež Institut de France poctil cenou, a *Coins and medals* (2. vyd. 1892).

Poolování, o l o v e n í (*Verbleien*), pokrývání předmětů vrstvou olova, by chráněny byly před oxidací, hlavně před chemickým působením kyseliny sirové. Užívá se ho hlavně pro železné předměty; tyto se pečlivě očistí, natrou chlórídem zinečnatým se salmiakem a vnouří do roztaveného olova, chráněného před oxidací též vrstvou ch. oridu zinečnatého. Místo roztaveného olova užívá se roztavené slitiny z 15 d. olova, 1 d. antimonu, 1 d. cínu a 3 d. mědi. V hutnictví p. značí dobývání zlata, stříbra z rud pomocí sloučenin olověných, tak že zlato, stříbro po ukončeném procesu vytéká společně s roztaveným olovem.

Pools Hole [púls hól] viz *Buxton*.

Poona [púna] viz *Puna*.

Poor law [púr laó], ch u d i n s k ý z á k o n, slovou v Anglii zákonná ustanovení, týkající se chudinství. Hlavním orgánem správy chudinské jsou t. zv. unions, totiž okresy, které skládají se buď z několika farností (parish) nebo tvoří jediná velká farnost jednu union. Záležitosti unie spravuje *Board of guardians* skládající se (podle zákona z pros. r. 1894) z volených členů. Tento board volí ze svého středu *assessment committee*, jehož úkolem jest odhadovati činžovní hodnotu domů za příčinou zdanění, poněvadž jisté procento činžovní hodnoty odvádí se k účelům chudinským, jakožto chudinská daň, *poor rate*. Vrchní dozor pro chudinství vede *local government board* (srv. *Chudinství*, str. 434 a)

de **Poorter** [pór-] *Willelm*, malíř nizozem. (* v Haarlemu † po r. 1645), byl žákem Rembrandtovým a podlehl úplně jeho vlivu. Zastoupen jest v museu amsterdamském, v obrazárně berlínské (*Zajatý Samson*), bruselské, drážďánské (*Esther před Ahasverem*, *Kristus a cizoložnice* a *Sv. Simeon*), kodaňské, mnichovské (*Vzkříšení Lazarova*), vídeňské a j.

Poot [pót] *Huibert Cornelisz*, básník nizozem. (* 1689 v jihoholandském Abtswoodě † 1733 v Delftě). Byl rolníkem a jako básník oživil svou tvorbou suchopár nizozemského písemnictví v XVIII. věku. Psal v duchu Vondelově a Hoofťově. Jeho *Mengedichten* vyšly r. 1716 v Rotterdamě (rozmož. 1722 v Delftě (, 2. sv. r. 1728 a 3. teprve posmrtně (1735). Souborně vyd. jeho *Gedichten* s životopisem v Amsterdamě (1759, 2 sv; 1780, 3 sv.). Srv. *Nizozemí*, str. 369 a.

Pop (z lat. *papas*, řec. *πάππας*, odkudž i něm. *Pfaffe*), kněz; nyní obzvláště kněz církve pravoslavné. V Čechách užívalo se slova p. místo »kněz« až do XIII. stol.; teprve ve XIV. stol. zobecnělo slovo kněz, jež až do té doby znamenalo panovníka (kníže).

Popalání viz *Spálení*.

Popayan [-ján], město v Columbií, hlav. m. dep. Cauca, 5 km od l. bř. horější Rio Cauca, na úpatí sopek Purace (4700 m) a Sotara (4435 m) a nedaleko řeky Patie, vlévající se do Tichého oceánu, ve výši 1741 m n. m. na 2° 26' 27" s. š. v poloze nad míru malebné a v podnebí poměrně mírném i zdravém. Obyvatelů čítá 8500 (1892). Ulice města jsou široké, čisté, a domy proti domům většiny měst colombijských pevně stavěné, chránící dobře jak před úpalem slunečním, tak i před velikým chladnem. Z veřejných budov vynikají biskupský palác a palác guvernérův, kathedrála, kostel sv. Františka a překrásný hřbitov. Mnoho továren na zboží vlněné a obchod s plodinami žirého okolí. Vedle biskupství je tu učít. seminář a universitní kollej (*colegio universitario*). Město bylo založeno r. 1536 od Španělův a za jejich vlády kvetlo zvláště pro svoje zlaté doly, teď opuštěné, a obchodem mezi Quitem a Magdalenou. Později trpělo válkami občanskými a častým zemětřesením, zvl. r. 1827.

Pope [póp] Alexander, proslulý básník angl. (*22. květ. 1688 vLondýně — †30. květ. 1744 v Twickenhamu), syn dosti zámožných rodičův katolických (otec byl pláteníkem v Lombardstreet), byl pečlivě vychován, soukromě a ne ve školách, hlavně kněžími; znetvořeného těla, trpasličího vzrůstu a stále churav, rostl o samotě, bez druhů, bez dětských radostí a her v Binfieldu v lese Windsorském, kam jeho otec se přestěhoval. Za takových poměrů vyvinula se v něm povaha dráždivá, nedůvěřivá a malicherná v leckterém směru. Záhy jako dítě oddal se úsilnému studiu literárnímu, které bylo jedinou vášní jeho života; ve 12. roce již básní a nadán zvláštním darem napodobivým, paděla obdivuhodné verše Chaucerovy, Drydenovy, Spenserovy. Jako poloviční dítě ještě stane se přítelem starého literáta Wycherleye, jehož obdiv vzbudil svými verši, a koriguje mu některé rukopisy, poněvadž píše čistěji a s formální dokonalostí mnohem větší než tento starý autor. Wycherley uvedl jej do literárních společností londýnských, jež se scházely tehdy v různých kavárnách. Touha jeho ctizádnosti nese se vysoko: chce býti diktátorem vkusu, zákonodárcem literatury; a stává se jím skutečně po vydání své *Essay on criticism* (1711). R. 1718 po smrti otcově zakoupil si dům v Twickenhamě, jehož park zařizuje s velikou péčí a zdobí umělými jeskyněmi; v tomto sídle vítá nejpřednější literáty i dilettanty své doby; mezi jinými navštěvují jej zde Bolingbroke, Windham, Marchmont, Arbuthnot, Swift, lady Mary Wortley Montagu, Voltaire, lord Hervey. S většinou přátel svých rozešel se pro tyranství své povahy, která nesnesla odporu a nedovolovala nikomu projevovali mínění odchylné. P. zemřel v plné slávě jako literární král a soudec své doby, dochován k smrti oddanou a obětavou péčí Marty Blountové. Nejdůležitější básnické práce P-ovy jsou: *Pastorals* (1702), čtyři eklogy podle ročních dob pojmenované, v nichž vliv Vergiliův je patrný. Formální dokonalost, jazykova přesnost, aesthetická korektnost, kteréž jsou charakteristikou talentu P-ova, projevují se již tu plně. Jsou psány v pětitopém rýmovaném jambu, jehož P. se zálibou užívá a který se stává po něm nejdůležitější formou novější angl. literatury. Dále: popisná báseň *Windsor Forest*, ve 2 dílech (první z r. 1704, druhý pozdější; celek poprvé vydán r. 1713); allegorická báseň *The Temple of Fame* (1711), na níž měl vliv Chaucerův »House of Fame«; *An Essay on Criticism* (1711), jedno z nejdůležitějších a nejcharakterističtějších děl P-ových, v němž na základě Horatiův »Ars poetica« a Boileauova »L'art poétique« podává nárys poetické theorie klassicistické; *The Rape of the Lock*, komicko-hrdká báseň, »trpasličí epos«, jak byla charakterisována, k níž P. byl podnícen Boileauovým »Lutrinem« (ve dvojmí zpracování: z r. 1712 o dvou a z r. 1717 o pěti zpěvích), jeví v drobnomalbě mnoho důmyslu a pečlivě

práce, ale celek působí přece malicherně; *Epistle of Eloisa to Abelard* (1717), rhetorická malba vášně; *The Dunciad* (od »the dunce« = hlupák, blb), velmi vtipná, ale také zlomyslná a otrávená satira na literární nepřátele P-ovy; první vydání její je z r. 1728 o 3 knihách a jest tu rekem Theobald, druhé ve 4 knihách jest z r. 1742 a má rekem Cibbera; *The Essay on man* (1732—35), P-ovo arcidílo, filosoficko-didaktická báseň ve čtyřech epistolách, nejen veliké čistoty jazykové a formální, ale i myslitelské síly a povýšeného, opravdového názoru na věci lidského života a určení; devět *Epistol* (z nichž čtyři nazvané *Moral Essays*) o různých themech (1731—35), většinou literárních a filosofických, z nichž nejcněnější jest *Of the knowledge and character of man*; konečně jest uvésti řadu přebásnění některých Horatiových Satir, Listův a Ód a přepracování Chaucerovy Merchant's tale (pod názvem »January and May«) a Prolog k Wife of bath's tale (1705). Veliká jest činnost P-ova jako překladatele, kromě Statia a Ovidia hlavně Homérova, z něhož v desitislabičných rýmovaných verších přeložil Iliadu (1715—1720) a prvních 12 knih Odyssee (1720—25; překlad tento doplnili William Brome a Elijah Fenton). Význam tohoto překladu, který se jeví nám s dnešního stanoviska pochybeným, byl ve své době přece nesmírný; u vrstevníků svých došel jim P. neobmezeného obdivu; vynesl mu také značný honorár 3200 liber. Jako prosaik nenapsal P. nic zvláště vynikajícího; literárně historický význam mají jeho *Memoirs of Scriblerus*, společná to práce s Johnem Arbuthnotem (1727—32). Nepodařené bylo P-ovo vydání děl Shakespearových (v 6 sv. 1725), z něhož odkrojil všechno, co bylo »volného nebo triviálního«, čímž ovšem osvědčil špatné pochopení pro tohoto dramatického genia; vkus P-ův na poli dramatickém byl pochybený a ovládaný pseudoklassickými názory francouzskými. V *Letters of Mr. P. and several eminent persons*, jež vydal r. 1735 ve 2 sv., dopustil se mnohých fals, jež objevil až mnohem později Charles Wentworth Dilke. P. je vynikající a charakteristický představitel t. zv. klassicismu anglického; vliv jeho jest dalekosáhlý a většinou blahodárný, v angl. literatuře, kterou naučil vlastní literární práci a odvrátil od jalové zdvicořlosti. Jeho kritické a poetické theorie, třeba užké a někde i dosti mělké, byly přece umělecky myšlené a při vši účt k tradici nabádavé a podporující samostatnou tvorbu; vliv jeho v básnický jazyk anglický a básnický styl byl hlavně jeho vlastním příkladem pozoruhodný a prospěšný. Jako básnický talent nevyniká silou elementární, ale uměleckou dokonalostí, jemností, důvtipem, vybroušeností a velikou vnitřností pro krásu, zvláště jasné logičnosti; v nejlepších verších svých dostupuje i zvláštního meditativního kouzla a myšlenkové lahody a přímosti, která jej činí milým nejlepším anglickým duchům i v XIX. stol.; vliv jeho ještě na Byrona je značný, a sám

Ruskin, cizí všem klasicistickým a formovým směrům, cení jej vysoko. Souborně byla vydána díla P-ova často; tak Warburtonem (Londýn, 1751), Wartonem (t., 1797), Bondlessem (t., 1806), Wardem (Poetical Works, t., 1869, 4 sv.), Elwinem (1871—72, 10 sv.), Elwinem a Courthopem (1888 a sl., 5 sv. se životopisem); básnická díla samotná vydal Rossetti (1883) a Dennis (1891, 3 sv.). Srv. Johnson, The lives of the english poets (Lond., 1781); Warton, Essay on the genius and writings of A. P. (t., 1752—82, 2 sv.); Dyce, Memoir of A. P. (t., 1851, 3 sv.); Carruthers, Life and works of A. P. (t., 1853, 2 sv.); Deetz, A. P. (Lip., 1876); Stephens, A. P. v English men of letters (Lond., 1880 a 1889); Collmann, A. P. und Lady Montagu (v Anglia IV.); Beljame, Le public et les gens de lettres au XVIIIe siècle en Angleterre (Paříž, 1881); Williams, English letterwriters of the XVIIIth century, Swift and P. (Lond., 1886). *Šld.*

Popel v užším slova smysle nazývá se zbytek, který zanechávají paliva. Při hoření spaluje se ústrojná část paliva, část nerostná v podobě p-a zbývá. Podstatu p- a paliv a všech hořlavín vůbec tvoří křemičitany, fosforečnany, sirany, uhličitany a chloridy; zvláště pak zastoupeny jsou tu soli draselnaté, vápenaté, hlinité, méně hořečnaté, železnaté, manganaté a sodnaté. Látky tyto původně obsaženy jsou v půdě, rostliny přijímají je odtud zároveň se živinami ústrojnými; potravou rostlinnou přecházejí potom do těla živočišného a hromadí se tu zvláště v kostech. Náhrada spotřebovaných živin v půdě (zvl. fosforečnanův a soli draselnatých) děje se u rostlin pěstovaných hnojením, a to hnojem chlévským anebo vydatněji hnojívy umělými. Podle procent množství p-a soudí se na hodnotu paliv (uhlí kam., hněd., rašel.); podle procent p-a lze zjistiti, zda látky původu ústrojného, jak do obchodu přicházejí, nejsou porušeny přísadou látek nerostných.

V širším slova smysle užívá se slova p. pro hmoty, které povstaly pálením, jako na př. jsou: p. kostní, p. cínový a p. vulkanický. *Zkn.*

Popel: 1) P. (Popiel), jméno dvou báječných knížat polských Dle pověstí P. (Pompilius) byl jedním z 21 synů Leška III., přeložil prý knížecí sídlo z Krakova do Hnězda, potom do Krušvice. — Jeho syn je známý P. II., kníže prý rozmarilý a ukrutný, jenž z návodu manželky dal otrávit své strýce. Do jeho doby klade pověst příběh o Piastovi (v. t.). Vyhnán konečně ze země, P. uprchl na ostrov do dřevěné věže, kde ho sežraly myši vyrostlé z těl otrávených strýců.

2) P. Jan přijímám Horažďovický (buď podle rodiště nebo podle místa pobytu), kněz Jednoty českobratrské, učil se v Boleslavi Ml. r. 1572 i stal se tu jáhnem r. 1575, knězem pak ve Slavkově r. 1582; ve Vidimi byl správcem duchovním r. 1588, a tehda u něho

překládali Pavel Slovák a Matěj Cyrus cestopis Jana de Leri o plavbě do Brazílie, ježž P. pak vlastní rukou přepsal (ruk. v knihovně Fürstenberské). R. 1592 P. byl již správcem v Horažďovicích a tehdy také zřízen v Lipníku do úzké rady. Jakési nebezpečí mu v těch letech hrozilo obviňováním Adama Haranta, ale ke při nedošlo, a P. i v Horažďovicích zemřel r. 1599. Po bitvě Bělohorské na rozkaz guardianu kapucinského Severina Budecia ostatky jeho na hřbitově spaleny. *JNk.*

Popel z Lobkovic viz z Lobkovic, str. 223 a sl.

Popel z Vesce, příjmení staročeské rodiny vladcké, která nosila štít křížem na čtvero polí rozdělený, z nichž dvě byla šachovaná. Předkové jejich dědili po Vaňkovi Duršmídovi, měšťaninu St. města Pražského, jenž držel Vesce a Ostrov u Brandýsa. První z nich, Petr, držel r. 1447 Tuřici. Potomek jeho Mikuláš (1483) držel Řičany a zdědil ok. r. 1486 Drahobudice a žil ještě r. 1501. Oldřich držel r. 1498 Malotice, v l. 1508—10 Zásmyky, Václav držel Zásmyky (1519), puštviv Malotice strýcům Janovi a Jakubovi (†j. 1523). Později uchýlil se do okolí Kolína, kdež držel r. 1532 Pašiněves, koupil r. 1535 Tuchtovice, později i Suchdol a Libenice (tyto r. 1539 prodal), r. 1540 Radboř, r. 1542 Hranice. Prodáv Pašiněves, zavražděn r. 1547. Synové jeho byli: 1. Jan již r. 1545 pro vraždu vzat v kázeň, držel pak Suchdol a Radboř a za svého živobytí natropil se drahně výtržností. Prodáv některé vesnice, koupil r. 1560 Hranice, r. 1562 Rašovice, prodal r. 1564 Radboř a Hranice a r. 1571 Suchdol. Držel pak Koudelov a Skovice (†1574). Onen zdědila po něm dcera Aléna (†1582, manž. Jan Koudele z Zítenic). 2. Oldřich dostal za díl Hranice, jež r. 1548 prodal, držel pak na krátko Sedlov a po r. 1550 zanikl. 3. Petr připomíná se jen r. 1547 a 1548. 4. Jindřich dědil r. 1574 po bratrovi Skovice, jež zapsal r. 1586 synu svému Václavovi. Tento koupil r. 1599 Ksyny, jež r. 1608 prodal, pak byl na Březovicích a po r. 1609 zanikl v chudobě, žil r. 1623, kdež mu již nic vzítí nemohli. Jeho bezpochyby synem byl Hynek (1649 atd.), jenž bydlil v Heřmanově Městci. Z pozdějších připomínají se Jan Václav (1674 v Praze), Antonín (1698 tudíž) a 1786, 1788 Jan Jáchym, poručík u husarův, jenž měl syna Frant. Antonína. Zdali ještě žijí, není známo. *Sčk.*

Popelec jest popel ze spálených ratolestí a květů, posvěcených na květnou neděli uplynulého léta, jenž se světi, po obyčejí katolickém, za zvl. obřadů přede mší sv. ve středu po druhé neděli devítníkové, a jimž znamená kněz čela věřících, říkáje: *Memento. quia pulvis es et in pulverem reverteris* (Pomni, že prach jsi a v prach se obrátíš); středa tato slove p-lcem, popeleční středou, ji se začíná v církvi katol. čtyřicetidenní půst a čas velikonoční.

Popelice je popelavá kožešina sibiřské veverky (rus. *bělka sibirskaja*). Pro lehkost je

velmi oblíbená na podšívky dámských pláštíků a lehkých kožíšků, není však příliš trvanlivá. Na lípské tržišti se jí přichází ročně asi 2 mill. kusů; v Rusku spotřebuje se jí asi 20 mill. kusů do roka. Tato veverka žije ve velkém množství v sibiřských lesích limbových (cedr sibiřský), kde jí jádra limbových sisek poskytují dobré a hojné potraviny. Loví ji tam na veliko tím způsobem, že v zimě sypou na některá místa jádra, a když veverka přivykne tam přicházeti, nasypou jim jádra otrávená a druhého dne jen sbírají mrtvé veverky. Kožešina **p.** obyčejně se roztezává, poněvadž není barvy stejné, jsouc na hřbětě popelavá do hněda, po stranách a na bříse světlá, na hlavě červenošedá; jednotlivě stejnobarevné části se pak sešívají a dávají podšívky barvy stejnéjší.

Popelice nebo **D a l e k ý** (*Dalleken*), viska v Čechách, hejtm. a okr. Kaplice, fara Soběnov, pš. Něm. Benešov; 6 d., 3 ob. c., 42 n. (1890); myslivna.

Popelík **J a n**, malíř český (*1832), žák akademie pražské, na niž vstoupil r. 1847. Vystavoval již od r. 1857 ve výročních výstavách Jednoty vlasteneckých přátel umění, a to: *Zbrojř z XVI. stol* (1857); *Vysvobození prince Alberta Saského z rukou loupežníka Kunze z Kauffungen* (1858) Roku 1863 vystavil na jarní výstavě genre *Školní zkouška* a od těch dob maloval krotké výjevy dětské, jako r. 1864 *Dětský orchestr*; r. 1865 byl přijat do »atelieru« a maloval oltářní obraz *Sv. Jiří*, r. 1866 *Ježíš a třešně*, r. 1868 pro německý sál na hradě pražském podobiznu *Josefa H.*, r. 1869 obraz *Na hřbitově* a vystoupil toho roku z akademie. Na jubilejní výstavě r. 1891 zastoupen byl *Madonnou*. **P.** náleží mezi odchovance směru eklektického, který vedl k suchému napodobování starých vzorův a v němž měl ještě hlavní slovo idealismus nazarenský. **P.** maloval nejvíce církevní obrazy, ale nevynikl nad prostřednost.

F.H.-s.

Popelín, far. ves na Moravě, hejtm. Dačice, okr. Telč; má s Dobrou Vodou a Březinou 113 d., 757 ob. č., 5 n. (1890), kostel sv. Petra a Pavla, 2ř. šk., četn. stanici, pš., telegraf a žel. stanici Hor. Cerekvice-Veselí; poblíž vyvěrá »Kyselka«. Alodiální statek (261,80 ha půdy) se dvorem, pálenkou a mlýnem drží Ludvík Kalina v **P.**-ě.

Popelina [pop'lin], lehká lesklá látka původně hedvábná, nyní o osnově hedvábné a útku z bavlny nebo z lesklé vlněné příze česané, utká se buď hladce nebo vzorkované. **P.** de laine je cele z česané vlny.

Popelišná, **Popelištná**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Pelhřimov, fara a pš. Červená Řečice; 48 d., 298 ob. c. (1890).

Popelivka viz *Ligularia*.

⊗ **Popelka**: 1) **P. Jan**, doktor lék. (*1818 na Šubiřově u Jevíčka na Moravě — †1848 jako vrchní vojenský lékař). Sepsal dílko *Die Macht der Tonkunst* (Víděň, 1845), ve kterém se pojednává o hudbě jako prostředku léčebném, zvláště při choromyslných atd.

2) **P. Benjamin**, synovec před. (*1856 na Šubiřově na Moravě), studoval na I. čes. gymn. v Brně a potom práva na universitě pražské R 1879 stal se učitelem ve šlechtické rodině Bujanovicové na Břežanech v Chorvatsku a setrval tam do října 1880. Delší tento pobyt mezi národem chorvatským dal **P.**-kovi podnět k pozdějším četným článkům a rozpravám jeho Chorvatska se týkajícím a uveřejněným v »Osvětě«, »Slovanském Sborníku«, »Zoře«, »Komenském«, »Zlaté Praze«, »Hlidce« atd. Vrátil se do vlasti založil v Praze a svým nákladem vydával zábavně-poučný časopis »Zor« (1881—83). Odstěhovav se pak do Brna, vstoupil do redakce »Mor. Orlice« a r. 1885 stal se spolupracovníkem a odpovíř redaktorem brněnského »Hlasu«. V »Hlase«, jehož správu převzal v září r. 1893, setrval až do konce čna 1901, načež se stal redaktorem úředních »Brněnských Novin« a vládních »Moravských Novin«. **P.** zabýval se dějinami a slovanskou filologií, později i praehistorickou archaeologií a sepsal *Grammatiku jazyka starobulharského (staroslověnského)*, k níž úvod napsal a komentované texty opatřil Fr. Vymazal (Brno, 1885). Z ostatních oborů vydal: *Velehrad a slovašti apoštolé* (t., 1885) a *Obrazy z pravěku evropského lidstva* (v »Mor. bibliothec« Šaškově, 1889). Dějiny svého rodiště podal ve spisku *Páni Šubiřové z Chobyně a na Svějslavě*. R. 1887 **P.** založil s Františkem a Jindřichem Slovákem »Musejní spolek« v Brně, jehož účelem je starati se o soustavný archaeologický výzkum Moravy, a byl po deset let jeho jednatelem a nyní je kustodem. Od r. 1891 je konservátorem Moravské musejní společnosti v Brně.

Popelková Marie (provd. Bilianová), spisovatelka čes. (*1862 v Král. Dvoře u Berouna). Obecnou školu vychodila v Podčáplích, načež za dalším vzděláním odebrala se do Prahy, kde později stala se vychovatelkou v různých rodinách. Jméno její objevilo se na veřejnosti s národními obětinami, v jejichž rozšíření ve prospěch Ústř. Mat. školské měla velikou úcast a zásluhu. Mimo to působila literárně, přispívajíc do rozličných časopisů drobnými pracemi belletristickými a příležitostnými a samostatně vydala: *Z našich zkazek*. Básně (Praha, 1891; básně delší: *Z dědiny Blagolici* vydána později samostatně); *Za jeden hřích*. Román z vesnice (Vel. Meziříčí, 1897), *Na besedě*. Sběrka pohádek (Políčka, 1897); *Všem ku štěstí*. Novella (Praha, 1901). Ze svého bydliště Vyšehradu (odtud pseud. Vyšehradská, vedle něhož užívala též pseud. Bílý) podala řadu obrázkův a studií, hledíc k jeho starověku

Popeln viz *Popelov* 1).

Popelnice jsou nádoby z hrobů žarových, t. j. z hrobů, v nichž se pohřbívala těla spalená; vlastní **p.** jsou ovšem pouze ty, které skutečně obsahovaly zůstatky těl spálených, neboť do ostatních nádob hrobových dávaly se nebožtíkům pokrmy a nápoje. První sledy spalování objevují se u nás v hro-

bech zárových z doby přechodní mezi dobou kultury kamenné a bronzové. V následující starší době bronzové (kultura t. zv. únětická) spalování ustoupilo téměř úplně pohřbívání kostrovému, až zase v mladší době bronzové spalení rázem se objevuje, a to již jako panující obřad pohřební, který vystupuje v jižních a severních Čechách téměř zároveň, avšak ve formách různých: v jižních Čechách vidíme hroby s nasypnými mohylami, v severních Čechách t. zv. pole popelnicová, totiž ploché hroby zárové v řadách nebo nepravidelně seskupené. Největší význam pro českou archaeologii mají pole popelnicová. Tato nejsou původu českého, vnikat k nám od severovýchodu (z Lužice a Prus. Slezska) v mladší době bronzové s novým národem, jenž zaplavil sev. Čechy a podmanil si vysílený, prořídilý národ autochthonů s kulturou únětickou. Možná sice stopovatí poslední příslušníky praobyvatelstva v hrobech s kostrami skrčenými až na rozhraní našeho letopočtu, národ polí popelnicových zůstal však svědectví archaeol. od svého vniknutí do Čech živlem panujícím, obsadil nejen záhy severní Čechy, nýbrž rozšířil se po vymizení národa mohylového i v celých Čechách jižních (v prvních stol. po Kr.) a byl pak až do dolby knížecí jediným, trvalým obyvatelstvem Čech, které ovšem v době stěhování národů mnoho vtrpělo cizími nájezdy a které v 2. polovici I. tisíciletí po Kr. pravděpodobně zesíláno bylo i cizími živly sourodými Vlyčiené děje národa polí popelnicových dosvědčují jeho původ slovanský: vidíme se stanoviska archaeol. nepřetržitý vývoj a stále obyvatí tohoto národa v Čechách od prvního k nám vniknutí v mladší době bronzové (snad již v 1. pol. I. tisíciletí př. Kr.) až po dobu historickou. Ještě nyní někteří, ovšem mylně a proti jasným důkazům archaeol., kladou vnikání popelnicové kultury do Čech teprve na rozhraní našeho letopočtu. Co se týče jihočeských mohyl, tvořících poslední výběžek veliké mohylové skupiny, rozprostírající se mezi Rýnem a Bavorsy, nepochybíme asi, když je ethnologicky přikážeme živlu galskému. Kultura národa polí popelnicových v Čechách byla přirozeně podrobena mnohým změnám. Rozeznáváme nejstarší dobu lužickou (mladší, avšak pouhá kult. bronzová), mladší dobu slezskou (v níž vystupují již předměty železné a jejíž konec vykazují silné vlivy kult. hallstatské), dobu římskou starší (kult. dobřichovská I. a III. stol. po Kr.) a mladší (kult. třebická, III. a IV. stol. po Kr.), konečně dobu hraděistní, která se vyvinula nejkrásněji v IX. až XII. stol. po Kr., kdy arci již se pochovávalo kosterně. Zvláštní zmínky zasluhuje ještě kult. knovízská a bylanská, které postaly ve středu sev. Čech následkem smíšení národa polí popelnicových s autochthony; kult. knovízská vyazuje hlavně prvky lužické a slezské, kult. bylanská prvky slezsko-hallstatské.

B-a.

Popelnice (*Popelnitz*), ves v Čechách, hejtm. Jablonec n. N., okr. a pš. Tannwald, fara Příchovice; 34 d., 297 ob. č. a n. (1890)

Popelov: 1) **P.** (*Popeln*), ves v Čechách, hejtm. a okr. Dubá, fara Pavlovice, pš. Hirmesen; 19 d., 105 ob. n. (1890), samota Podlice. 2) **P.** (*Popelovgraben*), víska t., hejtm. Žamberk, okr. Rokytnice, fara Bělá, pš. Zdobnice Veliká; 6 d., 51 ob. n. (1890). — 3) **P.** (*Popelov*), ves t., hejtm. Žamberk, okr. a pš. Rokytnice, fara Něm. Rybná; 16 d., 129 ob. n. (1880).

Popenec, bot., viz Glechoma.

Poperinghe viz Poperinghe.

Poperinghe (*Poperinghe*), město v belgické provincii Záp. Flandrech, v arrond. ypernském, 64 km jz. od Brugg, na řece Vleterbeke, přítok Ysery, na trati Kortrijk (Courtrai) — P-Hazebrouck. Má 11.112 ob. (1890), mnoho prádelen bavlny, továrny na látky vlněné, na majoliky, porculán a dýmky; pak koželuzny a octárny. V okolí pěstuje se s úspěchem chmel a tabák. Z budov vyniká kostel sv. Jana ze XIII. stol. Ve stol. VII. P. bylo panstvím opatství Sv. Bertina, r. 1382 bylo vypáleno vojskem Karla VI. Francouzského, r. 1436 od Angličanů. V l. 1513 a 1563 zničily je obrovské požáry. Průplav poperingheský, 26 km dlouhý, spojuje město P. s Yserou

Popěvek viz Píseň str. 784 b.

Popice (*Ioppitz*): 1) **P.**, ves na Mor., hejtm. okr. a pš. Jihlava, fara Vilánc; 22 d., 4 ob. č., 135 n. (1890), kaple a opodál myslivna. — 2) **P.**, far. ves t., hejtm., okr. a pš. Znojmo; 74 d., 408 ob. n. (1890), kostel sv. Sigmunda, kaple P. Marie Bol., ltř. šk. a opodál Čekánovský mlýn — 3) **P.**, chybně místo Popovice (v. t. 12).

Popiel: 1) **P.** viz Popel.

2) **P** Paweł, patriota a spis. polský (*? - †1892). R. 1831 sloužil ve vojstě jako prostý voják, potom byl poslancem na sněm a vydal mnoho spisů, zejména životopisy Ondřeje Zamojského a Josefa Gołuchowského, spis *O konstituci 3-go maja* a j. Jeho řeči a sebrané spisy vyšly po jeho smrti ve 2 dílech.

3) **P.** Tadeusz, rytíř, pol. malíř genu a výjevů dějinných, nejvíce látek židovských (*1862 v Szczuczyně v Haliči), žák Matejky a Pilotyho. Od něho dlužno uvést: *Prelikář židovský; Židé ve vyhnanství; Mojžíš před zlatým teletem; Zvěstování P. Marii; Po bouři; Svátek thory; Nevěsty jerusalemské; Vjezd Sobieského do Lvova po vítězství u Chotina, Vlys nového divadla ve Lvově a j.* FM

Popinavé rostliny viz Liany.

Popis (*descriptio*) jest slovesné (nepřímé) zobrazení předmětů a vlastností jejich. Podle úkolu je buď zevrubný nebo neúplný, správný nebo nesprávný. Vědecký **p.** (p. přírodopisný, zeměpisný, cestopisný atd.) má míti obě vlastnosti; zevrubností může se mu sice nedostávat, správnosti nikoli. P-y polovědecké a zábavné nejsou vázány přísně těmito požadavky Básnictví užívajíc **p-u** hledí,

by duševní dojem jím působený byl příjemný. Pročež nedbá zevrubnosti naprosté, ana unavuje, a ježto z povahy slovesného p-u plyne, že může býti toliko postupně výčetný, hledí spojovati představy příbuzné a blízké. Tak čini p. básnický, kdežto líčení mění rozložitost částí v postup, zobrazující je, jak postupují v našich představách. P. nesmí tvořiti představových skupin příliš obsáhlých, by se nestal neurčitým, ni nepatrných, by se nesmyly vzájemné vztahy mezi nimi. Líčení pojic částí dějem, k němuž předem pozornost se poutá (ne tak k zobrazení, názornosti), může býti obsírnější. P. básnický jest základem t. zv. poesie popisné, jež z anglické literatury, kdež zahájena Thomsonovými Počasy (*Scasons*), rozšířila se po celé Evropě a vládla tu od pol. XVII. stol. do pol. stol. XVIII. V Německu zastupují ji Haller, Kleist a Gessner. Českým zástupcem básnictví popisného jest Mil. Zdirad Polák.

Popisník viz Inventář.

Popkovic, ves v Čechách, hejtm., okr. a ps. Pardubice, fara Trebovice; 29 d., 247 ob. č. (1890); kaple P. Marie. R. 1440 připomíná se mezi sněmovníky čáslavskými Bohunek z Popkovic.

Poplach 1. (ve voj.) viz Alarm; 2. (na burse) viz Krach.

Poplar [popler], část města Londýna (v. t. str. 320 b).

Poplašišťe, v posádce města, pevnosti a pod., v obsádce, ano i v každé osadě, kde vojsko jen přechodně jest ubytováno, místo, kde ve případě poplachu mají se shromáždití všickni vojini, vyjma ty, kdo jsou na stráži. V ležení je p-m čára sešiku čili seřadiště. FM

Poplatinování, *platinování* (*Verplatinieren*), pokrývání předmětů vrstvou platiny. Železo, ocel, mosaz, měď natírají se kaší z 1 d. chloridu platičito-ammonatého a 1 d. vinného kamene, nebo vaří se v roztoku 10 g chloridu platičitého, 200 g soli kuchyňské (též salmiaku) s 1000 g vody. Při galvanickém p. srazí se na předmětě, zavěšeném na záporném pólu, proudem elektrickým platina z lázně záležející z 500 g kyseliny citrónové a 2 l vody, do kteréhož roztoku přidává se žíravé vápno, až vše se neutralisuje, načež uvede se do varu a přidává se chlorid platičito-ammonatý potud, až přestane se tvořiti sraženina. Též užívá se chloridu platičito-draselnatého a louhu draselnatého. Za kladný pól třeba užítí desky platinové. Po p. třeba předměty dobře a rychle vypratí, v drtinách vysušiti a suchou měkkou koží vytrítí.

Poplatky jsou nepochybně tak staré, jako státy samy, přes to není však ještě mezi učenci ustálen pojem jejich. Nynější nejvíce zdomácnělé mínění pokládá p-tek za dávku, kterou veřejná tělesa (stát, země, okres, obec) ukládají jednotlivcům ve výměře jednostraně stanovené jako náhradu výloh jimi způsobených tím, že vyvolali nějaký vý-

kon orgánů zmíněných těles veřejných. Činnost, za níž má býti dána náhrada, může plynouti z podstatných práv svrchovanosti nebo to může býti činnost státu povahy jiné. Povinnost, poskytovat náhradu výloh za činnost druhu prvého, bývá mnohdy popírána proto, že činnost ta nejví se býti na straně státu pouhým vykonáváním práva, nýbrž zároveň i plněním povinnosti (na př. soudnictví), začož by si stát neměl nechati nahrazovati náklady s tím (totiž s plněním povinností) spojené. O povinnosti hraditi náklady spojené s výkony správou veřejnou předsevzatými, jež sluší řaditi mezi výkony zmíněné povahy jiné, není nižádných pochybností již proto, že osoby, v jejichž zájmu poplatné výkony se dějí, obvyčejně mají z toho jakýsi zisk či prospěch. Dá-li si správa veřejná nahrazovati náklady výkonů předsevzatých ve všech případech, má býti poplatek tam, kde jde o vykonávání práv výsostných, vůbec mírný, a nebude nijak proti právu, když požadovaná náhrada zde zůstane za skutečnou výlohou, kdežto v případech jiných necht' náhrada povždy odpovídá skutečnému nákladu, který zjistiti v každém konkrétním případě bude ovšem věci nesnadnou, ne-li snad nemožnou.

P. ve svých počátcích v zemích Českých a Rakouských byly nazývány »taxy« nebo »sportle« aneb neměly ani žádného zvláštního jména, jako na př. při deskách Českých, kde podle Všehrda (VIII. 32 sl.) bylo »od desk bráno« neb kdo měl »od desk platiti« a pod. Platy tyto byly podle své povahy pravými p; bylt' určeny k tomu, by hradily náklady spojené s výkony úředními. Účel tento byl dosti často generalisován tak, že taxami či sportlemi měl býti uhrazen veškerý náklad na zřízení úřední a spolu též veškerý náklad, spojený se samým úřadem jako takovým. Dávky ty byly vybírány týmiž zřízení, v jejichž prospěchu bylo placeno; ukládáno či vyměřováno mělo býti sice podle zvláštních řádů taxovních, avšak týmiž zřízení, aniž bylo postaráno o kontrolu náležitou. Což bylo přirozenějšího, nežli nešvary na straně jedné a stížností na straně druhé. Správa státní, která o placení úřednictva a udržování úřadu obvyčejně vůbec se nestarala, nevěděla, kde co na taxách se vybírá, na jakých základech, co nesou, kdo je bře atd. Teprv za Marie Terezie počátkem 2. pol. stol. XVIII. učiněn počátek k seznání povšechného stavu věci a k případnému postátnění tax veškerých. První pokus byl učiněn při deskách Českých a Moravských, které svými vyvinutými řády taxovými a dosti značnými výměrami byly zvlášť lákavé. Bylt' na př. při deskách Českých ustanoven zvláštní zřízenec, který vybrané taxy měl odváděti do korbony, ze které měli pak placeni býti úředníci, dříve na příjem z týchž tax poukázání. Po desetileté zkoušce (1762) bylo uznáno, že z toho nevyplyvá aerárů užitek, naopak, že nedoplatky víc a více rostly a že z částek odvedených nemohly býti uhrazeny platy jed-

notlivým zřízením slíbené; proč bylo opuštěno od dalšího vybírání a přenecháno věc opět úřednictvu, tak jak bylo před tím. Nicméně správa státní nepustila se zřetele myšlenku a úmysl, zponenáhla unifikovati a pak postátniti veškeré taxy, jmenovitě taxy soudní. Úloha tato byla při veliké pestrosti nejrůznějších taxovních řádů jak schválených tak neschválených nárámně nesnadná, ano při dřívější různosti řízení soudního takřka nemožná. Teprve zavedením všeobecného soudního řádu z r. 1781 bylo možno unifikovati soudní taxy v řízení sporném, což stalo se též vydáním taxovního řádu z 1. list. 1781 pro veškeré země České i Rakouské. Pro soudní řízení nesporné bylo unifikování tax dosazeno taxovním řádem ze 13. září 1787 a taxy při deskách zemských byly rovně upraveny taxovním řádem z 1. dub. 1812. — Unifikace tax kráčela statně ku předu, nikoli však jejich postátnění, což mohlo se státi skutkem teprve postátněním veškerých soudů, či po přeměně bývalých soudů patrimoniálních v soudy zeměpanské, což se stalo následkem události roku 1848, a pro přetvořené takto soudy byl vydán nový, až posud platný zákon poplatkový z 9. ún. 1850 (ř. z. č. 50), a dávky podle téhož zákona vybírané plynou výhradně do pokladny státní, čehož do té doby nebylo.

P. podle uvedeného zákona z r. 1850 jsou buď procentové nebo škálové anebo stálé či fixní; avšak není vše **p-kem** v pravém slova smysle, co v zákoně tom **p-kem** jest nazváno; tak **p.** procentové a škálové tam uvedené jsou obyčejné daní a **p-kem** buď zcela žádným anebo částkou nepatrnou. Ano i ze stálých **p-ků** značná část jest výhradně daní, jako na př. **p.** ze směnek, z účtů atd. atd. Co zvlášť se týče **p-ků** procentových, které jsou ukládány na převody nemovitostí mezi živými i v případě smrti, na vklady do knih veřejných za účelem nabytí práva zástavního atd., jakož i t. zv. ekvivalentu poplatkového, nelze jim nijak upírati zřejmou povahu daně a podobně též při **p-ku** škálovém, který má býti placen z úplatných převodů cenitelných věcí movitých.

P-tek vybírá se buď kolkem nebo hotovými. Mýlným by bylo tvrzení, že kolkem vybírá se **p-tek** a hotovými daně **p-kem** zvaná; jak jedno tak i druhé lze vybírati jak kolkem, tak hotovými. Kolek r. 1696 v Rakousku zavedený nebyl formou, kterou by se byl snad ukládal jakýs **p-tek**, nýbrž pouze a výhradně daní, která vedle dřívějších tax byla zavedena jako daně ukládaná až do dob nových, a můžeme říci až do zavedení platného nyní poplatkového zákona z r. 1850, kde placení tax vedle kolků vzalo úplně za své, ač tím nijak není řečeno, že by ve zbylém kolků nebyla spolu částečně obsažena daně, jak to již dříve před r. 1850 na základě kolkového a tax. patentu z 27. ledna 1840 zřejmě bylo praktikováno. Bylot' tehdy v příčině dávek poplatkových rozeznáváno mezi soudy zeměpanskými a patrimoniálními. Pro

soudy zeměpanské byla vyslovena vždy jediná sazba zajednotlivě výkony soudy předsedatelské, která měla býti uhrazována kolkem, kdežto při soudech patrimoniálních byly ukládány a vybírány taxy pro patrimonium na uhrazení nákladů s vydržováním soudu spojeného a vedle toho kolek pro pokladnu státní, který jeví se býti pouhou daní. Kolky při soudech zeměpanských žádané byly hodně vyšší, než kolky požadované při soudech patrimoniálních, a s určitostí lze tvrditi, že v částece při soudech zeměpanských předepsané nebyla jenom náhrada nákladů skutečného, dříve jako taxa ukládaného, nýbrž zároveň i dřívější kolek či daně.

Co do výměry **p-ků** byl poplatkový zákon z r. 1850 více méně pozměněn hlavně zákonem z 13. pros. 1862 (ř. z. č. 89), z 29. ún. 1864 (ř. z. č. 20), z 8. břez. 1876 (ř. z. č. 26), 18. září 1892 (ř. z. č. 171 a 172); dále cis. nařízením z 26. pros. 1897 (ř. z. č. 305) a zákonem z 18. čna 1901 (ř. z. č. 74).

Tř. služební (něm. *Dienstestaxen*) viz Karence.

Poplavky viz Boje.

Poplawski Antoni, paedagog polský (*1739 — †1786), byl piaristou a členem edukační kommisie, rektorem a profes. semináře v Krakově. Vydal první dílo polské z oboru politické oekonomie *Zbiór niektórych materij politycznych* (Varš., 1774) a mimo to: *O rozporzadzeniu i wydoskonaleniu edukacyi obywatelskiej* (t., 1775); *Nauka moralna dla szkół narodowych* (Krak., 1778) a j.

Popliński: 1) P. Jan (*1796 — †1839) znám jest jako vydavatel polské mluvnice a několika chrestomathií, z nichž *Nowe wypisy polskie* (Lešno, 1838) podávají vedle ukázek i nejdůležitější zprávy o spisovatelích.

2) P. Antoni, bratr před., filolog a paedagog polský (*1797 — †1868), sestavil několik učebnic, svého času velmi populárních v Poznaňsku i v Halici, jako: *Elementarbuch der polnischen Sprache; Historia starożytna; Dzieje wieków średnich; Geografia* a j. S Lukaszewiczem založil a vydával »Tygodnik literacki« a »Orędownik naukowy«, které měly značný význam v rozvoji žurnalistiky polské. Napsal též dílo *Von dem polnischen Münzwesen* (1839).

Poplovice (*Popplowitz*), ves v Čechách, hejtm. Stříbro, okr. Touškov, fara Lešťany, pš. Všerub; 32 d., 178 ob. ny (1890), popl. dvůr.

Popluží, lat. *aratura*, viz Lán.

Popluží: 1) P., Popluž, ves v Čechách, hejtm. Trutnov, okr., fara a pš. Úpice; 17 d., 146 ob. č. (1890). — 2) P., popl. dvůr u Helkovic t., hejtm., fara a pš. Žamberk, okr. Rokytnice; dvůr a cihelna Oskara bar. Parishe. Na místě nynějšího dvora stávala tvrz, která válkou 30letou zpustla a již nevystavěna.

Poplzi, ves v Čechách, hejtm. Roudnice, okr., fara a pš. Libochovice; 63 d., 350 ob. č., 5 n. (1890), popl. dvůr.

Popo, dvě obchodní a přístavní místa v sev.-zap. Africe na Otročím pobřeží, z nichž

P. V e l k ý (fr. *Grand P.*, angl. *Great Poya*, u domorodců *Pla*) leží v Dahome při ústí ř. Mono do Atlantského oceánu, je državou francouzskou a s přístavním místem Ague a s okolím má 120.000 obyv. **P. M a l ý** (fr. *Petit — P.*, angl. *Little — P.*, u domor. *Anekho*) je državou německou a hlav. přístavem vývozu pro Togo, má s místy Adžido, Badzi a Degbenu 10.000 obyv.

Popokatepetl (z azteck. *popoka*, dýmata, a *teptl*, hora), sopka vypínající se právě na hranici mezi státy Mexiko a Puebla, uzavírající sv. část údolí mexického, na 18° 59' 47" s. š. a 98° 33' 6" z. d. Gr. Prísluší do záp. pásma Kordiller mex. V něm vidíme poslední zbytek činnosti veliké sopky, jejíž kráter jest naznačen kruhem vrcholů, z nichž však žádný již neví činností sopečnou. Výška jeho udává se podle nejnovějšího měření, konaného r. 1891—92, na 5577 m, v nejnovějším vydání Stielerova atlasu však 5452 m Po měření, konaném Humboldtem, **P.** byl pokládán za nejvyšší horu amer., dnes však musil ustoupiti jiným. Obvod u paty sopky činí 52 km; veliký obvod kráteru 2600 m a hloubka jeho 75—150 m. Na dně kráteru, jež jest jinak nepřístupný, jsou 2 sratné prameny, z nichž vystupují páry a ty se tam hned srážejí ve výbornou síru, které se mnoho q ročně od tud odváží. Mimo to jest tam také mnoho horkých vrídel. Dnešní kráter není právě ve středu sopky, jest přesunut na místo jiné. Svahy hory jsou jinak velmi úrodné. Až do výšky 4400 m, sněžné čáry, vidíme tam vzdelaná pole, rostou agave, kaktus, duby, konifery, výše následuje písečná holá poušť a pak věčný led a sníh. Co se týče geolog. složení, jest zastoupen v nižších výškách oligoklas a augit, písečná poušť skládá se z pemzy a vrchol jest složen z čediče. Na východním svahu, ve výšce 2130 m, jest pověstné lávové pole Malpais de Atlachayacatl, kde vyvěrá Rio Atlaco. Poslední výbuch udal se r. 1540. O sopečné činnosti svědčí jenom fumaroly, které jest viděti již z daleka. R. 1887 vystoupil naň dr. Lenk a našel tam předhistorický kráter, r. 1898 byl tam náš cestovatel E. St. Vráz. *Nový.*

Popoli, okr. město v Itálii na ř. Pescaře, až potud zvané Aterno, stanice želez. dráhy Castellamare-Rím, kraj Solmona, prov. Aquila degli Abruzzi, má 7178 ob. (1890), hlav. kostel z XV. a XVII. stol., zříceniny hradu, kame-nictví, vinařství, zemědělství a chov dobytka. **oPopov**, ves mor., viz Popuvskeř.

Popov: 1) **P. Aleksandr Andrejevič**, spisovatel rus. (†kol 1790), znám jest několika komédiami a básněmi, jež vydal z části ve sbírce *Dosugi* (Petr., 1772) a z nichž největšího úspěchu došla opera *Anuta*. Spolu s Čulkovem vydal sborník národ. písní (1770 až 1774), výbor nových písní rus. *Rossijskaja Erota* (1791) a *Kratkoje opisanije slavjanskago basnoslavija* (1768), které podává souvislý, ale zcela libovolný a nekritický systém slovanské mytologie. Práce ta v dějinách rus. literatury sehrála nemalou úlohu a čerpali z ní

mnozí básníci ruští, jako Děržavin, Cheraskov a j.

2) **P. Aleksandr Vasiljevič**, orientalista rus. (* 1808 — † 1880), stud. na univ. kazaňské a byl poslán do vých. Sibíře naučit se jazyku mongolskému. Pobvy několik let mezi Burjaty stal se prof. mongolského jazyka na univ. kazaňské, potom prof. kalmyckého jaz. v Petrohradě. Vydal: *Mongolskaja chrestomatija* (1836); *Grammatika kalmyckago jazyka* (1847) a některé rozpravy o Kalmycích.

3) **P. Aleksandr Fedorovič**, matematik rus. (* 1815 — † 1879), byl zákem a nástupcem Labačevského. Hlavním předmětem jeho badání byla hydrostatika a hydrodynamika. Práce jeho otřeseny jsou hlavně v »Zápiskách« kazaňské university. O sobě vydal *Těorija volnenija kapleobraznych židkostej* (Kazaň, 1843); *Ob integrovaniiji differencijajnych uravněnij gidrodinamiki, priveděnych k linějnomu vidu* (t., 1845); *Očerck razvitija arifmetiki* (t., 1873)

4) **P. Aleksandr Nikolajevič**, slavný rus. dějepisec (* 1821 — † 1877). Vystudoval v Moskvě a sloužil v 2. oddělení carské kanceláře Napsal: *Russkoje posojstvo v Poijšě v 1673-1676 gg.* (1854); *Matěrialy dija istoriji vozmuščenij Stěňki Razina* (1857); *Tureckaja vojna pri Fedore Aleksějeviče* (1858); *Poslědnaja sud'ba papskoj politiki v Rossiji* (1868); *Dělo Novikova i jego tovariščeji* (1868); *Něskojko dokumentov, otnosjaščich sja k načalu vozsojediněnija uniatov* (1869); *Snošěnija Rossiji s Rimom s 1845 po 18,50 g.* (1870); *Uprazdnenij grekouniatskich monastyr v Zapadnoj Rossiji 1828 (1870); Predpoložěnija deputatov. Jekaterininskoj kommissiji dija sočinenija projekta novogo uložěnija o naslědstvě* (1870). Hlavní díla **P**-a týkají se války francouzsko-ruské r. 1812—13: *Moskva v 1812 g.* (1875 a 1876); *Snošěnija Rossiji s jevro ějskimi děrž vami pred otěčestvennoj vojnoj 1812 g.* (1876); *Otěčestvennaja vojna: ot Malojaroslavca do Bereziny* (1877) a j.

5) **P. Andrej Aleksandrovič**, admirál ruský (* 1821 — † 1898). Účastnil se na moři války krymské, zejména i obrany Sevastopole. R. 1855 byl jmenován krádelním poboč níkem a poslán do Baltu. R. 1876 stal se členem admirálské rady a r. 1891 admirálem. **P.** má vynikající místo ve vývoji válečného loďstva ruského, pro jehož pokrok od r. 1856 mnoho vykonal zejména jako člen (od r. 1870) loďnického oddělení technického komitétu mořského. S originální myšlenkou t. zv. »popovek« (v. t.) měl ovšem rozhodný nezdar. Jméno **P**-a je také známo v dějinách rozvoje ruského obchodu a průmyslu.

6) **P. Andrej Andrejevič**, malíř ruský (* 1832 — † 896), byl žákem V. Vorobjeva a B. Villevalda a znám jest obrazy: *Děmjanova ucha* (dle bajky Krylova); *Návrat z města* a jmenovitě *Skládání čaje na Nižgorodské jarmarce*. Díel delší dobu v Římě a v Paříži. Z ostatních jeho obrazův uvádějí se: *Poutnice; Umělcova dílna* a j.

7) **P. Nil Alexandrovič**, dějepisec a slavista ruský (*1833 — †1891). Vystudoval universitu v Moskvě a r. 1860 stal se na ní professorem dějin; r. 1863—64 ztrávil za hranicemi. Byl předsedou ethnografického oddělení moskevské Společnosti přátel přírodních věd a ředitelem moskevského archivu ministerstva spravedlnosti. Činnost **P**-a byla velice rozsáhlá a týkala se zejména novějších dějin slovanských. Z děl jeho samostatně vyšlých uvádíme: *Tatiščev i jeho vremena* (1861); *Rossija i Srbija. Istoričeskij očerk russkago pokrovitel'stva Srbiji s 1806 g. po 1856 g.* (1869), dílo, které bylo od akademie věd vyznamenáno Uvarovskou praemií; *Perepiska bar. Stroganova s Milošem Obrenovičem v 1817 — 1821 g.* (1866); *Pisma Pogodina iz slavjanských zemej* (1879—80) Kromě toho napsal **P.** velikou řadu vědeckých a publicistických studií a rozprav do různých ruských časopisův a revuí; studie ty týkají se dějin ruských a dějin ruské literatury (zejména o Petrovi Velikém a o dějinách moskevské university a moskevského literárního ruchu v první pol. XIX. stol.), dějin polských a srbských v století XIX. a dějin českých (zivotopis F. Palackého v »Sovremennaja Lětopis«, 1865, F. L. Riegra v »Otčestv. Zapiskach«, 1867, a J. Jungmanna v »Žurnale Ministerstva Nar. Prosvěščenija«, 1873). Mnoho zajímala **P**-a otázka náboženská, zejména pravoslavi. **P.** redigoval také sborník »*Rodnoje Plemja*«. Jako předseda ethnografického odboru moskevské Společnosti přátel přírodních věd vydal šest svazků »*Praci*« (*Trudy*) tohoto odboru; dále vydal 4 svazky publikace *Opisanije dokumentov i bumag* moskevského archivu ministerstva spravedlnosti (díl V. VIII.). Pamětní knihu téhož archivu a ve 2 svazcích *Akta Mosku gosudarstva*

8) **P. Nikolaj Ivanovič**, znalec rus. rozkolu (*1834 — †1870), byl knihářem univerzitní knihovny v Moskvě a puzen vášně ke čtení sebral rozsáhlou knihovnu a množství rukopisů, chovaných nyní v moskevském museu. Vydal: *Sbornik iz istoriji staroobrjadcev* (Moskva, 1864—66); *Istoričeskije očerki bėglopopovščiny* (t., 1866), *Matėrialy dija istoriji bezpopovščinskich soglasij v Moskvė* (t., 1870) a j.

9) **P. Michajil Petrovič**, sochař ruský (*1837 — †1898), pobyl dlouho v Itálii a proslul zejména obrovskou sochou Aleksandra II., popsím knížete Obolenského a sochami: *Plačící chlapec*; *Smějící se dívka*; *Neapolský rybář*; *Frýna*; *Kleopatra* a j.

10) **P. Andrej Nikolajevič**, literární historik rus. (*1841 — †1881), vzdělal se na universitě moskevské a byl professorem Lazarevského ústavu. Již první jeho dílo *Obzor chronografov russkoj redakcij* spolu s *Izbornikom slavjanskich i rus. sočinėnij i statėj, vnė-sennyh v chronografy rus. redakcij* (Moskva, 1866—69) vzbudilo značnou pozornost jako klassifikace značného materiálu, vyznačující míru závislosti rus. chronografů na byzantských a západních, i jako sbírka rukopisů předtím neznámých. Pokračováním díla toho

bylo *Opisanije rukopisėj bibliotėki Chludova* (t., 1872) adodatek *Pervojepribavlenije* (t., 1875). Četné jeho práce, vztahující se hlavně ke starorus. polemické literatuře náboženské, otištěny jsou ve »Čteních« moskev. společnosti dějin a starozitnosti. O sobě vydal ještě *Posobije pri izučeniji obrazcov rus. literatury* (7. vyd. t., 1887).

11) **P. Pavel Stěpanovič**, sinolog ruský (*1843), studoval na universitě petrohradské východní jazyky, potom dostal se do Pekingu, kdež byl s počátku studentem diplomatické missie, pak dragomanem a konečně generálním konsulem. Vydal: *Russko-kitajskij slovarj* (2. vyd. 1896); *Kitajsko-russkij slovarj* (1888); *Oisanije mongol. kočevij* (1896); *Oisanije Čej-lun-czjanskov provincij* (1896) a j.

12) **P. Lazar Konstantinovič**, přírodovědecký spisovatel rus, známý pseudonymem Elpe (*1851), studoval přírodní vědy na universitě petrohradské a za hranicemi. Znáám jest hlavně svými populárně vědeckými studiemi: *Iz pervobytnoj žizni čelověka*; *Žizň, kak dviženije*; *V čem sila žizni*; *O proischoždeniji životnyh*; *Slovarj obščepoleznych svėdenij* (ilustrován, 1898) a j. Ve sborníku »*Priroda*« a v časop. »*Priroda i Ljudi*«, »*Rus. Rěč*« a »*Novoje Vremja*« otiskl množství fouilletonů (*Naučnyja pisma*) a redigoval ruský překlad Brehmova díla »*Život zvířat*«.

13) **P. Konstantin Arseňjevič**, duch. spisovatel rus (*1853 v Saratově), jako znalec rozkolu byl missionářem a vedle četných zpráv o rozkolnicích vydal o sobě: *Raskol i jeho putėvoditėli* (Saratov, 1890); *Archiv raskolničeskago archijereja Amvrosija* (Stavropol, 1893); *Čto služit pričinoju pojavlenija raskojničeskich sekt* (t., 1893) a j.

14) **P. Aleksandr Vasiljevič**, filolog rus. (*1855 †1880), ukončiv studia na universitě charkovské, obrátil na sebe pozornost pracemi *Sintaksičeskija osobennosti vinitėl'nago v sanskritė* (1879) a *Sravnitėjnyj sintaksis imenitėl'nago, zvateľnago i vinitėl'nago padėžej v sanskritė zendė i pr.* (»*Filolog. Zapiski*«, 1879 — 81). Před tím otiskl *Obzor rus. grammatiki Gutnikova* (t., 1878) a *Oborot »čto za«* (t., 1879). Srv. nekrolog z péra Potebně (t., 1881).

15) **P. Aleksandr Stěpanovič**, elektrotechnik ruský (*1859), studoval na universitě petrohradské a věnoval se obzvláště studiím elektrotechnickým, vynalezl dříve než Marconi přístroj k telegrafování bez drátů pomocí elektromagnetických vln, o čemž vydal spis *Pribor dlja obnaruže nija i registrirovanija kolebanij* (1896).

Popová viz Popovo.

Popova varlata viz Hermodactylus.

Popovci viz Popovščina

Popovec: 1) **P.**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Milevsko, fara Sepekov, pš. Bernartice; 13 d., 62 ob. č. (1890). — 2) **P.**, ves t., hejtm. a okr. Vys. Mýto, fara Jenišovice, pš. Repniky; 33 d., 161 ob. č. (1890).

Popović: 1) **P.** Jefta viz Jihoslované, str. 493 b.

2) P. Jovan St., spis. srbský (* 1806—† 1856), viz Jihoslované, str. 494 a.

3) P. Dordě, publicista srbský (* 1832 v Bukovci), studoval ve Varadině, Karlovicích, Vrbasu, Szegedině, v Záhřebě a r. 1851 maturoval ve Vídni, kde poslouchal práva. Uposlechnuv vyzvání Medakovicé, předsídlil do Nového Sadu, kde převzal redakci časop. »Srpski Dnevnik«. Později vydával zde listy »Sedmica« a »Danica«. Tato stala se střediskem kulturních snah celého Srbsva. P. soustředil kolem ní nejlepší spisovatele srbské, jimž byl napomocen radou i pomocí. V ní uložil též značnou část svých prací literárních. Ryze slovenská činnost jeho politická a buditelská znepřátelila ho s Maďary, tak že po častých konfliktech vystěhoval se konečně do Srbska. R. 1888 stal se gen. konzulem ve Skoplji. Jako publicista hájil neohroženě všech zájmů srbských a slovanských, jmenovitě útočil proti Maďarům, proti okupaci Bosny a Hercegoviny, hájil správy Černé Hory spisem *Das Recht und Gericht in Montenegro*, slovem nebylo důležitější otázky, o níž byl nepojednal. O poměrech srbských psával i do »Politik«. Historicko-literární monografie jeho a j. stati literární rozptýleny jsou po časopisech. O sobě vyšly: *Turskie i druge istočnjačke reči v našem, jeziku; Srpsko-nemački rečnik a Nemačko-srpski rečnik; Srpska istorija; Istorija Crne Gore* a j. Redigoval též časop. »Pančevac« a »Vardar«, dále 216 svazků knihovny bratří Jovanovičův a přeložil větší díla z Huga, Lermontova, Bocaccia a j.

Popovice: 1) P., far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Benešov, pš. Postupice; 70 d., 603 ob. č. (1890), kostel sv. Jakuba z r. 1781 (ve XIV. stol. far.), 6tř. šk. a zámček (býv. tvrz přestavěná) s popl. dvorem a lihovarem Zd. hr. Šternberka; 1/4 hod. odtud na záp. stávala tvrz a ves Vozlice nebo Hvozlice. Na býv. tvrzi sídlili původně vladkové t. jm. R. 1420 tvrze od Husitů dobyto. Potom tu sídlili vladkové z Bezejovic, zvaní odtud Popovští z Bezejovic, z nich poslední Přech odkázal P. své dceři, prov. za Křištofa Skuherského ze Skuhrova; po jeho potomcích (do r. 1574) připomínají se tu Šebesta z Řičan na Přestavlkách a jeho dědicové (do r. 1628), Markéta z Loutkova a na Slavětíně, r. 1631 Kristián z Illan, František M. z Mantovy, kol. r. 1648 Jan Vil. z Gerstorfu, r. 1664 Jan Jiří Volbram, Brandlínský ze Štěkře, r. 1723 Johanka hr. z Binu, r. 1732 klášter ryt. řádu křižovníků (do r. 1797), načež hr. z Rottenhanu spojil zboží popovické s panstvím jemiňským. P. bývaly dosti značným městečkem, ale válkou 30letou zpusťly na pouhou ves. 2) P., ves t. nad Litavkou, hejtm. Hořovice, okr. Beroun, fara Podčaply, pš. Dvůr Králův u Berouna; 41 d., 312 ob. č., 2 n. (1890), panský mlýn, pivovar a cihelna. Stávala zde tvrz. — 3) P., ves t., hejtm. Kr. Hradec, okr. a pš. Nechanice, fara Probulz; 36 d., 168 ob. č. (1890). Alod. statek Jana hr. Harracha. Opodál zříceniny zámku, vy-

staveného r. 1661 od Rud. Ferd. z Vinoře, od jesuitů později zbořeného. P. bývaly samostatným statkem. — 4) P., far. ves t., nedaleko lev. bř. Cidliny, hejtm., okr. a pš. Jičín; 84 d., 606 ob. č. (1890), kostel Narození P. Marie z r. 1660, 2tř. šk., část obce Hubálov. Lenní statek (51,38 ha) s pivovarem drží Josef Hervert. — 5) P., ves t., hejtm. Karlín, okr. a pš. Brandýs n. L., fara Dřevčice; 34 d., 240 ob. č. (1890), mlýn a popl. dvůr kolleg. kapituly ve St. Boleslavi, jež jej drží od r. 1052. 6) P., ves t., hejtm. Tábor, okr. a pš. Ml. Vozice, fara Šebířov; 10 d., 56 ob. č. (1890). — 7) P. (*Pfaffengrün*), ves t., hejtm. a okr. Teplá, fara a pš. Mnichov; 26 d., 154 ob. n. (1890), 1tř. šk., mlýn a pěstování lnu. — 8) P., ves t., hejtm. a okr. Týn n. Vlt., fara a pš. Dolní Bukovsko; 19 d., 98 obyv. č. (1890). 9) P. Veliké, far. ves t., hejtm. Král. Vinohrady, okr. Jilové, pš. Kamenice u Jilového; 30 d., 307 ob. č. (1890), kostel P. Marie Sn. (ve XIV. stol. far.), 5tř. šk., uměl. mlýn, dvůr, parostroj, pivovar a lihovar a myslivna bar. z Ringhoffů.

10) P., far. ves na Moravě, hejtm. Brno, okr. Ivančice, pš. Rápotice; 63 d., 498 ob. č. (1890), kostel sv. Jana Křt., 2tř. šk. 11) P., ves t., hejtm. a okr. Uherské Hradiště, fara Derfle, pš. Kunovice; 151 d., 715 obyv. č. (1890), kaple sv. Floriána, 2tř. šk, telegraf a žel. stanice Rak-uh. st. dr. (Brno-Vlářský průsmyk), vinařství. R. 1247 se připomínají. 12) P., chybně Popice (*Poppitz*), far. ves t., hejtm. a okr. Hustopeč; 274 d., 1 obyv. č., 1476 n. (1890), kostel sv. Ondřeje, 4tř. šk., pš. a zastávka železn. dráhy na trati Brno-Břeclava; vinařství a pěstování lekořice. Připomínají se r. 1291. Novokřtenci a jiné sekty měly zde svá sídla. 13) P., ves t., hejtm. Hustopeč, okr. Zidlochovice, fara a pš. Rajhrad; 28 d., 205 ob. č. (1890). — 14) P., ves t., hejtm. a okr. Kroměříž, fara a pš. Rataje; 74 d., 384 ob. č. (1890). — 15) P., ves t., hejtm., okr. a pš. Přerov, fara Přerov; 28 d., 143 ob. č. (1890). — 16) P., ves t., hejtm. Znojmo, okr. Mor. Budějovice, fara a pš. Jaroměřice; 28 d., 170 obyv. č., 9 n. (1890).

Popovič Ivan Z. V., spisovatel slovenský (* 1705 — † 1774), viz Jihoslované, str. 407 a.

Popovičky, far. ves v Čechách, hejtm. Žižkov, okr. a pš. Řičany; 15 d., 80 ob. č. (1890), kostel sv. Bartoloměje z r. 1718 (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk.

Popovka, název ruské obrněné lodi, vystavěné podle návrhu viceadmirála Andreje Aleks. Popova (v. t. 5) na ochranu pobřeží černomořského. P. ma tvar okrouhlý, na palubě nese odkrytou pancéřovou věž s dvěma děly a poháněna jest šesti vrtulemi. Takové p-ky vystavěny byly dvě: »Novgorod« r. 1873 a »Viceadmirál Popov« r. 1875, ale nemožnouce býti řízeny s náležitou rychlostí, neosvědčily se.

Popovo, Popová (*Poppowa*), ves v Čechách, hejtm. Stříbro, okr. Stody, fara a pš.

Sekyřany; 19 d., 123 ob. n. (1890), ložisko kam. uhlí.

Popovský z Bezejovic, příjmení staročeské rodiny vladycké, která na štítě nosila kolo. Předkové jejich jsou bratři Buzek, Mrakeš, Přeč a Zdebor, kteří pocházeli z Bezejovic u Bystřice a v l. 1440—43 drželi hrad Dubou. Zdebor seděl pak (1444 až 1447) na Dol. Střimelících. Jan dostal se v držení Popovic (u Benešova), odkudž r. 1488 se psal. Jeho snad syny byli bratři Václav a Přeč, z nichž onen v l. 1526—30 držel Postupice a před r. 1540 zemřel odkávav jmění manž. Elišce z Talmberka. Přeč skoupil ok. r. 1540 statek Čekanice u Blatné, kromě toho rozličné malé statky a r. 1548 několik vesnic u Načerace. Ty všechny statky i Popovice dědila po něm jediná dcera Mandaléna, vdaná za Kryštofa Skuhrovského ze Skuhrova.

Popovský z e Š a r f e n b a c h u, příjmení rodiny erbovní, již předkem byl Tomáš Ferdinand P., jenž sloužil nějaký čas v Brandýse n. L. a stal se r. 1640 hejtmánem na Malešově. Majestátem z 22. září 1656 povýšen do stavu vladyckého a r. 1657 přijat za obyvatele. R. 1661 koupil statek Umonín, r. 1664 Švabinov, r. 1668 Mezholezy. Zemřel 31. led. 1685, byv majestátem ze dne 7. pros. 1681 do stavu rytířského povýšen. Překali jej synové Leopold František, Karel Ladislav, Ferdinand Leopold a Tomáš Ludvík. Karel skoupiv díly bratří držel Umonín, ale prodal jej r. 1701 a koupil r. 1702 malý statek Lovčice a Pohří, které držel potom Frant. Karel, tuším syn (1713). Tyž žil ještě r. 1739, jsa sekvestrátorem na panství dobříšském. Tomáš Ludvík držel na poč. XVIII. stol. Bolechovice (†1728).

Popovščina (поповщина), v rus. pravoslavné církvi souborný název pro rozkolnické (starověrecké) učení o potřebě hierarchie. Theologové »rozkoľu« otázky o doplňování hierarchie a o platnosti udělovaných svátostí nerozřešili, i vznikl odtud (na konci XVII. st.) mezi starověrci spor p-ny a bezpopovščiny, t. j. spor o to, zda mají býti kněží zvláštním stavem jako dosud, či mohou býti nahrazeni i od laikův. P-nou sluje mínění ono. Ovšem jeho stoupencům (pop ovcům) bylo obyčejně spokojovati se s kněžími přeběhlými z tábora pravověrného (odtud předvídkva: běglopopovci). Dosud nejvíce »popovců« žije v gubernii nižgorodské. P. sama rozpadla se časem na četné sekty.

Popp: 1) P. I g n á c, jezuitský spis. moravský (* 1697 — † 1765). Pocházel z Olomouce a r. 1712 vstoupil do řádu jezuitského. Zabýval se teologií a dějinami. Napsal zejména: *Historia profana pro candidatis juris civilis* (1753); *Historia ecclesiastica pro candidatis theologiae* (1754); *Romani Imperii, Austriae, Bohemiae et Moraviae epitome historica* (1755); *Historia Divae Virginis in regni Bohemiae Monte Sancto Vaticano diademate primum omnium coronatae* (1758).

2) P. A r n o š t, sochař (* 8. března 1819 v Koburku — † 14. září 1883 v Praze), syn Augusta P-a, malíře, byl žákem Schwanthalerovým na mnichovské akademii a pracoval o sochách téhož pro průčelí mnichovského National-Museum. R. 1845 přistěhoval se do Prahy a byl modelérem ve smíchovské továrně na porculán. Od r. 1851 stal se učitelem modelování na škole Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách, r. 1857 pak též na stavovské technice v Praze. Vyučoval též na německé reálce a v ústavě hluchoněmých. Byl učitelem mnohých modelérů na keramických továrnách, a z jeho žáků vyšli též umělci, na př. Jindř. Čapek, Arnošt Novák, malíř Vojt. Bartoněk a syn Arnoštův Antonín P. Na polytechnice byli jeho žáky architekti stav. r. Schmoranz, Machytka, prof. dv. r. Pacold, arch. Mocker. Ač rodilým Němcem, osvojil si český jazyk tou měrou, že se svými českými žáky jednval výhradně v jejich mateřtině. P. vynikal zvláště v malé plastice, prováděl dekorativní práce a návrhy na ozdobné desky, relify, vazby atd. F. H-s.

3) P. A n t o n í n, sochař čes. (* 30. čce 1850 v Praze), syn před., vychován svým otcem jako Čech. R. 1866 absolvoval c. k. vyšší reálku v Praze a stal se žákem svého otce, při čemž navštěvoval průmyslovou školu Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách a r. 1870 pražskou akademii. Cestoval po hlavních městech evropských a pracoval až do r. 1873 o svém zdokonalení. V tomto roce počíná jeho činnost praktického sochaře provedením ornamentální výzdoby smíchovské radnice dle návrhů arch. prof. Schulze. Mezi čestnými pracemi zhotovil r. 1876 modely pro renovaci arkýře na kolleji Karlově v Praze, r. 1881—83 řídil dekorativní výzdobu zámku hraběte Raczynského v Bregenzi. Pak následuje značný počet figurálních i ornamentálních skulptur pro různé veřejné budovy pražské, z nichž buďtež uvedeny ornamentální dekorace vnitřku budovy zemského musea, 32 *portraitních medailonů králův českých* ve dvoraně tamtéž (1889) a *socha Palackého a Komenského* pro Pantheon tamtéž (1896), 4 poprsí do dvorany musejní (hr. Šternberk, Kolovrat, Klebelsberg a arcibiskup Chlumčanský). Dále ozdobil budovu Hypoteční banky, r. 1890 zhotovil sochu *Šv. Václava* pro Svatováclavskou záložnu v Praze, karyatidy pro dům J. Orta. R. 1891 účastnil se jubil. výstavy poprsími *J. V. císaře a Leopolda II.*, skupinou *Elektriny*, a téhož roku modeloval svou *allegorii Ustřední Matice školské*. R. 1892 provedl figurální práce pro radnici v Domažlicích, v Uh. Hradišti, dva veliké genie na vodám vinohradské, tympanon obchodní akademie v Praze. R. 1893 následuje socha *Anděla* na hrobku rod. Friedländerovy, karyatidy na Pražské městské pojišťovně, r. 1894 *sochy na pardubické radnici*, sochy *Práce* a *Věda* u portálu české techniky v Praze, sochy na palácích plodinové bursy, na Národním domě vinohradském a mn. j. I Jeho dílem jsou *poprsí Kliepery* a *Tyla* ve

foyeru Národního divadla (1898), *medaille Palackého* k oslavě jeho 100tých narozenin, r. 1899 ornamentální práce a výplně figurální pro budovu umělecko-průmyslového musea obchodní komory v Praze, socha *rytíře* pro radnici v Kladně, socha *Pallady* a 3 *allegorie* pro prům. museum v Chrudimí, r. 1900 sousoší *Genia se lvem* na kupoli paláce Živnostenské banky v Praze, r. 1901 pro Plzeň *karyatidy* na novém divadle a figurální výzdoby na Besedě, tympanon na budově banky »Slavie« v Praze, r. 1902 *poprsí Resslera a Škroupa* pro Pantheon v zem. museu a veliké množství dekorativních figur na průčelích domů. Z jeho náhrůbků vynikají mramorová socha na hrobce *Brejchové* na Vyšehradě, náhrobky *Marušky Bittnerové, Puldy* na Olsanech, dr. *Jak. Škardý* na Vyšehradě atd. Od r. 1892 **P.** jest učitelem modelování na české polytechnice pražské, byv r. 1896 jmenován honor. docentem. **P.** vyniká zvláště vyvinutým smyslem pro ladnost linie, a jeho tvarosloví jest pravdivé, až nikoliv naturalistní. **P.** dovede přírodní detail zidealisovati a dbá o krásu tvarů, vyhýbaje se při tom konvenčnímu podání, dokud toho okolnosti dovolují. Jeho neúnavná činnost ovšem nedopřává mu vždy času, aby své práce prohloubil. **P.** jest z nejproduktivnějších českých sochařův, a nelze jeho figurální a dekorativní práce ani spočísti. Technickou zručnosti předčí nad mnoho svých soudruhů. *F.H.-s.*

Poppaea **Sabina**, dcera slavné svou krásou *Poppaei Sabiny* a *T. Ollia*. Byla manželkou *Ruffia Crispina*, pak *M. Salvia Othona* (v. t.), upoutala však záhy pozornost *Nerónovu* (r. 59), a když tento rozešel se se svou ženou *Octavii* (r. 62), stala se jeho chotí. R. 63 (po narození dcery) dostala titul *Augusta*. **P.** je známa jako židovská proselytka, a jak se zdá, popuzovala *Nerona* proti křesťanům. V dějinách římské pověry je známa přízní, kterou prokazovala astrologům. Zemřela r. 65, v těhotnosti byvši od *Nerona* kopnuta. Požívala také božské úcty.

Poppe: 1) von **P. Johann Heinrich Moritz**, fysik a technolog něm. (*1776 v Götinkách — †1854 v Tubinkách). Sprvu byl hodinářem, teprve později odebral se na studia a r. 1805—18 byl professorem matematiky a fysiky na gymnasiu ve Frankfurtě n. M., potom professorem technologie na universitě v Tubinkách, kdež přednášel až do roku 1843, načež odebral se na odpočinek. Četné jeho spisy byly zvláště pro svou dobu důležitý a uvádíme z nich: *Geschichte der Entstehung und der Fortschritte d. theoret. und prakt. Uhrmacherkunst* (Lip., 1797); *Encyclopädie des gesammten Mschinenwesens* (t., 1803a18, 7 sv., 2 vyd. 1820—26, 8 sv.); *Handbuch der Technologie* (Heidelb., 1806—10, 4 sv.); *Geschichte der Technologie* (Götinky, 1807—11, 3 sv.); *Technol. Lexicon* (Stutg., 1816—20, 5 sv.); *Lehrbuch d. Maschinenkunde* (Tub., 1821); *Technol. Universalhandbuch* (Lip., 1837 až 1838, 2 sv.); *Reallexicon* (Curich, 1846 až 1847) a j.

2) **P. Adolf** (*1814 — †1870), syn před., byl učitelem na průmyslové škole ve Frankfurtě n. M. a vydal: *Die Telegraphie von ihrem Ursprunge bis zu der neuesten Zeit* (Frankf. n. M., 1848); *Chronologische Uebersicht d. Entdeckungen und Entdeckungen auf dem Gebiete der Physik, Chemie, Astronomie, Mechanik* u. s. w. (t., 1856) a j. v..

3) **P. Gustav**, malíř čes. (*1828 v Praze-†1859 t.), maloval historické obrazy vlivem školy nizozemské, zejména: *Purkmistr van der Werff při obležení m. Ljédy* a *Výjev z obležení Missolunghi*, obrazy genrové: *Flanderská rodina rybářka; Zněčka* a j. Pro kostel chýnovský vymaloval obraz *Sv. Vavřinec*.

Poppée **Rudolfina**, správně *Popperová* (*1865 v Nových Dvorech v Čechách), absolvovalší pražský ústav učitelek byla několik let učitelkou. Začala záhy zabývat se grafologií a jmenována znalkyní písma při vídeňském zem. trestním soudu. Vydala *Tajemství písma* (Praha, 1896).

Pöppelmann **Daniel**, stavitel něm (*1662 v Drážďanech — †1736 t.). Byl od r. 1718 nejvyšším zemským stavitelem saským a zbudoval v Drážďanech palác *Taschenberský* (1710), *Zwinger* (1711), přestavěl zámek *Moritzburg* (1722) a most přes *Labe* (1727—31).

Poppelsdorf, průmyslová ves souvisící s *Bonnem*, v prus. vlád. obv. kolínském, kraji *bonnském*, má 8544 obyv. (1900), zámek s přírodovědeckým museem university *bonnské*, hospodář. akademii, továrny na zboží porculánové, fayencové a kameninové zboží.

Pöppendorf, osada v Čechách, hejtm. *Děčín*, okr. *Benešov* n. P., fara *Huntřívov*, pš. *Markvartice*, 8 d., 29 obyv. n. (1890).

Popper, řeka, viz *Poprad*

Popper **David**, virtuoso na violoncello (*1843 v Praze), byl v rodšti na konservatoři žákem *Goltermannovým*, podnikal od r. 1863 koncertní cesty a pokládán jest za jednoho z předních pěstitelů nástroje svého pro krásný, zpěvný tón a technickou dokonalost. R. 1872 oženil se se slavnou pianistkou *Žofií Menterovou*, s níž r. 1886 dal se rozvésti. **P.** měnil pobyt svůj mezi *Paříží*, *Londýnem*, *Petrohradem*, *Vidní*, *Berlinem* a působil jako profesor na zem. hudební škole v *Budapešti*. Složil celou řadu skladeb pro svůj nástroj, jež nevynikají hudební cenou, ale pro vědcnost svou jsou hledány všemi koncertisty.

Poppi, okr. město v Itálii na l. bř. *Arna* a při žel. trati *Arezzo-Pratovecchio*, v kraji a prov. *arezzské*, má jako obec 6832 ob. (1891), starý hrad (ze XIII. st.), bibliotéka (14.000 sv.), tkalcovství a vlnářství

Pöppig **Eduard Friedrich**, přírodopztec něm. (*1797 v Plavně — †1868 ve *Wahrenu* u *Lipska*). Studoval v *Lipsku* vědy přírodní, odebral se r. 1822 na *Kubu*, r. 1824 cestoval v *Pensylvanii*, v l 1826—32 v *Chile* a *Peru*; r. 1833 stal se prof. zoologie v *Lipsku*. Napsal: *Reise in Chile, Peru und auf dem Amazonenstrom* (Lip., 1835, s atlasem); společně s *Endlicherem*: *Nova genera ac species*

plantarum (t., 1835 — 45, 3 d. s 300 rytinami); *Landschaftliche Ansichten u. erläuternde Darstellung aus dem Gebiet d. Erdkunde* (t., 1838).

Poppitz, ves mor., viz Popice.

Popplowitz viz Poplovice.

Poppr Antonín, spis čes. (* 1846 v Bělé u Bezd. — † t. 1896). Vystudovav nižší gymnasion v Praze, vstoupil do ústavu učitelského tamtéž, načež působil ve svém rodišti, kde později se stal správcem obecné a pokračovací školy, zatímž ředitelem měšťanské školy a ředitelem kúru. Vedle rozličných pojednání v časopisech paedag. napsal: *Hrad Bezděz* (Bělá u Bezd., 1881, druhé rozšíř. vyd. Ml. Boleslav, 1892); *Monografie Bělska*, díl (Bělá u Bezd., 1891); *Školství soud. okresu bělského* (t., 1895).

Poprad: 1) P. (něm. *Popper*), přítok Dunajce, pramení se na již. úpatí Vys. Tater (1503 m vys.), teče s počátku, značně sesílen horskými bystřinami, směrem jihových. až k městu t. jm., odtud sev.-vých. župou spišskou a částečně šaryšskou, načež mění směr v sev.-záp., proráží Karpaty, vstupuje do Haliče a po toku 152 m dl. vlévá se s levé strany pod Starým Saczem do Dunajce. P. má řečiště krivolaké, běh velmi prudký, údolí divoká a je splavný pro vory

2) P. (*Deutschendorf*), město se zřízeným magistrátem na řece t. jm. a při želez. trati Vrutky-Košice a Kézmark — P. Velká, v župě spišské, má 1156 obyvj., z nichž je 399 Slováků, 655 Němců a 99 Maďarů (1890) Povšimnutí hoden je zde římsko-katol. kostel z r. 1245 s věží o samotě stojící, na pahorku na hoření části města karpatské museum (o 16.000 rozličných předmětech z oboru zoologie, botaniky, mineralogie, geologie a archaeologie) s krásnou bibliotékou, dále přitažlivý Huszův park (11 jit. vel.) s hostincem, lázněmi a několika villami. Mimo to jest tu evang. kostel, synagoga, pošt., telegr. a telefonní stanice, továrny na papír, bramborový škrob, syrup, kroupy, pivovar a parní pila. Z P-u jest krásná vyhlídka na Vys. Tatry Východně odtud úhledné městečko Velká. P. jest jedno ze 16 korunních měst, jež byla nadána zvláštními výsadami, osadníky německými osazena a měla do r. 1848 vlastní pravomoc.

Poprask viz Krach.

Poprava: 1) P. znamená v starém českém jazyku tolik jako úřední vedení práva vykonávání práva, exekuce. Původně označovala se slovem tímto každá exekuce bez rozdílu, ať běželo o řízení civilní či trestní. Teprve později nabyl termín ten významu exekuce hrdelní. Někdy nazývána p-vou i sama moc k úřední exekuci neboli úřad k moci té povolany. Kniha Rožmberská nazývala tak i obvod zemský, který podléhal takovému úřadu. Srv. Rieger, Zřízení krajské v Čechách, I. (Praha, 1893).

2) P. jest výkon trestu smrti, k němuž byl někdo s právní mocí odsouzen. Výkon tento děje se v různých státech způsobem různým, zejména stětím, oběšením, zastře-

ním (podle některých trestních zákonů vojenských), v novější době také (ve státě novoyorském) elektrinou. Co do ústrojí popravnic viz čl. Guillotina a Garróte. Podle rak. práva trest smrti vykonává se oběšením (§ 13 tr. zák. z r. 1852), podle tr. zák. vojenského z r. 1855 (§ 22) oběšením nebo zastřelením O výkonu p-vy má rak. ř. tr z r. 1873 ustanovení v §§ 403 a 404, v nichž zře mě značí se snaha, aby výkon tento dál se důstojně, ale bez všeliké vnější okázalosti a tak, aby tím útrapy odsouzeného nebyly zbytečně zvyšovány. Poněvadž soud, který odsoudil k smrti, povinen jest učiniti zvláštní usnesení o tom, zda má obžalovaný býti doporučen milostí panovníkově, kteréžto usnesení má s posudkem kassacního soudu býti dodáno ministru spravedlnosti (§ 341), sluší nejprve vyčkati, jakého vyřízení se příslušným návrhům soudu dostane. Teprve, když došlo rozhodnutí, že milost udělena nebyla, a odsouzený byl o tom zpraven, lze přikročiti k p-vě, což má se státi hned druhého dne po tomto zpravení. P. konávala se dříve veřejně Nynějším řádem tr. zavedena jest p. in tramuranni, jež vykonává se v nádvoří věznic nebo v jiném uzavřeném prostoru, kamž mimo osoby úřední, jichž přítomnost jest nařízena (soudní kommise, státní zástupce, soudní lékař a duchovní odsouzeného provázející), mají přístup jen osoby v zákoně zvláště zmíněné (§ 404. odst. 1. a 2) a jen, pokud místo stačí, také jimi vázni mužové Má-li rozsudek býti vykonán na několika odsouzených, třeba vše zaříditi tak, aby žádný z nich neviděl popravování druhého. Po skončení p-vě rozdělují se mezi přítomné výtisky rozsudku Žádají-li za to příbuzní odsouzeného a není-li proti tomu závady, může jim mrtvola jeho býti vydána k pohřbení, jež ovšem má se státi jen v tichosti a beze vsí nádhery. Jinak vykoná se pohřeb na místě k tomu zvláště ustanoveném, a to za noci a způsobem, jež by nebudil pozornosti. —rch.

Popravci krajští byli ve starém právě českém úředníci, jejichž úkolem bylo u držovati zemský mír, veřejnou bezpečnost i potlačovati a trestati jejich porušení, podobně jako to činivali kasteláni (purkrabí). Popravu (totiž řečenou svou pravomoc) vykonávali po celém kraji. Byli jmenováni králem toliko ze starých rodů panských. Ústav p-ců krajských vznikl sice již ve XIII. stol., avšak teprve ze XIV. stol. máme o něm spolehlivé zprávy. Podle nich náležela p-cům policejní a hrdelní moc v kraji Časem bývali vedle nich zřizováni také konšelé zemští čili krajští (*scabini minores, consules*; slulit' p. *scabinii majores*) ze stavu zemanského, kteří měli jim pomáhati a jednotlivé výkony konati sami Tito zemští konšelé vyskytují se však jen za Karla IV. a Václava IV. P. dosazování byli v každém kraji s počátku dva. Měli jednati společně, podle potřeby mohli však působiti i každý zvlášť. Někdy bývali dosazování do kraje i tři p. Hlavním úkolem

p-ců bylo »honiti« (stíhati) zločince a škůdce zemské, kteří rušili zemský mír. Nebyli však obmezeni jen na vypátrání a repressi zločinů, nýbrž byli také vůbec ochránci a podpůrci právního řádu. Panovník i soudové zemský a dvorský ukládali krajským **p-cům** zachovávat i ochraňovat jednotlivce v jejich právech, kdekoli se toho jevila potřeba. Tak zvláště, když byl někdo nově uveden v držbu statku, měli jej v tom chránit proti všelike krivdě a svémoci páchané mimo právo. Pakli právní řád byl přece porušen, ukládáno jim, aby svou mocí přinucovali násilníky vrátiti odnáté, pokud dále zachovati i hledati nebo vyčkati rozhodnutí požadem práva. **P.** účastnili se i krajské správy berní. Smrti krále Václava IV. přestaly úřady krajských **p-ců**, místo nichž objevuje se za Sigmunda ústav podobný: **k r a j s t í h e j t m a n é**. Teprve za krále Ladislava objevují se opět **p.** krajsští, nikoli však dosazovaní králem, nýbrž dědiční, a to na základě dědičné moci, které staří rodové zemských pánů časem se domohli v zemském zřízení soudním a spolu v pravomocnosti policejní a hrdelní. Za krále Jiřího sněmy z r. 1460 a 1462 působnost těchto nových **p-ců** krajských znova potvrzovaly a vypisovaly. Po smrti krále Jiřího (1471) krajsští hejtmáné zase nabyli širší působnosti. Za krále Vladislava měl ústav **p-ců** značně býti utužen, avšak nedošlo k tomu pro spory stavovské. Zamýšlené funkce **p-ců** převzali r. 1502 krajsští hejtmáné, kteří někdy nazýváni byli též **o p r a v c i**. Srv. Rieger, Zřízení krajské v Čechách, I. (Praha, 1893).

Popravčí čili popravní mistr viz Kat.

Poprsí, též **busta** (z ital. *busto*), v umění sochařském lidská hlava s částí hrudi. Průvzorem byly t. zv. hermy, pilíře končící se v hlavu, původně Hermovu (Hermés-Mercurius), pak též jiných božstev, postavené u cest, na křížovatkách, v hájích a v chrámech. Odloučením hlavy od pilíře povstalo vlastní **p.** z kamene, z bronzu, z pálené hlíny, ze dřeva a pod. Ani Řekové ani Římané však neznali zvláštního jména pro tento útvar, jehož se užívalo v Řecku od časův Alexandra, u Římanů za císařství. **P.** učenců a filosofů postavena bývala v museích a knihovnách, ac nelze vždy mluviti o podobiznách všech zobrazených, jako spíše o ideálním znázornění toho kterého charakteru. Takové rázovitě hlavy zachovaly se nám z Řecka v hojném počtě, a známa jsou **p.** Sókratovo, Plátónovo, stoika Zénóna, Isokratovo, Demosthenovo a j. v. V Římě napodobili tento zvyk a tesali **p.** Catonovo, Ciceronovo, Jul. Caesara, k němuž se poji dlouhá řada **p.** římských imperátorův. V soukromých domech římských stávaly podobizny předků, najmě v rodech patricijských, obyčejně voskové a polychromované, ac i zde nejde sprvu o věrnou podobiznu, nýbrž o všeobecný rázovitý typ toho kterého rodu. Nejstarší známé **p.**, které ukazuje realistní podobu, jest **p.** Scipiona Africana st. Lze sestaviti z **p.** velmi úplnou ikonografii říms. caesarů, kdežto

p. říms. básníkův a učenců jsou vzácnější. Již ve starém věku byly zakládány sbírky **p.**; známi majitelé takové sbírky byli M. Terentius Varro, Pomponius Atticus a j. v. Ze středověku nezachovalo se mnoho **p.** a zdá se, že nebyl tento útvar oblíben. Tím větší vzácností jsou kamenná **p.** panovníků českých, knížat, stavitelův a duchovních na triforiu chrámu sv. Víta na hradě Pražském, vesměs historických osob žijících v době stavby velechrámu (1344—78). Jest jich 21. V Itálii umění plastické zkvětal v období renaissance a zároveň sochaři tesali zdařilá **p.** portaitní (da Majano, da Settignano). Od těch dob **p.** vyskytují se u všech národův a jsou pro svoje skrovnější rozměry oblíbeny jako nevhodnější plastické zobrazení, jež lze umístiti také v bytě občanském. Moderní umění dává **p.** přednost před jinými způsoby plastické podobizny, poněvadž lze při něm důrazniti nejdůležitější část, hlavu s tvářmi, a také snaha po dosažení malebnosti nachází na něm příležitost ke vděčným efektům. Podle příkladu svrchu zmíněných mistrův italských **p.** taková bývají též polychromována neb aspoň v několika tónech lehce zbarvena. *F.H.-s.*

Popudek čili **r o z h o n** (něm. *Treibspiegel*, *Hebspiegel*) v dělostřelctví a v podkopnictví je kotouč nebo terč dřevěný, jenž u hrubých střeleb hlavně starších dříve se kladl mezi náboj prachový a kulí, kterou měl více popohnat. Nyní bývá ho užíváno jen v podkopech (viz Fougasse). *FM.*

Populace (z lat.) ve smysle statistickém znamená skutečnosti číslu vyjadřitelné, které se týkají lidí obývajících určité území politicky ohraničené (říši, stát, zem, okres, obec neb jiné okrsky správní), a to jednak jejich číselného celku, jednak jeho rozčlankování (skladby, struktury) podle jistých znaků, jako jsou pohlaví, věk, rodinný stav, bydliště, státní a místní příslušnost, náboženství, národnost, povolání atd., a to zase buď podle stavu, jak se jeví v určitém čase anebo jak průběhem dob se mění. I když tedy máme na př. na zřeteli celý jednotlivý stát, není pojem **p.** totožný s pojmem národa ve smysle politickém, neboť posléz řečeným pojmem vyjadřuje se politická jednota všech k tomu státu neb říši příslušných; rovněž není totožným s pojmem **s p o l e č n o s t i** (v sociolog. smysle), při kterém máme na zřeteli vzájemné vztahy a souvislosti jednotlivců i celých skupin (tříd) na podkladě stejného právního řádu a jednotných základů kulturních. Rozhodným jest tedy pro ohraničení toho, co v obor populační náleží: Jde o číselné údaje, summy, souhrny jednotlivců v uvedených směrech — tedy nikoliv o líčení povahy duševní neb tělesné. Jen co ve příčinách posléz řečených zjistiiti lze podle nějakých znaků číselm vyjadřitelných, spadá do oboru populačního (na př. znalost psaní a čtení, jisté neduhy, jako slepota, hluchost a j. p., manželské a nemanželské porody; hojnost jistých zločinův atd.). Vyšetření všech těchto skutečností jest předmětem **s t a t i -**

stíky populační neboli obyvatelské, která péči zvláštních odborných úřadů (statistických úřadů státních, zemských, velikoměstských) a odborných zařízení (t. zv. sčítání obyvatelstva, matrik) dospěla ve státech evropské osvěty již k velké míře dokonalosti, ano k dokonalosti nepoměrně větší než leckteré jiné obory statistické zjišťování (jako na př. statistika jednotlivých odvětví výroby). Nynější sčítáními obyvatelstva, prováděnými v pravidelných, nejobyčejněji desetiletých obdobích podle stavu v určitý den roku po celých územích státních, zjišťuje se tak rozsáhlý obraz skutečnosti, že výsledek podává nám mnohostraný obraz strukturi č. skladbový, tak že se mluví raději o popisu obyvatelstva (démografie) než o pouhém sčítání. To, co se takovým způsobem pro určitý moment časový zjistí, dá nám stav obyvatelstva; zjišťuje-li se kromě toho (na podkladě zápisů do matrik a jinými způsoby) i zároveň v pravidelných (obyčejně ročních) obdobích, co se na tom stavu mění, na př. snátky, porody, úmrtí, poznáváme z výsledků měn u obyvatelstva. Avšak vědecké snažení neobmezovalo se na prosté seznávání těchto všech skutečností z výkazů podrobnějších než úhrnných, nýbrž hledělo vystopovati jisté pravidelnosti (zákonitosti) v těchto skutečnostech na jevo vystupující a jejich příčiny, a na výsledcích takových badání spočívá theorie populační, ve kteréž příčině dostačí na př. připomenouti proslavenou teorii Malthusovu. Z populační teorie vyožuje pak politika populační zásady o tom, co jest činiti veřejné moci, aby zdravý vzrost p. se podporoval a nezdramému čelilo. I theorie i politika populační jest ovšem v nejužší souvislosti s teorií a politikou národohospodářskou a proto bývá zabírána i do soustavných spisů národohospodářských. Dokonalost theorie populační závisí ovšem na spolehlivosti jejího podkladu, totiž statistiky populační. Takovou však poskytnouti mohla teprve doba nová ve státech u vzdělanosti pokročilých, neboť jen ty mohly podstoupiti opravdová sčítání lidu. Pro země méně vzdělané ještě za našich časů třeba jest se spoléhati na pouhé odhady, které se přidružují různých pomůcek, proto také odhady takové dospívají k výsledkům často značně odchylným. Přes to dopouští nová doba aspoň s jistou poměrnou přesností udati stav obyvatelstva pro všechny části zeměkoule; pro vzdálenější doby minulé jest to velmi nesnadné, často jen s velikým uměním kombinacím možné i vzhledem k jednotlivým státům evropským. Výpočty se tu opírají o rozličné výkazy sestavené pro účely vojenské, berniční a j. p. Nejlépe daří se podobným pokusům ještě, pokud jde na př. o určitá města, kde se zachovaly ze starších dob, porůznu již i ze středověku, rozličné zápisy skýtající práci takové opory. Dokonce i pro některé státy starověku zachovaly se tu onde záznamy nebo přišly výsledky jejich do spisů zachovaných, tvořice tu oporu pracným pokusům badatel-

ským. — Z nejdůležitějších momentů populační statistiky buďtež zde některé stručně dotčeny.

I. Kromě počtu obyvatelstva (o němž srv. data v článku o jednotlivých světa dílech a státech i jejich částech) má velkou obecnou zajímavost hustota obyvatelstva (lidnatost, zalidněnost), čímž rozumíme poměr počtu obyvatelstva ku ploše obývané, kterýž vyjadřuje se obyčejně průměrným počtem připadajícím v určitém území, o něž právě jde, na jednotku plošnou (nyni obecně 1 km^2). Číslo naznačující takto hustotu obyvatelstva sama o sobě ještě neposkytuje podkladu pro nějaké úsudky určitější. Sice tu mnoho rozhodují podmínky přirozené (podnebí, úrodnost půdy, příhodnost spojení atd.), ale také kulturní stav, zejména za podmínek přírodních jinak stejných hospodářská vyspělost, zvláště stupeň pokročilosti průmyslové neb obchodní, což pak zase mívá vliv na poměrou dokonalost vzdělávání půdy samé. Proto ryze zemědělské státy i krajiny mívají řídší obyvatelstvo než takové, jež mají už rozvinutý průmysl, zejména i velkopřmysl. Však též rozdělení majetku pozemkového má tu účinek (převládající velkostatky uživí menší obyvatelstvo než půda stejnoměrněji rozdělena). Hustota obyvatelstva je spolu provázena větší hustotou bydlení (větší počet obydli, po případě větší průměrný počet obyvatel jednoho stavení), což má zase zvláštní účinky zdravotní, mravní i jiné kulturně významné. Na celé zeměkouli jsou jen čtyři oblasti se značnou zalidněností, a to: Střední Evropa (s Britskem); v Asii Východní Indie, Čína a Japonsko; v Americe státy západního pobřeží severoamerického; v Africe Egypt. V těch oblastech zalidněnost převyšuje číslo 50 duší na 1 km^2 . V některých částech Evropy lidnatost dosahuje 100.200 duší na 1 km^2 . Pokud jde o celé státy, lidnatost r. 1890 převyšovala číslo 200 na 1 km^2 toliko v Belgii (212) a daleko menším, tudíž k přirovnávání ještě méně způsobilém, Liechtensteinsku (659). Pro celou V. Britanii bylo průměrné číslo lidnatosti 122, pro Nizozemi 143, Francie 107, Německo 91, Rakousko-Uhersko 64 (Předlitavsko samo 80), Rusko 18. Lidnatost Čech (113), Moravy (102) a Slezska (118) rovná se tedy bezmála průměrné lidnatosti V. Britannie resp. Francie. Číslo 300 duší na 1 km^2 dosahuje sejen v nevelikém počtu menších okrsků Anglie, Belgie a Nizozemska. Kde menší oblast nějaká vykazuje číslo ještě vyšší, zrači se v něm obyčejně dominující vliv nějakého velkého města.

II. Místní rozčlenění a poměry obytné. Zde populační statistika stopuje především rozdělení obyvatelstva do obcí a osad i tříd obyvatelstvo podle poměrných podílů, které připadají na jednotlivé jejich kategorie velikosti. Roztrídíme-li např. osady lidské podle počtu obyvatelů do velikostních tříd, shledáme, že v různých zemích je poměrný podíl všeho obyvatelstva na každou třídu připadajícího velmi rozdílný, při čemž

však velmi padá na váhu, zda jde o země rozměru velkého či malého, ježto v poslednějších existencí jediného velkého města pošine jednostranně celý průměr. I zde užívá se s oblibou čísel relativních. Tak na př. podle sčítání r. 1890 připadlo v Předlitavsku z každého 1000 obyvatelů průměrem na osady pod 500 obyvatelů 314, od 500—2000 obyv. 361, od 2000—5000 obyv. 126, od 5000 do 10.000 obyv. 41, od 10.000—20.000 obyv. 38, přes 20.000 obyv. 120. Avšak poměrná čísla pro týchž šest kategorií činila v D. Rak.: 195, 183, 54, 26, 20, 522. Naproti tomu v Čechách 363, 321, 126, 57, 62, 75; na Moravě 241, 432, 153, 53, 60, 61; ve Slezsku 154, 451, 228, 56, 73, 38. Nejnápadnější jsou tudíž ve všech těch třech zemích odchylky v typech nižších. Obecný jest však ve státech evropské osvěty pošin těchto poměrných čísel ve směru typů vyšších, kterýž v obecně mluvě vyjadřuje se řečením o »stěhování do měst«. Tak shledáváme, že z každého 1000 obyvatelů připadalo v předlitavském Rakousku průměrem na místa do 2000 obyv. r. 1842: 811, r. 1890: 675, na místa od 2000 do 5000 ob. r. 1842: 99, r. 1890: 126, na místa od 5000 do 20.000 ob. r. 1842: 48, r. 1890: 79, a na větší r. 1842: 42, r. 1890: 120. Celkem tedy na místa rázu městského (přes 2000 ob.) r. 1842 jistě pouze pětina, r. 1890 již skoro třetina. V zemích průmyslově vyvinutějších poměr ten je ještě daleko rozhodnější ve prospěch posléz řečených. V Německu činil na př. poměr obyvatelů míst do 2000 a přes 2000 duší r. 1867 ještě 63,5 : 36,5, r. 1890 již 57,5 : 42,5. Čím více se vyvinuje místní soustředění obyvatelstva ve větších střediscích, tím důležitějším se stává stopování poměrů bytových. Statistika zjišťuje obecně počet domů, bytových stran (partaji) a obyvatelů jednotlivých domův. Poměry velikých měst v území malém již celému zemskému průměru mohou dáti odchylnou tvářnost. Tak připadlo r. 1890 v celém Předlitavsku na 1 obydlené stavení 1,58 stran a 7,51 obyvatelů průměrem, v Dolních Rakousích činí čísla příslušná 2,78 a 13,08, v Čechách 1,82 a 8,25, v Haliči 1,30 a 6,52. Pro veliká města vyhledávají se ještě podrobnější čísla o poměrném počtu obyvatelů vypadajících na jednotlivé kategorie bytů podle velikosti (počtu jizeb) a polohy (podzemí, přízemí, patra, podstřeší) a dospívá se tak k obrazům neobyčejně poučným zvláště, když se i ty výkazy zase liší podle jednotlivých čtvrtí a předměstí a když se k tomu všemu připojuje ještě obraz o sociálním roztržení bytových stran (rodinní příslušníci, čeled', podnájemníci, nocleháři) podle uvedených různých druhů bytových. Tak přichází se k přesným objektivním znakům přeplnění bytového v celém průměru určitých čtvrtí i poloh domových.

III. Z osobních poměrův obyvatelských důležit jest především číselný poměr obou pohlaví. Pro většinu vyspělých států novověkých jest typickou skutečností číselná převaha žen mezi žijícím obyvatelstvem, ačkoliv

průměrně rodí se chlapců více. Na čem se faktum posléz dotčené čtenějších porodů chlapců zakládá, není bezpečně zjištěno, ač byly pokusy o vědecké vysvětlení podniknuty již častěji. Větší úmrtnost mužských, jevící se už v letech dětských, zmenšuje původní převahu chlapců, v dalších stupních věku (mezi 20.—30. rokem) číselný poměr obou pohlaví se vyrovnává, dále přibývá poměrně převahy žen. Na 1000 žijících osob mužského pohlaví připadá nyní průměrem žijících obyvatelů ženských v Norsku 1092, v Portugalech 1091, Skotsku 1072, Švédsku 1066, v Anglii 1064, Švýcarech 1057, Dánsku 1051, v Nizozemí a evropském Rusku 1024, v Uhrách 1015, ve Francii 1007. V Itálii a zemích balkánských platí poměr opačný. Ku přičinám přebytku ženského v zemích uvedených přispívá kromě větší úmrtnosti chlapcův i vystěhování, v němž mívají větší účast' mužští, ale také těžší zaměstnání mužská i nespolečnější život atd. U národů méně vzdělaných větší porobení ženy zvyšuje také ženskou úmrtnost. Hospodářská stránka převahy žen v jistých vrstvách (hlavně t. zv. středních) jeví se pak jako část' t. zv. otázky ženské (snaha po otevření zdrojův výdělečných ženám, jež nemohou se provdati). Sociálně závažnější částí ženské otázky zůstává však odizování ženy (i provdané) úkolům rodiny a domácnosti tím, že musí pro pomoc ve výživě věnovati se práci námezdné stejným rozsahem jako muž, s nímž v tom směru z části značně soutěží. Tak zejména průmysl zbral veliký počet žen k pravidelným výkonům v dílnách a továrnách. Zmírnutí následky toho pro dobro dorostu a rodinného života jest úkolem zákonodárství ochranného. (Srv. Dělnická otázka.)

IV. Rozvrstvení obyvatelstva podle věku u Poměr počtu osob stojících v daném momentu (sčítání lidu) v určitých stupních věku není ve všech státech stejný, což souvisí s větší neb menší poměrnou hojností porodův a s úmrtností, ovšem však také s přistěhováním a vystěhováním (toho jsou nejvíce účastny vrstvy ve středních letech věku). Podle sčítání posledních připadalo z každého 1000 obyvatelů na osoby ve věku

	do 15 let	od 15 do 70 let	přes 70 let
ve Francii	267 . .	685 . .	48
v Itálii	322 . .	647 . .	31
v Rakousku	342 . .	631 . .	27
v Německu	352 . .	620 . .	28
ve V. Británii a Irsku	363 . .	608 . .	29
v Uhrách	386 . .	592 . .	22
ve Spoj. Obc. sev.-am.	381 . .	599 . .	20

Podle toho musí průměrem každých 100 žijících obyvatelů, kteří jsou ve věku produktivním (15—70 let), pečovati v Uhrách o výživu 67 osob ještě neb už neproduktivních, v Unii sev.-amer. a v Británii o 66, v Německu o 61, v Předlitavsku o 58, v Itálii o 54, ve Francii jen o 46. Pro blahobyt přítomné generace poměr, který ukazuje na př. Francie, jest nejpříznivější, ale to pohodlí

-jest vyváženo nebezpečím hrozcím do budoucnosti politické váze (branná moc!). Rychlejší přírost, který ukládá vrstvám ve věku středním brimě větší, dotud není nebezpečný, dokud přirozené bohatství (Spojené Obce) nebo rozmach průmyslový (Anglie, Německo) otvírá dosti volné dráhy činností výrobním. Poměrně veliký počet starců a stařen jest ovšem vždy známkou blahobytu aspoň poměrného.

V. Sňatky, porody, úmrtí jsou základní činitele t. zv. přirozené měny obyvatelstva. Uzavírání sňatků jest sice podmíněno působností mocného pudu, avšak i vůli, podléhající zevním pohnutkám, mezi nimiž mají hospodářské váhu značnou (možnost vyživiti rodinu a t. p.). I statistika snažila se vlivy ty vystihnouti, stopující souvislost počtu uzavíraných sňatků s příznivými či méně příznivými podmínkami blahobytu, drahotou, vlivem tisní a krísi obyvatelů a pod. Obecné zlepšení poměrů výživných, ztenčení obyvatelstva válkami neb epidemiemi povznášivá četnost sňatků nad průměr, opak ji stlačuje. Starší statistika mluvívala dokonce o poměru opačném, ve kterém k sobě stojí četnost sňatků a ceny potravin, co však jest poněkud úzké, protože nepůsobí tu jen ceny potravin, nýbrž vše, co podmiňuje větší nebo menší snadnost užíví. Srovnáním počtu sňatků v jednom roce uzavřených s celým stavem obyvatelstva dospívá se k průměrnému číslu sňatků v počtu sňatků připadající na 1000 žijících obyvatelů, kteréž činilo na př. r. 1894 v Německu 7,94, v Předlitavsku 7,91, v Uhrách 9,28, v Rusku 8,44, Francii 7,44. U národů méně vyvinutých vstupuje se ve sňatky dříve, ve věku mladším, což má vliv i na hojnost porodů. U národů vyvinutějších a vůbec v třídách vzdělanějších vstupuje se ve sňatky ve věku vyšším, protože požadavek na pohodlí a celá míra životní je větší. Číslem porodů v ý m v y r o z u m í v á m e počet porodů, připadající do roka průměrem na každý 1000 obyvatelů. Číslo to činilo na př. r. 1892 v Německu 35, v Předlitavsku 36,7, v Italii 36,4, v Anglii 30,5, v Belgii 28,6, ve Švýcařích 28,1, ve Francii 22,3, v Uhrách 40,6, v Rusku však 45. Vůbec jest v Evropě u národů slovanských nejznačnější (ač také namnoze pro menší vyspělost kulturní úmrtnost dětská veliká, tak že skutečného přírostu obyvatelstva nedosahuje se v téměř poměru, v jakém jsou k sobě čísla porodová). Rozmanité pokusy, vysvětliti rozdíly porodové hojnosti z poměrů podnebních, z různosti povolání a pod. nebo přivésti je v určitý vztah k hustotě obyvatelstva (stupni zalidněnosti), ne vedly k cíli. Vliv nepochybný má věk manželů, přirozená plodnost, ale též panující zvyky a názory (t. zv. dvoudětský systém ve Francii) a zase poměry hospodářské a kulturní, jež určují věk, v němž se vstupuje ve sňatky. Číslo porodů jest ovšem jedním z činitelů přirozeného přírůstu obyvatelstva, není jim však výhradně. »Značná poměrná

čísla porodů a sňatků jsou jen relativním a pochybným, nízká čísla úmrtí za to absolutním a nepochybným sociálním dobrem« (Ruemelin). Můžeť vysoké číslo porodové býti vyváženo a často bývá značnými čísly úmrtnosti obecné (nedostatečná péče o děti i povšechné těžké poměry výživné!). Čím však větší jest počet zrozených, kteří se dožijí přirozených hranic lidského věku, tím neklamnější jest to známka blahobytu a zdravotních zařízení mravních a veřejnoprávních i dobrých hospodářských poměrův. Roční číslo úmrtnostní na 1000 obyvatelů činilo v desetiletí 1871—80 ve Švédsku 19,6, v Britsku 22,3, ve Francii 23,6, v Německu 29,03, v Předlitavsku 33. Podle novějších sestavení přijde se k číslům těchto: Norsko 17, V. Britannie 20,9, Francie 22,4, Německo 26,8, Rakousko (Předlit.) 29,3, Itálie 30. Ani z čísel těch o poměrné životnosti nelze ještě souditi bezpečně, jeť nejvším jejich činitelem úmrtnost dětská, neboť na děti zmírající v 1 roce věku připadá až 30—40 proc. zemřelých průměrem (příznivější čísla u národů hospodářsky vyspělých a vůbec v třídách hmotně lépe postavených). Nejčastěji bývá právě tam, kde číslo porodové je větší, i značnější dětská úmrtnost. Na základě čísel úmrtnostních v jednotlivých stupních věku dospívá se pak k tabulce skladby obyvatelstva podle stáří, ukazující, kolik z počtu zrozených dožije se jednotlivých stupňů věku. Podle populačních dat z let 1870—80 dožije se z 1000 zrozených osob mužských

roku	v Německu	Francii	Anglii
1.	747'27	801'76	841'42
5.	648'71	716'42	734'07
10.	620'89	693'56	708'99
20.	592'87	660'35	680'03
30.	544'54	601'79	630'04
40.	487'75	543'53	563'08
50.	412'28	476'55	476'98
60.	311'24	382'91	365'01
70.	177'50	245'57	222'06
80.	50'35	85'83	77'35
90.	3'30	10'49	8'02

Pro ženské pohlaví jsou obdobná čísla v týchž státech z příčin již výše (odst. III.) naznačených příznivější. Viděti jest spolu na této tabulce různý stupeň úmrtnosti dětské, jenž pak na vytváření dalších stupňů má nemalý vliv.

VI. Celkové poměry přírostu obyvatelstva závisí tudíž na poměru počtu porodů a úmrtí, k čemuž přistupuje ještě výsledek přistěhování a vystěhování. Když se to vše vezme v počet za jisté období časové, dospěje se k číslu, o kolik procent obyvatelstva v tom období ročně přirůstá, a může se, trvání toho stavu předpokládajíc, vypočísti doba potřebná ke zdvojnásobení všeho stavu obyvatelstva naproti stavu přítomnému. Při průměrném ročním přírůstu 1‰ činí doba zdvojnásobovací 696 let, při 2‰ 348, při 3‰ 232, při 5‰ 139, při 7‰ 95, při 10‰ 69 let. Mezi lety 1820—80 evropské

obyvatelstvo vzrostlo z 200 na 320 millionů duší, což by dalo roční přírůst okrouhle 8‰ a dobu zdvojnásobovací necela 86 let. V Rakousku byl průměrný přírůst roční v období 1850—80 7,7‰, v době 1880—90 o málo méně. Naproti tomu vykazuje Německo po řadu desetiletí stále větší přírůst než. 10 pro mille ročně (zdvojnásobovací doba 69 let!), Anglie 13, Rusko 14 (zdvojnásobovací doba ani ne 50 let); za to Francie s přírůstkem, jenž nepřevyšuje 2‰, by potřebovala na zdvojnásobení své p. 348 let. Odtud pochopitelná její těžká starost o budoucnost a usilovný boj osvěniců vlastenců proti zvykům a nemravům, vadícím přirůstu obyvatelstva. Jakkoliv přírostky obyvatelstva o 1 proc. ročně nezadají se příliš nápadnými, přece jsou tak veliké, že musí býti pojímány jako výjimečně vysoké. Kdybychom totiž předpokládali takové i v minulosti, na př. po celou dobu od počátku středověku až na naše časy, přišli bychom v Evropě na počátku středověku k číslu celkového počtu obyvatelstva tak nízkému, že odporuje naprosto všemu, co nám známo o tehdejší četnosti obyvatelstva i jen v evropské oblasti staré říše Římské. Takovéto skutečnosti vysvětlují, proč stále zůstává pro uvažování politiků národohospodářských důležitou otázkou, zda poměr přírůstkův udrží se v rovnováze s možnostmi úživnými. Starší spisovatelé a politikové, t. zv. merkantilistickým duchem vedení (srv. Merkantilismus), kladli přílišnou váhu na rozmnožení obyvatelstva a podněcovali vzrost jeho různými prostředky. Reakci proti tomu vyvolal Malthus (v. t.), kterýž proti umělému podněcování vzrostu obyvatelstva vystoupil s naukou, že ho není třeba, kde je dostatečných možností výživných, ale že je škodné, kde jich není. I byl zástupcem politiky liberální (ponechati věci vývoji samostatnému). Celkem moderní státy neuzívají již bývalých prostředků podněcovacích, vyjmouc t. zv. koloniaci vnitřní, když domácí přírůst obyvatelstva nevyhovuje potřebě rychlého využitkování všech naskytujících se možností výrobních. S druhé strany nebrání se již vystěhovávání jako v dřívějších stoletích, nýbrž pouze je podrobuje doзору a regulaci vzhledem k nebezpečím, plynoucím pro vystěhovalce samy z neznalosti a z vykořisťování jejího zistnosti agentskou. Dobrá národohospodářská a dobrá sociální politika (protože přílišné nerovnosti důchodové a majetkové ohrožují zdravý rovnoměrný přírůst obyvatelstva) pokládá se celkem také za nejbezpečnější politiku populační.

Literatura je přebohatá a opory pro její vyhledání poskytuje každá obsáhlejší příruční kniha národohospodářská i všeobecná theorie statistická i slovníky odborné. Pro Rakousko statistický materiál ze sčítání a z pravidelných záznamů matrikových v obzorných, pravidelně vydávaných tabulových dílech ústřední statistické kommisie (Oesterreichische Statistik); přehledně ve výroční souborné publikaci »Oesterreichisches sta-

tistisches Handbuch für die im Reichsrathe vertretene Königreiche u. Länder«, vycházející od r. 1881. Soustavné zpracování celé látky na podkladu sčítání z r. 1890: Rauchberg, Die Bevölkerung Oesterreichs (Viedeň, 1895)..

Populares viz Optimáti.

Popularisovati (z lat.), činiti lidu srozumitelným.

Popularita (z lat.), oblíba, přízeň u lidu.

Populární (z lat.), prstonárodní, lidový, u lidu oblíbený.

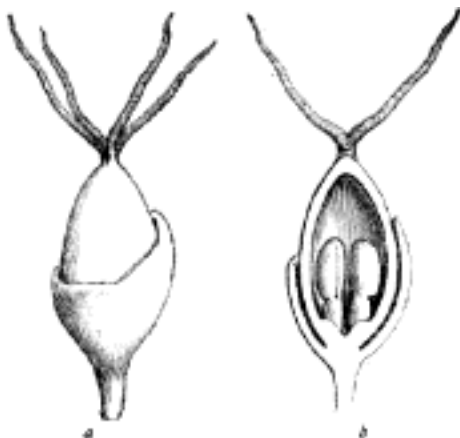
Populationistika [-lacio-] (novolat.), nauka o obyvatelstvu, statistika lidnatosti.

Populin (chem. $C_{20}H_{22}O_8 \cdot 2H_2O$) jest glykosid, jenž podle salicinu nalézá se v kůře a hojněji v listech osiky *Populus tremula*, ale i *nigra*, *pyramidalis*, *monilifera* a j. Prášek běloučný, při 180° tající, i v horké vodě skrovně rozpustný. Štěpí se v cukr, kyselinu benzoovou a saligenin (složku salicinu glykosidů *Salix* i *Populus*).

Populites Lsq., souhrnné pojmenování rodové, jehož použil Lesquereux pro vyznačení předvěkových listů křídových ze Sev. Ameriky, které mohou býti příbuzny s listy rodu *Populus*. EBr.

Populophyllum, prozatímní souhrnnépojmenování rodové otisků předvěkových rostlin, zvláště křídových, jež s listy rodu *Populus* mohou míti jakousi příbuznost, z nichž nedá se však s naprostou jistotou souditi, zda jsou vskutku listy předvěkových topolův. EBr.

Populus, topol, rostlinný rod čeledi vrbovitých (*Salicineae*). Jsou to mnohdy mo-

a b Č. 3260. *Populus* L., topol: a květ samičí, b podélné profiznutý.

hutné stromy, jindy i kře, jejichž větve mají konečné pupeny kopinaté, ostré, až 1 cm dlouhé, s palisty střechovitě se kryjícími, u většiny druhů balšámovým olejem lepkavými. Listy po výtce široké, dlouze stopkaté, řapíky se strany smačklé, třeslavě snadno pohyblivé. Jehnědy před rozvitím listů se objevu-

jící, nikdy s předcházejícími listy, jejich šupin snadno opadavé, drápate neb zubaté. Květ

Č. 3261. Populus pyramidalis, topol vlaský.

krátce stopkaté, holé, objaté puhárkem, prašné z 8—30 tyčinek na puháru. Tyčinky volné. Tobolka lysá, pukající 2—4 chloupkami. Nej-

obyčejnější druhy jsou: *P. alba* L., t. bílý, lín da, s listy zvláště z mládí stříbřitými, později olysajícími, hojně u nás na lukách, podél řek a potoků rostoucí; *P. tremula* L., osika, s listy posléze lýsy. Mezi oběma pak roste vzácněji míšenec *P. canescens* Koch. Hojně podle břehů větších toků roste a často i veliké porosty skládá *P. nigra* L., t. černý, jehož odrůda s pyramidálním přímovětvným vrcholkem, *P. pyramidalis* Roz., t. vlaský, sází se u silnic. Vedle toho pěstují se v sadech jako stromy ozdobné *P. canadensis* Michx., t. kanadský, *P. monilifera* Ait., *P. balsamifera* L., t. balšámový, *P. candicans* Ait., vesměs ze Sev. Ameriky pocházející. -ě.

Populus Romanus (lat. »národ římský«) neb *p. R. Quirites*, *p. R. Quiritium*, jest souborné pojmenování římského občanstva požívajícího práv politických. V nejstarších dobách byli to pouze patriciové, později (od dob Servia Tullia) patriciové a plebejové *Pk.*

Popukveř, *Popukveř*, chybně *Pávov*, *Popov*, ves na Moravě, hejtm. Uher. Brod, okr. Valaš. Klobouky, fara a pš. Štítina; ltr. šk. a želez. stanice Rak.-uher. st. dráhy (Brno-Vlářský průmysk).

Popůvky: 1) *P.*, ves na Moravě, hejtm. a okr. Brno, fara Troubsko, pš. Bosonohy; 41 d., 282 ob. č. (1890), mlýn, myslivna a samota Vintrovka. — 2) *P.*, ves t., hejtm. Přerov, okr., fara a pš. Kojetín; 45 d., 240 ob. č. (1890), kaple. — 3) *P.*, Popůvka, ves t., hejtm. Třebíč, okr. a pš. Náměšť u Brna, fara Hartikovice; 32 d., 198 obyv. č. (1890); »Sedlecký« popl. dvůr a »Loupalův« mlýn.

Por, bot., viz *Allium*, str. 924 a.

Pór *Antal*, dějepisec maď. (* 1834). Vstoupil do stavu kněžského, v l. 1875—91 byl poslancem; nyní je kanovníkem v Ostrihomi. *P.* je nejlepší znalec doby Anjouské v uher. dějinách, kterou popsal ve 3. svazku milennového vydání Uherských dějin (1895). Pro známou sbírku Szilágyiho »Historické životopisy maďarské« (*Magyar történelmi életrajzok*) napsal biografii Ludvíka Velikého (1892) a Matouše Čáka Trenčanského. *P.* je členem Uh. akademie věd a praefoktem arcibiskupské knihovny v Ostrihomi.

Porada porotců ve hlavním přelíčení koná se podle rak. ř. tr. z r. 1873 hned potom, když byl předseda ukončil svůj výklad, a to vždy ve zvláštní síni poradní (§ 325.). Porotci nejprve zvolí ze sebe, a to prostou většinou, vrchního porotce, kterýž má řídit jednání a hlasování. Před počtím porady vrchní porotce přečte zákonné poučení o tom, jaký jest úkol porotcův a jaké jsou jejich povinnosti vzhledem k výroku, jež mají učiniti (§ 326.). Po čas *p-dy p-ci* podrobení jsou *klausuře*, méně ovšem přísné než v právu anglickém. Nesmějí totiž opustiti síně poradní, pokud neučinili výroku, nesmějí s nikým jiným obcovati a nikdo nesmí bez písemného povolení předsedova k nim vcházeť. Jejich hlasování pak nesmí naprosto nikdo, a to pod neplatností, býti přítomen. Kdyby po-

rotci octli se v pochybnostech o tom, jak mají sobě (co do formálního způsobu jednání) počínati, jak některé otázky rozuměti nebo jak odpovědi formulovati, odeběše se k nim na písemné požádání vrchního porotce předseda se zapisovatelem a, jsou-li přítomni, také se žalobcem a obhájcem. Poučení, kteréž jim předseda dal, zápíše se, bylo-li za to žádáno, do protokolu. Kdyby pak porotci projevíli přání, aby otázky jim dané byly změněny nebo doplněny, sluší sedění zase obnoviti a tam o věci jednati a rozhodnouti (§ 327.).

Po skončené p-dě p-ci hlasují o otázkách v tom pořádku, jak soudem byly dány. Při tom vrchní porotce dotazuje se každého porotce po jeho odpovědi, vlastní hlas odevzdáváje naposledy. Porotci odpovídají ke každé otázce ústně slovem »ano« nebo »ne«. Také však se jim dovoluje, aby k některé otázce jen z části přisvědčili, z části ji popřeli (»ano, však nikoli s těmi neb oněmi v otázce obsaženými okolnostmi«, § 328.). Zákon však nedává porotcům práva připojovati k odpovědi přídavky s a m o t a t n ě o něčem, co v otázce nebylo obsaženo, na př. že obžalovaný jednal bez zlého úmyslu nebo v pomatení smyslův a pod.

Co do počtu hlasů jest zvláštností práva anglického, že žádá se tam jednomyšlnosti ke každému výroku poroty, ať přisvědčivému, ať zápornému. Reformované řády tr. však vyhledávají jen (prostě nebo kvalifikované) většiny, a to jen, má-li k některé otázce býti přisvědčeno Rak. tr. ř. vyžaduje vůbec prostě většiny, a má-li býti přisvědčeno k otázce o vině neb o přítěžujících okolnostech, většiny alespoň dvou třetinhlasů. Při rovnosti hlasů rozhoduje mínění obžalovanému příznivější. Bylo-li k hlavní otázce přisvědčeno, porotci, kteří při tom zůstali v menšině, mohou zdržeti se hlasování o otázce dodatečné k ní připojené; hlasy jejich přičítají se potom k hlasům obžalovanému nejpriznivějším. Vrchní porotce hlasy sečte a v archu otázkovém při každé otázce zápíše výsledek slovem »ano« neb »ne« i s obmezením, které snad bylo připojeno, zároveň pak poznamená poměr hlasů. Souhm všech těchto odpovědí porotců jest jejich výrok (*verdict*, *verdictum*). V tomto výroku, jenž má vrchním porotcem býti podepsán, není dovoleno ničeho vyškrtovati; bylo-li něco vyškrtáno, po kraji poznamenáno nebo vepsáno, má to vrchní porotce výslovnou jim podepsanou poznámkou schváliti (§ 329.). Pokud porotci z poradní síně nevyšli, má každý z nich toho vůli, aby mínění již projevěné změnil, byť i hlasování bylo formálně ukončeno. Po této době nelze ve výroku již ničeho měniti, leč by se ukázalo, že pouhým nedorozuměním vloudil se tam omyl; k jeho odklizení bylo by však třeba nové p-dv p. (§ 330., odst. 4.).

Porada soudu v řízení trestním a způsob hlasování soudů trestních upraveny jsou v §§ 19. 22. rak. ř. tr. z r. 1873. P. má

se dítí před každým hlasováním (§ 19.) a to ústně, nevěřejně a v nepřítomnosti stran (výjimku co do státního zástupce obsahuje § 35., Odst. 2.). P-u i hlasování řídí předseda, který též se účastní hlasování a odevzdává hlas svůj naposled. První hlasuje zpravodaj, z ostatních soudců pak hlasují ti, kdo jsou co do služebního pořadí starší, před mladšími (§ 19.). Ke každému usnesení třeba jest, pokud zákon jinak nestanoví, prostě většiny; při rovnosti hlasů rozhoduje mínění obviněnému příznivější. Projevono-li několik mínění tak, že žádnému z nich nedostalo se potřebné většiny, má předseda pokusiti se, zdaž by rozdělením otázek a opakováním potazu nebylo lze dosáhnouti většiny. Nezdařil-li by se tento pokus, slušelo by hlasy obviněnému nejnepříznivější přičítati potud k hlasům hned potom méně nepříznivým, až by z toho vyšla většina (*methoda kombinační*). Kdyby vzešla neshoda o tom, které z několika mínění jest obviněnému méně nepříznivo, slušelo by to pokládati za otázku předchozí a hlasovati o ní zvláště; kdyby pak při tomto hlasování byla rovnost hlasů, rozhoduje v této otázce předchozí hlas předsedy (§ 20.). O t á z k á c h p ř e d c h o z í c h (na př. jestli soud příslušným, nebo není-li třeba řízení doplniti) má vůbec vždy hlasováno býti napřed. Kdyby při pochybnostech co do otázky předchozí většina rozhodla, že má nicméně býti přistoupeno k hlasování o věci hlavní, povinni jsou i soudcové při tom přehlasování účastniti se hlasování o věci hlavní (§ 21.). Při rozhodování věci hlavní sluší otázku, zda jest obžalovaný vinen činem za vinu jemu dávaným, vždy oddělití od otázky o trestu a hlasovati o ní před touto otázkou. Přičítá-li se obžalovanému několik činů trestných, třeba co do jednoho každého skutku zvláště se usnísti, zda jest obžalovaný vinen či nevinen. P. o trestu má se potom vztahovati jenom k těm činům trestným, jichžto obžalovaný uznán byl vinným. Při tom mají ti soudcové, kteří shledali obžalovaného nevinným v příčině některého jemu přičítaného činu trestného, toho vůli, podle usnesení učiněného o vině buďsi hlasovati spolu o trestu nebo hlasování se zdržeti. V tomto druhém případě slušelo by hlasy jejich tak počítati, jako by byli ze všech mínění projevěných ostatními hlasujícími přistoupili k tomu, které jest obžalovanému nejpriznivější (§ 22.). Srv. k tomu také §§ 184. a 185. jednacního řádu soudního z 5. květ. 1897, č. 112 ř. z.

Pořadí (něm. *Rang*), v seznamu důstojníkův pořádek, ve kterém jeden po druhém do jistého stupně byl povýšen, ovšem pro každý stupeň zvláště, a podle kterého zpravidla nastává povyšování do stupně přístě vyššího. U hodností, povýšených v týž den, rozhoduje v seřazování číslo pořadní, což je důležité nejvíce, když některý je přeložen do zástupu jiného, aby v tomto novém byl zařazen spravedlivě. F.M

Pořadové třídy čili třídy hodností (něm. *Rangsklassen*) v c. a k. vojtěstě a u slu-

žebníků státních stavu nevojenského totéž, co do r. 1873 slulo třídy diétní (viz Diéty). Z důstojníků, kteří vůbec požívají diét jen velmi zřídka, mnohem řídkěji než úředníci, a u nichž diéty činí jen polovinu úřednických diét stejnovrstvých, jak udány při článku diéty, náleží polní maršál do p. t. II., polní zbrojmistr a generál jízdy III., polní podmaršál IV., generálmajor V., plukovník VI., podplukovník VII., major VIII., setník, rytmistr IX., nadporučík X., poručík XI. FM.

Poradowska Marguerite, spisovatelka franc. (* v Lillu), dcera filologa a palaeografa Emila Gacheta, provdávší se žila po léta v Haliči. V románech svých, publikovaných v »Revue des deux mondes« a samostatně, kreslí mravy polské a ruské. Byl to román *Zaga* (1887), pak *Demoiselle Micia, Les filles du pope* (1896), *Marylka* (t. r.) aj. V uvedené revui vyšla od P-ké také řada překladů z polštiny.

Porátkov viz Boratkov.

Poratsch viz Pohradice.

Porážka tolik co jatky (v. t.).

Porbandar, Porbandar, poplatný stát v indobritské provincii bombayské, na jihozápadním břehu poloostrova Káthiávaru, má 1647 km² a 71.072 obyv. Hlavní a opěvněné město t. jm. s 18.805 obyv. (1891) většinou Hindů, s velikým přístavem a čilým obchodem.

Porcelán viz Porculán.

Porcelanit viz Jaspis porculánový.

Porcia viz Porcius.

Porciunkule viz Portiuncule.

Porcius, jméno starořímského rodu plebejského, který vynikl teprve v posledních třech stoletích republiky. Děлил se ve tři větve: Licinii, Catones a Laecae. M. Licinius P., legát v druhé válce punské r. 211 př. Kr. a r. 207 praetor, za provincii dostal cisalpinskou Gallii a vyznamenal se v bitvě u Seny. Jeho syn L. Licinius P. r. 184 př. Kr. byl konsulem a vnuk Lucius r. 172 vedl římské loďstvo z Brundisia proti Perseovi. Z větve Laeků P. P. Laeca býval pokládán za původce *Lex Porcia de provocatione*; r. 195 př. Kr. byl praetorem. M. P. Laeca byl členem senátu a účastnil se spiknutí Catilina. Z větve Catonů vynikli Cato zv. Censorius a Cato Utický (viz Cato 1) a 2). Syn Catona Censoria M. P. Cato Licinianus s proslul jako právník spisovatel. Jeho syn C. P. Cato r. 114 byl konsulem a pro úplatky od Jugurthy vzat byl vypověděn. L. P. Cato byl konsulem r. 89 a padl v bitvě na Fucinském jezeře. Z ženských členů rodu P. vynikla dcera Catona Utického Porcia, manželka M. Bruta, s níž měla účastenství ve spiknutí proti Caesarovi.

Porculán (angl. china, franc. porcelaine, rus. фарфор) jest výrobek pálený tak silně jako kameniny, na lomu sklovitý, ve střípu nepórovitý, průsvitný, glasovaný nebo neglasovaný. Menší či větší průsvitností, také až na hranici skel mléčných jdoucí, liší se od bílých kamenin, které podobají se mu

jen nepórovitostí a ve výjimkách i barvou. P. nejprve byl vyráběn a přiveden k veliké dokonalosti v Číně (v. t. str. 727—728). Číňané, jak nejnoveji se ukázalo, nebrali k výrobě p-u směsi, nýbrž hmotu, jak příroda ji skýtala, a jen mechanicky ji upravili a hned na p. zpracovali. Také glasuru nemíchali; hornina vybraná, živcovito-křemičitá, na jmeno umletá, sloužila přímo ke glasování. To dělo se za syrova. Nežihaly se předeem vyformované kusy p-u, jako se to děje u p-nův evropských, nýbrž glasovaly se přímo. Větší kusy p-u glasovaly se tak, že tekutá glasura byla na ně bambusovými rourami prašena. Také peci liší se od evropských. Jde za sebou 7 oddělení do vrchu stoupačích a zboží ukládá se tu podle toho, jak silného ohně potřebuje, do přednějších či zadnějších oddělení na zvláštní hliněné stoly a tím také liší se od evropského způsobu ukládání p-u do pouzder.

Z Číny výroba p-u rozšířila se přes Koreu do Japanu (v. t. str. 71—72). Zajímavé jsou technické zvláštnosti p-ů japonských, jako: p. lakový, s výzdobou krajinkovou, perleťově se měnící, p-y s »mailem cloisonné«, přihrádkové, kde obruby výzdoby — po většině mosaikové, arabské a jen řídkěji květinové — provedeny jsou mosaznými proužky, které vtlačeny do měkké hlíny, a jednotlivé části omezených takto ploch vyplněny pak příslušnými barevnými emaily.

Vlivem a styky obchodními Persie s Čínou zavedena as v X. stol. po Kr. výroba p-u v Persii. Nachází se tu měkký a tvrdý p., zdobený po většině podle vzorů čínských, a jen jedna skupina připomíná rozmanitou a pro Persii svéráznější výzdobu faienic.

P-y indické vznikly ze vzorů japonských a perských, ale miniaturní výzdoby indického p-u jsou tak svérázně, že možno tyto p-y ihned rozpoznati od japonských květinových. Zvláštní, až upřílišená, přesnost a jemnost detailů rozeznává ihned výrobek indický od perského. I dekorem zlatým Indové daleko předčili vytrvalé a dovedné Japance.

P-y asijské upialy v Evropě snahy po napodobení zvláště v dobách, kdy Hollandané více p-ův asijských přivezli do Evropy. Dávno před slaveným vynálezem tvrdého p-u v Evropě Böttgerem dály se pokusy v Benátkách a Ferrarě za podpory rodů vládnoucích. Ač zkoušky podle zpráv písemných se vydařily, nezachovalo se z těchto p-ů ničeho. Důležitější jsou pokusy ve Florencii, které zanechaly hotové kusy i zdobené, známé dnes jako p. medicejský, a jsou nejstaršími p-y v Evropě. Ve Francii zprávy písemné ukazují na nejstarší pokusy o výrobu p-u Poteratem v Roueně. Šťastnější byla rodina Chicanneau, která získala patent a zanechala nejstarší měkké p-y ve Francii, které postupem doby v Ševrech rozkvetly ve výrobu zářivé krásy, zvláště v dekoru barvami, jichž byla tu paleta nejšířší. Také svéráz glasur těchto p-ů byl výhodnější pro bohatou výzdobu barvami. Pravý, hlinitý či tvrdý p. vynalezen

s stematickými zkouškami J. Böttgerem (v. t.) v Drážďanech. Výroba pak ve větším přenesena ihned po zkouškách drážďanských r. 1710 na pevný královský hrad Albrechtshurg v Míšni, a proto také tyto p-y slovou mišenského. Böttger studoval v ohni různé hlíny a látky zemité a hleděl napodobití dlažky hollandské. Při tom přišel na červené kameniny, které neprávem nazývaly se prvými p-y. Z těchto vyhledáním vhodných bílých surovin a zvláště kaolinu vytvořen p. pravý. Výroba v Míšni za přízné umění milovného krále Augusta III. stále se rozšiřovala a stala se brzo závisť osob vynikajících, které viděly v novém výrobku značný pramen příjmův a blahobyt okolí. Ač tajemství výroby přísně střeženo, přece podářilo se sliby a podplácením získati některé dělníky a tak vznikla továrna p-u ve Vídni, kterou zařídil vojenský agent Hollandan Du Paquier, získav arkanistu Stenzla z Míšně. Obě továrny dosáhly velikých úspěchů, zejména za rokoka, tak ze kusy »staré Míšně« i »staré Vídně« mají dnes ohromnou cenu. Nový výrobek vynutil zálibou továrny i jinde. Tak Ringler, arkanista z Vídně, zařídil r. 1740 továrnu v Hochtstu, která později ve státních rukou vyráběla figury i skupiny mišenským podobné. R. 1750 pomocník Ringlerův Bengraf zařídil továrnu ve Fürstenburku, která brzo dodělala se podobných úspěchů jako předešlá. Týž Ringler nespokojen odešel z Hochtstu a zařídil továrny ve Frankenthalu a Neudecku. Jak továren přibývalo, tak množili se i arkanisté, t. j. lidé obeznali v sestavování massy p-u a technické výrobě vůbec, kteří založili továrny p-u na místech jiných. Vznikly tím způsobem továrny v Nymphenburku, Ludwigsburku, Fuldě, Haagu, Amsterdamě, Curichu, Petrohradě, Rabensgrünu u Slavkova a j. V roku 1751 založil kupec Wegely továrnu v Berlíně, která brzo přešla ve správu státní a dnes jest uměleckým ústavem prvního řádu.

Ve Francii a v Anglii v XVIII. stol. rozvinula se na četných místech výroba měkkého sklovitého p-u a stala se v dekorativní části velmi oblíbenou.

Začátkem XIX. stol. výroba tato ustupovala větší zálibě po p-u tvrdém, tak že i v samých Sèvres, které prodlínení doby staly se světoznámým vzorem p-ů měkkých, zanechána tato výroba a nahrazena p-em tvrdým, až v době nejnovější zase dokonale oceněny zvláště dekorativní přednosti p-ů měkkých a pěstěny opět oba druhy vedle sebe. Továrna v Sèvres v p-u dosáhla snad nejvyššího stupně a jest vzorem a školou vši keramické produkci Francie. Podle tak lesklého vzoru snadno bylo pak vzniknouti porculánovým továrnám na četných místech Francie, jako v Limoges, Marseilli, Orléansu, Paříži, Bordeaux a dříve již v Sceaux, Lillu a j. Velikým centrem výroby p-u jest dnes Limoges.

V Anglii rozšířil se měkký p. v 1. pol. XVIII. stol. Začato s výrobou ve třech továrnách, které se honosily dokonalými vý-

robky. Jsou to Chelsea, Derby, později k nim přistoupil Worcester.

V produkci anglických p-ů zajímavým jest p. kostový č. fosfátový. Moučka z kosti nebo přirozeně fosforečnanu vápenatě, které tvoří bílou hmotu prosvítavou také ve sklech, daly základ i jméno tomuto měkkému p-u, který dlouho se udržoval zvláště pro běžné výrobky v Anglii-až podlehł přednostem tvrdých faencí křemičitých a p-u tvrdému.

V Itálii markýz Ginori zařídil výrobu v Doccii a vévoda Neapolský v Capu di Monte a později, když zvolen byl králem španělským, v Buen retiro v Madridě, kam převedl dělníky z Capu di Monte v počtu 33, čímž výroba tu bez dlouhých zápasův ihned rozkvétala.

V Čechách založena první továrna na p. r. 1792 v Horním Slavkově (okr. loket.), druhá r. 1794 v Klášterci (okr. kadan.), načež rychle přibývalo jiných, ježto byly tu nahraděny podmínky zdárného vývoje jako nikde jinde. Hojnost nejkrásnějších hlin porculánových, křemenů, živců, nejdůležitějších to součástek porculánových, splavné řeky, uhlí, veliké lázně, kde stýká se celý svět, a později hustá síť železniční přispěly jistě k netušenému rozvoji továren p-u v Čechách v době poměrně krátké (viz Čechy, str. 162—163). Také v Belgii, Holandsku, Švédsku a Dánsku zařizována výroba p-u. Z těchto staly se již dříve známými továrny v Marienburku, Kodani a Roerstrandu. Poslední dvě továrny v době nejnovější svými svéráznými a překrásnými výzdobami jak látkou, tak účelně volenými technikami skokem vsunuly se mezi nejpřednější porculánové továrny světa. Dnes kodaňské a roerstrandské p-y náležejí k nejoblíbenějším a nejhledanějším vůbec. Z ostatních prvých míst dobyly si již dříve Sèvres, Míšeň, Vídeň a Berlín. Dnes továrny tyto, vyjímaje vídeňskou, r. 1864 zaniklou, ovládají všechny skupiny produkce p-u co nejdokonalěji. Ze starších pověstí nabyla mišenské figury a skupiny genrové, zvláště za sochaře Kandlera. O zvláštní dokonalosti nejlépe svědčí jejich časté napodobení. Také Vídeň se svými lehkými motivy květinovými a ornamentální výzdobou za Sorgenthala, jako i plastikou Grassiho vrátila se mezi nejprvní továrny, které byly vzory jiným. Sèvres se zářivou barevnou výzdobou již záhy stal se vzorem nesporně dostupným, jako Berlín opět v době nejnovější.

P-y rozdělujeme na měkké, t. j. ty, které k dokonalému vypálení s glasurem potřebují menšího ohně, asi jako tvrdé křemičité faience, a p-y tvrdé, které vypalují se s glasurem v lesklou a hladkou plochu se střepeem prosvítavým v záru aspoň o 200 °C silnějším než p-y měkké a jsou proto v ohni stálější.

Nejměkčí z p-ů jsou staré francouzské p-y fritové či také sklovité, ježto nebyla základem jejich výroby hlina porculánová, nýbrž umělá seškvařenina, frita, sklovina a nejtvrdší jsou p-y, které poprvé vyráběti počal Böttger v Míšni a jejichž výroby základem

jest kaolín či hlína porculánová, proto také slovou hlinité a na rozdíl od asijských, s předu jmenovaných, evropské. Mezi těmito skupinami leží několikero p-ův o rozličné tavitelnosti.

P-y jmenují a dělí se také podle účelu, jemuž slouží. Na př. dekorativní, pro účely chemické, telegrafické, architektonické, pyrometrické, socharské, bisquitové, obvykle neglasované, p-y ke tlučení a roztírání různých věcí v chemii, technologii atd.

Nověji známými staly se měkké p-y sèvreské, jako *pâte nouvelle* a p., Segrův, který vyrábí král. továrna v Berlíně, p. nelesklý živcovitý a p. neglasovaný *parian* a *carrara*.

Suroviny, z nichž p. se vyrábí, řídí se hlavně výškou ohně, ve kterém p. má se vypalovati. Ke všem tvrdým p-ům běže se kaolín (v. t.) jemně proplavený a míchá se s umletým křemenem a živcem, a má-li p. v žáru snadněji tati, přidává se k této směsi ještě uhličitano vápenatého na jemný prášek umletého. Nejčastěji berou se zbytky, úlomky bílého mramoru, ač stačí rovně dobře prahorní vápence, jen nemají-li součásti železitých, které by barvu bílou kazily. Ze živců hodí se dobře draselnatě orthoklasu, ježto bílou barvu podporují a také jsou v ohni při jiných žádoucích vlastnostech z ostatních živců nejstálejší.

Hmoty v jemném prášku sitem se žádoucím množstvím otvorů dohromady se splaví, zbaví se přebytku vody, což děje se způsobem různým. Nověji ve větších továrnách nejčastěji a nejrychleji filtraci.

Lisy s řadou příhrádek, jejichž stěny pobočné tvoří velmi husté plátno, odstraňují rychle vodu a massu skorem suchou v příhrádkách nahromaděnou odevzdávají rychle k dalšímu zpracování. Práce jest tu zcela obdobná jako na kalolisech v cukrovarech, kde lehká šťáva prochází a kal ze saturace v příhrádkách se hromadí.

Massa z lisů nechává se ve sklepích nějaký čas ležeti, než upraví se k formování. Čím delšího času manipulace tovární dovolí ke zvětrání, prohnutí massy p-u, tím lépe. Massa z lisův jest oproti jiným dosti již homogenní, ale může vždy obsahovati bublinky vzdušné, které při oteplení, expansi, snadno by expansi působiti mohly neblaze v křehkou hmotu p-u. Proto se utlouká, prořezává tenkým drátem mosazným, az není tu bublin vzdušných, a potom se balí v šišky, ze kterých se formuje. To děje se nejčastěji ve formách sádrových, u předmětův dutých a kulatých. na kruhu hrncířském anebo z volné ruky. Pokud k výrobkům jest potřebí jen jedné formy, jest výroba tato snadna; pro kusy složitější nutno hotoviti formy z řady kusův anebo formovati po částech a jednotlivé kusy slepovati massou měkkí. Výrobek z formy složitější po odstranění jednotlivých částí formy má dosti švů, které nožem nutno sříznouti a modelovacím dřívkem srovnati, vyhladiti. Ze skupin p-ů měkkých, kde hmota, vytvořená z umělých frit, jest docela ne-

plastickou, vytvářena forma litím rozmělněné massy porculánové do forem zvláštním způsobem upravených. V nejnovější době pro hromadnou výrobu některých zvláštních p-ů, zvláště jsou-li to jednoduché a malé kusy, upravují se formy kovové, do nichž massa se tlačí a zvláštním zařízením vylisovaný kus se vyklopuje. Tím umožňuje se vyformovati veliké množství kusů v době poměrně krátké. Způsobem tímto formují se také dnes ve případech nutných i všechny ostatní p-y.

Výrobky p-u dokonale proschnuše ukládají se vesměs do pouzder ze hlin ohnivzdorných s přísadou šamotovou, aby celek stal se v každém ohledu pevným. Podle velikosti a druhu jednotlivé kusy v pouzdře různé se upevňují a podpirají, aby pokud lze prostor co nejlépe se vyplnil, ježto i sebe menší místečko jest v peci dosti drahé. Také pouzdra v peci staví se podle obsahu tak, aby kusy tlustostěnější stály blíže ohniště a tenčí kusy zase více ve středu. Nestejnosti ve vysokém žáru v různých částech peci využívatelní hledí se různým způsobem. Případně upravuje se massa tak, aby v kusech uložených v pouzdrech blíže topenišť byla v ohni stálojší, nesnadněji tavitelnou, a na protě tomu blíže středu nalézají se výrobky složení měkkého, tavitelnějšího. Ba v případech páliily se také s měkkými p-y tvrdé, křemičité faience v jedné peci tak, že kladly se do pouzder ve středu peci umístěných, kdežto p-y ukládaly se ve sloupcích k topením. A jestliže všechno to nespomáhalo, stavěly se před otvory, kudy z topenišk vnikaly do peci žhavé proudy plamene, ochranné zidky, postupem doby různé prolamované, jimiž měl se zeslabiti prvý, nejprudší náraz plamene. Případně chránily se i sloupce starými, rozbitými pouzdry. Nejnověji v pecích s plamenem zvrtným není toho tolik třeba. Počet sloupců pouzder nemá v peci libovolně se zvětšovati, ježto celková povaha ohně tím se mění a mohou nastati vady v pálení. Jednotlivé sloupce podle potřeby se i opírají starými střepy a omazují ohnivzdornou hlinou.

Peci, v nichž p-y se vypalují, jsou stojaté s plamenem vzhůru stoupajícím. Jen s počátku páleno také v pecích kasselským podobných. Peci mají nejméně dvě oddělení, tak že v hořejším, kde náraz plamene jest již slabší, vypaluje se p. na přezah, t. j. aspoň tak hustě, aby nabyli tolik pórovitosti a pevnosti, aby se nechal pohodlně glasovati.

Glasury, jichž u p-u se používá, řídí se povahou a druhem jeho. Jsou zemité, ve složení skorem základní hmotě podobné u p-ů tvrdých. Přidává se jim nejvýše něco málo tavidla živce nebo bílého mramoru více, nežli má massa porculánová, aby se dosáhlo větší sklovitosti a hladkosti po vypálení a tím i žádoucího lesku, kterým p. se vyznamenává. Jinak sestavuje se glasura pro p-y měkké, sklovité, francouzské anebo kost'ové anglické. Tato není již složena z křemičitanův zemin, ale křemičitanův alkalických a olova, kde ze-

miny jsou jen ve množství podružném, a přidává se glazurám těmto pro případě ještě něco sloučenin bórových, aby byly snáze tavitelné a nabyly většího lesku. Jsou to glazury alkalicko-olovnaté s bóranu.

Také mechanická úprava jest jiná než u **p-u** tvrdého. Umělé frity, skloviny, nutno dříve v pecích vyžehati, seškvařiti, rozbiti, jemně umlíti, potom teprve přidati jiné ještě součásti glazurové směsi, které netřeba předem páliati, a celek znovu co nejjemněji umlíti. Naproti tomu glazury tvrdého **p-u**, nemění se vodou, prostě se odváží, zamíchají a co nejjemněji umelou. V obou případech přidá se na konec žádoucí množství vody, a kusy glasuji se potápěním, protahováním směsí glazurovou, anebo poléváním velikou lžící. V takých případech, kde glazuru vsaje i zpoděk, na něž výrobek se staví, oškrabuje se tato před vložením do pouzdra, aby při pálení se nepřichytila. Řidčeji glasuje se rozprašováním.

Má-li pec porculánová tři poschodí (étage), vypalují se v třetím potřebná pouzdra k nakládání, v druhém zboží pro glasování a přežah a v prvním nejdolejším zboží s glazurou, které musí býti uloženo do pouzder zvlášť pečlivě, aby se nepřichytilo glazurou žárem změklo a také aby nerovným uložením se neborstilo, a konečně, aby snad nějaké kusky písku a pod. z pouzder neporušily hladkého povrchu. Proto také i nitra pouzder potírají se tence glazurovou směsí.

Peci dlemlí doby doznaly značných změn. Staré konstrukce byly těžké, s nestejným ohněm vnitra peci, a při tom ještě paliva nevyužítkovalo se dokonale. Plamen vnikal z topení, jichž podle velikosti peci na obvodu bylo vždy několik stejně rozděleno, přímo do peci oddělení prvního, kde páleno na »hladko«, t. j. s glazurou. Odtud stoupal oheň řadou otvorův v klenutí umístěných do oddělení druhého a z toho týmž způsobem i do třetího.

S počátku výroby **p-u** páleno dřívím, později uhlím. S počátku palivo toto působilo mnoho nesnázi, ježto nebylo řádně zařízených topení ani spalování. Zvláště nesmírné spousty kouře obtěžovaly okolí takové peci porculánové. Tomu nyní odpomozeno docela. Za posledních 50 let mnoho v konstrukci peci porculánových se pozměnilo, zvláště v ohništích, kouřových kanálech, vedení ohně a v kontrole pálení.

Nejnoveji užívá se v nejlepších továrnách porculánových pecí trojpatrových s plamenem vzrtným s topenisky částečně plynovými. Těchto obdobně jako u starých pecí porculánových bývá podle velikosti a potřeby vždy několik na obvodu ve stejných vzdálenostech. Žhavý proud plamene vráží do peci menším množstvím podél stěn a stahuje se zároveň zpodem do kanálu centrálního, jímž vráží do peci kolmo vzhůru, odráží se od klenutí a stahuje se kanály na podlaže umístěnými a svádí se potom kanály kol do kola peci do oddělení druhého

a odtud teprve přímo vniká do prostor pouzdrového středním otvorem větším a kromě toho menšími liskami, ve klenutí stejně rozdělenými. Poslední prostor tento jest polokoulovitě zaklenut a jen ve středu klenutí opatřen otvorem pro komín, který končí silným železným plechem. K pálení užívá se s počátku uhlí hnědého, jímž celé předehřívání se provede. Jakmile celá pec dostala silný tah, topí se směsí uhlí hnědého a kamenného a na konec jen uhlím černým, aby žádoucí vysoké teploty dosáhlo se co nejdříve. Podle konstrukce peci, jakosti paliva a zboží páli se 30—36 hodin.

V počátku vyráběly se **p-y** jen bílé, a čím běl byla jemnější, tím byly **p-y** hledanější. Nověji i teplé odstíny narůžovělé a nazloutlé staly se specialitami, které dosáhly odbytu ještě většího.

Zbarvovati různými barvami tvrdý **p.** jest velmi nesnadno, ba pro případě i nemožno poněvadž četná barvíva ve vysokém žáru tvrdého **p-u** se rozkládají, mění. Proto i glazura tvrdého **p-u** na úkor rozmanitější výzdoby zůstávala po dlouhou dobu jen bílou. A tam, kde chtěli získati přece jen jinobarvého podkladu k další výzdobě, musili užívati barev muflových. Jen glazury **p-ů** měkkých mohly se snadněji zbarvovati, a proto tu nacházíme již v počátku rozvoje daleko větší rozmanitost ve výzdobě, než u **p-ů** tvrdých.

Žlutavě neglasované **p-y**, které sloužily po většině ku pracím figurálním, sluly parian, a **p-v** světle žlutavé barvy i s glazurou nazývaly se slonovinné. Právě obtížné zbarvování glasu vyvolalo nové druhy **p-ů** k účelům dekorativním. Jsou to t. zv. »pâte nouvelle« v Ševrech a Segrův »porcelan« v Berlíně. Tyto vypalují se v ohni asi o 200 °C nižším a liší se od starých měkkých **p-ů** složením, které není jen sklovité jako za stará, ale hlinité. Hlina plastická bíle se pálicí míchá se s kaolinem, živcem a bílým mramorem. Také glazury těchto **p-ů** jsou zemité, ale dají se již zbarvovati a vedle toho dovolují rozvinuti palety barev pod glazurou, které možno nebylo u starých, tvrdých **p-ů**, vzhledem k vysokému žáru, který je rozkládal, rušil. Také barvy muflové na těchto **p-ech** dokonaleji, zářivěji se vytvářejí nežli na **p-ech** tvrdých.

Z barev pod glazurou u **p-ů** tvrdých nejčastěji užívalo se snad u všech národův a za všech věků kobaltové modří. Tato barva stala se také památnou ve známé modré cibulové výzdobě **p-ů** mišenských, které prošly snad celým světem. Vedle modří známa jest zřídka jen ještě zeleň. Bohatěji rozvinula se i u tvrdých **p-ů** výzdoba měkkými barvami, které vpalují se žárem mnohem menším, nežli glazura porculánová měkne, v muflích (700—800 °C), a proto nazývají se muflové, a poněvadž se jimi nejdříve a nejčastěji zdoobil evropský **p.**, slovou také barvy porculánové. Jsou to siliko-boráty olovnato-alkalické, v nichž rozpuštěna jsou různá bar-

viva kovová barvami různými. Kobaltová modrými, měďnatá zelenými, železnatá a antimonová žlutými, chromová zelenými, uranová žlutými. Kromě toho tvoří se ještě směsi, z nichž plynou zase různé barvy. Sloučeniny zlata dávají nejkrásnější a nejrozmanitější červení. Smíchají-li se barviva zmíněná se skly glasuřovými mnohem nesnadněji tavitelnými nežli ty, jež tvoří podklad barvám muflovým, vznikají t. zv. tvrdé barvy pro silné ohně.

Po způsobu čínském a japonském užívá se k výzdobě p-ů měkkých, různobarvých emailův, které v silnější vrstvě se nanášejí a také o něco obtížněji tekou, nežli barvy muflové. Barvy pod glasuřou jsou silně vyžíhané směsí součástí kovových anebo těchto se zemitými a jen v některých případech ryzí kyslíčníky kovové.

Výzdoba p-ů snad všech druhův zakončuje se kovovými lustry (frc. *lustre*) a drahými kovy, zlatem, stříbrem a dříve i platinou. Kovové lustry jsou různobarvé, kovům a jejich slitinám podobné nádechy, které se tvoří ze solí kovových, zvláště snadno uhlíkem se redukujících. Proto míchají se tyto s pryskyřicemi a balsámy a nanášejí se pak v příslušnou výzdobu v podobě tekuté. Po vypálení jsou hladké a lesklé. Dnes technika tato, dlouho neznámá, ovládá bohatou stupnici odstínů barevných. Kovů drahých, zvláště zlata, užívá se k výzdobě p-u v podobě jemného prášku, který ze příslušných solí chemicky se vyloučí jako prášek velice jemný. Tento, dokonale byv proprán, smíchá se s balsámy a štětcem se nanáší. Po vypálení jest zlato buď nelesklé a hladí se po případě tvrdými a hladkými kamenky křemičitými, anebo jest po vypálení hned lesklé a podle toho se jmenuje »zlato lesklé«. Podobně se užívá i stříbra a řídkěji platiny.

Ze zvláštností porculánových dosáhly rozšíření k výzdobě krajky, které vloží se do zvláštní massy a po vypálení zanechají příslušné dutiny.

Plastická výzdoba vjemném plochem reliefu nepatrně snadněji tavitelnou massou porculánovou provedená po vypálení s glasuřou jeví zvláštní půvab ve vzdušných, prosvítavých těchto reliefech, zvláště jsou-li figurální, a slove »pâte sur pâte«, poněvadž provedena porculánovou hmotou na porculánovém podkladě. Postavy v lehkém oděvu, zdá se, jakoby v bílých mlhách se vznášely. Zvláště půvabná jest jemně mlékovitá výzdoba tato na příslušném podkladě barevném. Hc.

Porculánový jaspis viz Jaspis porculánový.

Porcupine [porkjupajn], angl. »dikobraz«, pseudonym Williama Cobbetta (v. t.).

Porcupine, jméno lodí anglických výprav námořních z let 1869 a 1870 pod kapitánem Calvertem. Vědeckých výprav za účelem prozkoumání moře podnikla tato loď čtvero: tři první (od května do září 1869) poblíže Irska a Bretagne a mezi Hebridami, ostrovy Shetlandskými a Faröry, čtvrtou (od

čce do října 1870) v oblasti Atlant. okeánu mezi Anglií a Pyrenejským poloostrovem a podél sev. břehu Afriky až po Maltu a Sicílii. Vědeckými účastníky výprav těch byli Wyville Thomson, B. Carpenter a Gwynn Jeffreys.

Porcus babyrussa [-kus] viz Babyrussa.

Pordage [pordedž] J o h n, pantheistický mystik angl. (*1625 — †1698), hlava anglických stoupencův Jakuba Böhmea, napsal latinsky: *Theologia mystica* (Amsterdam, 1695); *Sophia vel detectio caelestis sapientiae de mundo interno et externo* (t., 1699) a *Metaphysica vera et divina* (Frankfurt a Lip., 1725), kde vykládá svou nauku o emanaci z věčného základu božského.

Pordenone [-nóne] (*Portus Naonis*), kraj. město v ital. prov. videmské, na ř. Noncello a želez. dráze Cormons-Benátky s 10.007 ob. (1891). Z budov vyniká dóm, radnice (obě s obrazy G. Ant. da P., rodáka zdejšího), kostel Giorgiho, divadlo, technická a průmyslová škola; dále jsou zde továrny na papír a hliněné zboží, prádelny na bavlnu (1750 děl.) a hedvábí, tkalcovství, koželužství, elektrické osvětlení a čilý obchod s vínem a obilím.

Pordenone de Sacchis [-nóne—kis] (de Corticellis), nesprávně zv. Licinio), vl. Giovanni Antonio da P., malíř ital. (*1483 v Pordenone — †1539 ve Ferrare). Vychoval se na vzorech své domoviny furlanské a teprve od r. 1510 počali naň působiti Giorgione, Palma a Tizian. Pres vliv jejich P. neodložil své formální drsnosti a dramatičnosti v pojetí. R. 1535 přesídlil se do Benátek a jmenován šlechticem od krále uherského (odtud zval se Regillo), r. 1538 povolán do Ferrary. Vytvořil mnoho fresek a obrazův oltářních. San Salvatore v Colaltě chová jeho cyklus fresek z Nového zákona, chrám treviský (kaple Malchiostro), cremonský (1520—22) a Madonna di Campagna v Piacenze (1529—31) malby nástropní a nástěnné. Z oltářních obrazův jest *Madonna a svatí* (1515) v dómě pordenonském, *Madonna, svatí a darovatelé* (1526) a *Glorie sv. Vavřince Giustiniani* v akademii benátské. Jiné obrazy jeho v Benátkách zašly. Příbuzný P-ův Bernardino Licinio da P. maloval v l. 1524—42 podobizny.

Poreba, ves ve Slezsku (hejtm. Fryštát), viz Poruba.

Poreč: 1) P. (ital. *Parenzo*), město v Istrii, ležící ve zdravé krajině na záp. pobřeží poloostrova Istrijského v Jaderském moři, má 3126 obyv. ital., jako obec polit. 8485 obyv., z nichž je 3347 srbochorv., 4904 ital. (1890). Vynikající a starožitnou památkou jest biskupská katedrála, zbudovaná v l. 535—40 od biskupa Eufrasia na zříceninách antického chrámu, v X. a XIII. stol. upravovaná. Nejším tvarem náleží době vlády byzantské, pokud byla P. pod vládou exarchátu ravennského, a sloh doby zastupuje klassicky, uchovávající velmi přesně a názorně původní uspořádání. Basilika porečská je velmi blízká chrámovým stavbám ravenským. Skvěle uchována

je dekorativní výzdoba vnitřku, jež rozdělen 18 mramorovými sloupy ve 3 lodi; sloupy mají z části ráz byzantský a z části římský. Z doby římské spatřují se tu na náměstí zbytky dvou chrámů, Martova a Neptunova, a zbytky comitia; mimo ně jsou tu i jiné starožitnosti. **P.** jest sídlem zemského sněmu a výboru pro markrabství Istrijské, okr. hejtmanský a soudu, biskupa porečsko-puljského, má vinařskou a průmysl. pokrač. školu, dvě školy obecné, měst. bibliotéku, museum, pošt. a telegraf. stanici, bezpečně přístupný přístav (r. 1894 přistálo 1273 lodí o 99.565 tun. nákladu), paroplavební stanici Rakouského Lloydu (spojení s Terstem, Puljí a Rjekou); průmysl obmezuje se na par. mlýny a stavbu lodí, čilý obchod s vínem, dřívím stavebním a palivovým a rybami. Tu a v okolí veliké sady morušové. Na místě nynějšího města rozkládala se již za dob římských rozsáhlá osada římská, v níž v VI. stol. založeno biskupství, jež záhy nabylo nejbližšího okolí a četných statků v Istrii a ve Furlansku a tím značných příjmů a veliké moci. Biskupové vykonávali nejen duchovní, ale i světskou pravomoc ve své diecési. Ale když důstojnost markrabská stala se dědičnou v některých rodech, počalo biskupům ubývatí. statkův i pravomocí tím, že markrabata statky duchovní propůjčovala v léno držitelům jiným. Jediná Orsera zůstala při biskupství až na naše časy. R. 1267 **P.** dostala se pod moc Benátčanů, kteří jí ponechali jako jiným městem vlastní její zřízení, a tak vyvinula se časem z **P-e** jakási malá republika. Proti rostoucí moci města vzpírali se biskupové, až ke konci XIII. stol. došlo k otevřenému boji, v němž Porečtí přemohli zbrojnoše biskupovy, zmocnili se jeho sídla a vyhnali jej z města. R. 1354 příplul s loďstvem janovským Paganino Doria k městu, jež vydrancoval a vypálil. R. 1360 město navštíveno velikým morem, v následujícím pak století město zotavivši se z pohrom těch vystavělo nové hradby a vzrnulo se obchodem. R. 1631 obyvatelstvo vyhynulo morem tak, že **P.** po 35 let zůstala pustá a teprve r. 1692 znovu osazena od Benátčanův osadníky slovanskými, řeckými a albanskými. V XVIII. stol. město znovu vzkvetlo a r. 1797 dostalo se s benátskou částí Istrie k Rakousku.

O k r . s o u d má 12.441 obyv., z nichž je 4554 Srbochorvatů, 7541 Italů (1890).

O k r . h e j t m a n s t v í, k němuž náležejí okr. soudy Buje, Motovun a **P.**, má 49.087 obyv., z nichž je 11.301 Srbochorvatů, 1427 Slovincův a 35.620 Italů (1890).

2) **P.**, malý ostrůvek (4,4 km^2) v Dunaji severozáp. od Dol. Milanovce, náležející ke království Srbskému, se srčeninami m ě s t e č k a t. jm. a dosti zachovalým kostelem. V l. 1830—40 na rozkaz knížete Miloše Obrenovice obyvatelstvo opustilo ostrov a usadilo se v místech nynějšího Dolního Milanovce. **P.** jest rodiště Stefana Stefanovice, bývalého předsedy senátu srbského, a Miši Anastasijeviče, milionáře srbského.

Porečanin Bernard (ital. Bernardo da Parenzo nebo Parentino), malíř XV. stol. (* 1437 v Poreči — † 1531 ve Vicenze), byl s Dalmatincem Rehofem (*Gregorio. Schiavone*) v Padově žákem Squarcionovým, za mláde jíž mnichem benediktinem v Padově, později (kol. 1495) členem řádu augustiniánů ve Vicenze. **B e r n a r d** jest jméno jeho klášterní; křestní jméno jeho bylo **V a v ř i n e c**. Jako umělec tvořil v duchu Mantegnově. Nejlepším dílem jeho bylo desatero výjevů ze života sv. Benedikta v chodbách benediktinského kláštera sv. Justiny v Padově (asi 1489—94), z nichž zachovaly se jen velmi neupatrné zbytky. Z uchovaných prací vyniká *Narození Páně* (obrazárna akad. benátské), *Sibylla a cis. Augustus* (obecní dům ve Veroně) a *Klanění se pastýřů* (Berlín).

Porečín, **Pořežín**, **Pořičín**, **Břečín**, ves v Čechách, hejtm. Chotěboř, okr. Přibyslav, fara a pš. Vel. Losenice; 26 d., 182 ob. č.

Porečje (Порѣчье), új. město rus. v gub. smolenské při vtoku Gobzy do Kasplje, má (1897) 5692 ob. (2741 muž., 2951 žen.), skoro vesměs pravoslavných, 3 kostely, 2 nemocnice. **P o r ě č s k ý** újezd má rozlohu 4800 km^2 a (bez új. města) 128.200 ob.

Porejov, **Puršov** (*Purschau*), farní ves v Čechách, hejtm. a okr. Tachov; 131 d., 711 ob. n. (1890), kostel v nynější podobě z r. 1587 s náhrobky rodiny Perglarů z Perglasu, 2tr. šk., pš., 3 mlýny (dva s pilami) a panská myslivna. Bývalé samostatné zboží, kteréž v 2 pol. XVI. stol. drželi Perglarové z Perglasu, z nichž Janu Šebestiánovi r. 1621 zabráno a postoupeno Jeronýmovi della Porta, voj. kapitánu; pro dluhy prodáno bylo r. 1651 Veronice Alsterlové z Astfeldu, ježž dědic Frant. Mikuláš Alsterle z Astfeldu prodal je r. 1697 Janovi Sigmundovi hrab. z Götzů; r. 1728 spojeno s panstvím tachovským.

Porekadlo v nynějším smysle (dříve znamenalo »zlou pověst«) jest obecná rázovitá připověď, lišící se od přísloví tím, že není obsahu myšlenkového. **P-la** jsou prstonárodní figury mluvnické, velmi důležité proto, že dodávají mluvčím názornosti, živosti a svěží původnosti, na př.: *Tma, že by ji krájetí mohl; Nositi dříví do lesa; Jídati vtipnou kaši* a j. **P-la** česká viz v »Mudroslovi« Čelakovského.

Poremba: 1) **P.**, ves ve Slezsku (hejtm. Fryštát), viz **Poruba**.

2) **P.**, osada s kam. — uhelnými doly v Prus. Slezsku, v kraji Zabrze, ve vlád. obv. opolském, stanice žel. dráhy a 3057 obyv. (1890).

Porencefalie (z řec.), defekty mozku povstálé ze zánětů v podobě nálevkovitých děr, vycházejících z pobočných komor ke koře.

Porenz, ves mor., viz **Beránek**.

Porešice: 1) **P.**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Sedlčany, fara Podčepice, pš. Vysoký Chlumec; 47 d., 298 ob. c. (1890), opodál popl. dvůr Zvěstovice. 2) **P.**, ves t., viz **Pořičí** 7) **Červené**.

Porešín: 1) **P.**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Milevsko, fara Petrovice, pš. Malá Chýška; 13 d., 104 ob. c. (1890). 2) **P. Malý**, **Po-**

řešinec, ves t., hejtm., okr., fara a pš. Kaplice; 38 d., 210 ob. č., 2 n. (1890). — 3) **P. Veliký**, ves t.; 21 d., 105 ob. č. (1890). Nedaleko vsi stával hrad založ. ve XIII. stol. od pánů ze Strakonic, po němž bratři Vernér, Racek a Přibík z Vitějovic psali se později z Pořešína. V XV. stol. P. dostal se Oldřichovi z Rožmberka, jenž dal hrad zbořiti a pozemky později připojeny k panství novohradskému.

z **Pořešína**, příjmení staročeské rodiny vladycké, která byla stejného původu s pány ze Strakonic erbu střely. Předkové jejich byli bratři Vernér, Racek a Přibík, kteří si asi r. 1315 hrad Pořešín vyměnili za Vitějovice. Vernér a Přibík žili ještě r. 1348. Synem jednoho z nich byl Valkoun, jenž žil ještě r. 1352. V staré písní vypravuje se, že bojoval r. 1348 u Kreščaku. Vernér měl syny Přibíka z Osova a Bruma (1361) a Přibík syny Přibíka (1363—1381) a Vernéře z Pláně (1352—81). Panství pořešínské bylo r. 1358 v držení Markvarta, Přibíka z Deska (1358—1403) a Ješka (1358—69). Markvart sloužil od r. 1360 pánům z Rožmberka, r. 1381 byl hofmistrem císařové, činil dobrodíní klášterům a svým poddaným Kaplickým. Žil ještě r. 1406. Synové jeho byli Racek (1399), Petr (1384), Přibík (vystudoval v Padově, r. 1380 děkan kostela praž. až do r. 1386), Jaroslav (r. 1384 kanovník pasovský a probošt litoměřický, r. 1388—1404 kanovník praž., doktor práva, 1402—03 administrátor arcibiskupství, †1404). Potomstvo z nich měl jediný Racek (†j. 1410), totiž Markvarta, jenž r. 1418 let došel a před r. 1423 zemřel. Pořešín ujal po něm Hroch z Maršovic, jeho poručník. Zůstala ještě jedna pošlost, potomci Přibíka z Deska. Jan Kaplice z P. byl r. 1417 písařem podkom. úřadu a r. 1425 předním písařem Většího m. Pražského. V jižních Čechách žili bratři Jan a Sigmund (1431), oba řečeni Bílá hlava, z nichž onen držel Plavnicí a tento Desky. Sigmund zemřel před r. 1465, zůstaviv syny Jana a Přibíka, kteří dědili Desky. Po Janovi zůstal syn Jeremiáš (†j. 1473), poslední mužský potomek toho rodu. Všech poslední byla Markéta (†1529). *Sčk.*

Pořežany viz Pořížany.

Porfido rosso antico, materiál ke kamenickým pracím ve starověku oblíbený, jest porfyrít ze Džebel Duchánu ve východním Egyptě, zbarvený do červena epidotem hojně přimíšeným. *Fr. Sl-k.*

Porfido verde antico, porfyrít z Marathonisi v již. Peloponnésu, jehož labradoritové vrostlice i základní hmota jsou druhotným chlóritem zbarveny do zelena. *Fr. Sl-k.*

Porfirij (Uspenskij), archaeolog ruský (*1804 v Kostromě — †1885), vzdělal se v duch. akademii petrohradské a později vstoupil do kláštera. Jako kněz vyslaneckého chrámu ve Vidni vykonal vědeckou cestu po Dalmacii a r. 1843 poslán do Palestiny a Syrie, kde pobyl tři roky a shromáždil rozsahou sbírku rukopisův a knih řeckých, syr-

ských, arabských, gruzínských a j. Sbirkajest nyní majetkem petrohradské akademie a z části veřejné knihovny. R. 1865 stal se biskupem čigirinským a r. 1878 členem synodální kanceláře v Moskvě. Jemu náleží zásluha nalezení sinajského kodexu bible ze IV. stol. a čtyř besed cařihradského patriarchy Fotije (Petr., 1864). Z jeho prací jmenujeme: *Věroučtenije, jegipetskich christian (koptov)* (t., 1856); *Pismena Kiněja Manafy na sinajskich utěsach* (t., 1857); *Christianskij Vostok* (t., 1857); *Mnenije o sinajskoj Bibliji* (1862); *Pervoje putěšestvije v afonskije monastiry i skity* (Kijev, 1877, a Moskva, 1881) a *Vtoroje putěšestvije...* (Moskva, 1880) a j. Mnohé cenné práce jeho dosud jsou v rukopise. Kijevskému církevně-archaeologickému museu věnoval drahocenou sbírku starých ikon, jež sebral na Východě. Petrohradská akademie vydala jeho denník *Knigi bytija mojego* (Petr., 1894—97, 4 d.).

Porfirio Diaz, dříve Piedras Negras, mexické pohraniční město na pr. bř. ř. Rio Grande del Norte ve státě Coahuila, má 2740 obyv. a od r. 1886 je zde mormonská osada. Nazvaná podle presid. Diaza (v. t.).

Porfirjev (Порфирьевъ) Ivan Jakovlevič, literární historik rus. (*1823 — †1890), jsa synem duchovního z vjatské gub., vzdělal se v duch. akademii kazaňské, kde byl pak prof. dějin rus. slovesnosti. Hlavní jeho práci jest *Istorija rus. slovesnosti*, nejlepší dosud rukojet' k poznání slovesnosti staroruské. Vyšla v několika vydáních a výtahu užívá se za učebnici ve středních školách. Z rukopisného archivu volovského vydal: *Tri poslanija Ignatija, mitr. toboljskago* (1855); *Prosvětitel'j prap. Iosifa Volockago* (1855—1857); *Molitva na vsju sedmicu, sv. Kirilla, jepiskopa turovskago* (1857); *Skazanije prep. Něstora o žitiji i ubijeniji blagověrných knázej Borisa i Glěba* (1858); *Sočinjenja Maksima Greka* (1859—62) a mn. j. Mnoho monografií jeho roztroušeno jest po odborných publikacích. O sobě vydal ještě *Apokryfěskija skazanija o vetchozavětných lícach i sobytijach* (Kazaň, 1873, doktorská dissertace).

Porfyr. hornina mineralogickým složením shodná dílem se žulou, dílem se syenitem, ale na rozdíl od těchto hornin rovnoměrně zrnitých vyznačená strukturou porfyrickou, t. j. jedna neb několik součástí vyskytuje se ve dvou generacích; starší generace alkalického živce nebo křemene jest v podobě krystalů kolkolem volně vyvinutých vtroušena v základní hmotu jemnozrnnou až celistvou; tato jest složena z alkalického živce, křemene a slidy temné nebo amfibolu; podle přítomnosti nebo nedostatku křemene rozeznává se p. křemitý, složením žule odpovídající, a bezkřemený, syenitu obdobný. Tyto rozeznávají se dále podle slohu hmoty základní: je-li vyvinuta tak, že možno ještě okem neb lupou rozeznati součástky, jmenujeme horninu p-em žulovým resp. syenitovým; je-li makroskopicky celistvá, mikroskopicky však slohem podobná žule, mikrograni-

tem; srůstají-li u křemitého **p**-u křemen a živce, hmoty základní, písmenkovitě nebo radiálně, jest to **g r a n o f y r**. Jestliže krystalická směs křemene a živce přechází v mikrofelsit (v. t.), **p**. nazývá se felsofyrem, je-li konečně hmota základní sklovitá, vitrofyrem; tento vymizením porfyrických vrstvic přechází ve smolek. **K e r a t o f y r y** jsou **p-y** sodnaté, v nichž orthoklas jest zastoupen albitem; strukturně rozlišují se v analogické odrůdy. **P-y** jsou starší obdobou **t r a c h y t ů** křemitých a bezkřemených, jež liší se od nich pouze menším stářím geologickým a tudíž čerstvějším vzhledem. **P**. obsahující též nefolin neb leucit sluje **p**. syenitu **e l a e o l i t h i c k é h o** resp. **l e u c i t i c k é h o** a odpovídá znělci. **P**. žulový v Čechách často jest součástí massivů žulových, na př. ve středních Čechách, ve východní části hor Krušných aj., jsou tu vyvinuty obyčejně jako pokrajní facies; **p**. křemitý ostatních odrůd vystupuje zvláště mocně v pásmu mezi Křivoklátem a Rokycany, v menších žilách v údolí vltavském nad Kralupy a nad Zbraslaví, v okolí jílovském, v Železných horách; mladší jsou **p-y** v podkrkonošském permu u Rovenska, Broumova a j. Bezkrěmený **p**. je podřízené vyvinut v břidličné hornatině středoecké. **P**. jest dobrým kamenem stavebním, mnohdy i sochařským; **p-ů** s pórovitou hmotou základní užívá se k výrobě žernovův. *Fr. Sl-k.*

Porfyrická struktura viz Horniny str. 610 b.

Porfyrión viz Giganti.

Porfyrios, filosof novoplatónský (* 232 po Kr. v Batanei v Syrii neb v Tyru — † 304 v Římě), pravým jménem Malchus, poslouchal Plotina v Římě v l. 262—267, na Sicilii pobyl od r. 267—270. **P**. náleží mezi nejvzdělanější protivníky křesťanství, proti němuž jest apogetou hellenismu, jehož vrcholné nauky Platónovu a Aristotelovu hleděl sjednatí v jedno, aby byly protiváhou křesťanství. Z jeho 15 knih proti křesťanství, psaných na Sicilii, zachovaly se jen malé zlomky u církevních spisovatelů, bylyť r. 435 na rozkaz Theodosia II. spáleny. Etického rázu jsou *De abstinentia ab esu ani malium* (něm. překl. od Baltzera, 1879), kde z důvodů náboženských doporučují zdržování se masitých pokrmův, *Epistola ad Marcellam*, o pravé životoprávě, a list k egyptskému knězi Arsebonovi, kde, ač kritizuje teologii řeckou, přece nechává do jisté míry státi mantiku a theurgii (listy oba vydal Parthey, Berl., 1857). Napsal životopis Pythagorův a Plótínův a roztrídil spisy tohoto v šest enead. Jím počíná se řada komentátorů novoplatónských, kteří stejně péči věnovali Platónovi i Aristotelovi Pověstným v dějinách filosofie středověké stal se úvod *Isagoge*, který napsal k Aristotelovým Kategorii, tím, že zde se dotkl záhady, jsou-li všeobecniny reálnem, odkud pak se datuje scholastický spor mezi nominalismem a realismem. Zabýval se též otázkou Homérskou. Jeho *Quaestiones Home-ricae* vydal Schrader (Lip, 1880—90); *Opus-*

cula selecta vydal Hauck (t., 1886). Srv. Bouillet, Porphyre, son rôle dans l'école néoplatonicienne (Pař., 1864).

Porfyrit jest hornina rozdílná od porfyru (v. t.) tím, že převládají plagioklasy sodnatovápenaté; spolu křemen přestává obyčejně býti součástíou podstatnou. Jest tudíž **p**. analogem dioritu a diabasu mezi horninami hlubinnými, anesitu mezi mladšími rozlitými, skládá se z plagioklasu a z augitu neb amfibolu jako součástek podstatných, z nichž jedna neb druhá neb i obě jsou vyvinuty též jako vrstvice. Dle složení rozeznáváme **p-y** dioritové s amfibolem a diabasové s augitem. Strukturně možno rozeznává ti stejné typy jako u porfyřů, častý jest sloh mandlovcovitý; **p-y** bez vtoušením bývají též nazývány afanity. V Čechách vyskytují se **p-y** afanitické hlavně v sev. části pásma křivoklátsko-rokycanského, jiné pořídku v břidličné hornatině středoecké, v Železných horách a j. *Fr. Sl-k*

Porfyrogennétos (řec.), příjmi císařův byzantských Konstantina VI. a VII., jež někteří vykládají jako »Purpurorodý« nebo »Nachorodý«, t. j. v purpuru čili nachu narozený, jiní však odvozují název ten od zámku Porfyra, tedy tolik co »Porfyrorodý«, t. j. v Porfyře narozený.

fyroid jest vrstevnatá hornina velmi jemnozrná až celistvá se vtoušenými zrnky křemene a živce; jest to porfyř, jenž druhotně (tlakem horotvorným) nabyl slohu rovnoběžného. Vyskytuje se na Harci, v Čechách na Lichnici v Železných horách. *Fr. Sl-k.*

Porchat [poršá] Jean-Jacques, spisovatel švýc (* 1800 — † 1864). Byl profesorem práva na akademii lausannské a po devítiletém působení (1832) dosáhl tu stolice literatury latinské, již po pět let zastával. V l. 1846—57 dlel v Paříži, pak v Lausanne. V l. 1823—64 vydal 35 spisů, z nichž nejznámější jsou *Fables*, často znovu vydané; *Poesies vaudoises* (1832); veršovaný překlad Horatiova Poslání k Pisonům; pětiaktové drama *Winkelried*; akademii francouzskou počtená povídka *Trois mois sous la neige* (1849); *L'histoire de France à l'usage de la jeunesse*; *Contes merveilleux* (1858), překlady z Ranke, O. Müllera, Goetha (*Oeuvres littéraires de Goethe*, 10 sv.) a Schillera. Do češtiny přel. z **P**-a Tři měsíce pod sněhem (K. B. Storch, 1870), Bájecné hmizdo (E. Musil-Daňkovský v »Naší mládeži«, 1879—80) a Báchorky (1895).

Porchov, új. město rus. v gub. pskovské při řece Šaloně a při dráze Bologovsko-Pskovské, má 5573 ob. (1897), ženské gymnasium, zemskou nemocnici, új. banku. Porchovský újezd zaujímá vých. část gub. pskovské, má 6720 km^2 a 171.819 ob.

Poříč viz Poříčí.

Poříčany, far. ves v Čechách na potoce Šembeře a žel. trati Praha-Č. Trebová a P. Nymburk, v hejtm. a okr. českobrodském, má 122 d., 851 ob. č. (1900), kostel Naroz. P. Marie, 5tř. šk., ps., telegraf, uměl. mlýn, 4 cihelny. — Prvá písemná zpráva o **P**-nech

z r. 1295, kdy dva Zdislavové z Poříčan byli svědky při vyměřování zboží bylanského. V deskách zemských r. 1318 uvádí se Štěpán z P., pak Vlk (Vilík) z P., r. 1339 P. náležely kapitule vyšehradské. Kostel vystavěn poč. XIV. stol. a již r. 1358 byl farním. Poč. XV. stol. P. náležely Olbramovicům. Za Jiříka Poděbrad. uvádí se panoš Čeněk z Poříčan v seznamu pánův a rytířů, kteří s Jiřím Pod. saskému knížeti Bedřichovi válku opovídají. V 1. pol. XVI. stol. P. náležely ke komoře královské, ale r. 1559 koupil je Jaroslav Smiřický. Po bitvě na Bílé Hoře propadly i P. konfiskaci a případly pak koupí rodu Liechtenšteinskému.

Poříčí, vlastně místo nebo krajina při řece ležící. P. řeky (něm. *Flussgebiet*) nazývá se obvod neb území, z kterého všechny vody do této řeky stékají. —

Poříčí: 1) P., ves v Čechách při Želivce, hejtm. Něm. Brod, okr. Humpolec, fara Želivo; 32 d., 197 ob. č. (1890). 2) P., ves t. při pr. bř. Vltavy, hejtm., okr. a pš. Čes. Budějovice, fara Boršov; 44 d., 346 ob. c. (1890), 2tř. šk. a žel. stanice na trati České Budějovice-Zelnavá, mlýn. Alod. statek se zámečkem, zahradou, dvorem, pivovarem, cihelnou drží Marie z Klaudiv. P. držel poč. XV. stol. klášter dominikánský v Čes. Budějovicích, ve válkách husitských dostalo se do rukou světských, v nichž potrvало do bitvy Bělohorské, nařez dostalo se opět klášteru výše jmenovanému a ten je držel do svého zrušení. R. 1790 zboží poříčské prodáno od fondu náboženského měšťanu česko-budějovickému Václavu Donnerovi. — 3) P., ves t. při Sázavě, hejtm. Chotěboř, okr., fara a pš. Přibyslav; 19 d., 157 ob. č. (1890), mlýn a výroba kostní moučky. — 4) P., Poříčí, ves t. hejtm. a okr. Litomyšl, fara Mladocov, pš. Dolní Újezd; 76 d., 402 ob. č. (1890); mlýn. 5) P. (*Parschnitz*), ves t. po obou březích Úpy, hejtm., okr., fara a pš. Trutnov; 193 d., 100 ob. č. 2175 n. (1890), 4tř. šk., železn. stanice na trati Josefov-Libava a Stará Paka P., mlýn, dvě prádelny na len, bělidlo, appetury, plátenictví, tkalcovství a nedaleko ložisko kamen. uhlí. 6) P. (*Poritsch*), ves t. při ř. Střele, hejtm. a okr. Žlutice, fara a pš. Chýše; 8 d., 47 ob. n. (1890). — 7) P. Červené či Korunní, původ. P. o ř. Sice, ves t. na pr. bř. Úhlavy, hejtm. a okr. Přestice, fara a pš. Švihov; 66 d., 447 ob. č. (1890), mešní kaple, mlýn. Alod. panství P. C. s Roupovem (3011,22 ha), se zámkem, dvorem a pivovarem jest majetek fondu cis. kr. soukr. statkův. Počátkem XVI. stol. seděli zde na tvrzí Roupovští z Roupova, potom Jindř. Mladota z Jilmanic, od r. 1569 Mikuláš Schütz z Drahenic, jehož potomek Mikuláš Schütz ryt. z D., jemuž pro účastenství bouří stavů českých jeho statek P. od král. komory zabrán a prodán (1623) cizozemci Filipu Adamu sv. p. z Kronbergu. Po jeho nástupcích držel P. (od r. 1709) hr. Jan Jiří z Hauben, po něm (1717) jeho dcera provd. za hr. Törringa z Jettenbachu, od

r. 1795 Josef, kurfiřt bavorský, jenž postou. pil své statky arcikn. Ferdinandovi, později velkovév. toskánskému. — 8) P. Dolejší, ves t. při levé straně Vltavy, hejtm. Strakonice, okr. Horažďovice, fara a pš. Střelohostice; 39 d., 228 ob. č. (1890), mlýn. — 9) P. Horní, ves t. při lev. bř. Vltavy; 52 d., 305 ob. č. (1890). 10) P. Malé, ves t., hejtm., okr. fara a pš. Náchod; 27 d., 481 ob. č. (1890), žel. zastávka na trati Choceň — Halbstadt, prádelna na bavlnu a tkalcovny na bavln. zboží. — 11) P. Přední, ves t., hejtm. Blatná, okr., fara a pš. Březnice; 25 d., 154 ob. č. (1890), opodál dvůr a mlýn Xaverov. 12) P. nad Sázavou, far. ves t. při vtoku Bystré do Sázavy, v hejtm. a okr. benešovském; má 80 d., 801 ob. č. (1890), starobylý kostel sv. Havla ve slohu románském, 4tř. šk., pš., popl. dvůr a mlýn. Před P-m stávala far. osada Balkovice s far. kostelem sv. Petra a Pavla a tvořila s P-m městečko. Bývalá tvrz, později zámek, přetvořena v XVIII. stol. v hospodu »u mýta«. P. bývalo panské sedění. K r. 1358 připomíná se Přisňák a kolem r. 1396 Zbyněk z Poříčí. Po r. 1549 koupil je Jan Opit, jehož syn Julius prodal je r. 1577. Později spojeno se statkem mračským. R. 1620 kozáci polští vydrancovali a zničili kvetoucí tehdy městečko, tak že od té doby se nevzpamatovalo a kleslo na pouhou ves. 13) P. Spálené (*Brennporitschen*), starobylé městečko a děkanství t. po obou březích potoka Bradavy, v hejtm. plzeňském, okr. blovíckém, má 222 d., 1653 ob. č. 1890). děkanství sv. Mikuláše z XVIII. stol. (ve XIV. stol. farní), 5tř. čes. obec a 1tř. něm. žid. šk., synagogu, pš., telegraf, obc. záložnu, továrnu na sirky a mýdlo, 3 mlýny, pilu, dvě cihelny, opodál popl. dvůr a ovčín Dražkovic, popl. dvůr Karlov a Lhotka a pila Hvízdalka Nadační panství P. S. s Těnovicemi a Mitrovicemi (6441,58 ha) se zámkem, dvorem a pivovarem drží metropol. kapitula u sv. Víta v Praze. Kdy na město povýšeno a erbem měst. nadáno, neznámo. Frb městský: v červ. poli spatruje se stříbr. měst. zeď se stínkami, za ní zvedají se tři čtverhrané věže se zlatými makovicemi, z nichž prostřední je poněkud vyšší. Nejstarší známi majetníci tvrze a zboží poříčského byli pánové ze Švamberka, z nichž Ratmír a Bušek prodali (1391) P., tehdy již městečko, ještě s jinými vesnicemi Jindř. z Elsterberka, po něm tu seděl (1413) Habart z Vinařec, r. 1446 Petr Brada z Nekniře, po něm pozůstalá vdova, která prodala P. S. Jindř. z Lipna a Mikuláš z Dlouhé Vsi a Pokojnic. Po nich se tu připomíná Bedřich z Donína, Roupovští z Roupova do r. 1587, Kokořovci z Kokořova, Jan Horčice z Prostého, Adam st. Vratislav z Mitrovic, jehož potomci zde vládli delší dobu. R. 1749 koupila P. S. metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze. Za války 30leté bylo městečku snášeti útrapy válečné měrou svrchovanou; r. 1629 od vojska císařského úplně spáleno, odtud přívlastek »Spálené«. 14) P. Veliké, ves t. nad Metují,

hejtm. a okr. Náchod, fara a pš. Hronov n. M.; 203 d., 1728 ob. č. (1890), 5tř. šk., bělidlo, mechanická tkalcovna, 3 mlýny a tkalcovství po domácku. — **15) P. Zadní**, ves t., hejtm. Blatná, okr., fara a pš. Březnice; 19 d., 131 ob. č. (1890), dva mlýny.

16) P. Dolní, ves na Moravě, hejtm. Boskovic, okr. Kunštát, fara a pš. Křetín; 21 d., 126 ob. č. (1890), ložiska žel. rudy. — **17) P. Horní**, ves t., fara Bohuňov; 63 d., 411 ob. č. (1890). — **18) P. Prostřední**, ves t., fara Křetín; 71 d., 508 ob. č. (1890).

Poříčín viz Pofečín.

Porifera, zool., viz Houby, str. 693 b.

Pořín, Bořín, ves v Čechách, hejtm. Pelhřimov, okr. Pacov, fara Hroby, pš. Lejčkov; 80 d., 646 ob. č. (1890), filiál. kostel sv. Bartoloměje, 2tř. šk. a žel. zastávka Kladruby — P. na trati Jihlava-Domažlice.

Poritsch viz Poříčí 6).

Poritschen viz Poříčí.

Pořížany, Pořežany: **1) P. Malé**, Pořížanec, ves v Čechách, hejtm. Týn n. Vlt., fara Hůrka, pš. Bukovsko; 17 d., 104 ob. č. (1890). — **2) P. Veliké**, ves t.; 46 d., 284 ob. č. (1890).

Porneion (řec.), u starých Řeků dům nevěstek.

Pornic [–ník], město ve Francii při zálivě Bourgneufském a želez. trati Nantes — P., v depart. hornoloirském, v arrond. paimboufském, má 1980 obyv. (1891), starý zámek (ze XIII. stol.), pomník admirála Leraye, lázně železité, minerální, mořské, teplá a piscité.

Pornice, ves na Moravě, hejtm. Kroměříž, okr. Zdounky, fara a pš. Morkovice; 97 d., 5080 obyv. č. (1890), sírné lázně a mlýn Švábsko.

Pornografie (řec.), nemravné písemnictví.

Porokratie (řec.), vláda nevěstek.

Porocypus [–kyfus] Kbr., rod lišejníků rosolovitých z čeledi Porocypheae. Stélka jest strupovitě zrnečkatá, tmavá. Plody malé jsou misticovitě, ale kulovitě vyduché, do stélky ponořené, s terčem jen malinko tečkovitě otevřeným. Vlákna podpurná v plodu jsou dlouhá a polehavá. Vřečka dlouhá, po většině válcovitá nebo kyjovitě válcovitá, s 8 vejčitými, jednobuněčnými, bezbarvými a v jedné řadě nad sebou umístěnými výtrusy. Roste v několika druzích na vlhkých aneb občas vodou omývaných skalách. *EBr.*

Porod je vypuzení vejce plodového z těla ženy ven. Vejce plodové je vše, co povstalo z oplodněného vajíčka, a skládá se na konci těhotenství z nové lidské bytosti v něm povstalé čili plodu, z vody plodové, blan, které tuto vodu a plod uzavírají, z koláče čili terčovité ztluštěniny uzavírají, z pupečníku, t. j. provazce, který spojuje plod s koláčem. Koláč s blanami a pupečníkem slove také lůžko č. postýlka. Vejce plodové je v ženě uzavřeno v dutině děložní, a má-li dostati se ven, musí projít hrdlem děložním, pochvou a lůnem a zároveň pánví, v níž jsou tyto cesty z části uloženy. Tato pánev a tyto měkké části činí odpor vypuzení vejce a tento od-

por musí býti přemožen, což se děje stahováním dělohy čili porodními bolestmi (v. t.) a stahováním svalstva břišního čili tlakem břišním. Bolesti porodní nejprve tlačí vodu plodovou, v blanách uzavřenou, do hrdla děložního a rozšiřují je až na průměr 10—12 cm, pak způsobují protržení blan a částečný odtok vody plodové, pak společně s tlakem břišním vypuzují plod a po tomto i lůžko, a tím je p. ukončen. Jen nastane-li vypuzení vejce plodového už v prvních měsících těhotenství (potracení), bývá někdy vejce celé v jednom vyloučeno. P. pravidelný trvá průměrně u osob poprvé rodičích 20 hodin, p. opětovný 10 hodin. Podle doby těhotenství, v níž p. nastává, rozeznáváme potraty, t. j. vypuzení vejce od počátku až do 28. neděle, p. předčasný od 29. do 38. neděle, p. v pravý čas v 39.—40. neděli a p. přes čas po 40. až do 44. neděle. Po průběhu rozeznáváme p-y přirozené č. samovolné, jež ukončují se jen přirozenými silami, a umělé, u nichž je potřebí pomoci lékařské, dále pak p-y pravidelné, t. j. takové, které probíhají způsobem obyčejným, z tisícileté zkušenosti známým, a při nichž ani matka ani plod škody neberou, a p-y nepravidelné, které probíhají způsobem úchylným a při nichž snadno matka neb plod škodu vzítí mohou. K pravidelnému p-u náleží se strany matky dostatečně prostranná pánev, pravidelné vyvinuté měkké cesty porodní a pravidelné bolesti, se strany plodu poloha záhlavím, prostřední pravidelný vývoj plodu i správné jeho držení. Ze 100 p-ů bývá 95 pravidelných. *Ra.*

Porodní bába viz Bába porodní.

Porodní bolesti (*dolor s parturientes*) jsou síly sloužící k vypuzení plodu a jeho přivěsků z těla materského a jevíci se ve stahování svalstva děložního a stěn břišních, což spojeno s pocity bolestnými. P. b. jsou ovšem pod vlivy nervovými, ale jejich fyziologie není přesně známa. Podle Osera a Schlesingera je v prodloužené míše centrum pro činnost děložní, jež byvši podrážděno vyvolává praecisně kontrakce děložní. Podrážděno může býti centrum to i dráždidly centrálními-látkami v krvi k němu přicházejícími i dráždidly periferními na cestě reflexu. Dráhy citné, senzitivní, jdou k němu hlavně míchou, dráhy hybné, motorické, pak od něho hlavně pletení aortickou. Vedle tohoto hlavního centra jsou patrně ještě centra vedlejší, jimiž podráždění senzitivní může býti převedeno na dráhy motorické. Kontrakce dělohy jsou nezávislé na vůli a dějí se, jako u hladkých vláken svalových vůbec, povlovně, stupňují se k vrcholu, zůstávají na něm po nějakou dobu a pak opět pomalu přestávají. Kontrakce děložní jsou spojeny s bolestnými pocity, jejichž sídlo je hlavně kříž a odtud táhnou do třísel a do nohou. Způsobovány jsou bezpochyby tlakem na nervy probíhající mezi vlákny svalovými. K těmto bolestem přidružují se později, když plod postupuje pánví, bolesti vzniklé z rozpinání pochvy a lůna. Tyto jsou nejhorší. Při tom má rodička

mimovolně nucení i musí tlačiti všemi svaly břišními, čímž značně zesiluje tlak sloužící k vypuzení plodu. **P. b.** nejsou nepřetržité, nýbrž periodické, po kontrakci následuje vždy přestávka a toho je nezbytně třeba k vykonání zevní práce, kterou je zde vypuzení plodu. Na počátku porodu jsou bolesti krátké a přestávky dlouhé, čím dále však porod pokračuje, tím jsou přestávky kratší, takže na konci bývá poměr opačný, t. j. bolesti jsou delší než přestávky a následují po sobě ráz na ráz. Silu, již kontrakce dělohy a stěn břišních vyvíjí, určil Schatz na 17—55 liber.

Porodnictví je nauka o porodu a všem, co s ním souvisí, tedy také o těhotenství a šestinedělí. Rozděluje se na 2 velké oddíly a to na nauku o pravidelném těhotenství, porodu a šestinedělí a o nepravidelnostech těchto stavův i o tom, co při nich jest činiti. **P.** bylo od počátku v rukou starých zkušenějších žen, jež samy přestály několik porodů, později vyvinul se stav porodních babiček, jimž příslušela a dosud přísluší ohromná většina porodů, a pozdě teprv uchopili se **p.** lékaři a vytvořili z něho součást vědy a umění lékařského. Jim připadají dosud hlavně jen porody nepravidelné a operativní.

Porodník (frc. *accoucheur*), lékař, který pomáhá při porodu.

Pororoca [-růka] viz Amazonská řeka, str. 79 b.

Poros, řecký ostrov v zál. Aiginském s hl. městem t. jm., jež bylo po nějaký čas sídlem řecké vlády a hl. válečným přístavem. Zde admirál řecký Miaulis 13. srpna 1831 spálil loďstvo řecké, by nepadlo do rukou nepřátelských (viz Kalaurie).

Porosita viz Pórovitost.

Porost viz Les.

Porosus Cotta, zkamenělý kořínkový obal předvěkých kmenů kapradinových, podobný rodu *Palmacites*. *EBr.*

Porošin: 1) **P. Semen Andrejevič**, dvořan ruský (* 1741 — † 1769), byl od r. 1762 pobočником Petra III. a Kateřina II. ustanovila ho spoluvychovatelem carevici Pavla Petroviče, kterážto hodnosti byl zbaven r. 1766. Podnět k tomu zavalď nejspíše jeho proslulý denník, tištěný teprve r. 1847 a úplněji r. 1881 (v »*Rus. Starině*«), který jest důležitým pramenem pro dějiny doby Kateřiny II., ale pro některé intimní zprávy v dvorských kruzích vzbudil nelibost. **P.** náležel k vynikajícím lidem své doby a byl též literárně činný. R. 1768 stal se velitelem starooskolského pěšího pluku.

2) **P. Viktor Stěpanovič**, národohospodář rus. (* 1811 — † 1868), vzdělav se v Derptě a za hranicemi, byl professorem statistiky a národohospodářství v Petrohradě, kde získal si oblibu jako Granovskij v Moskvě. R. 1847 usadil se v Paříži a psal do »*Nordux*«. Hlavní jeho spisy jsou: *Kritičeskija izslědovanija ob osnovanijach statistiki* (Petrohr., 1838); *Dvorjaně blagotvoritěli* (t., 1856); *O zemleděliji v politiko-ekonomičeskom otnošeniji* (t., 1846);

Régénération sociale de la Russie (Pař., 1860); *Une nationalité contestée. Russie et Pologne* (t., 1862); *Les ressources matérielles de la Russie* (t., 1864) a j.

Porota neboli soud porotní. Tak nazývají se v řízení trestním soudy složené z části ze soudců úředních, práva znalých, z části ze soudců laických (porotců), a tak upravené, že každému z těchto elementů přikázán jest úkol zvláštní k samostatnému vyřízení; soudci úřední mají totiž jen řídití formální průběh soudního jednání, kdežto porotcům přikazuje se rozhodovati o vině obžalovaného. Tato instituce byla vzorem a základem t. zv. malá neboli nálezová p. práva anglického (v. **P.** trestní v Anglii), podle níž při veliké reformě řízení trestního koncem století XVIII. zavedeny byly **p-**ty ve Francii. Události politické let osmačtyřicátých vedly k zavedení soudů porotních také v četných jiných státech evropských (před tím již v Poryní v Německu a v některých kantonech švýcarských). V Rakousku stalo se tak nejprve pro delikty tiskové (zák. z 18. květ. 1848 a 14. břez. 1849) a měrou rozsáhlejší reformovaným řádem tr. ze 17. led. 1850. Avšak reakce prvních let padesátých způsobila, že soudy porotní byly u nás záhy zrušeny (cís. nař. z 11. led. 1852) a znova zavedeny teprve zákonem z 9. břez. 1869 (jen pro věci tiskové), v širším rozsahu pak až zase nynějším řádem tr. z 23. květ. 1873.

Instituce soudů porotních má mnoho přívržencův i mnoho odpůrcův. Hlavní výtká, která se jí činí, jest, že porotci nejsou znalí práva, nemají dostatečné způsobilosti k úkolu soudcovskému. Tato výtká, jež ostatně směřuje proti připuštění elementu laického k soudům trestním vůbec, není sice zcela neoprávněná, avšak vadu z toho vznikající lze alespoň značně zeslabiti pečlivým výběrem porotců z intelligentních tříd občanstva. Mimo to právě při soudech porotních neukládá se soudcům z lidu úkol, s něž by nebyli, ježto se na nich jen žádá, aby podle výsledku před nimi provedeného přeličení utvořili sobě a projevíli přesvědčení o vině nebo nevině obžalovaného, nedostatek znalosti práva trestního pak, pokud jí k úkolu tomu třeba, může alespoň býti nahrazen právním poučením předsedovým. Svým časem ve Francii zavedení soudů porotních bylo odůvodňováno známým heslem o dělení moci ve státech (již Montesquieu). Podkládána totiž této instituci myšlenka, že o moc soudcovskou mají se děliti soudcové úřední se soudci z lidu tak, že tito mají rozhodovati otázku skutkovou, oni otázku právní. Tato myšlenka, anglickému vzoru soudů porotních úplně cizí, došla sice původně přijeti ve většině řádů tr. reformovaných, avšak znenáhla víc a více uznávána byla za nesprávnou, tak že novější zákony (tak i rakouský ř. tr. z r. 1873) přikazují porotcům k rozhodování celou, nedílnou otázku viny, zahrnující v to jak momenty skutkové, tak právní (viz Otázky porotcům). Z různých důvodů, jež ve prospěch

soudů porotních byly uváděny, jest nejdůležitějším důvodem politický, že při některých deliktech, zvláště politických a tiskových, rozhodování má býti přikázáno soudcům na vláde nezávislým, a důvod právní, že zvláště pro zločin těžký nikdo nemá býti odsouzen, o jehož vině nenabyl přesvědčení určitý počet samostatných mužů z občanstva.

Složení soudů porotních srovnává se v řádech tr. reformovaných s právem anglickým potud, že lavice porotců obsazena jest dvanácti porotci, odchyluje se však v tom, že namísto jediného soudce úředního jednání řídicího jest sbor několika soudců takových. I podle rakouského práva soudy porotní skládají se ze sborového soudu porotního (senátu) a z lavice porotců neboli p-ty v užším smysle (§ 300). Sborový soud porotní zase složen jest ze tří soudců, z nichž jeden předseda, a zapisovatele. Dotčení soudci vybírají se ze členů sborového soudu první stolice (soudu krajského nebo zemského), po případech ze členů sborového soudu druhé stolice (vrchního soudu zemského) nebo z počtu soudcův okresních (§ 301). Obsazování lavice porotců pak děje se na základě zvláštních seznamů (viz Porotní seznamy) teprve před počtím přelíčení. Zasedání neboli období porotní konají se při každém sborovém soudu první stolice a jsou buď si řádná (obvyčejně každého čtvrt roku) nebo mimořádná (§§ 297 — 299). Ke každému zasedání povolává se 36 porotců hlavních a 9 náhradních (§ 302), z nichž obsazuje se p. pro jedno každé přelíčení zvláště (výjimku obsahuje § 22 zák. o seznamech porotních). Před počtím každého přelíčení koná se zvláštní neveřejné sedění sborového soudu porotního, jemuž přítomni jsou žalobce, soukromý účastník, obžalovaný se svým obhájcem a obeslaní porotci. Nepřišlo-li ani 30 porotců hlavních, doplní se na tento počet losem z porotců náhradních (§ 304, 305). Potom se jedná a rozhoduje o tom, zda není při některém z přítomných porotců zákonná příčina vyloučení (§ 306, viz Vyloučení soudních osob), a teprve zjištěno-li, že jsou tu alespoň 24 porotci nevyloučení, smí býti přikročeno k obsazení lavice porotců (§ 307, který také naznačuje výjimku). To děje se losem, při čemž žalobce a obžalovaný vykonávají svoje právo zamítací (§ 308, viz Zamítnutí porotců). Jména porotců vloží se v osudí a pokaždé, když byl předseda některé jméno vytáhl a přečetl, má nejprve žalobce, potom obžalovaný prohlásiti, zda porotce přijímá či zamítá. To se opakuje tolikrát, až počet porotců vylosovaných a nezamítnutých buď sám o sobě nebo spolu s těmi, jichž jména posud nebyla vytažena, činí 12. Těchto 12 porotců skládá p-tu pro toto přelíčení (§ 309 a o přivzetí jednoho nebo dvou porotců náhradních § 310).

Instituce soudů porotních trvá toho času mimo Anglii a Sev. Ameriku také v četných zemích jiných, zejména ve Francii, v některých kantonech švýcarských, v Německu, Ra-

kousku, Uhrách, Chorvatsko-Slavonsku, v Itálii, Belgii, Rusku, Norsku, Řecku, Rumunsku, Španělsku. Působnost (věcná příslušnost) soudů porotních jest nejobsáhlejší v Anglii, kdež zahrnuje v sobě, vyjímajíc některé nepatrné, skoro všechny činy trestné. V ostatních státech evropských však jest omezena jen na činy trestné nejtěžší nebo politicky nejdůležitější. Ve Francii na př. jsou jim přikázány všechny zločiny, v Německu ty zločiny, jež nejsou výslovně přiděleny trestním komorám nebo soudu říšskému. Pro Rakousko vytčena jest zásadně působnost soudů porotních zákl. zákonem státním o moci soudcovské z 21. prosince 1867, jehož čl. XI. jim přikazuje zločiny těžké, zločiny a přechýny politické a zločiny a přechýny spáchané obsahem spisu tísňového. V tom smysle vyměřuje věcnou příslušnost těchto soudů čl. VI. úv. zák. k ř. tr. Viz také články: Alternativní otázka, Eventuální otázka, Ličení, Opravovací řízení, Otázky porotcům, Porada porotců, Porotce, Porotní seznamy, Výklad předsedův v přelíčení porotním, Výrok poroty, Zastavení výroku. Z hojné literatury srv. Hye-Glunek, Ueber das Schwurgericht (1864); Mittermaier, Erfahrungen über die Wirksamkeit der Schwurgerichte (1865); Glaser, Schwurgerichtliche Frörterungen (1875); Špaček, P. trestní a její vývin v Anglii. Ostatní literaturu obsírně uvádí Storch, Řiz. tr. rak., I., 1887, str. 21.

P. trestní v Anglii jest dvoji: 1. Veliká neboli obžalovací p. (*grand jury*) skládá se ze 23 porotcův a má ten úkol, aby vyslechnouc žalobce rozhodla, zda obžaloba (*bill of indictment*) jím podaná jest či není oprávněna (*true bill — not found*). Rovněž může i sama na něho obžalobu vznést (*presentment*). Pokud veliká p. neuzaloba obžalobu žalobcovu za oprávněnou, nebo sama obžaloby nevznesla, nemůže o vině obžalovaného býti rozhodováno p-tou nálezovou. 2. Malá neboli nálezová p. (*petty jury*) složená ze 12 porotcův rozhoduje ve hlavním přelíčení, zda obžalovaný vinen podle obžaloby či není. Tato p. měla původně povahu prostředku průvodního, t. j. svědectví spoluobčanů, jehož obžalovaný se dovolává, aby dokázal svoje námitky proti obžalobě (*defendere se per patriam, defendere se per sacramentum duodecim legalium hominum de vicinatu*), když byl prve sobě vymohl zvláštního povolení královského, aby prostředku toho užití směl. Proto původně nebyly prováděny před p-tou nijaké důkazy, na jejichžto základě by snad porotci teprve měli rozhodovati. To stalo se teprve nenáhlným právním vývojem, který se dokonává až ve století XVII. a XVIII., čímž z p-ty průvodní stala se p. rozsuzující. Tímto historickým vývojem vysvětlují se mnohé zvláštnosti porotního řízení anglického, které mají základ v názoru, že p. jest průvodním prostředkem poskytnutým ku prospěchu obžalovaného. To platí zejména o tom, že vyhledává se jednoláskost ke kaž-

děmu výroku porotnímu (viz Porada porotců) a že p. nerozhoduje, přiznal-li se obžalovaný ke skutku jemu obžalobou přičítanému.

Při zavádění soudů porotních ve Francii (viz P. neboli soud porotní) byly sice nejprve zřízeny jak p-ty obžalovací tak náložové (zák. z 16.—29. září 1791), avšak rád tr. z r. 1808 podržel jen tyto druhé, podobně jako se stalo ve všech trestních řádech reformovaných.

Vedle p-ty trestní vyvinula se v Anglii a byla jí vlastně základem p. civilní, kteráž tam posud jest podstatnou částí zřízení soudního a byla původně (r. 1791) ve Francii zavedena s onou zároveň. Srv. Biener, Das englische Geschwengericht (3 sv., 1852 až 1855); Brunner, Die Entstehung der Schwurgerichte (1872); Špaček, P. trestní a její vývin v Anglii (1869).

Porotce. Podmínkou způsobilosti k úřadu porotčímu jest jednak dostatečná intelligence, které jest třeba k úkolu nálezání práva, jednak takové postavení životní, jakéž osobě, jež k úřadu tomu má býti povolána, zabezpečuje dostatečnou samostatnost a nezávislost. Podle toho, zda hledí se více k onomu či tomuto momentu, rozeznáváme systém kapacitní a systém censový. Onen přiznává způsobilost k dotčenému úřadu jen těm třídám občanstva, při nichž podle jejich povolání, podle odbytých studií a pod. možno předpokládati potřebnou míru vzdělání; tento poskytuje jí těm, kdož platí určité minimum přímých daní, předpokládaje, že prokazuje se tím majetek nebo důchod takový, jaký těmto osobám zjednává potřebnou samostatnost a nezávislost. Rakouský zákon o zdělávání seznamů porotních z 23. květ. 1873 přidružuje se v celku systému censového, připouštíje za p. jen ty, kdož platí přímých daní bez přírůžek alespoň 20 K (v městech, jež mají přes 30.000 obyvatelů, 40 K, § 1 č. 5 lit. a), výjimkou (§ 14, odst. 4) již 10 K. Vedle toho však hledí se i k systému kapacitnímu potud, že připouštíje se některé osoby jen vzhledem k svému povolání nebo své hodnosti nehledíc k výši placené daně, totiž: advokáti, notáři, profesori a učitelé na vysokých a středních školách a ti, kdož na některé zdejší universitě dosáhli hodnosti doktorské (§ 1 č. 5, lit. b). Ostatně může býti p-m jen osoba mužská, která 1. dokonala 30 rok svého věku, 2. umí čísti a psáti, 3. má v některé obci v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených právo domovské (a tedy také zdejší státní občanství) a 4. v obci, kde se zdržuje, již alespoň rok bydlí (§ 1). Za nezpůsobilé k úřadu porotčímu prohlašuje § 2: 1. ty, kdož pro nějakou vadu těla nebo ducha nejsou s to, aby dosti učinili povinností porotčím; 2. ty, kdož nejsou v plném užívání práv občanských (zejména křidatáře); 3. ty, kdož jsou v trestním vyšetřování, v obžalobě nebo v trestu; 4. ty, kdož byli odsouzeni soudem trestním a jsou proto vyloučeni z volitelnosti do zastupitelstva obecního, po-

kud vyloučení to trvá. Mimo to zákon pokládá některá povolání za neslučitelná s úřadem porotčím (§ 3. inkompatibilita) buď si proto, že by nepodjatost a nezávislost příslušných osob mohla býti pochybna (č. 1. státní úředníci), nebo že by při nich mohla nastati kollise povinností (č. 2. osoby stavu vojenského, a c. 3. duchovní), nebo že by tím, kdyby na delší dobu byly odňaty svému povolání, mohly újmu trpěti jiné zájmy veřejné (č. 4. učitelé na školách národních, a č. 5. osoby zaměstnané výkonou službou při poštách, železnicích, při telegrafu a parních lodích). Konečně § 4. některým osobám poskytuje osobního práva, žádáti za osvobození od úřadu porotčího, kteréhož osvobození dostává se jim buď navždy (č. 4, v příčině těch, kdož dokonali 60. rok svého věku) nebo na určitou dobu (č. 2—5, k tomu § 24). — Zákonné povinnosti nastávají p-cům teprve, když byli vylosováni pro určité období porotní (v. Porotní seznamy). Povinností jejich potom jest dostaviti se při početi porotního zasedání v době a na místo, jež jim byly zasnaceny, a nevzdalovati se odtamtud před koncem zasedání bez povolení předsedy sborového soudu porotního (§§ 20. a 23.). Při konci zasedání předseda má se jich otázati, zda chtějí užití práva osvobození (§ 4, č. 5) buď si do konce budoucího roku kalendářního nebo na dobu kratší. Příslušná jejich prohlášení sluší oznámiti praesidentovi sborového soudu první stolice, aby mohla býti poznamenána v ročním seznamu (§24.). K právům p. náleží, žádáti za mírnou náhradu nákladů cestovních, ač-li bydlíště jeho vzdáleno přes 7,5 km od sídla soudu porotního. -rch.

Porotní seznamy jsou seznamy, na jejichž základě děje se obsazování lavice porotců (viz Porota). O zdělávání těchto seznamů platí v Rakousku zákon z 23. května 1873, č. 121 ř. z., kterýž rozeznává: 1. seznamy prvotní, obsahující jména všech osob k úřadu porotčímu způsobilých (viz Porotce), pokud tím, že překročily 60. rok svého věku, nedosáhly osvobození. Tyto seznamy zdělávají se pro jednu každou obec zvláště a to komisí složenou ze starosty a dvou členů zastupitelstva obecního. Tato komise rozhoduje také o námitkách proti seznamům činěných a o žádostech za zproštění úřadu porotčího a přijímá stížnosti na tato usnesení (§§ 5. 7.). Prvotní seznamy předkládají se skrze okr. hejtmanství, kteréž může naříditi potřebné opravy, v městech s vlastním statutem obecním pak přímo praesidentovi sborového soudu první stolice (§§ 9. a 10.). Ze všech seznamů prvotních třeba zdělati 2. seznam roční, skládající se ze seznamu hlavního a doplňovacího a obsahující jména osob, z nichž mají vybírání býti porotci v nejbližším roce kalendářním. Úkol tento vykonává zvláštní komise při sborovém soudu první stolice složená podle §§ 11. a 12., když byla nejprve vyřídila stížnosti podané na usnesení komise obecní (§ 13.). Komise vybere z osob zapsaných v sezna-

mech prvotních ty, jež pokládá za nejzpůsobější (výběr vědomý), a zapíše do seznamu hlavního potřebný počet porotců hlavních, do seznamu doplňovacích náhradních (viz Porotce), a to do každého o polovici více, než podle počtu zasedání řádných i mimořádných v budoucím roce pravděpodobně bude potřeba (§ 14.). Všecky tyto práce sluší vykonati v měsících září a listopadu každého roku. Konečně zbývá zdělati 3. seznam služební obsahující jména těch 36 porotců hlavních a 9 náhradních, kteří mají býti povoláni k nejbližšímu období porotnímu. To se děje 14 dní před počítím každého období porotního ve veřejném sedění sborového soudu první stolice za přítomnosti dvou soudců a státního zástupce, po případě člena advokátní komory. Místo výběru vědomého rozhoduje tu los. Z porotců zapsaných v seznamu hlavním vylosuje se 36 porotců hlavních, z těch pak, kteří jsou zapsáni v seznamu doplňovacím, 9 porotců náhradních (§§ 17. až 19.). Všech těchto 45 porotců jest povinnou přicházeti, pokud zasedání trvá, ke každému hlavnímu přelíčení, aby z nich obsazena byla lavice porotců (§§ 20 a 21; viz Porota). -rch.

Porotypie (řec.), způsob kopírování kamenotisků, medirytin a j. mastnou barvou tištěných. Kyselina siřičitá pronikne při tom nepotíštěnými místy originálu, který kyselinou touto ze zpodu se natře a vybělí pak papír zbarvený kysličníkem železitým a odvarem duběnek na tmavomodro, na něž položen byl potíštěnou svojí stranou list, který okopírovati třeba. Novější způsoby mnohem dokonalejší **p-i** asi úplně zatlačily v pozadí.

Pórovitost neboli **p o r o s i t a** jest vlastnost těles, jejichž prostor není hmotou vyplněn docela, nýbrž mezi částčkami hmotnými jeví větší nebo menší mezery, řečené póry, často mikroskopicky malé, jimiž hmoty kapalné nebo vzdušné mohou proniknouti. Rtuťovým lilem, t. pístem tlačícím na rtuť (po případě i jinou kapalinu) ve válci se dnem z takové látky, jejíž **p.** zkoušeti chceme, možno snadno přesvědčiti se o **p-i** těles zdánlivě docela spojitých. O **p-i** svědčí na př., že ze dřeva, ovoce, kapalin vystupují pod recipientem vývěvy bubliny vzduchu v pórech těch hmot ukrytého a pod vývěvou uvolněného; póry pokožky živočišné a listů rostlin děje se odpařování; hliněnými nádobami bez glasury, mramorem neb achátem prosakují kyseliny, ba i kovy jsou pórovité: platina a železo propouští vodík. O **p-i** kapalin přesvědčíme se tím, že nalejeme do dlouhé rourovité nádoby do polovice vodu, zbytek pak doplníme líhem; po řádném smíšení sledáme, že objem směsi je menší, než byl součet objemů obou součástí před smíšením. Sklo jest jak kapalinám tak vzdušinám neproniknutelným a proto nepórovitým. Graham rozeznával tři druhy pórů: 1. póry, které tvoří na stěnách otevřené kanály tak, že plyny jimi procházejí prostě následkem své rozpínavosti, jako póry umělé tuhy; 2. póry, jimiž pronikají plyny jenom násled-

kem vnějšího tlaku nebo přitažlivostí pórového okolí, jako póry dřeva a kamene; 3. póry, které jakýmsi druhem chemické přitažlivosti látky toho tělesa uzavírají a stlačují plyny tak, že tyto stávají se tekutými. Takové jsou v kolodíích, zpracovaných kovech a tekutinách a jsou bezpochyby jen prázdna místa mezi molekulami.

Porphyrio, lyska modrá, rod z čeledi chřástalů, z podčeledi slípek, význačný rohovitou deskou předek hlavy až po temeno pokrývající a zobákem poměrně vysokým, na okraji jemně pilovitým. **P.** jest as ve 20 družicích rozšířen v teplejších zemích obou polokouli. Lysky tyto žijí na způsob našich lysek, vyznačují se však krásnou modrou barvou perí a červeností zobáku a noh. V rákosinách, močálech a zaplavených polích ryčových ve Španělsku, Portugalsku, na Balearech, v Itálii, Řecku, Turecku, Malé Asii a na Kaspickém moři hnízdí se do konce dubna **P. hyacinthinus**, načež v září odlétá. Pro své dlouhé červené nohy jest již z daleka patrná; výborně plove a se potápí, na suchu slídí po vejcích jiných ptáků. Plovoucí své hnízdo dobře skrývá; od slípek vlastních liší se tím, že mláďatům, která záhy se naučí plavati a potápěti, s počátku potravu nosí. Tato lyska jest 43 cm dlouhá, ultramarinově modrá, po stranách hlavy, na hrdle a voleti světle modrá, na dolních krovkách ocasních bílá. Bse.

Porphyrio P o m p o n i u s, římský grammatik asi z III. stol. po Kr. Napsal scholia k básním Horatiovým, kteráž jsou zachována; možná, že komentoval i Lukana. V jeho scholiích k Horatioví stránka historicko-reální ustupuje velice v pozadí i přihlíží se více k stanovení smyslu slov básnickových, k vytčení konstrukce grammatické a k označení básnické krásy. Vydán jest komentář ten od Paulyho (Praha, 1858), Hauthala (Berlín, 1864, 2 sv.), W. Meyera (Lip., 1874), A. Holdera (Inšpruk, 1894). Srv. též Vrba, Meletemata Porphyrioea (Víd., 1885); Landgraf, Ueber die Latinität des Horaxscholiasten Porphyrius (Arch. f. lat. Lexicographica, 1896, str. 549). RN.

Porphyrius Optatianus Publilius, lat. básník ze IV. stol. po Kr. Složil kolem r. 330 panegyrickou báseň na císaře Konstantina Vel. způsobem až pošetile umělým a nepřirozeným. Básni tou minil dobyti si přízně vladařovy a pohnouti jej, by dovolil mu vrátiti se do vlasti z vyhnanství. To se mu také podařilo. Císař pochválil jej listem a povolal z vyhnanství, kterýžto list jeho jest nám zachován, jakož i poděkování básnikovo zároveň s dotčeným panegyrikem. Vydání: Pithoeovo (Pař., 1590), Velsorovo (Augšpurk, 1595), L. Müllerovo (Lip., 1877). RN.

Porphyrophora Brndt. jest rod červců, jehož zadní křídla jsou zakrnělá v malá kyvadélka; zadeček samečků nese velikou štětičku. Jediný druh jest **P. polonica** L., červec polský, o němž viz Červeci str. 645—646. Kpk.

Porpora Niccolò Antonio, slavný skladatel ital. (*1686 v Neapoli — †1766 t.)

Učitelé jeho byli Gaetano Greco, Padre Gaetano z Perugia a Franc. Mancini na konservatori »di San Loretto«. První operu svou *Basilio, rè d' Oriente* složil pro Neapol a r. 1710 obdržel návrh, aby napsal pro Řím *Berenice*, již ani Händel neodepřel své poklony. Po této následovaly: *Flavio Anicio Olibrio* (1711); *Faramondo* (1719); *Eumene* (1721) a řada církevních skladeb. Mezi tím byl prý dosazen za učitele zpěvu na konservator »di San Onofrio«, pro niž napsal oratorium *Il martirio di Santa Eugen ia*. R. 1723 následovala opera *Adelaide*. R. 1725 dostal se na konservator »Degli Incurabili« do Benátek a odtud do Vídně, odkud zase brzy vrátil se do Benátek, kdež r. 1726 provedl operu *Siface*. Potom obrátil se zase do Vídně a do Dražďan, kdež byl učitelem kurprincezny. R. 1729 odešel do Londýna, postavil se tu v čelo odpůrcův Händelových (v. t.), ale r. 1731 a 1733 nalezáme jej v Benátkách, kde provedeny jeho opery *Annibale* a *Mitridate*. Místa svého v Dražďanech vzdal se r. 1734 a zůstal potom dvě léta v Londýně. Po delším pobytu v Německu, kde byl kapelníkem dražď. dvora (1748—51) vedle Hasseho, jenž však byl r. 1750 jmenován vrchním kapelníkem, vrátil se do svého rodiště a téhož roku ještě dal provést operu svou nejstarší. Podle titulu je známo od něho 46 oper, které neměly vlastností, jež by jim byly zajistiti delší život na divadlech. Nejinak lze charakterisovati i jeho oratoria, jichž napsal 6 vedle mší, kantát a j. textů církevních. Záslužné jsou jeho skladby instrumentální *Sinfonie da camera* pro dvoje housle, cello a continuo, 12 houslových sonát s basem a 6 klav. fug.

Porporino (ital.) slove umělá kameninovina krásné jiskrné barvy nachové, která se nanáší na stěny jako omítka. Příprava **p**-na jest dosti složitá a nákladná, za to však efekt, jež **p**. dává, jest pěkný. Jak staří umělci vlasti tuto směs připravovali, není známo, nyní však **p**. připravuje se takto: 2 díly nejjemnějšího bílého písku smísí se s 1 dílem suříku, 1/2 dílu bílého otrášku, 4 díly ledku a 5 díly čistých a jemných pilin měděných a vše se řádně promíchá, načež po lžících se vpravuje do tmavočerveně rozpaleného tyglíku. Naplněný tyglík přikryje se vzduchotěsně a vydá se hodinu silnému žáru ohně ve výhni rozdmýchaného a po této době roztavená směs vyleje se do hliněné formy červeně rozpalené, křídou vymazané, načež přikrytá forma pomalu nechá se vychladnouti a **p**-na tam se nacházejícího upotřebí se k omítkě. *Fka.*

Porquerolles [pork'ròl], největší z Hyèrských ostrovů (v. t.), má asi 300 ob., citadellu, přístav a maják.

Porrentruy [porántrj] viz Pruntrut.

Porretané, scholastičtí stoupeneci G i l berta de la Porréz (v. t.).

Porretta, okr. m. v Itálii v Etruských Apeninech, na ř. Reno a při želez. trati Chiasso

Řím, v kraji vergatském a prov. bolognské, má jako obec 3311 obyv. (1881), malebnou polohu (352 m n. m.) a četně navštěvované lázně se solno-sírnými prameny (Bagni della P., 36 °C).

Porridge [-ridž], angl., kaše ovesná, národní pokrm skotský.

Porri (lat.), starší povšechný název pro strup, zvláště ve vlasaté části hlavy. **P. decalvans**, totéž jako **Area celsi** (v. t.), **P. favosa** nebo **scutulata**, totéž jako **Favus** (v. t.).

Porro Giovanni Pietro, hrabě, ital. cestovatel (* 1844 v Como — † 1885 v Africe). R. 1872 odebral se do Již. Ameriky, procestoval Chaco, odkud zasilal zajímavé zprávy listům italským. R. 1885 uloženo mu Africkou společností italskou, aby politicky a obchodně prozkoumal Habeš. Opustil Zeilu 26. března v čele značné výpravy, ale byl i s průvodci svými v 2. pol. dubna nedaleko Harráru porubán od Somálův.

Porrova operace viz Císařský řez

Porsangerfjord, záliv na severním pobřeží Norska, amt Finnmarken; jest 135 km dlouhý, 11—12 km šir. a má několik ostrovů: Renö, Tamsö a j. Západně při vstupu do něho leží ostrov Magerö se Severním mysem, východně »Ptací horac«.

Porsena (P o r s e n n a), král v Clusiu (v Etrurii). Podle tradice, jak ji zaznamenali Livius a Dionysios Halikarnasský, **P** vypravil se (r. 508—507 př. Kr.) vojensky na Řím — prý aby zpět uvedl vyhnané Tarquinie — a přiměl Římány, aby mu postoupili území, jež byli tito nedávno odňali Vejským. Podle verse jiné, asi pozdější (u Tacita a Plinia), podmínky míru byly prý mnohem krutější a pro Římány ponižující. Po tomto vítězství nad Římem **P**. vypravil svého syna Arunta dále k jihu, Aruns však byl poražen u Aricie od Latinův a Kýmských (506), čímž dalšímu šíření moci **P**-novy učiněna přítrž.

Porsgrund, město v Norsku, při ústí řeky Skiensely do Skagerraku a želez. dráze Drammen-Skien, v amtu bratsberském, má 3966 obyv. (1891), plavbu, obchod a na blízku železářny Bolvig.

Porschiken viz Boršikov.

Porson [porsn] Richard, klass. filolog angl. (* 1759 v East-Ruston v Norfolkku — † 1808 v Londýně). Školního vzdělání nabyl v Etonu. Jsa z rodiny úplně chudé, mohl pouze podporou štědrých příznivců dále se vzdělati. Již r. 1782 obdržel na 10 let místo fellowa při Trinity College v Cambridgei, jehož však musil r. 1792 se zřici, poněvadž nechtěl podepsati 39 článků vysoké církve (High church). Soukromou podporou zajištěna mu pak renta ročních 100 liber. Roku 1805 stal se bibliotékářem při Royal Institution v Londýně. Kritickým ostrovtipem, darem divinačním a velikou učenosťou jest **P**. po Bentleyovi nejlepším filologem anglickým. Hlavní zásluhu **P**. získal si o řecké tragiky, jejichž text opravil na nesčetných místech konjekturami přímo geniálními. Také o me-

triku řeckou zjednal si platné zásluhy, zejména stanovil v předmluvě svého vydání Euripidovy Hekaby přesné zákony iambického trimetru v dialogu řeckých tragiků. P. opatřil kritické vydání *Aischyla* (Glasgow, 1794, 2. vyd. Londýn, 1806, 2 d.), *Euripidových tragédií Hekaby* (t., 1797, 2 vyd. Cambridge, 1802), *Oresta* (Londýn, 1798), *Foiničanek* (t., 1799) a *Médeie* (Cambridge, 1801, 3. vyd. opatřil Maior, 1837; všechny tyto recenze tragédií Euripidových byly nově vydány Schaeferem, Lipsko, 1824, 4 d.). P-ova kollace Harleianského rukopisu *Odysseie* otištěna jest v Grenvilleově vydání Homéra (Oxford, 1800, 4 d.). Z pozůstatosti P-ovy vydány byly Kidem *Tracts and miscellaneous criticisms* (Lond., 1815), Monkem a Blomfieldem *Adversaria* k řec. básníkům (Cambridge, 1812, Lipsko, 1815), Dobree *Notae in Aristophanem* (Cambridge, 1820) a Gaisfordem *Annotata ad Pausaniam* (v Gaisfordově *Lectiones Platonicae*, Oxford, 1820). P-ovo vydání *Fótiova slovníku* opatřil Dobree (Cambridge, 1822, Lip., 1823, 2 d.). Korrespondenci P-ovu vydal Luard (Cambridge, 1867). Srv. Watson, *Life of R. P.* (Lond., 1861). Vj.

Porstendorf, ves mor., viz Boršov 5).

Port (z lat. *portus*, přístav [mořský]); od tud pojmenování mnohých měst přímořských.

Porta (lat.), brána, vrata, dvěře. P. Osmanská či Vysoká sluje vláda turecká, podle obyčeje východního konati shromáždění lidu a souditi před branami a paláci královskými.

della **Porta**: 1) della P. Baccio viz Bar-
tommeo 2) str. 388 a.

2) della P. Guglielmo, sochař ital. (*poč. XVI. stol. v Porlezze při jez. Luganském-†1577 v Římě). Byl žákem Leonarda da Vinci. Prvé práce jeho jsou hojně zastoupeny v Janově. V Římě, kam odtud se odebral, vytvořil v duchu Michelangelově přední své dílo *Mausoleum papeže Pavla* v chrámě svatopetrském. Za zásluhy své stal se papežským pečatníkem a občanem římským. Srv. Bertolotti, *Guglielmo della P.*, scultore milanese (Mil., 1875).

3) della P. Giacomio, stavitel ital., bratr předešl. (*kol 1535 v Porlezze — †1604). Byl zád' Michelangelův a Vignolův, podle jehož plánu provedl v Římě chrám al Gesu (1575). Podle vlastního návrhu provedl průčelí chrámů sv. Ludvíka dei Francesi a P. Marie de' Monti. S D. Fontanou dokončil (podle plánu Michelangelova) kupoli svatopetrskou (1564). Jmenován byv Řehořem XIII. stavitelem chrámu sv-petrského (1573) dovršil stavbu Kapitola velikolepým schodištěm a balustrádou, jež nese antické Dioskury. Jiná díla jeho jsou: palác Niccolini, Godofredi, Marescoti, Marchetti a villa Aldobrandini ve Frascati.

Portabilní (z lat.), nositelný.

Port Adelaide [pórt adeleíd] viz Adelaide str. 189 b.

Portadown [-daun], město v irské prov. ulsterské, v hrabství armaghském, na splavném Bannu, jest křižovatkou žel. dráhy, má 8430 ob. (1891), přádelnu na len, plátenictví a čilý obchod.

Portaels [portáls] Jean François, malíř vlámský (*1818 — †1895 v Bruselu). Pěstoval malbu náboženskou, historickou, genre a podobiznu. Byl žákem Navezovým v Bruselu a P. Delarocheovým v Paříži, navštívil Východ, Španěly a Uhry a stal se ředitelem akademie gentské (1847—78) a pak brusselské. Vymaloval: *Útěk do Egypta*; *Hvězdu vedoucí mudrce*; *Pohřeb na poušti suezské*; *Dceru Jeftovu a dcery Sionské*; *Sebevraždu Jidášovu* a dokonale podobizny

Portage [-táž], franc., »nesení, doprava«, zavazadlo, zvláště z. lodní, dopravného prosté; v Kanadě označení míst na splavných řekách, přes něž pro nedostatek vody přenášejí se čluny i náklad jejich. Přenášeli se jen náklad, jmenují místa taková *décharges* (překladiště).

Portage City [pórtedž sity], hl. město hrabství columbijského ve Spoj. Obcích severoamer., na splavném Visconsině ve státě Visconsin, křižovátka želez. drah, má 5143 obyv. (1890) a důležitý obchod.

Portage la Prairie [pórtedž la prerí], město v kanadské prov. manitobské, v úrodné krajině na ř. Assiniboine a kanadské želez. dráze pacifické, má 3363 obyv. (1890), papírny a mlýn.

Portál jmenuje se každý hlavní vchod do budovy, hlavně je-li patrně vyznačen na hlavních vratech do budovy buď v architektuře nebo v ozdobné práci truhlářské. V přeneseném smyslu slove p-em také výkladek při krámech, který se předazuje před lic zdi a slouží k výkladu zboží, jež v kramě koupiti lze. Tyto p-y neuzavírají se ovšem dveřmi jako vchod do domu, nýbrž okenicemi, a to buď skládacími, posunovacími, odebíracími, neb okenicemi z vlnitého plechu, jež lze ve dne do římsy nad p-em svinouti a na noc stáhnouti. U kostelův, u kterých jest několik vchodů, jmenují se p-em dvěře hlavní, které jsou na čelní (obyčejně západní) straně proti hlavnímu oltáři. Jsou-li na této straně dvěře trojí, jak často u basilik bývá, přísluší jméno p. jen dveřím středním. Takové dvěře dělají se širší a vyšší a jinak i v plastice význačnější, než příslušící k nim dvěře postranní. Aby se zamezil průvan, bývá často za p-em zřízena závěteň. P-em vchází se obyčejně do vestibulu nebo do portika. Fka.

Portalegre: 1) P., staré *Amoea*, nl. město distriktu t. jm. v portug. prov. Alentejo, na úpatí Sierra de P. a želez. trati Lisabon-Badajoz, má 10.665 obyv. (1890), sídlo biskupa, krásnou kathedrálu se dvěma věžemi, seminář, dvě pevnůstky, starý zpustlý hrad, král. továrnu na sukna a pěstování kaštanův. — 2) P., město v Brazílii, viz Porto Alegre

Portalis, jméno rodiny znamenitých právníků franc. Vynikající její členové jsou:

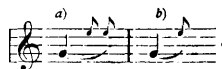
1) P. Jean-Etienne Marie, právník i politik (*1746 v Beaussetu u Toulonu-†1807 v Paříži). Studoval v Aix a jako stu-

dent vydal rozpravu *Des préjugés* (1762) a *Examen critique d'un ouvrage intitulé Emile ou de l'Education* (1763), namířený proti Rousseauovi, v němž porovnává nebezpečí fanatismu a nebezpečí z nevěry plynoucí. Roku 1765 usadil se jako advokát v Aix a postavil se tu proti starým legistům, zastává se vědeckého studia právníckého založeného na morálce, dějinách a filosofii. Ministr Choiseul uložil mu studovati poměry franc. protestantův a P. byl z těch, kdo se přičinili o vydání tolerančního ediktu z r. 1787. R. 1778 až 1782 byl assessorem kraje provensského a r. 1788 protestoval proti výnosům květnovým, jimiž krajské parlamenty byly zrušeny a Provence rozdělena, zejména spisy *Lettre au garde des sceaux sur les édits de 1788* a *Examen impartial des nouveaux édits*. Po bouřích vypuknuvších v Aix r. 1790 P. uchýlil se do soukromí, pak r. 1793 do Paříže, kdež byl zatčen jako osoba podezřelá. Po pádu Robespierrově r. 1794 byl propuštěn na svobodu, načež zůstal v Paříži jako advokát a účastniv se ruchu politického, byl r. 1795 jakožto poslanec za Paříž členem rady starých, v níž mířil snahy příliš radikální. Proto byl obviněn ze spiknutí royalistického, ale útekem do Holštýnska k hraběti von Reventlau zachránil se před smrtí na popravišti. Po státním převratě 18. brumairu (9. list. 1799) vrátil se do Francie, kde Napoleon jakožto konsul vznesl na něho, Troncheta, Bigota de Préameneu a Mallevillea redakci občanského zákoníka (viz Code sr. 482). R. 1801 stal se členem státní rady a pracoval zejména v záležitostech kultu, předložil Napoleonovi všeobecný plán organisace katol. kultu a návrh na reorganizaci církve protestantské, také při ujednání konkordátu s papežem byl činný. R. 1803 jmenován senátorem, r. 1804 ministrem kultu, ve kterémž úřadě organisoval semináře, spolupracoval v redakci *Catéchisme Impérial* a byl silnou oporou monarchické formy státní. Po nebezpečné operaci oční zemřel. Mimo uvedené spisy napsal ještě: *Consultation sur la validité des mariages des protestants de France* (Le Haye, 1771); *Essai sur l'usage et l'abus de l'esprit philosophique du XVIIIe siècle* (Pař., 1820, 3 vyd 1833, 2 sv.). Jeho *Discours, rapports et travaux inédits sur le code civil et sur le concordat* vydal hrabě Frédéric Portalis (t., 1845). Srv. Blessig, Oraison funèbre de P. (1807); Boulée, Essai sur la vie, le caractère et les ouvrages de P. (Pař., 1859); René Lavollée, P, sa vie et ses oeuvres (t., 1869).

2) P. Joseph Marie, hrabě, právník frc., syn před. (*1778 v Aix — †1858 v Passy). Vstoupil do služeb diplomatických a bylplnomocným ministrem v Rezně, potom r. 1805 gen. sekretářem v ministerstvě kultu, když otec jeho byl ministrem téhož ressortu, a také po smrti otcově zatímně ministerstvo to řídil. Byl pak povýšen do stavu hraběcího a stal se gen. ředitelem státní tiskárny a knihoskladu. Za Ludvíka XVIII. vyslán r. 1817 s politickou missí do Říma a r. 1819 jmeno-

ván pairem Francie. R. 1824 stal se praesidentem kassačního dvora, jehož radou byl již dříve. R. 1832 zvolen členem akademie věd morálních a politických.

Portamento (ital., »nesení«), ve zpěvu svezení se s tónu na tón, jež od legata liší se tím, že dosahuje se tu pomaleji zvýšení nebo snížení tónu a zjevuje se stále, ne skočmo. Časté užívání p-ta zvrhne se snadno v manýru, při střídém má účinek úchvatný; provedeno může býti jen hlasem lidským nebo nástrojem smyčcovým. Návod mnohých škol pěveckých, že hlas má projíti celou škálou nebo akkordem až k předepsanému tónu, je velikým omylem, nad nějž nelze představit si nic zvrácenějšího. Žadáný efekt naopak musí býti týž, jako když kdo na struně houslí prstem rychle jezdí vzhůru a dolů, vskutku stoupavě a ne po stupních méně výšku tónu. P. obyčejně nebývá předepsáno, ale používá se pro ně tohoto způsobu psaní: a) nepřichází-li na druhý tón nijaká slabika textu,

••Port Arthur: 1) P. A., čínsky Li-šun-kou nebo Li-sun-čing, zátoka a válečný přístav v úžině Pe-čilské ve Žlutém moři, na již. konci poloostrova Liao-tong v sev. Číně, na 38° 48' s. š. a 121° 20' v. d. Gr., byl dříve jen nepatrnou rybářskou vesnicí, jejíž výborná rejda a vynikající poloha strategická pohnuly mistokrále Li-hun-cana k tomu, že zřídil zde s ohromným nákladem válečný přístav prvního řádu, následkem čehož P. měl r. 1891 již přes 4000 ob., kromě vojenské posádky. Přístav jest formy vejčité, dlouhý 2 1/2 km a široký 1 1/2 km, obklopený pahorky a souvisí úžinou 300 m šir. a 1 km dlouhou se zátokou mající 13 km rozpětí. Vjezd do přístavu byl v šířce 35 m prohlouben do 7,5 m, rovněž tak prohloubeno i pozadí a východní jeho část do 7,8 m při odlivu, tak že P. A. má nyní přístavní bassin dlouhý 460 m a široký 320 m, přístupný i největším mořským lodím. Na z jest suchý dok dlouhý 120 m, mimo to jest tu ještě malý dok pro torpedové čluny; přístav po celý rok nezamrzá, nicméně od pol. listopadu do pol. března nelze lodi v docích čistiti a spravovati, ježto by následkem nízké teploty náležitě nevyschly. Z vlastního přístavu vede úzký průplav hluboký jen 2 m do skladiště torped, rozdíl přílivu a odlivu činí v přístavě 2 1/2 m. Dále postaven v P. A-u arsenál na stavbu torped, loděnice, strojírny, slevárny a j závody k účelům loďářským, které jsou spojeny železnými koleje, telegrafem i telefonem a opatřeny elektrickým osvětlením, které osvětluje také vjezd do přístavu. Mimo to mohutný maják vysílá světlo do dálky 30 km. Pahorky kolem města opevněny jsou 13 tvrzemi se 40 těžkými děly, za nimi jsou veliké kasárny a vojenská skladiště, nad to pak na v, s. a z stavějí se 3 mohutné tvrže každá pro posádku 5000) pěších a 1200 dělo-

střelcův Pitná voda přivádí se do města a přístavu vodovodem ze vzdálenosti 6 km, telegrafní trati vedou odtud do Niu-čuangu a přes Koreu do Japanu, silnice jde do Niu-čuangu, konečně jest **P. A.** koncovým bodem stavěné právě železnice mandžuské. **P. A.** příslušel dříve k Mandžusku, od něhož oddělen a podřízen místokráli tientsinskému, který jej opevnil a učinil sídlem velitelství severního loďstva čínského, čímž stal se spolu s protilehlým Vei-hai-veiem hlavním obranným bodem hlavního města Pekinu se strany mořské. Nicméně v japonsko-čínské válce dobyli ho následkem nedbalosti čínské posádky po krátkém bombardování Japonci (24. list. 1894), kterým však mírem v Simonoseki odňat, načež 18. pros. 1897 získalo jej Rusko v nájem na dobu 25 let. Srv. J. Benko, Die Reise S. M. Schiffes »Zrinyi« nach Ost-Asien (Viedeň, 1894); Villetard, Les Russes à **P. A.** (Pař., 1898).

2) **P.**, město v kanadské prov. Ontario a distriktu Algoma, na zátocě Thunder jezera Hořejšího a při železnici kanadsko-pacifické, má 2698 obyv., obchodní přístav s doky a parníkovým spojením s Milwaukee a Chicagem, cílý obchod s dřívím, obilím a stříbrnou rudou, ač trpí silně soutěží sousedního Fort Williamu, kde jsou veliké železniční dílny, elevátory atd. Třr.

Portáši byli sbor jakéhosi národního četnictva na Moravě, najímaného proti škůdcům a lupičům zemským, loupežicím na hranicích mor. zejména za války a bouří v Uhrách v XVII. a na poč. XVIII. stol. Poprvé užito jich r. 1638 za měsíční žold 2 zl. a 2 lib. chleba denně. V 1. polov. panování Karla VI. byli znovuzřízení proti nespokojeným a loupeživým sedláckým valašským. R. 1717 dáno jim zřízení voj., skládali se z poručíka, šikovatele, 5 desátníkův a 54 prostých a byli r. 1828 rozpuštěni. (Srv. Ceskomoravská kronika, 7. díl, str. 250—51.) FM.

Portatile (ital.), v kat. církvi malý přenosný oltář (v. t., str. 752 b).

Port-au-Prince [pórtóprens] nebo Port Henri, též Port Republicain, přístavní město ostrova Haiti a hl. město republiky Haiti, leží na jihových. břehu hlubokého zálivu západního pobř. ostrova na úpatí hory **P.** (1522 m) na 18° 34' s. š. a 72° 22' z. d. Gr. a má 61.000 obyv. (1897). Město vystavěno jest na úbočí pahorku a na nízkém břehu, ulice jsou široké, rovné a protínají se v pravém úhlu, domy však jsou chatrné a vystavěny z dříví a hlíny, neboť od staveb kamenných následkem častých zemětřesení upuštěno. V lepším stavu jest pouze palác presidenta, senátu a kathedrála, náměstí jest několik, ulice projíždí tramway, mnohých z nich však nejsou vůbec sjízdné. Přístav jest chráněn 3 tvrzemi, má hloubky 8 m a dělí se na otevřenou rejdou na záp. města, která však v době orkánův od srpna do listopadu není bezpečná, a na malý vnitřní přístav na s. města. Loďní ruch r. 1897 činil 234 lodí

323.611 t, obchod jest značný a většinou

v rukou francouzských a německých, vyváží se dřevo barvířské a truhlářské, káva, kakao, bavlna, med, kůže, gummi atd. a dováží výrobky průmyslové, maso, mouka, cukr, lihoviny a j., úhrem 52.775 t. V městě jest několik ústavů vyučovacích dosti špatných, jako: lyceum, koleje, lékařská škola, seminář a j., dále jest tu celnice, arsenál, mivcovna a nemocnice, sídlí zde nejvyšší úřady republiky, biskup a zástupci cizích mocností, mezi nimi i konsul rakousko-uherský. **P.** byl založen r. 1749 od de la Caze pode jménem Hôpital, r. 1793 přezván propuštěncí Port aux Crimes a Port Republicain, r. 1811 dostal název **P.**, několikrát zpuštěn zemětřesením a mnohokrát za revoluci vypálen, zejm. 7. čce 1888. Třr.

Portax, zool., viz Antilopy str. 459 b.

Port-de-Paix [pórd'pè], příst. město republiky Haiti, hl. město arrondissementu, při zátocě na sev. pobřeží ostrova Haiti proti ostrovu Tortuga, má asi 10.000 ob., dobrý přístav s rozsáhlou rejdou, chráněnou na obou koncích tvrzemi, cílý vývoz kávy, barvířského dřeva, kakaa, koží a dobytky. Okolí jest velmi úrodné, plodí hojně kávy a zelenin, na blízku jsou lomy alabastrové, křídové a doly železné, zinkové, měděné a stříbrné. Místo, kde stojí **P.**, nazval r. 1492 Columbus Valparaiso, r. 1665 usadili se tu franc. flibustýři, roku 1678 vypukla zde první vzpoura otrokův. Třr.

Portée [-té], franc., dosah, při zbraních střelných dostřel, donosnost. FM.

Porte-épée [portépé], franc., z á v ě s n í k, opasník, závěsný řemen poboční zbraně, zvláště kordu (épée); mimo Francii, u nás prostě zvané portupé, však nesprávně, znamená trapez pevnou stuhou připevněný k jílcí poboční zbraně jako odznak hodnostův u vojska a sborů vojensky zařízených. V Rakousko-Uhersku důstojníci mají **p.** zlaté, poddůstojníci žluté vlněné nebo hedvábné, voj. kapelníci a finanční kommissari stříbrné a finanční vrchní strážníci zelené. Podobnou věcí jest jímák pro prosté mužstvo. V některých vojících cizozemských i důstojníci mají za **p.** řemínek a na něm pouze trapeček zlatý nebo stříbrný. FM.

Portefeuille [portfö], tobolka; desky, schránka, pouzdro na písemnosti, výkresy a p. p., obor působnosti ministerské, úřad ministrův. *Ministrea p.*, ministr se zvláštním oborem správním, odborový; *ministre sans p.*, ministr poradní, bez oboru. **P.** značí též státní, cenné papíry, směnky; en p. (o směnkách a cenných papírech) v zásobě.

Port Elizabeth [pórt-bedz], Port Elisabeth, hl. město okrsku t. jm. s úrodným okolím v Kapsku při zálivě Algojském a želez. trati vedoucí odtud na Grahamstown a na Kimberly, má 23.266 obyv. většinou Evropanů (1891); několik kostelů, klášter, krásnou radnici, synagogu, college s bibliotékou, několik vyš. vyučovacích ústavů, špitál, krásné zahrady, vodovod, celní úřad, bursu, banky

veliký a bezpečný přístav, značný obchod, pravidelné parníkové spojení s Kapským Městem a Durbanem a jest hlav. sídlem vývozu a dovozu z již. Kapska. Vyváží se hlavně zlato, vlna, kůže, slonovina, rohovina, pštroší péra, aloe atd. (r. 1893 za 1,908.241 lib. šterl.).

Portemanteau [portmántó], franc., t l u m o k, v a k.

Portemonnaie [portmoné], franc., p e n ě ž e n k a, t o b o l k a n a p e n i z e.

Portentum viz Prodigium.

Porter, silné, skoro černé pivo angl., jehož lepší druhy slují *stout*, *brown stout*, *double stout* a jež pije se obyčejně od čepu a smíseno s ale (*half and half*). Užívá se ho také s citronem a sherrym nebo šampaňským ku přípravě punců velmi chutného, ale také velmi opojného. Srv. Kozel, str. 1048 b.

Porter: 1) **P. Robert Ker**, malíř a cestovatel angl. (*1775 v Durhamu — †1842). Byl žákem král. akademie londýnské a maloval již r. 1792 dva veliké obrazy *Mojžiše a Aarona* pro kostel ve Shoreditchi, pak dva jiné, *Kristus tiší bouři* (1794) a *Svatý Jan káže na poušti* (1798). Lépe dařily se mu obrazy bitev a z prací těch vynikají obrazy *Útok na Seringapatam*, veliký obraz se 700 postavami, z r. 1801, pak *Obležení Akky*, pro něž napsal sám obšírný výklad, *Bitva u Azincourtu*, *Bitva u Alexandrie* a. *Smrt' Ralpha Abercromby*. R. 1804 odebral se na Rus jakožto historický malíř cara Alexandra I. a r. 1811 tamže oženil se s princeznou Marií Ščerbatovou. Jakožto kancléř prince vladaře sepsal *An account of the Russian campaign* a maloval řadu črt z vojny portugalské; byltě r. 1808 provázel Johna Moorea do Portugalska. Roku 1817 cestoval po Orientě a vydal o tom spis *Travels in Georgia, Persia, Armen ia, ancient Bablonba etc.* (1821—22, 2 sv.), zajímavý zvláště pro četné, velmi věrné ilustrace archaeologické. R. 1826 byl jmenován britským konsulem ve Venezuele, kdež maloval nejlepší svoje obrazy: *Kristus při poslední večeři*, *Spasitel žehnající dítkám* a *Ecce homo*. R. 1841 vrátil se do Ruska, kde maloval ještě *Petr Veliký vyměřuje přístav petrohradský a kronštatský*. Mimo uvedené spisy vydal ještě: *Travelling sketches in Russia and Sweden* (1808, 2 sv.) a anon. *Letters from Portugal and Spain* (1809).

2) **P. Noah**, filosof. spisovatel sev.-amer. (*1811 — †1892), stoupence filosofie skotské, žil r. 1853—54 v Německu; předsedou Yalské university v New Haven byl v l. 1871 až 1887. Napsal: *The human intellect* (1868); *Science of nature versus The science of man* (1871); *Elements of intellectual science* (1872); *Elements of moral science* (1885) a j.

3) **P. David John Dixon**, admirál amer. (*1814 v Pennsylvanii — †1891 v New Yorku). Byl syn Davida P-a, admirála mexického, a vstoupil záhy do námořních služeb mexických. Pod vedením otcovým jako midshipman účastnil se r. 1827 pověstného útoku briggy Guerrero na španělskou fregattu la Lealtad, načež vstoupil. 1829 do služeb Spoj. Obcí a konal jim velmi platné služby

v bojích proti Mexiku. Později přešel k loďstvu obchodnímu, ale r. 1853 znova byl ve vojenských službách námořních. Na počátku vojny občanské velmi dovedně a rychle dovedl lodí kupecké přeměnit na válečné. Byl jmenován contreadmirálem, pak velitelem loďstva na Mississippi a r. 1862 bombardoval po pět dní Fort Jackson. Pomáhal Farragutovi proti New Orleansu a Vicksburku a jmenován r. 1866 viceadmirálem, r. 1870 admirálem po Farragutovi.

Porteur [portör], franc. nosič; vlastník; papíry *au p.*, viz *Au porteur*.

Portfolio (vlastně italsky portafogli), jméno sbírky diplomatických listin, kterou vydal angl. politik D. Urquhart r. 1835—37 o orientální politice Ruska. Je to důležitý pramen pro dějiny východní otázky, ovšem sestavený s tendencí anglofilskou a protiruskou; zvláště významna jsou akta, týkající se poměru rusko-tureckého v l. 1826—29. — **P.** znamená jinak tolik co portefeuille.

Port Glasgow [pört glesgò], příst. město ve skotském hrabství Renfrew, 28 km na zsz. od Glasgowa, na aestuariu ř. Clyde a želez. trati Glasgow-Greenock, má 14.685 obyv. přístav s velikými doky, nejstaršími ve Skotsku, a loděnicemi, k němuž náleží 40 lodí s 21.457 t a jehož ruch činí 8556 lodí příplulých s 2,631.815 t a 9194 lodí vyplulých s 2,817.586 t. Město vede čilý obchod s Kanadou a Vých. Indií a provozuje výrobu lodí, sukna, strojův a j. V okolí jsou zříceniny hradu Newarku. **P.** byl založen r. 1668 jako přístav Glasgowa, ale po vyhloubení ř. Clyde až k tomuto městu pozbyl mnoho ze svého významu. *Tšr.*

Porthan Jindřich Gabriel, prvý buditel finský (*1739 v Saarijarvi v sev. Tavastii — †1804 v Åbo). R. 1777 jmenován profesorem rhetoriky na akademii v Åbo, jež byla předchůdkyní university helsingforské. Z dětství znal národní písně finské, přísloví a říkadla; v archivu katedrály Åboské poznal t. zv. »černou knihu Åboskou«, sbírku akt a dokumentů; to byly elementy jeho činnosti buditelské a vědecké. Nejdůležitějším jeho dílem jest *Pauli Junsten Chronicon episcoporum finlandensium, annotation ibus et sylloge monumentorum illustratum* (1784—1800). On prvý počal pohlížeti na finský národ jako na samobytnou jednotku, již si zachoval přes to, že neměl neodvislosti politické. Průstudoval pohanskou dobu Finska, temnou periodu středověku až po své časy. V historickém badání byl přísný a objektivní. Dal počátek historické škole, jež jej nazvala »otcem finské historie«. Kromě toho studoval finský jazyk, národní poesii a zeměpis Finska, ano zabýval se i otázkami hospodářskými. Měl idealismus, horlivost a všestranost vzácných mužů, kteří před sto a více lety budili malé národy evropské k životu. Finové právem jej pokládají za původ kulturně národního hnutí, jež utvořilo nynější Finsko. *JHč.*

Port Henri [pór anri] v. Port-au-Prince
Porthesia viz Bekyně, str. 640 b.

Port Huron [pórt jú'r'n], hlavní město sev.-amer. hrabství St. Clair a důležitý přístav sev.-amer. státu Michiganu, nad Clairem a při ústí řeky Black, 3 km od jižního cípu jezera Huronského s několikerým spojením železničním, má 13.543 obyv. (1896), vyšší školu, divadlo, celnici, zdvíže na obilí, obchod s obilím, moukou, dřívím a rybami, doky a loďarstvím (P. má 293 lodí o 61.482 t), výrobu strojů mláticích a mlýnských. Naproti němu stojí kanadské místo Sarnia, se kterým P. spojen jest tunelem vedeným pod řekou.

Portici [portiči], město ital. prov. neapolské, při zálivě Neapolském, 6 km jv. od Neapole, na úpatí Vesuvu a na dráze Neapol-Torre Annunziata jakožto stanice P. Resina, s 9963 ob. (jako obec 12.709, 1881). Ve skutečnosti P. jest nádherným předměstím neapolským s mnoha krásnými villami, kostely, kavárnami a mořskými lázněmi. Krásný královský zámek s velkým parkem, zal. r. 1738 Karlem III., sloužil dříve za museum starožitností a náležel v Herculeanu a Pompejích, nyní je sídlem agronomického ústavu. Při městě je také malý rybářský přístav, v městě samém továrny na látky hedvábné. P., jehož jméno odvozeno od lat. *Herculis porticus*, stojí se sousední Resenou na místě bývalého Herculeana. »Němá z P.« je titul opery Auberovy.

Portier [portjé], z franc., vrátný, portýr, na nádražích zřízenec vlaky vyvolávající. Francouzi užívají slova jen ve smysle pohrdavém; pro vrátného užívají názvu *concierge* [kónsiérž].

Portière [portjèr] vrátná; dvířka u kočáru; portiéra, závěsa, opona u dveří.

Portikus (lat.) slove předsíň sloupopadím vytvořená, otevřená k veřejné nebo monumentální budově. Hlavně v renesanční architektuře, kde sloupy přicházejí k pravé své platnosti, vidá se při význačných stavbách p. sloužící za vstup ke hlavnímu schodišti nebo ke hlavní místnosti samé. P. přejat byl ze staveb řeckých a proto bývá stop nad ním rovný, někdy kassetovaný. Fka.

Portio legitima (lat.) viz Dil povinný str. 537 a Nepominutelný dědic.

Portiuncula, lat., malá kaple, viz Portiuncule.

Portiuncule, slavnost posvěcení chrámu Panny Marie (Madonna degli Angeli) či chrámu Portiuncula u Assisi (2. srpna). Chrám vystavěn byl r. 1569 nad modlitebnou sv. Františka, jenž prý, když se mu zjevil za noční pobožnosti Ježíš a Maria, vyprosil si, by dostalo se odpustků všem, kdož tam káti se budou. Těchto »odpustků sv. Františka«, jež mají platnost, i počíná-li papežské léto jubilejní, dostávalo se prvotně těm, kdo se zpovídali v době od večera 1. srpna do večera následujícího v chrámě P. Innocenc XII. rozšířil odpustky na všechny dny roční, Řehoř XV. na všechny kláštery františkánské a kongregace odpustková r. 1847 na každévstoupení do chrámu P-ly nebo jiného chrámu

a kaple františkánské. Františkáni oslavují 2. srpen slavností řečenou porciunkule.

Portland [pórtlend]: 1) P., ostrov při jižním pobřeží Anglie, s nímž souvisí písčitou a kamennitou mělčinou dlouhou 26 km, zvanou Chesil Bank, přísluší ke hrabství Dorset a jest dlouhý od s. k j. 7 km a široký 2 km, obklíčený příkrými skalami a přístupný pouze na severní straně proti Weymouthu, na j. pak končí se předhořím Bill of P. se 2 majáky. V několika osadách (Chesilton, Castleton a j.) jest 9443 obyv., kteří žijí se orbou, chovem dobytka, rybářstvím a dobýváním proslulého vápence, z něhož vyrábí se jednak světoznámý cement, jednak užívá se ho za stavební kámen, zvláště v Londýně. Na s. ostrova jest přístav chráněný 2 moly dlouhými 2 1/2 km, za nimiž rozkládá se přístav veliký 2729 ha, hluboký přes 9 m a přístupný největším lodím. Vjezd do přístavu chrání 4 obrněné tvrze s 13 batteriemi a 320 děly, mimo to zdvihá se nad přístavem mocná citadella Vern. Dále jest na ostrově vězení pro 1500 vězňův a zámek vystavěný r. 1520 Jindřichem VIII. a správcem ostrova obydlený. 2) P., přístavní a největší město státu Maine ve Spoj. Obcích sev.-amer., hl. město hrabství Cumberland, na poloostrově při zátoci Casco v uzlu 6 železničních tratí, má 50.145 obyv. (1900), jest pravidelně stavěno a ulice jeho krásli krásná stromořadí jilmová. Z budov vyniká rozsáhlá radnice s kupolí 50 m vysokou, poštovní palác z bílého mramoru v italském slohu stavěný, celnice, žulová to stavba bohatě sochami ozdobená, velikolepý námořní hospital, katolická kathedrála, sirotčinec, historické a přírodovědecké museum, mechanics hall a j. Na vých. konci města jest semafor dávající lodím návěští. P. jest přístavem pro pamíky plující mezi Montrealem a Evropou po dobu, kdy jest zamrzlá řeka sv. Vavřínce a kdy tyto lodí nakládají a skládají zde své zboží pomocí železničního spojení s Kanadou. Rejda města jest po celý rok přístupna i největším lodím a chráněna 3 tvrzemi a torpedovým systémem, má 2 suché doky a válečnou loďnici, 300 lodí přístavu slouží hlavně k lovu tresek a makrel. Velmi čilý jest obchod a průmysl města. Vývoz činí přes 5 mill. doll. a dovoz přes 3,2 mill. doll., obraty clearinghousu pak přes 60 mill. doll. ročně. Vyváží se dříví, maso, tuky, ovoce, kukuřice a dobytek, v pravidelném spojení jest město s Liverpoolem, Londýnem, Bristolem a Glasgowem, čilé jsou i styky se Západní Indií. Průmyslových závodů jest 662 s více než 8000 děl., vyrábějí se hlavně konservy, obuv, lokomotivy a lodní stroje. Předměstí Cape Elizabeth a Deering mají mnohé krásné villy. — P. byl založen r. 1632 pode jménem Machigonne, r. 1658 přezván Falmouth, r. 1775 vypálen Angličany, r. 1866 vyhořel; jest rodištěm slavného básníka Longfellowa, jemuž r. 1888 postaven zde pomník. 3) P., hl. město hrabství Multnomah ve státě Oregonu ve Spoj. Obcích sev.-amer., 21 m n. m., na

l. bř. ř. Willamette, 20 km nad jejím ústím, 195 km od Tichého okeánu, v uzlu trati drah Oregonské, Severní Pacifické a Oregonko-kalifornské, koncový bod námořní plavby, největší město a obchodní středisko státu i celého severozápadu tichomořského, má 90.426 obyv. (1900), mezi nimi přes 5000 Čiňanů. Město jest pravidelně stavěno, má rovně a široké ulice, dobře dlážděné, stíněné stromoradímí javorů, elektricky osvětlené a s elektrickou drahou, jejíž trati měří 200 km, 2 mosty přes řeku, velikolepou radnici, poštovní palác, rozsáhlou budovu vyšší školy a výborný přístav na ř. Willamette se suchým dokem, přístupný i mořským lodím, k němuž přísluší 136 lodí s 57.401 t a jenž má pravidelné spojení s Victorií, britskou Columbií, Sitkou, Aljaškou a San Franciskem. Lodní ruch činí (1897) 328 lodí příplulých s 347.112 t a 345 vyplulých s 357.737 t. Obchod s cizinou páčí se na 6 mill. doll. vývozu a přes 1 mill. doll. dovozu, vyváží se hlavně pšenice a mouka do San Franciska, New Yorku, Liverpoolu a do Číny i Japanu, dále ryby, dříví, vlna a j., dováží se kok, cement, plech, sklo, cukr, lučebniny atd. Uhrnem cení se obchodní obraty města na 130 mill. doll. Z průmyslových závodů jsou zde veliké obilní mlýny, parní pily, železárny, továrny na nábytek a sukno, pivovar a provazárna, roční jejich výroba činí přes 25 mill. dollarů. P. byl založen r. 1842 a měl ještě r. 1870 jen 8293 obyv., avšak pro výhodnou polohu rychle vzrostl i jest sídlem obchodní komory, celního úřadu, soudního dvoru a několika konsulů. Sousední města East P. a Albina splynula s ním r. 1891.

Portland [pórtlend], vévodský titul angl. šlechtického rodu Bentincků (v. t.).

Portlandská vása sluje starověká vása z modrého skla s bílými figurami, jež objevena byla koncem XVI. stol. v okolí Říma v jisté hrobce. Vása nalezala se prý, naplněna jsouc popelem pohřbeného, ve velikém sarkofagu, chovaném nyní v museu Kapitolském. Vása náležela rodině Barberini (odtud sluje též vása Barberinská), pak přešla v majetek Hamiltonův, potom v majetek rodiny Portlandův (odtud nynější její název); nyní chová se v britském museu v Londýně. Obě scény na váse zobrazené nejsou dosud vysvětleny; ani výklad Winckelmannův, jenž shledává na jedné straně setkání Péleovo s Thetidou, neuspokojuje úplně. Srv. Friederichs-Wolters, *Gipsabgüsse*, č. 2008 a 2009; Baumeister, *Denkmäler d. klass. Altertums*, str. 1802; Smith, *Catalogue of engraved gems in the British Museum*, č. 2312.

Portlandský cement viz Cement, str. 285 b.

Port Launay [pór lóné] viz Châteaulin.

Port Louis [pór luj], hlavní město ostrova Mauritiia (viz Mauritius, str. 1012).

Port Natal viz Durban.

Porto (z ital.) slove poplatek, který zapraviti musí přijímatel poštovní zásilky, za kterou při podání franco (v. t.) zapláceno nebylo.

Porto viz Oporto.

Porto Alegre [portu alégre], Portalegre, hl. město a hl. přístav jihobrazil. státu Rio Grande do Sul, při pravém břehu ř. Jacuby a v sev. cípu laguny Lagoa dos Patos, má 50.000 obyv., z nichž na 3000 Němců, kteří mají zde dva kostely, dva časopisy a provozují velkoobchod. Město jest pravidelně stavěno, sídlem provinciální vlády, soudního dvoru, biskupa, má 7 kostelů (z nichž vyniká biskupská kathedrála), krásné divadlo, biskupský a učit. seminář, lyceum, vojenskou školu, zbrojnici; továrny na piana, doutníky, pily, pivovar, lihovar, loděnice, na laguně přístav s ochrannou hrází; vývoz vlny, koží, tabáku, paraguayského thé, výrobků hospodářských a dobytka, značný obchod, podporovaný železničním a parníkovým spojením s vnitrozemím.

Porto Allegre [portu alégre], Manoel de Araujo, brazilský básník, viz Araujo Porto Allegre.

Portobello, přímoř. město ve Skotsku, v hrabství edinburském; 8684 obyv. (1891); továrna na bělobu olověnou, sklárny, cihlářství, hrnčířství a navštěvované lázně mořské.

Porto d'Anzio viz Antium.

Porto di Civitanova viz Civitanova.

Porto Empsdocle [-kle], dříve Molo di Girgenti, příst. město na Sicílii v prov. Girgenti, na žel. dráze Palermo — P.; 7793 ob. (1891); celní úřad, technická škola, chráněný přístav (r. 1894: 959 lodí) a vývoz siry (r. 1894 180.000 q) a obilí.

Portoferraio, hl. město ostr. Elby a kraje t. jm., při sev. břehu, v ital. prov. livornské, s 5404 obyv. (1890); má gymnasium, воен. špitál, dobrý a opevněný přístav (r. 1894 921 lodí) s majákem, doly na želez. rudu, solivarny, mořské lázně, rybníctví, vinařství a obchod v soli a želez. rudě. V nynější budově úřední sídlil od 5. květ. 1814 do 26. ún. 1815 Napoleon I.

Port of Spain [spén], angl. (franc. *Port d'Espagne*, špan. *Puerto de España*), hl. město brit. ostrova Trinidadu v Záp. Indii, má 34.037 obyv. (1891), mezi nimi mnoho Merinů; jest zde katol. a anglikánská kathedrála, katol. college, botanická zahrada, bezpeční, třemi tvrzemi chráněný přístav a východiště želez. dráhy dovnitř ostrova.

Portogallo Marco Antonio, rodným jménem Simão, hudebník port. (*1763 v Lisaboně — †1829 t.). V Itálii, kde často se zdržoval, dostal příjmi P., pod nímž pak) obecně byl znám. Vzdělal se v hudbě ve své vlasti, kdež mu byli učitelé Borselli a Orão. Záhy odebral se do Madridu, kde dostalo se mu místa cimbalisty při divadle italském. Pomocí portugalského vyslance odebral se do Itálie, kam dojel r. 1787. Napsal tam první svoji operu *L'eroe cinese*, která však neměla valného úspěchu, ale obracel na se pozornost vic a vice, zejména pak operami *La Vedova raggiratrice* (provedena v Římě), *Il Principe a Il Molinaro* (1790). Král portugalský jmenoval jej dvorním kapelníkem, na-

čež **P.** vrátil se do Lisabonu. Přes to často se vracel do Itálie, kdež znova dávány jeho opery, mezi nimi nejlepší *Demofonte* (1794 v Miláně) a *Fernando in Messico* (1797 v Římě). R. 1807 provázal krále Jana VI. do Ria de Janeiro, kdež zůstal osm let, načež vrátil se do Lisabonu. Poslední opera *Adriano in Siria* provedena v Miláně r. 1815. Celkem napsal 26 oper, také některé skladby chrámové a portugalské arie zvané *modinhas*. Za svého života byl pokládán za vynikajícího hudebníka, zvláště v Itálii.

Porto Gayo viz Paxos.

Portole viz Opertalj.

Porto Leone, za dob benátských a tureckých jméno Peiraiea (v. t.).

Porto Maurizio [-cio]: 1) **P. M.**, hl. město ital. prov. a kraje t. jm., 94 km na zjz. od Janova, na levém bř. ústí Prina do Ponente, stanice želez. trati Janov-Nizza, má 7555 obyv. (1897), jest obklopeno hustými sady olivovými a skládá se ze Starého města s úzkými ulicemi a z přívětivého města Nového. Jest zde krásné náměstí, kathedrála, divadlo, nemocnice, dobrý, avšak malý přístav, technický ústav, technická a plavecká škola, knihovna, výroba zboží těstového a bednářského, kamenné lomy, rybařství a provozuje se čilý obchod s olivovým olejem. **P. M.** jest hlav. městem námořského okrsku, má mořské lázně a slouží za klimatické místo léčebné.

2) **P. M.**, ital. provincie v Ligurii na v. od Francie, hraničí na j. s mořem Ligurským, na s. s provincií Cuneo a na v. s provincií janovskou, měří 1179 km² a má (1901) 145.461 obyv., t. j. 123 na 1 km², 2 kraje (**P. M.** a San Remo) a 106 obcí. Provincie jest zcela hornatá, prostoupena jsouc Alpami Ligurskými (Monte Saccarello 2200 m), zavlažována jest jen pobřežními říčkami (Rojja, Taggia a j.), půda jest velice úrodná, plodíc zvláště hojně oliv, podnebí jest zdravé, tak že provincie jest v zimě hojně navštěvována cizinci. Z plodin jest hlavní vinná réva (36.732 hl vína ročně), oliva (36.384 hl oleje), agrumi (7 mill. kusů), kaštan (12.907 q), pak pšenice a luštěniny. Hlavním předmětem obchodu jsou tyto plodiny a květiny *Tšr.*

Porto Novo, Adj are, malý stát černošský na Otročím pobřeží v záp. Africe, jehož počet obyvatelstva odhaduje se na 150.000 duší většinou z kmene Nagos a Gégéjis. Tito přišli z Dahomeje a podrobili si kmen Nagos. R. 1883 království toto dostalo se pod protektorát francouzský a přináležejí dnes k franc. kolonii Dahome. Hlavní město **P. N.**, kde je králov. palác a sídlo franc. residenta, angl. missonářů, milosrdných sester, kupcův, úředníků, má na 50.000 duší a jest jedině důležité obchodní místo tohoto státu. Hlavním předmětem vývozu jsou palmový olej, mandle a kolský ořech.

Porto Palo viz Passero.

Portor, černý mramor žlutě žilkovaný, lánaný na ital. ostrůvku Palmarii a u Portovenere.

Porto Ré viz Kraljevica.

Porto Rico [-riko] viz Puerto Rico

Porto San Giorgio [-džordžo] v. Fermo.

Porto Santo, port. ostrov v Atlantském oceáně s 1750 obyv. (viz Madeira).

Porto Torres, přístav města Sassari na ital. ostrově Sardinii, při ústí Ria di P. T. do zátoky Asinarské, na žel. dráze Chilivani-P. T., prov. a kraj Sassari, má jako obec 3228 obyv. (1891), kostel (z XI. stol.), zbytky řím. staveb (thermy, basilika, chrám Fortunin atd.) a vývoz kozí, oleje, syra a obilí. **P. T.** jest bývalá řím. osada zv. *Turris Libyssonis* a bylo z předních měst sardinských. Bývalo sídlo biskupské. V XI. stol. obyvatelstvo ustoupilo dovnitř ostrova, do Sassari.

Porto Vecchio [-vekjó], hl. město kantonu na frc. ostr. Korsice, při zálivě t. jm., v nezdravé krajině, depart. Korsika, arrond. Sartène, má jako obec 3018 obyv. (1891), staré zdi z dob Janovanů ze XVI. stol., výrobu korku a oleje, chov koní, výborný přístav a na blízku solivarny.

Porto Venere, *Porto venere*, přístavní město v ital. prov. janovské, při vchodě do zátoky Spezijské, kraj Spezia, má 3567 obyv. (1891), dóm San Lorenzo, trosky kostela San Pietro (výstav r. 1118 na místě býv. chrámu Veneřina, po němž **P. V.** má jméno), přístav, vápenice, lomy na mramor (por tor), výrobu oleje, paroplavbu a rybařství.

Portrait [portré], frc., podobizna (v. t.).

Port Républicain [pór repyblíken] viz Port-au-Prince.

Port Richmond [ričm'nd], město ve Spoj. Obcích sev.-amer., ve státě newyorském, má 6290 obyv. (1890), doky a parníkové spojení s New Yorkem.

Port Royal [pór rajel], město na ostr. Jamaica v britské Záp. Indii, se 7000 obyv.; jest zde hlav. stanice britského námořního loďstva Záp. Indie a má krásný přístav chráněný tvrzemi a batteriemi. **P. R.** bylo do r. 1722 hlav. městem ostrova Jamaiky a utrpělo mnoho zemětřesením, cyklony a požáry.

Port Royal des Champs [pór roajál dé šan], cisterciácký klášter poblíž Paříže, založ. r. 1204, byl od r. 1635 hlavním sídlem jansenismu (viz Jansenius 2) a dějiny jeho odtud úzce jsou spjaty s rodinným jménem Arnauldův, z nichž nejvíce na mravní obnovu života v klášteře působila Angelika Arnauldova (1591—1661) a z nichž nejznámější jest Antoine Arnauld, skladatel logiky Port-Rovalské. (Srv. Arnauld.) Klášter byl pobořen r. 1710.

Port Said [pór said], přímořské město v Egyptě na z. při vjezdě do Suezského průplavu, hl. město vládařství, k němuž přísluší **P. S.** a průplav, na písčité kose mezi mořem a jezerem Menzale, proťatý průplavem Suezským, 174 km na ssv. od Káhiry, na 31° 15' 45" s. š. a 32° 18' 30" v. d. Gr., má 42.095 obyv. (1897), z nichž jest do 14.000 Evropanů, zvláště Rekův a Francouzův. Město má ráz evropský s ulicemi přímými a pravouhle se protínajícími, s domy cihlovými i železnými, jest však

úplně beze stromů a trpí nedostatkem sladké vody, které přivádí se sem až z Nilu pouze 1000 m³ denně. Tomuto nedostatku má se odpomoci průplavem vedoucím sem z Damietty. Přístav skládá se ze 4 bassinů, chráněn jest 2 ohromnými moly, z nichž západní jest dlouhý 2500 m a východní 1900 m, vnější rejda zaujímá asi 2 km², vjezd do ní jest široký 600—800 m, rejda vnitřní souvisí s ní průplavem šir. 200 m a dělí se na 3 bassiny mající plochu 50 ha. Na s. od města vypíná se do výše 53 m mohutný maják, jehož světlo zasahuje do dálky 70 km, průplavy přístavní pak osvětleny jsou světelnými lodmi. Naproti městu na vých. břehu průplavu jsou ohromná uhelná skladiště, u přístavu jsou doky a loděnice společnosti Suezského průplavu a několik plavebních společností, dále anglické kasárny a vojenské skladiště. V městě jest několik kostelů, nemocnic, hotelů, velké sklady, průmyslové závody, sídlo zástupců cizích mocností, mezi nimi rakouského konsula a místokonsula, generálního guvernéra Suezského průplavu, mnohých plavebních kancelářů atd. V ohledě obchodním, zvláště co se týče obchodu průvozního, P. S. jest vážným konkurentem Alexandrie, dovoz čini (1897) 598.684 lib. eg., vývoz jen 9213 lib. eg. a průvoz 589.926 lib. eg., lodní ruch pak kromě pobřežní plavby: 305 parníků poštovních, 393 obchodních a 43 lodí plachetní. P. S. byl založen v dubnu 1859 jako východisko průplavu Suezského a nazván po egyptském místokráli Saidovi. *Tšr.*

Portsea [pórtsí], ostrov při jižním pobřeží anglickém mezi přístavem portsmouthským a langstonským s městem Portsmouthem; též čtvrt' tohoto (viz Portsmouth 1).

Portské víno jest proslulé víno portugalské rostoucí na portugalských březích řeky Doura v provinciích Minho a Beira v t. zv. Paíz do Vinho, mezi řekami Tamegon a Tuou. Jméno svoje má po přístavním městě Porto čili Oporto (v. t.), kudy všecky druhy vín Paíz do Vinho provázejí se do světového obchodu. P. v. jest obvyčejně tmavorudé, chuti plné, ohnivě, sladké a poněkud štiplavé, zvláštěního květu, zejména leželo-li tři nebo čtyři léta v lahvích; přisluší k vínům velmi silným, pívá se jen po sklenicích; při velkých tabulích vyskytuje se toliko při snídaních. Čisté p. v. vyskytuje se v obchodě jen velmi zřídka, jest světle purpurově červené, chuti podobá se jemnému burgundskému, ač jest sladší a silnější; obsahuje 15 % alkoholu, kdežto v obyčejném p-m víně jest alkoholu 20 %, pročej jakož i pro kyselinu tríslovou, v něm se vyskytující, užívá se ho jako vína medicijnálního. Bílé p. v. má víc alkoholu než červené a pije se zvláště ve Skandinavii, v Rusku, také v Německu a Hollandsku. Poleževši mnoho let v sudech stává se jantarově žluté. Racionální pěstění p-ho vína počalo se teprve počátkem XVIII. stol. pomocí kapitálův anglických, ač se vyváželo již r. 1678. R. 1757 založena společnost Alto-Douro, jež měla monopol až do r. 1867 vykořisťujíc jej bezohledně.

Podnes velká část' vinic portských náleží Angličanům a také mnoho p-kého vína vyvážá se do Anglie, pak do Spoj. Obcí, nejvíce však obyčejných vín p-kých (40 %) do Brazílie. Ale valná většina vína p-ho v obchodě se vyskytujícího je falšována, neboť kdežto se ho vyveze kolem 300.000 hl, jest spotřeba aspoň desetkrát tak velká. V dobách novějších fyloxera silně ráčila ve vinicích portských a teprv od r. 1877 vývoz zase roste. Nejlepší druhy jsou mezi Rio Corgo a Tua; při dolejších Douru roste víno lehčí, při hořejším druhy silnější. Vinobraní děje se počátkem října a výroba jest velmi pečlivá. Kvašení vína přerušuje se přidáváním alkoholu, potom obvyčejně nechává se víno dva roky ležeti. Dříve barvivalo se bezinkami; pro větší sladkost přidávají mu zavařeného moštu, zvaného Jeropiga. Příbuzný s p-kým vínem jsou vinhos de ramo (Consumo), jasně červená, lehká, suchá, příjemné chuti, ale jen s 9—12 % alkoholu. Jsou oblíbená jako vína stolní. Silnější vína dourská slovou Maduro.

Portsmouth [pórtsmedz]: 1) P., hrabské, municipální a parlamentní město v Anglii, největší válečný přístav světa a nejsilnější pevnost anglická, leží v jihozáp. části ostrova Portsea, naproti sev.-vých. cípu ostr. Wightu při vjezdě do P. Harbouru, a skládá se vlastně ze 4 měst: P., Portsea, Landport a Southsea, která mají dohromady 189.160 obyv. (1901). Z nich jest P. městem vojenským s velikými kasárnami, zámekm guvernéra, gotickým vojenským chrámem ze XIII. stol. a museem; Portsea jest čtvrt' námořní s královskými doky, jež měří 116 ha, 4060 m dlouhým basinem pro správkou lodí, s kovárnami, dílnami a arsenálem, zde jest také námořní úřad platební a přístavní admirálát, pak velká káznice; Landport jest sídlem dělnictva a konečně Southsea jest villová čtvrt' s mořskými lázněmi, krásnou zimní zahradou a 3 km dlouhou Clarence Esplanade, se které jest krásná vyhlídka na moře. K těmto městům připojuje se Gosport na druhé straně přístavní zátoky a řada menších obcí předměstských, jako Fareham a Portchester se zbytky normanského hradu, což tvoří úhrnem komplex měst zaujímající 40 km v obvodě a opevněny tvrzemi. Jádrem města jest válečný přístav dlouhý 6 km a široký 3 km, jehož vjezd jest široký 200 m a přístupný i největším lodím. Arsenál zaujímá 96 ha a bassiny přístavní 117 ha, kromě toho mohou celá válečná lod'stva bezpečně kotvit na rejdě Spitheadské mezi P-em a ostr. Wightem. Celé mohutné opevnění P-u s okolím má 1500 děl a potřebuje pro svoji obranu 28.000 mužů. Jsou to hlavně tvrze při vjezdě do přístavu: Fort Monckton, Southsea Castle, Fort Cumberland a j. s 3 pancéřovými věžemi, postavenými v moři na mělčinách, dále 5 tvrzí na pozemní straně u Gosportu a 10 tvrzí táhnoucích se na v. od Farehamu podél pahorků Portsdowských. Jako obchodní přístav má P. význam podřízený. Náleží k němu

246 lodí obchodních se 14.175 *t* a 27 lodí rybářských s 565 *t*, lodní ruch činí 15.220 lodí příplulých s 1.495.908 *t* a 14.876 lodí vyplulých s 1.473.396 *t*, z čehož jen 574 lodí s 52.687 *t* připadají na plavbu zámořskou, kdežto ostatní na plavbu a obchod pobřežní. Průmysl města souvisí co nejúžeji s válečným přístavem, lod'ářstvím zaměstnává se tu 2792 děln. a strojnictvím 1650 děln., kdežto samostatným odvětvím průmyslovým většího rozměru jest jen pivovarství. Ze vzdělávacích ústavů jsou zde 2 školy latinské, námořní kollej, atheneum a lod'ářská škola, dále jest tu divadlo, hvězdárna, několik dobročinných ústavů, celní úřad, soudní dvůr, sídlo guvernéra, přístavního admirála, zástupců cizích mocností, mezi nimi rakousko-uherského místokonsula atd. — **P.** byl povýšen na město za Richarda I., ve XIII. stol. byl již lodní stanicí, za Eduarda IV. byl opevněn a od r. 1554 opevnění neustále rozšiřována. V Landportu narodil se slavný romanopisec Charles Dickens.

2) **P.**, hlavní město hrabství Rockinghamu ve státě New Hampshire ve Spoj. Obcích sev.-amer., na pr. bř. ústí ř. Piscataqua, v uzlu 4 tratí železničních, má 9827 ob, jest stavěno amfiteatrálně, má velice dobrý přístav, chráněný proti bouřím ostrůvky a opatřený 4 tvrzemi, přístupný lodím každého ponoru, k němuž náleží 77 lodí s 10.872 *t*, státní loděnice, čilou pobřežní plavbu, prádelny a tkalcovny bavlny, strojirny, železoložny, válcovny, provazárny, pily a j. **P.** byl založen r. 1623 a byl do r. 1807 hlavním městem státu. —

3) **P.**, hlavní město hrabství Scioto ve státě Ohio t., na pr. bř. ústí ř. Scioto do Ohia, při počátku průplavu ohijsko-erijského, v uzlu 3 tratí železničních, má 12.394 obyv., rozsáhlý průmysl metallurgický a jest střediskem čilého obchodu, jsa hlavním přístavem pro vývoz nerostů z jižní oblasti Ohia. — 4) **P.**, přístavní město v hrabství Norfolk ve státě Virginii t., na l. bř. Elisabeth Riveru proti Norfolkku, má 13.268 obyv., výborný přístav přístupný i největším námořním lodím, námořní hospital, loděnici, rozsáhlé státní námořní skladiště s doky a čilý vývoz dříví, bavlny, surového železa, zeleniny a ovoce do severních států. *Tšr.*

Port Townsend [taunsend], hlav. město hrabství jeffersonského ve Spoj. Obcích sev.-amer. ve státě washingtonském, má 4558 ob. (1890), celní úřad, námořnický špitál a přístav.

de **Portugal Francisco**, básník portug. (* 1585 v Lisaboně — † 1632 t.). Bojoval v Brazílii a v Indii, sklonek života trávil v klášteře. Psal španělsky a portugalsky. Z knih jeho vynikají *Divinos e humanos versos* (Lis., 1652) a prosaická (špan.) *Arte de galanteria* (t., 1670), ideál španěl. dvořana XVII. stol.

Portugalete: 1) **P.**, město ve Španělsku na želez. trati Bilbao — **P.**, v prov. viscayské, má 3412 ob. (1887), got. kostel (Santa Maria), navštěvované mořské lázně, přístav a na blízku doly na želez. rudu.

2) **P.**, ves v Bolívii, v prov. Chichas, 4290 *m* n. m. (jedno z nejvyšše obydlených míst na zemi), má velmi bohaté doly na stříbro.

⊗ **Portugalsko**, *Reino de Portugal*, konstituční království na krajním jihozápadě Evropy, nazvané podle latinského jména *Portus Caleae*, kterým označováno dříve město Villanova da Gaia na levém břehu Doura proti Oportu, kdežto podle jiné etymologie název jeho pochází od slova *Portu Gallorum* a rozšířil se na celou zemi teprve po vyhnaní Maurů. — **P.** zaujímá na j. od španělské provincie Galicie západní pás poloostrova Pyrenejského, mezi 36° 59' až 42° 8' s. š. a 6° 10' až 9° 31' z. d. Gr. a tvoří podlouhlý čtyřúhelník (veliký 88.954 *km*², dlouhý od s. k j. 517 až 562 *km* a široký od ústí ř. Cavada ke vtoku Doura do země 220 *km*), jehož obvod měří 2060 *km*, z čehož připadá 860 *km* na mořské pobřeží a 1200 *km* na hranice pozemní. Mimo to počítá se k vlastnímu království souostroví *Madeira* a *Azory*-Pevninské území jest na s. a na v. ohraničeno Španělskem, na j. a na z. pak okeánem Atlantským. Severní hranice počíná se při ústí ř. Míinha, po níž směřuje k sv. v délce 90 *km*, načež obrací se k j. do údolí Limy, které přetíná, a berouc se v četných záhybech k v. a jv., dostihuje pravého břehu Doura, kde se počíná hranice východní. Doura slouží tu za mez až k ústí Aguedy, po níž hranice běží k pohoří Serra de Gata, na j. odtud tvoří ji ř. Elja (Erjes), přít. Teja, pak Tejo sám a dále k j. pobočka jeho ř. Sever, načež ohraničuje království čára umělá až ke Guadianě. S ní splývá hranice v délce 60 *km*, odchylující se od ní k jejímu přítoku Chanza a konečně po ní opětě probíhající až k okeánu Atlantskému. — Břehy **P**-ka jsou v celku nižší než pobřeží španělské, zvláště na j. od Oporta v délce přes 100 *km* jsou to ploché písčiny s dunami, které oddělují od moře solné laguny a pokračují za mysem Mondego dále k j. až k výběžkům Serry da Estrella. Od ústí ř. Sada táhnou se duny opětě až k pohoří Serra da Monchique, jež tvoří příkrý mys São Vincente, kde obrací se pobřežní čára náhle k v. k ústí Guadiany. Úhrnem asi polovice mořského pobřeží portugalského jest písčité, duny pak (*medões*) zaujímají na něm plochu 72.000 *ha*.

Poměry přírodní

Ačkoliv **P.** jest integrující částí Pyrenejského poloostrova, prostoupenou týmiž pásy horskými a protěkanou týmiž velikými toky vodními jako Španělsko, tvoří přece území velmi samostatné, jevíci se jako určitý a přesně ohraničený celek zeměpisný, který sám opět dělí se na menší části, ostře od sebe se lišící poměry horopisnými, podnebnými a vodopisnými. Jednotlivé tyto přírodní oblasti **P**-ka odpovídají celkem dosti přesně historickým jeho krajům, tvořícím dříve 8 provincií, které byly od s. k j.: *Minho*, *Tras-os-Montes*, *Douro*, *Beira Alta*, *Beira Baixa*, *Estremadura*, *Alemtejo* a *Al-*

g a r v e. První tři z těchto krajín, prostírající se na s. od Doura, mají ráz dokonale hornatý, jsou pokryty žulovými a břidličnatými horstvy, která massivy Galicie souvisí s Kantaberskými horami. Pohoří tato jsou v Trassos-Montes suchá, holá a rozrytá hlubokými údoly, kdežto v provinciích Douro a Minho jsou porostlá háji kaštanovými. Na samé hranici země mezi ř. Minhem a Limou táhne se Serra da Gaviarra, v níž hora Outeiro maior dosahuje výše 2403 m, a Serra do Gerez, jejíž nejvyšší vrch Larouco pne se do výše 1548 m nad ř. Tamegou, která teče k jz. mezi Serrou do Marão a Serrou da Cabreira (1279 m) do Doura. Vyšší polohy těchto hor mají podnebí dosti drsné a nejsou příliš úrodné, naproti tomu údolí Doura tvoří krajinu veleúrodnou zv. *veiga*, proslulou výtečným ovocem a zvláště vínem. Na j. od této řeky až k ř. Tejo prostírají se provincie Beira Alta a Beira Baixa, které jsou sice v celku méně hornaté obou krajín předešlých, za to však prostoupeny jsou nejvyšším horstvem P-ka, Serrou da Estrella, která jest pokračováním horského systému prostupujícího pod různými jmény sever Kastilské planiny a splývajícího na hranici španělsko-portugalské v skalnatou plošinu, zvanou Serra das Mezas (1200 m). Serra da Estrella, dosahující v hoře Malhão da Serra výše 1993 m n. m. a prodlužující se na z. v Serrou da Açor (1330 m) a v Serrou do Louzão (1202 m), zdvihá se mírně na j. od ř. Mondego, kdežto příkře spadá k pravému břehu ř. Zezere, přítoku Teja. Na levém břehu Zezera až k Teju vybíhají ze Serry das Mezas k jz. Serra Guardunha (1224 m) a Serra Muradal (1081 m), kdežto území mezi Mondegem a Dourem prostupuje Serra Montemuro (1380 m), Serra Gralheira (1122 m), Serra do Caramullo (1070 m), Serra Bussaco (630 m) a j. Všecka tato horstva, sklánějící se mírně k moři a vydaná teplým a vlhkým větrům mořským, vynikají mírným podnebím s dostatečnou vlhokou, oplývají bujným rostlinstvem a napájejí řadu říček vodou bohatých. Dolní tok Teja od ústí ř. Zezere, náležející ke krajině Estremadura, která, táhnouc se podél břehu mořského od Mondega k j., rozšiřuje se podél Teja téměř až k španělské hranici a zasahuje při moři i na j. za tuto řeku, má po obou svých stranách břehy velice rozdílné. Levý jest nízký a rozšiřuje se k j. v rozsáhlou rovinu, kdežto pravý jest lemován pahorky 5—600 m vysokými, které na území ležícím mezi řekou a oceánem Atlantickým tvoří pravá horstva, jako Monte Junto nebo Serra Adoira, a spadají k moři příkrými stěnami, z nichž ční do oceánu mohutné mysy Carveiro a da Roca. Celá tato pahorkatina jest velice malebná a velmi úrodná s přelohodným podnebím, naproti tomu končiny Estremadury, ležící blíž hranic španělských, jsou právě tak chudé jako stejnojmenný kraj Španělska. Pustá a jednotvárná jest krajina na j. od Teja, Alemeje. Pouze na hranici severových. a jižní pnou se tu vyšší hory,

a to onde Serra do São Mamede (1025 m) tuto pak Serra de Monchique (903 m) a Serra do Malhão, jež dělí Alemeje od provincie Algarve a tvoří systém hor Algarbských. Konečně ve středu Alemeje zdvihá se žulový massiv Serra d'Ossa (649 m), který spojuje řada planin s jurskou Serrou do Caldeirão, a nízká Serra de Beja. Alemeje bývalo za dob římského a arabského panství pravou obilnicí celého poloostrova. Avšak následkem nedbalého hospodaření na velkých statcích, v něž půda provincie jest rozdělena, role změnila se namnoze v pastviny, na které uchylují se v zimě stáda ovcí z hor Beiry. Nejmenší a nejižnější provincie portugalská, Algarve, má spíše ráz africký než evropský, s průměrnou roční teplotou + 18°C a subtropickým rostlinstvem. Půda její jest mírně pahorkatá, prostoupená výběžky hor Algarbských, a zdvihá se uprostřed v hoře Mu do výše 575 m n. m., pobřeží jest horké a písčité.

V ohledu geologickém dvě třetiny portugalské půdy skládají se z hornin krystalinických a vrstev palaeozoických, a jen třetina připadá na usazeniny mesozoické a třetími. Hojně vyskytují se žuly, diority, čediče a j., silur nalézáme zvláště v úvodí Doura, Mondega a Teja, devon chybí úplně, za to dokonale vyvinut jest útvar jurský, řídkěji vyskytují se vrstvy třetími a naplaveniny čtvrtohorní.

Všecky velké řeky P-ka — M i n h o , Douro, Tejo a Guadiana (v. t.) — vznikají na půdě španělské, ale za to P-ku náležejí dolním svým tokem a ústím, tedy části ku plavbě a obchodu nejpříhodnější, kde nad to údolí jejich rozšiřují se v rozsáhlé a úrodné roviny. Ovšem splavnosti jejich jest na velikou závalu jejich přílišný spád na půdě portugalské, jakož i nebezpečné nášpy, zahrazující jejich ústí. Úvodí Teja zaujímá v P-ku 24.500 km², Doura 18.750 km², Guadiany 1100 km² a Minha jen 872 km². Ve Španělsku pramení z portugalských řek ještě Lima nebo Limia, dlouhá 150 km s úvodím do 1000 km². Na půdě portugalské vyvěrající vodní toky jsou jen dosti nepatrné říčky pobřežní, totiž (od s. kj.): Neiva (dlouhá 35 km), Cavado (dl. 135 km, úvodí 1600 km²), Ave (dl. 80 km, úvodí 1350 km²), Leça (40 km), Vouga (dl. 145 km, úvodí 3750 km²), jež spojuje se při ústí do ok. Atlantického s ř. Aveirem, Mondego (dl. 225 km, úvodí 6200 km²), Liz (dl. 60 km), Alcoa (dl. 40 km), Seliz (dl. 30 km), Real (dl. 30 km), Sado neb Sadao (dl. 150 km, úvodí 8000 km²) a Mira (dl. 100 km, úvodí 1650 km²). Jezer v P-ku není kromě několika horských jezírek v pohoří Serra da Estrella. Veliké však jest bohatství minerálních pramenů, ovšem málo zužitkovatelných. Jsou většinou sírnaté, avšak vyskytují se i vody solné, železité a arsenické, známo jest jich 108 s teplotou, kolísající se mezi 20—69°C, k léčebným účelům slouží jich však jen 7, opatřených potřebným zařízením. Podnební poměry P. ka jsou velice příznivé, zvláště v krajinách severních a střed-

nich, kde vysoká teplota mírněna jest mořskými větry, přinášejícími značné množství srážek. Zima jest citelná pouze na vyšších planinách, horko pak jen v uzavřených kotlinách. Avšak i na j. má podnebí ráz přímořský, pouze v některých končinách Alemteja zvláště na v. od Guadiany a v sev.-vých. cípu země jest více pevninské. Typickými pro podnebí celé země jsou podnební poměry Coimbr (141 m n. m.), kde průměrná teplota roku jest +15,2°C, nejstudnějšího měsíce prosince +9,5° a nejteplejšího, července, +21,7°C, průměrné maximum činí +40,4°C a minimum -2,1°C. Pevládající větry jsou jihozápadní, přinášející hojně vláhy, které srážejí se nejvíce na úbočích Serry da Estrella, kde ve 112 deštivých dnech do roka spadává 297 cm srážek. Bouře jsou řídké a zuřivají nejvíce o rovnodennosti a v zimě, jaro počíná se již v lednu a zima až koncem listopadu, mrazy a sněhy vyskytují se jen v nejvyšších a nejsevernějších končinách země, ostatně zimní počasí jeví se jen hojnými dešti. Některá významná místa země mají tyto poměry klimatické: Guarda (1030 m n. m.) roční průměr +10,9°C, maximum +34,6°C, minimum -7,1°C, roč. výše srážek 102 cm; Oporto (85 m n. m.) +15,6°C, +34,4°C, 0,8°C a 152 cm; Lisabon (95 m n. m.) +15,6°C, +37,3°C, -1,5°C a 76 cm; Campo Maior (288 m n. m., v Alemteju) +16,3°C, +44,3°C, -3,6°C a 55 cm; Lagos (12 m n. m.) +17,5°C, +38,3°C, 0,4°C a 58 cm.

Květenou a zvířenou neliší se P. podstatně od španělského území Pyrenejského poloostrova (v. t.).

Statistika

Obyvatelstvo království Portugalského činí podle posledního sčítání lidu (r. 1890): 5,049.729 osob, z čehož připadá 4,660.095 os. na vlastní P. na pevnině evropské a 389.634 os. na Azory a Madeiru. Přibýlo tudíž od předposledního sčítání r. 1878 P-ku 499.030 ob., t. j. průměrně ročně 38.634 čili 0,92 %, i jest P. zemí, v níž, kromě Francie, přibýlo ve stol. XIX. z celé Evropy obyvatelstva nejméně. Příčinou toho jest silný ruch vystěhovalecký, který činil v l. 1878—90: 275.000 osob, od té doby pak do r. 1896: 190.275, t. j. průměrně ročně 31.700 os., a jenž směřuje téměř výhradně do Brazílie, kromě malého počtu vystěhovačů, jdoucích do Spoj. Obcí sev.-amer., na ostrovy Havajské a do Guyany. Vystěhovačci pocházejí téměř vesměs ze severních krajín země, kde v mnohých vesnicích zůstávají jen starci a ženy. Přirozený pohyb obyvatelstva činil r. 1890: 164.627 narození a 127.237 úmrtí, tedy o 37.390 narozených více, r. 1896 pak jen 143.908 narození a 110.332 úmrtí, tedy o 30.576 nar. více, kterýž úbytek proti r. 1890 jest zajiště rovněž následkem toho, že tak mnoho lidí v nejlepším věku ze země se stěhuje. Codopolhavi převládají počtem ženy, jichž jest 2,619.390 proti 2,430.339 mužům, tedy o 189.051 více, takže na 100 mužů připadá 108 žen, více

než v kterékoliv jiné zemi evropské. Jest to přirozeným následkem toho, že stěhuje se ze země mnohem více mužů než žen, totiž v letech 1878—90 oněch 120.743 a těchto jen 36.042, což jeví se i v tom, že v krajínách se silnou emigrací převládají ženy mnohem více než v celém království, kdežto na j., kde vystěhovačů téměř není, převládají dokonce mužové. Podobně jest tomu i v hlav. městě Lisaboně. Podle stavu jest 3,067.408 svobodných, 1,669.814 oddaných a 312.447 vdovců, z těchto pak jest 94.198 vdovců a 218.249 vdov, zajiště také následkem silného vystěhovačství mužů. Sňatků bylo r. 1896: 30.580, domácností jest 1,245.720, z nichž 1,151.609 na pevnině, obcí (famích, t. zv. *freguezias*) jest 3912, z nichž 177 na Azorech a Madeíře. — Hustota obyvatelstva činí 54,8 osob na 1 km², jest však na jednotlivé části země velmi nerovně rozdělena. V pevninském P-ku připadá na 1 km² jen 52,4 ob., kdežto na ostrovech 122 ob. Na rozsáhlém území mezi Tejem a horami Algarbskými, velkým 32.000 km², bydlí jen asi 600.000 ob. Celkem dělí se vlastní království co do lidnatosti na 3 oblasti: Nej hustější jest zalidněno pásmo pobřežní s výnosným rybařstvím i orbou a čilým obchodem i průmyslem, nejrůdnější pak krajiny ryze zemědělské a pastýřské, táhnoucí se na j. od Teja směrem k hranici španělské, zvláště stepi Alemteja, kdežto část země na s. od Teja, zemědělská i průmyslová zároveň, má zalidnění prostřední. — I v P-ku obyvatelstvo městské vzrůstá rychleji než venkovské, neboť toto činilo r. 1864: 72 1/2, r. 1878: 71,8 % a r. 1890: 69 %, naproti tomu ono resp.: 27 1/2 %, 28,2 % a 31 % veškerého obyvatelstva země. Dvě města mají po více než 100.000 ob. a 16 po více než 10.000 ob. V ohledu národopisném jsou obyvatelé P-ka potomky starověkých Keltiberů, s nimiž smísili se osadníci římsí, pak i něco Suevů a Visigotů, později pak ve větší míře, zvláště v krajích na j. od Teja a především v Algarve, Maurové, mimo to Židé a zajiště i černoši, kteří přivázeli se již od konce století XV. do země, zvláště do Lisabonu a jižních přístavů jako otroci, ročně prý až 12.000 osob. Dnes ještě páci se jich počet v P-ku na 3000 duší, z nichž jsou 2000 v Lisaboně. Mimo to jsou v městech portugalských silně kolonie Brazilianů, z osad přicházejí do země příslušníci nejrozmanitějších barevných národů, konečně vyskytují se zde i cikáni. V obou nejsevernějších provinciích jest totiž obyvatelstvo jako ve španělské Galicii a označuje se také názvem *Gallegos*. Jsou to pracovití lidé, kteří přicházejí jako dělníci do Lisabonu a jiných větších měst, kde počítá se jich již r. 1860 přes 50.000 Cizinců jest v zemi pouze 0,8 % a to: 27.207 Španělů, 6192 Brazilianů, 2559 Francouzů, 2264 Angličanů, 819 Němců, 802 Italové, 228 Belgičanů a 1268 jiné národnosti, tedy úhrnem 41.339 osob, z nichž na pevninské P. připadá 39.402 os. Jest tudíž portugalské obyvatelstvo národopisně velice jednotné, což jeví se i ve fysic-

kém jeho typu i vlastnostech duševních, v čemž obyvatelé jednotlivých provincií vykazují rozdíly jen podřízené. Tak obyvatel provincií Douro a Minho (*Minhoto*) jest pracovitý, ale mlčenlivý a způsobů neuhlazených, lid prov. Tras-os-Montes silný a inteligentní, nakloněný k idealismu, obyvatel obojí Beiry neobyčejně statný a povahy vážné a přemítavé, naproti tomu Portugalec z Alemteja jest divoký, z Algarva pak veselý, mnohomluvný a ducha básnického. — Téměř úplná jest také n á b o ŷ e n s k á jednotnost, neboť skoro všichni obyvatelé náležejí k církvi římskokatolické, která jest také jedinou církví zemskou, ačkoliv i každé jiné vyznání jest dovoleno. Evangelici jsou téměř vesměs cizinci i mají náboženské obce v Lisaboně a Oportě, čítající jen asi 500 členů, židů jest nepatrně. Avšak bývalá pověstná náboženská horlivost Portugalců velmi poklesla, obmezujíc se jen na obyvatelstvo venkovské, kdežto městské jest nábožensky velmi vlažné, ba namnoze silně protiklerikální. V čele zemské církve jest patriarcha lisabonský a 2 arcibiskupové se 14 biskupy a 4043 faráři. Kláštery, jichž bylo do 750, byly většinou zrušeny a jejich jmění státem zabráno. Kněží vzdělávají se v 18 seminářích a na theologické fakultě v Coimbre, vyšší duchovenstvo dostává od státu příplatky, kdežto nižší vydržuje se z příjmů církevních.

Až do polovice XIX. století vzdělání v P-ku bylo na stupni velmi nízkém, tak že ve mnohých krajinách byly vzácností osoby, umějící čísti a psáti. Od té doby stal se v té příčině značný pokrok, ačkoliv organisace obecného školství, počatá již za Pombala, není dosud dokonale provedena. Škol jest 5339 proti 4368 r. 1878 a zapsaných žáků 237.791 proti 99.256 r. 1878, počet osob znalých čtení pak činí 20,8 % obyvatelstva proti 17,6 % r. 1878. Zákonem ze dne 22. prosince 1894 ustanoveno v zásadě, že každá obec má mítí nejméně jednu školu. Náklad na obecné školství nesou z největší části obce, tam, kde není školy veřejné, má stát povinnost, uděliti podporu učilištím soukromým. Návštěva obec. škol jest závazná pro děti od 6 do 12 let, vyučování jest bezplatné a dělí se na 3 stupně, z nichž v posledním vyučuje se i občanskému právu a počátkům hospodářství. Bohužel, že tato zákonná ustanovení neprovádějí se s dostatečnou přísností, tak že dosud jest počet analfabetů ohromný. Činit' u mužského obyvatelstva 73,6 %, u ženského dokonce 85,4 %, u vojska 78 %, ba i v Lisaboně 47,5 % a v Oportě 54 %, v některých chudých a řídké obydlených krajích pak přesahuje až 90 %. O vyšší a odborné vzdělání jest naproti tomu postaráno poměrně velmi dobře. Z ústavů jemu sloužících dlužno především jmenovati universitu v Coimbre, založenou již r. 1308, která v l. 1377—1537 přenesena byla do Lisabonu, má 5 fakult (theologickou, právnickou, lékařskou, mathematickou a filosofickou) s 5letým kursem, průměrně ročně 900 posl. a do 80 docentů, opatřena jest bohatou

knihovnou, přírodovědeckým museem, laboratořemi, observatoří hvězdářskou a meteorologickou, botanickou zahradou atd. V Lisaboně zřídil r. 1858 Pedro V. náhradou za universitu vyšší kurs literární (*Curso superior de letras*), mimo to jest v tomto městě škola polytechnická, lékařská a chirurgická a kurs diplomatický a palaeografický, kteréžto ústavy zamýšlejí se spojití v universitu. Za vysokou školu pokládá se také polytechnická akademie v Oportě, kde vyučuje se také obchodním vědám. Školy střední jsou státní lycea, jichž jest 19 t. zv. národních a 4 t. zv. doplňovací a v nichž nevyučuje se ani klassickým řečem ani náboženství. Za to na lyceu v Lisaboně jsou 2 stolice pro jazyky africké. K nim připojují se 3 školy městske, 18 duchovních seminářů, vojenská kollej a řada soukromých ústavů, hlavně s reálnými předměty, kteréž ústavy zřizovati dovoleno jest bez velikých překážek každému občanu domácímu i cizinci. Uhrnem mají tyto střední školy 175.558 žáků. Průpravě profesorů nevěnuje se žádná péče a nežádá se také od nich nijakých speciálních studií, nýbrž jen průkaz náležité znalosti odboru, jemuž vyučují. Ze škol odborných má P. lékařskou školu v Oportě, lékařsko-chirurgickou fakultu ve Funchalu, školy krásných umění v Lisaboně a Oportě, hudební konservatoř v Lisaboně, průmyslové a obchodní ústavy v Lisaboně a Oportě, asi 10 průmyslových škol, ústřední hospodářskou školu v Coimbre s ústavem agronomickým a zvěrolékařským, 6 škol rolnických, 2 školy námořnické, školu rybařskou, ústavy slepcův a hluchoněmých atd. Mimo to dlužno jmenovati 4 ústavy učitelské v Lisaboně a Oportě. Z vědeckých ústavů jsou v zeměstě 3 hvězdárny, meteorologická observatoř v Lisaboně, 4 botanické zahrady, přírodovědecké a archaeologické museum v Lisaboně, museum akademie věd s bohatou sbírkou numismatickou, národní knihovna a několik jiných knihoven v Lisaboně, veliká knihovna kláštera Santa Cruz v Coimbre a j., z učených společností pak nejdůležitější jest královská akademie věd v Lisaboně.

Veliký jest v P-ku počet dobročinných ústavů. Nejdůležitější z nich jsou: Santa Casa da Misericordia v Lisaboně, spojená s velikým nalezcem a sirotčincem, hospital São José tamtéž, Casa Pia v býv. klášteře Hieronymitů v Belému, sirotčinec a vychovatelná v Oportě a blázinec v bývalém klášteře Rilhafoles v Lisaboně.

Nejdůležitější živností P-ka jest zemědělství, neboť obchod dávno klesl se světové výše, na které stával, průmysl pak, beztoho nepříliš kvetoucí, byl přetěžce zasažen ztrátou Brazílie, hlavního odběratele jeho výrobků, po které přez polovici tovarů zastavilo práci a od níž industrie portugalská dosud úplně se nevzpamatovala. Avšak ani zemědělství není z daleka na tom stupni, na němž by vzhledem k úrodnosti půdy a příznivému podnebí býti mohlo. Umělé zavla-

žování, v mnohých krajinách nutné, provedeno jest měrou nejmenší, tak že jest vzděláno jen 51,3 % půdy, z čehož 2,2 % připadají na vinice, 72 % na ovocné zahrady, 12,5 % na pole obilní, 2,7 % na jiné role a 26,7 % na louky a pastviny, lesy pak zaujímají 2,9 % celé plochy země. Příčiny těchto smutných zemědělských poměrů jsou mnohé. Tak zvláště rozdělení majetku pozemkového buď na příliš velké nebo příliš drobné statky, netečnost velkostatkářů, jimž náleží největší část země, jevíci se zvláště v Alemeju, dále přílišné dávky na rolnictvo uvalené, primitivní způsob polního hospodaření a bídné hospodářské nářadí, společné pastviny a časté přechody stád, jakož i nestejnomyerná emigrace, odvádějící právě nejpracovitější obyvatelstvo země z nejlépe vzdělaných krajin severních. Rolníci portugalské jsou buď sami majetnými půdy, již vzdělávají, nebo nájemci dočasnými nebo dědičnými, a to na nájemné buď v penězích nebo naturalích. Každý z těchto způsobů držení půdy odpovídá velmi zřetelně zvláštní zemědělské oblasti P-ka. Na s. od Mondega, v žirných krajinách k moři se táhnoucích a téměř přelidněných, kde zvláště rozšířen jest dědičný pacht, pěstuje se kukuřice a pšenice, len a konopí, zelenina, olivy, ovoce i víno a chová dobytek na žir. Na v. od této oblasti v hornatině, rozkládající se podél hranic až k Mondegu, převládá drobný majetek rolnický a pěstuje se zvláště žito a chovají ovce i kozy. Střední část P-ka, prostírající se od Mondega na j. až za Tejo a zaujímající hlavně Estremaduru, jest krajem velkých statků, pronajatých za peněžitě nájemné velikým pachtýřům, kteří pěstují hlavně pšenici, méně kukuřici, něco rýže, pak víno a ovoce, kdežto chov dobytka má zde význam podřízený. Konečně jih země, nejteplejší a nejméně vzdělaný, má největší majetky pozemkové, pravá to latifundia, na nichž pěstuje se pšenice a chovají velká stáda vepřů a která pronajímají se pachtýřům, odvádějícím nájem v naturalích. Pouze nejjihnější pruh tohoto území v Algarve jest lépe vzdělán a plodí hojně jižního ovoce. Jsou tudíž hlavní odvětví polního hospodářství v P-ku pěstování obilí, ovocnářství, vinařství a chov dobytka. Obilí portugalské však silně utrpělo americkou konkurencí, tak že celá řada rolníků je pěstujících byla přivedena úplně na mizinu a dnes obilní sklizeň domácí potřebě nestačí. Činí při průměrné úrodě ročně: 3,39 mill. *hl* pšenice, 2,5 mill. *hl* žita, 1,2 mill. *hl* ječmene a ovsy, 7,8 mill. *hl* kukuřice a 65.000 *q* rýže, kromě toho pak klidí se 3,2 mill. *hl* bramborů a 600.000 *q* luštěnin. Jiné důležité plodiny jsou: všeliká zelenina, zvláště cibule, melouny, dýně a okurky, len (100.000 *q*), esparto, všeliké ovoce, zvláště jižní, a olivy (roční výroba oleje činí 230.000 *q*), sady olivové zaujímají do 20.000 *ha*). Avšak nejdůležitější kulturou P-ka, ne sice rozšířením, ale hodnotou výrobků, jest vinna réva. Údolí Doura plodí proslulé víno portské, okolí Coimbra (ohromná vinice *Bairrada*), břehy

Teja, roviny Setubalu a pahorky Lagosu dodávají rovněž výtečná vína. Úhrnem vinice zaujímají 20.4000 *ha* a roční výtěžek vina páčí se na 4 mill. *hl* ročně při střední úrodě, avšak klesává až na 1,5 mill. *hl*, z čehož přes 1 mill. *hl* ročně se vyváží. V posledních letech portugalské vinařství doznalo velikých škod phyloxerou, avšak škody tyto se nahrazují zakládáním nových vinic, jakož i novým osazováním zpusťovaných. — Hospodářství lesní obmezuje se jen na lesy královské, kdežto ostatní se spíše hubí než pěstují. Zvláště odlesněny jsou z valné části hory na velkou škodu dolních údolí a k značnému zhoršení podnebí země. Celkem lesy zaujímají 260.000 *ha*, z čehož jest 210.000 *ha* lesů jehličnatých a 50.000 *ha* listnatých, v nichž zvláště hojný jest dub korkový, tak že vyváží se korku surového do 1/4 mill. *q* a zpracovaného do 16.000 *q*. Výborně daří se v zemi také strom morušový. Největší část lesů přísluší k býv. statkům klášterním, zvláště krásný hvozď Bussaco, státní lesy měří 24.000 *ha*, největší z nich jest Pinhal do Rei na dunách pobř. estremadurského, veliký do 11.000 *ha*. Nevzdělaná půda zaujatá dřívě lesy stala se většinou pastvinou pro ovce, ve kterou proměnily se i mnohé bývalé role. Skutečně louky jsou jen pořídky v severních okresích. Nejvíce ovcí jest v obou Beirách, odkud na zimu honí se na roviny Alemeja; úhrnem počítá se jich 3.100.000, vlny teží se ročně do 50.000 *q*. Velice rozšířen jest i chov koz, zvláště v hornatých končinách Alemeja, Algarve a Minha, celkem jest jich přes 1 mill. Veliká stáda vepřů (přes 1 mill. kusů) pasou se v dubových a kaštanových hájích Alemeja a Algarve, chov mezkův má význam v Tras-os-Montes (59.000 kusů). Koni chovají se 2 plemena, na s. galicijské a na j., zvláště v Alemeju, lusitánské, dohromady 81.000 kusů. Skot dělí se na 8 plemen, pojmenovaných podle krajin, a jest ho 600.000 kusů; z Ribateja přicházejí býci k zápasům. Konečně oslů počítá se 160.000 kusů. Dosti důležit jest i chov bource hedvábníkového, zvláště v Beife, dodávající ročně do 15.000 *kg* surového hedvábí, a včelařství na rozsáhlých ladech v Aleme u a Estr emaduře. Rybářství neprovozují již Portu galci tou měrou jako dřívě, kde lovili i na mělčinách novofoundlandských a dodávali ryby do Španělska a Levantu. Dnes obmezuji se jen na rybolov pobřežní a říční, který zaměstnává do 4000 lodí a jehož hlavní kořisti jsou tuňáci, sardele, sardinky, běluši a j. ryby mořské, pak lososi z Minha. Hojně chytá se i raků, v poslední době pak věnuje se pozornost rozsáhlým ložiskům ušticovým.

Průmysl portugalský učinil sice následkem usilovné podpory státní a vydatného účastenství cizího kapitálu i práce v posledních letech zvláště v některých odvětvích (korkářství, textilnictví a j.) značné pokroky, nicméně dosud jakost i množství jeho výroby jsou dosti chatrné, tak že i na trhu domácím převládají výrobky cizí, zvláště an-

glické. Podle posledního sčítání jest v zemi 1299 průmyslových závodů s 90.144 dělníky a roční výrobou za 27 mill. milreisů. Nejvíce továren jest v Oportě a pak v Lisaboně, mimo to vynikají průmyslem města Covilhão, Portalegre, Gouvea, Braga, Guimarães, Bragança a Penafiel. Nejdůležitější odvětví portugalské industrie jest tkání a předení bavlny i hedvábí a výroba suken, látek bavlněných a hedvábných, na niž připadá 97 továren s 39.597 dělníky. Prádelny vlny jsou v Covilhão a Portalegre, lnu v Guimarãesu, tovární na bavlněné zboží v Oportě, Lisaboně, Penafielu a Vizelle. Kvetoucí výroba krajec jest v Peniche. Hodnotou svých výrobků zaujímají druhé místo po závodech textilních továrny na tabák, jichž jest asi 30 v Oportě a Lisaboně a které náležejí společnosti obdařené monopolem. Roční jich výroba činí 1.892.000 kg tabáku a za 7,2 mill. milreisů doutníkův a cigarrett, státu pak plyne z nich roční příjem 4,35 mill. milreisů. Ode dávná provozuje se v P-ku výroba zboží zlatého, stříbrného a filigránového, hojně zpracovává se železo a mosaz. V Oportě a Lisaboně jsou továrny na stroje a různé nástroje, ve Vista Alegre na porculán, v Oportě na zboží hrnčířské a ohnivzdornou hlínu, v Aveiru a Coimbrě s okolím pak na čokoládu, konzervy a papír (18). Četné dílny truhlářské jsou v Lisabonu, továrny na obuv a rukavice pracující i pro vývoz jsou v Oportě, Lisaboně a v Braze. Pro export vyrábějí se také klobouky. Na vysokém stupni dokonalosti jsou sklárny v Marinha Grande. Továrny na plachtovinu a provazárny soustředějí se na pobřeží v Algarve, kde jest také vyvinuto loďárství, jemuž slouží v celém království do 20 loděnic. Důležité jsou také továrny na rybí konzervy, jichž mnoho se vyvážá a které úspěšně soutěží s výrobky francouzskými a anglickými. V Algarve vyrábí se mnoho kořalky. Po celé zemi značně rozšířena jest výroba zboží korkového, dále bednářství, pivovarství, raffinerie cukru, mydlářství a j. industrie méně důležité.

Velice kvetoucí bývalo v zemi hornictví, které však do polovice minulého století kleslo tak, že r. 1853 pracovalo se v celém království pouze ve 2 dolech. Od té doby báňská činnost neobyčejně se rozvinula, ovšem většinou úsilím cizinců, dosud však ne měrou odpovídající nerostnému bohatství země. Celkový její výtěžek r. 1892 činil 137.678 t. Z celé země nejdůležitější a nejbohatší jsou měděné doly São Domingos na v. od Guadiany, jež přináležejí k velikému báňskému okrsku Sierra Moreny a které od r. 1859 dodávaly přes 100.000 t rudy ročně. K tomuto okrsku příslušejí také železné a měděné doly v Aljustrelu na j. od Beje. Celkem počítá se v P-ku 30 měděných dolů s ročním výtěžkem 103.604 t. Jiný vynikající okres báňský jest v Beiré na sv. od Aveira, který zahrnuje měděný důl v Palhalu, olovený u Aveira a stříbrný u Braçalu. Železo vyskytuje se u Mongesu, Serrinhy, Odemiry, Fozu, Algezu, Ra-

tesu, Moncorva a j., cín u São Pedro do Sul, antimon u Gondomaru a Fara, mangan u Cercalu atd. Úhrem dobývá se v P-ku ročně 11.330 t rudy železné, 3399 t manganové, 1171 t olovené, 898 t antimonové a 25 t zinkové. Uhelné doly jsou u São Pedra da Cova u Oporta a u Buarcosu u Coimby, mimo to přichází hnědé uhlí ještě na několika místech, roční jeho výtěžek činí 16.000 t. Většina řek má zlatonosný písek, zvláště Tejo a Mondego. Maurové dobývali zlato v pohoří Serra de Santa Justa, Římané pak stříbro ve Valongu u Oporta, kde v poslední době objeveny byly křemenné žíly zlatonosné. Důležité jest těžení soli v 1260 salinách na pobřeží mořském, zvláště u aestuaria Sada a Aveira, ve vnitrozemí pak u Evory a Coimby, dohromady ročně do 250.000 t. Na mnohých místech jsou ložiska krásného mramoru různých druhů (Estremoz, Mafra, Arrabida), kamene lithografického u pohraničních horách a porculánové hlínky u Oporta. Serra da Estrella a Serra do Gerez jsou bohaty polodrahokamy (acháty, jaspisy, horskými křišťály, jacinty, granáty, amethysty a j.).

V obchodě portugalském jeví se proti minulým dobám nejsilnější smutný úpadek, patrný i v ostatních již uvedených směrech hospodářského života země. Tak jako království Portugalské skleslo se stupně světové velmoci na stát významu zcela podřízeného, tak i jeho obchod a plavba, objímající kdysi celý téměř svět, zredukovaly se na nepatrné poměrné rozměry. Avšak i tu nastal od polovice minulého století mocný ruch a rozvoj, tak že zahraniční obraty obchodní vzrostly od té doby více než třikrát. Hodnota jich r. 1900 činila 90,667.000 milr. (asi 393 mill. K), totiž 59,740.000 milr. dovozu a 30,927.000 milr. vývozu. Na jednotlivé druhy zboží rozděluje se (1900) portugalský dovoz takto (v mill. milreisů): živá zvířata 2,8, suroviny 27,4, přize a textilní výrobky 6,5, potraviny 15,4, stroje, přístroje a zbraně 3,5 a různé zboží 4 mill. milreisů. Z vývozu pak připadá na tytéž kategorie resp.: 3,8, 5,8, 2,5, 16,4, 0,2 a 2,2 mill. milreisů. Nejrozsáhlejší obchodní styky má P s Velikou Británií, na kterou připadá za 16,838.000 milr. dovozu a za 7,821.000 milr. vývozu. Pak přichází Německo se 7,263.000 milr. dovozu a 2,065.000 milr. vývozu, dále Spojené Obce sev.-americké (8,060.000, resp. 460.000 milr.), Brazílie (1,459.000, resp. 5,753.000 milr.), Španělsko (3,553.000, resp. 3,391.000 milr.), Francie (4,351.000, resp. 701.000 milr.), Angola (162.000, resp. 3,473.000 milr.), ostatní portug. osady (1,007.000, resp. 2,037.000 milr.), Belgie (2,426.000, resp. 676.000 milr.), Rusko (1,084.000, resp. 694.000 milr.), Itálie (996.000, resp. 297.000 milr.), Švédsko a Norsko (876.000, resp. 492.000 milr.) a ostatní země (2,550.000, resp. 976.000 milr.). Ze států těchto Francii a Anglii ubývá v poslední době obchodních obrátů s P-kem, které naproti tomu u Německa, Spoj. Obcí a Belgie mohutně rostou. Velmi potěšitelným pro P. zjevem jest neustálý vzrůst obchodních jeho styků s jeho

osadami, zvláště africkými. Hlavní předměty portugalského vývozu jsou: víno (10,9 mill. milreisů), korek (3 mill. milr.), zvířata (2,6 mill.), bavlněná tkaniva (2,5), ryby (1,4), měď (1 mill.), olivový olej (0,6) atd.; dovozu pak: obilí (4,7 mill.), tresky (2,3), cukr (1,9), uhlí (1,7), stříbro (1,2), železo, přístroje atd. Největší část zahraničního obchodu portugalského děje se ovšem po moři, kde soustředí se téměř všechny ruch v Oportě a Lisaboně. Zvláště Lisabon náleží k nejdůležitějším přístavům oceánu Atlantského, neboť poloha jeho přímo nutí k zastávce lodí velikých plavebních tratí severoevropských, zejména anglických, plující do Středozemního moře, Jižní Ameriky, Kapska a Indie. Celkem činí (1899) lodní ruch v portug. přístavech: lodí příplulých plachetních 4555 s 443.000 *t* a parních 5257 s 9,337.000 *t*, vyplulých pak plachetních 4442 s 439.000 *t* a parních 5235 s 9,274.000 *t*. Obchodní loďstvo portugalské čítá (1900) 46 parníků s 34.962 *t* a 246 lodí plachetních (přes 50 *t*) s 60.813 *t*. Mořské břehy P-ka osvětluje 15 velikých a 26 malých majáků, semaforických stanic pak jest 12. — Pokrok patrný v obchodním ruchu země od polovice minulého století jeví se neobyčejnou měrou také v jejích pozemních dopravních prostředcích a cestách. Ještě r. 1851 byla v celém P-ku jediná sjízdná cesta z Lisabonu do Cintry a jeho hlavní dopravní dráhy byly jen řeky, zvláště Douro a Tejo. Dnes však jest celé království prostoupeno dosti hustou sítí železniční, která měří (1900) 2375 *km* a jejíž hlavní tratí jsou: pobřežní z Lisabonu do Figueiry da Foz (220 *km*), východní (253 *km*), spojující Lisabon s Madridem, severní z Lisabonu do Oporta (346 *km*), 2 tratí beirské, dlouhé úhrnem 466 *km*, z nichž jedna spojuje Lisabon přímo s Paříží, 2 tratí vybihající z Oporta jednak k Mínhu (133 *km*), jednak podél Douro (203 *km*), z nichž tato spojuje Oporto přímo s Paříží, konečně trat' jižní a jihovýchodní z Lisabonu do Fara (340 *km*). Silnice měří 9155 *km*, tratí telegrafní 7381 *km* s 15.257 *km* vedení, 425 telegrafními úřady a 4,714.485 dopravenými depešemi. Poštovních úřadů jest (1899) 2810, psaní dopraveno přes 29 1/2 mill. kusů, korresp. listků přes 8 1/4 mill., tiskopisův a vzorů přes 26 mill., peněžních psaní a poukázek přes 1/4 mill. v hodnotě 35 1/2 mill. franků. — Úvěrních ústavů jest v zemi 40 s kapitálem 14,3 mill. milreisů, mezi nimi 37 bank, z nichž cedulová banka Portugalská má akciový kapitál 13 1/4 mill. milr., kovový poklad přes 8 mill. milr. a v oběhu bankovek za více než 50 mill. milreisů. Co se týká peněžních poměrů země, jest P. jedním z nejstarších států se zlatou měnou, kterou mělo již v XVII. stol. Avšak úplným hospodářským i politickým úpadkem tohoto státu v dobách pozdějších nastal úplný rozvrat i v peněžní jeho soustavě, která teprve zákonem ze dne 29. čce 1854 opětě na zlatém podkladě obnovena. Početní jednotkou této měny jest real nebo

rei, avšak ve skutečnosti razí se a počítají jen násobky této jednotky, zvláště 1000 reisů čili milreis, tak že podle toho nazývá se měna ta také milreisová. Jako kurantní mince razí se ze zlata kusy a 1, 2, 5 a 10 milreisů, kterážto poslední mince nazývá se koruna (*corôa*), váží 17,735 *g* a jest jakosti $^{11}/_{12}$ čili 0,916 2/3. Remedium při váze i jakosti činí 2‰. Podle svého zlatého obsahu jest tudíž 100 milr. -533,23 *K*. Ze stříbra razí se jako drobné mince kusy po 500, 200, 100 a 50 reis, při čemž 100 reisů nazývá se *tostão*. Jakost těchto stříbrných mincí jest $^{11}/_{12}$ (0,916 2/3), *tostão* váží 2,5 *g*, ostatní podle poměru: 5 *tistão* -12,5 *g*, 2 *tostão* -5 *g* a 1/2 *tostão* -1,25 *g*. Remedium jest u těchto mincí takové, jako u mincí zlatých. Jako drobné mince bronzové razí se kusy po 20, 10 a 5 reisů, vážící 25 1/2, 12 3/4 a 6 3/8 *g*. Avšak tato celá úprava portugalské měny na zlatém podkladě nebyla ve skutečnosti zdárně provedena. Smutné hospodářské poměry země způsobily, že obhájí převahou peníze papírové, které obhájí proti zlatým veliké disažio, tak že 1 milreis v papíře = 3,60 *K*, oproti 5,33 *K*, jež má míti hodnoty tento peníz podle zlatého svého obsahu. Papírovými penězi jsou bankovky Portugalské banky a Obchodní banky v Oportě po 100, 30, 20 a 10 milr. Následkem nepatrné hodnoty početní jednotky portugalské měny, reisu, užívá se tak jako pro 100 a 1000 reisů i pro vyšší obnosy zvláštním jmen. Tak 1000 milreisů označuje se jménem *conto*, pro 1000 *contos* pak užito názvu *conto de contos*. -Míry a váhy jsou ve vlastním království od 1. října 1868 výlučně jen metrické, kdežto v osadách zachovaly se dosud starší míry a váhy portugalské, pozmeněné zákonem z 24. dub. 1835 takt: vara = 110 *cm*, covado = 68,0625 *cm*, milha = 2065,6533 *m*, geira = 5856,4 *m*², moio = 830,445 *l*, barril -301,32 *l* a quintal = 58,752 *kg*.

Státní zřízení.

V ohledu politickém P. tvoří konstituční království, jehož ústava založena jest na ústavních zákonech z 29. dub. 1826 zv. *Carta constitucional* nebo *Carta de lei* a z 5. čce 1852 zv. *Acto adicional*, které doplněny byly řadou pozdějších ustanovení zákonných, zvláště z 23. list. 1859, 6. květ. 1878, 24. čce 1884, 28. března a 25. září 1895 a 26. čce 1899. Ústava portugalská uznává 4 veřejné moci ve státě: zákonodárnou, vladařskou, výkonnou a soudní. Moc zákonodárnou vykonávají sněmy se schválením krále, moc vladařská přísluší výhradně králi za zodpovědnosti ministrů, moc výkonnou provádí král prostřednictvím ministrů, moc soudcovská jest nezávislá. Státní náboženství jest římskokatolické, které jediné smí míti v zemi chrámy, ačkoliv i jiná vyznání jsou do P-ka připuštěna.

Panovnícká hodnost jest dědičná v rodě Sasko-Kobursko-Gothajsko-Braganzském po meči i po přelíci podle práva prvorozenství, ač potomstvo mužské má přednost před žen-

ským. Panovník má titul krále P-ka a Algarbie s přídomek »nejvice věřící Veličenstvo«, není zodpovědný a osoba jeho jest nedotknutelná a posvátná. Moc vládařskou vykonává tím, že jmenuje členy vyšší sněmovny (*pires*), svolává sněmy k mimořádnému zasedání, potvrzuje jejich usnesení, odrokuje jejich sedění a rozpouští je, jmenuje podle své vůle ministry, sesazuje úředníky, uděluje milost odsouzeným a prohlašuje amnestii. Jako nejvyšší náčelník moci výkonné svolává sněmy k řádnému zasedání, jmenuje biskupy a úředníky, velitele vojska a válečného námořnictva, diplomatické a obchodní zástupce státu, řídí jednání s cizími mocnostmi, vypovídá válku a sjednává mír, uděluje tituly a hodnosti, rozděluje příjmy státní povolené sněmem a dává schválení všem aktům církevním. Král jest plnoletý v 18 letech, za jeho nezletilosti jest vladařem nejbližší příbuzný ve věku nejméně 25 let není-li tohoto, tedy vládní rada, složená z ministrů vnitř, spravedlnosti a 2 nejstarších státních radů. — Sněm (*cortes*) skládá se ze sněmovny vyšší (*camara dos pares*) a ze sněmovny poslanecké (*corte dos deputados*). Členové vyšší sněmovny jsou jmenováni králem (90), mimo to zasedají v ní královští princové od 25 let, patriarcha lisabonský a biskupové (13), jakož i přímí nástupci těch členů, kteří jimi byli před vydáním zákona z 24. čce 1884 (52). Sněmovna poslanců skládá se ze 138 přímo na 3 léta volených poslanců, z nichž 7 připadá na osady zámožské. Volební právo má každý portugalský občan na území státu bydlící, plnoletý, platící ročně přes 500 reisů daní a umějící čísti i psát. Volitelný pak jest každý plnoletý občan s vyšším vzděláním, mající buď přes 400 milreisů ročních příjmů nebo vzdělání vysokoškolské, nebo konečně hodnost důstojnickou. Z volitelnosti vyloučení jsou různí úředníci a členové vyšší sněmovny. Obě sněmovny zasedají společně, členové jejich mohou býti zatčeni a souzeni jen se svolením sněmu a nepožívají žádných platů ani odměn. — Ministerstev jest 7: vnitř (*reino*), zahraničních záležitostí (*negocios estrangeiros*), financí (*fazenda*), války (*guerra*), spravedlnosti a náboženských záležitostí (*justica*), námořnictví a osad (*marinha e ultramar*), a veřejných prací, obchodu i průmyslu (*obras publicas, commercio e industria*). Ministři musí opatřiti svým podpisem každý akt moci výkonné i vládařské, aby mohl býti proveden, neboť oni jsou za tyto akty zodpovědní. — Jako poradní sbor působí při státních záležitostech státní rada, jejíž členy jmenuje na doživotí král.

V ohledu správ ním království dělí se na 21 distriktů (*districto*), které označují se jmény hlavních svých měst a z nichž 4 připadají na Azory a Madeiru (v. t.), 17 pak na pevninu evropskou, totiž: Aveiro s 2909 km^2 a 287.437 ob., Boja s 10.871 km^2 a 157.571 ob., Braga s 2738 km^2 a 338.308 ob., Bragança s 6669 km^2 a 179.678 ob., Castello Branco s 6621 km^2 a 205.211 ob., Coimbra s 3883 km^2

a 316.624 ob., Evora se 7088 km^2 a 118.408 ob., Faro s 4850 km^2 a 228.635 ob., Guarda s 5557 km^2 a 250.154 ob., Leiria s 3478 km^2 a 217.278 ob., Lisabon se 7042 km^2 a 611.168 ob., Portalegre s 6431 km^2 a 112.834 ob., Oporto s 2292 km^2 a 546.262 ob., Santarem s 6862 km^2 a 254.844 ob., Vianna do Castello s 2243 km^2 a 207.366 ob., Villa Real s 4447 km^2 a 237.302 ob. a Vizeu s 4973 km^2 a 391.015 obyvateli. Bývalé rozdělení na provincie (*provincias*) pozbylo sice v administrativě platnosti, avšak odpovídajíc velmi přesně přírodním poměrům i historickému vývoji země a hospodářským zájmům obyvatelstva, ve skutečnosti i nadále podrženo, jenže velká území provincií rozdělena na menší plochy distriktů. Tak odpovídají distr. Vianno do Castello a Braga prov. Minho, distr. Villa Real a Bragança prov. Tras-os-Montes, distr. Porto, Aveiro a Coimbra prov. Douro, distr. Vizeu prov. Beira Alta, distr. Castello Branco a Guarda prov. Beira Baixa, distr. Leiria, Santarem a Lisabon prov. Estremadura, distr. Portalegre, Evora a Beja prov. Alemtejo a distr. Faro prov. Algarve. Distrikty rozděluje se na 292 okresů (*concelhos*) a 3912 farností (*freguezias*). V čele distriktu jest civilní guvernér jmenovaný vládou a kommisé o 3 členech, volených zástupci okresů, jejmž předsedou jest guvernér. V čele okresů stojí správce (*administrador*), rovněž vládou jmenovaný, a municipální rada volená občany nejméně 500 reisy zdaněnými a skládající se v Lisaboně z 15, v Oportě z 12 a v ostatních okresích z 5 až 9 členův. Konečně farnosti spravuje ředitel (*regedor*), jmenovaný guvernérem, a rada farní (*junta de parochia*) s 3—5 členy volenými obyvatelstvem farnosti, jejmž předsedou jest farář. — Soudnictví portugalské upraveno bylo teprve v novější době. Nejvyšší soud (*supr ma tribunal de justica*) jest v Lisaboně, skládá se z 10 radův a předsedy, dělí se na 2 komory a rozhoduje o všech odvoláních z rozsudků soudů nižších. Soudy druhé stolice jsou appell. soudní dvory (*relações*) o 18 členech (v Oportě, Lisaboně a na Azorech). Soudy první stolice skládají se ze soudce jednotlivého zv. soudce právní (*juiz de direito*), jejmž při trest. záležitostech, kde trest převyšoval by 6 měsíců vězení nebo 20.000 reisů pokuty, přidává se porota, skládající se z 12 vylosovaných členů, kdežto při záležitostech obchodních má soudce přísedící vybrané z obchodníků. Zvláštní obchodní soudy jsou v Lisaboně a Oportě. Obvody soudů první stolice zv. *comarcas*, jichž jest 146, rozděluje se na menší okrsky zv. *julgados*, úhrnem 236, v nichž t. zv. řádný soudce (*juiz ordinario*), jmenovaný vládou na 3 roky, soudí o přestupcích a o sporech, jichž předmětem jsou movitosti do 10.000 reisů hodnoty. Konečně jedna neb několik farností tvoří obvod smířčeho soudce (*districto de juiz de paz*), který volí se od obyvatelstva na 4 roky a má za účel sporné strany smířovati.

Finance státu jsou přes nepopíratelný jinak hospodářský jeho pokrok neustále ve

stavu málo příznivém. Rozpočet jeví v posledních letech stálý schodek, který r. 1896 až 1897 dosáhl 7 mill. milreisův a ještě r. 1901 až 1902 činil 1,970.000 milr., neboť budget tohoto r. vykazuje 53,269.000 milreisů příjmu a 55,239.000 milr. vydání. Následkem toho státní dluh neustále roste, v posledních letech průměrně o 10 mill. milreisů ročně, a čími (1900): zahraniční dluh 3 %ní 41,727.171 lib. sterl., 4 %ní 1,818.914 lib. sterl. a 4 1/4 %ní 21,552.780 lib. sterl., vnitřní dluh pak 3 %ní 97,894.879 lib. st. a 4 %ní a 4 1/2 %ní 6,148.820 lib. st., konečně dluh nezaložený 44,653.414 milreisů.

Vojenské zřízení portugalské založeno jest na všeobecné branné povinnosti, zavedené zákonem ze 27. září 1895. Odvodem povinný jest každý příslušník státu od 20. roku, vojenská jeho povinnost trvá 12 let, z nichž jsou 3 léta služby praesenční, kdežto 5 let jest v první a 4 léta v druhé záloze. Nezařazení odvedenci a ti, kdo nemají vojenské míry 154 cm, přísluší hned do druhé zálohy, mimo to pak i živiitelé rodnin. Záložníci svolávají se v různých obdobích k 20dennímu cvičení. Průměrný počet pozemního vojska v době míru stanoven jest zákonem z 5. čce 1893 na 30.000 mužův, ve válce pak stoupá počet vojska i se zálohami na 145.000 mužův. R. 1899 odvedeno celkem 16.700 brancův, a to 15.000 pro řadové vojsko, 200 pro válečné námořnictvo, 500 pro městskou gardu (četnictvo) a 1000 pro fiskální stráž celní a pohraniční. Podle zákona ze 7. září 1899 vojsko skládá se ze 4 aktivních vojenských divísí, jejichž velitelsví jsou v Lisaboně, Vizeu, Oportě a Evofe a z nichž každá má setninu sapeurů, pluk polního dělostřelctva o 8 bateriích, pluk jízdy o 4 škadronách, pluk myslivců o 3 praporech a 2 brigády pěchoty po 3 plucích o 2 praporech. Mimo svazek divísí jsou 2 setniny pontonýrův, 1 setnina telegrafní a 1 železniční, 2 batterie dělostřelctva jízdného a 2 horského, 2 pluky dělostřelctva pevnostního po 2 bateriích, dále 2 brigády jízdy po 2 plucích o 4 škadronách. K posádkové službě na ostrovech určené sbory čítají 3 pěší pluky po 2 praporech a 3 setniny pevnostního dělostřelctva. Záloha skládá se na pevnině ze 2 setnin sapeurů, 1 setniny pontonýrů, 1 telegr. a 1 železniční setniny, 4 odděl. pol. dělostř. po 4 batt., 2 praporů pevnost. dělostř. po 4 setninách, 8 odděl. jízdy po 2 škadronách a 24 pěších pluků po 2 praporech, na ostrovech pak ze 3 pěších pluků po 2 praporech a ze 3 setnin pevnost. dělostřelctva. Úhrnem má aktivní vojsko v míru 29.703 muže, 1489 důst., 4112 koní, 1292 mezky, 147 povozův a 144 děla, záloha 297 mužů a 81 důst., ve válce pak má aktivní vojsko 82.843 muže, 1807 důst., 6394 koně, 4342 mezky, 429 povozův a 216 děl, záloha: 62.796 mužů, 1307 důst., 3121 koně, 1992 mezky, 204 povozy a 96 děl. Pevností jest sice veliká řada, avšak jsou většinou chatrné. Význam má mohutné opevnění Lisabonu a ústí Teja, jakož i silná pevnost

Elvas na španělské hranici. Pro theoretické vzdělání vojska jsou školy plukovní, ústřední škola pro poddůstojníky, praktické školy pro každý druh zbraně a škola armádní, která vychovává štábní důstojníky, kdežto pro vzdělání synů důstojnických jest vojenská kolej. — Válečné loďstvo portugalské jest vzhledem k výborné námořní poloze státu, jeho rozsáhlým osadám a zvláště k bývalému jeho významu námořnímu zcela nepatrné. Čítá (1901) 1 pancéřovou korvetu, 8 křížových lodí, 29 člunů dělových a 4 torpedové, úhrnem 42 lodí o 29.955 t, 48.500 koňských silách, s 260 děly a 1900 muži posádky. Mimo to jest 1 školní loď pro plavčíky, 1 pro námořníky a 1 dělostřelecká, 1 plachetní korveta, 1 torpedový člun I. tř. a 2 II. tř. a 1 člun podmořský. Ve stavbě jsou: 2 pancéřové lodí, 2 dělové čluny a 1 ničitel torped. Podle reorganisaice ustanovené r. 1901 má válečné loďstvo čítati: 4 pancéřové lodí, 10 křížových lodí obrněných, 18 dělových člunů I. tř. a 12 II. tř., 2 dopravní parníky, 1 plachetní školní loď a 24 čluny torpedové. Námořní personal skládá se z 265 důstojníků, 45 lékařů, 6 duchovních, 7 inženýrů, 65 mechaniků, 47 námořních kommissarův a 4829 námořníků.

Ohromné jsou dosud z a m o ř s k é d r ž a v y portugalské, zvláště v jižní Africe, kde zdálo se až do nedávna, že P. utvoří si jedno z nejkrásnějších koloniálních panství světa spojením Angoly a Mozambiku. Avšak Veliká Britannie zabrala přes 1 mill. km², prostírající se po obou březích Zambezi mezi oběma těmito osadami, a mimo to i Německo a Konžský stát rozšířily své území na úkor majetku portugalského. Tím ubylo sice portugalským koloniím značné rozsahu i ceny, nicméně dosud měří 2,146.100 km², tedy téměř čtyřiadvacetkrátě tolik jako vlastní království. Jsou to v Africe: ostrovy Kapverdské, Guinea, São Thomé a Príncipe, Angola a Svobodný stát Východoafrický (Mozambik), v Asii: Goa, Daman a Diu (portugalská Indie), Macao a východní část Timoru s Kambingem. Osady tyto dělí se na 7 vládařství a mají svůj samostatný rozpočet (1901—2: 7,514.783 milreisů příjmův a 7,606.191 milr. vydání) a vojsko (1 pěší pluk o 4 praporech, 8 praporův afrických myslivců a 2 setniny myslivců pro Timor, úhrnem 538 důst. a 8940 mužův, na Zambezi pak jest vojenský parník).

Znakem P-ka jest stříbrný štít s 5 modrými, v podobě kříže sestavenými štítky, proloženými 5 stříbrnými mincemi, kolem něhož jest široký, červený kraj se 7 zlatými věžemi s modrými branami (znak Algarve). Vlajka jest bělomodře vsvisle pruhovaná a má uprostřed znak země, z e m s k é b a r v y jsou modrá a bílá, hlavní město jest Lisabon. — Řády portugalské jsou: Kristův o 3 tř., vojenský a občanský záslužný řád sv. Benedikta z Aviza o 3 tř., řád sv. Jakuba za zásluhy vědecké, literární a umělecké (5 tř.), řád meče a věže o 5 tř., řád Početí

P. Marie z Villa Visoço o 4 tř., občanský řád za zásluhy zemědělské a průmyslové a ženský řád sv. Isabelly.

Srv. Aldama-Ayala, Compendio geographico-estatico de Portugal e sus posesiones ultramarinas (Madrid, 1880); Rouffeyroux, Le Portugal (Pař., 1880); Crawford, Portugal old and new (Lond., 1880); Willkomm, Die pyrenaische Halbinsel (Praha, 1884); J. P. Oleveira Martins, Politica e economica national (Oporto, 1885); Braga, Ethnographia portugueza (Lisabon, 1885, 2 sv.); J. de Andrade Corvo, Estudo sobre as provincias ultramarinas (t., 1883 — 87, 4 sv.); Murray, Handbook for travellers in Portugal (Lond., 1887); H. Morse Stephens, Portugal (t., 1890); De Vezelay, Le Portugal politique (Pařiz, 1891); Tavares de Medeiros, Staatsrecht des Königreiches Portugal (Freiburk, 1892); Hartleben, Spanien und Portugal (Viedeň, 1892); Ferreira Deusdado, Chorographia de Portugal (Lisabon, 1893, s 20 map.); De Vasconcellos, As Colonias Portuguezas (t., 1896); Baedeker, Spanien und Portugal (Lip., 1897); Peixoto Rocha, A Patria portugueza (Oporto, 1898); periodické publikace: Estatistica de Portugal; Anuario estatistico de Portugal; Estatistica geral do commercio de Portugal; Boletim official; Conta geral da administração financeira do Estado; Communicações da commissão dos trabalhos geologicos de Portugal (vesměs v Lisaboně); z map: Carta chorographica dos Reinos de Portugal e Algarve (1 : 100.000, 37 listů, t., od r. 1856); Carta geographica de Portugal (1 : 500.000, t., 1865); Folque, Carta geograph. de Portugal (1 : 500.000, t., 1870 sl.); C Ribeiro e N. Delgado, Carte géolog. du Portugal (1 : 1,500.000); Carte agricole du Portugal (1 : 50.000, Lisabon)...

Jazyk.

Portugalština (*lingua portugueza, lusitana*) jest románština, kterou se mluví v P-ku, s nímž jazykově i španělská provincie Galicie jest za jedno, a která nejbliže jest spřízněna se španělštinou. Vyznačuje se chabým konsonantismem (potlačuje i l mezi samohláskami: lat. CÆLU(M) > *ceo*, špan. *cielo*; COLUBRA > *cobra* z *coobra*, špan. *culebra*); rozpuští souhlásky nosové v nosové samohlásky, zvláště charakteristické a různé od francouzských (MANU(M) > *mão*, CANTANT > *can tão*; nasálně též *bom*, *bons* < BŌNU (M), OS); dvojhhláskám (ač — mimo nářečí — nesdílí španělské difthongace *õ*, *ẽ*) je přízniva. Celkem takovými vývoji zvucné elementy převládají namnoze až k nemírné měkkosti. Grammatickou zvláštností jest infinitiv časovaný osobně (*infinitivo pessoal*). - Spisovná řeč zakládá se na dialektu lisabonském; počítají se ostatně nářečí: galicijské (jež je na druhé straně nejbližší asturštině), mirandské, severoportugalské (na sever Mondega), jihoportugalské (na jih), azorské, madeirské.

Mimo pevninskou vlast' jazyk port. došel světového rozšíření kolonisační politikou: na ostrovech východního Atlantiku, na březích

afrických, indických, v Americe střední, v Brazílii; počet vůbec portugalsky mluvících se udává 20 milliony. V osadách z části děje se vývoj odchylně od mateřské země na způsob zvláštního dialektu; mimo to v užívání domorodcův a importovaných černochův vstávají barbarské útvary kreolštiny portugalské. — Nejstarší text zachovaný je z r. 1195 (*era* 1230). Port. jazyk (portugalsko-galicijský) sloužil do XV. stol. bez rozdílu krajinské příslušnosti (vyjma Katalonii) vůbec básníkům poloostrova z tradice jako vlastní orgán umělé lyriky.

Všestranné poučení dává Grundriss der roman. Philologie hrsg. v. G. Gröber, kde vyniká grammatický náčrt J. Cornu (I. sv. str. 715—803); Franc. d'Ovidio, Manualetti d. introduzione agli studj neolatini: Il portoghese (Imola, 1881); Coelhovy práce (v. Coelho); od něho Dictionario manual etymologico da lingua portugueza (1890); A. R. Gonçalves Vianna, Essai de phonétique et de phonologie portugaise (v »Romania« 1883) a Esposição da pronuncia normal portugueza (1892); C. v. Reinhardtstötter, Grammatik d. portug. Sprache auf Grundlage des Latein. u. der roman. Sprachvergleichung (1878). Vědecké výklady též Meyer-Lübke, Grammatik der roman. Sprachen (1889—1902) i Diez (v. t. str. 511) a porůznu; etymologie v Körtingově Latein. — roman. Wörterbuch (2. vyd. 1901) i ve starším Diezově Etymolog. Wörterbuch. Praktické učebnice: Lencastre, Nouvelle méthode pratique et facile pour apprendre la langue portugaise (Ahn; Lip., 1883); Kordgien, Portugiesische Konversations-Grammatik (Methode Gaspey-Otto-Sauer; 2. vyd. 1899) a Kleine portugies. Sprachlehre (též metody; 3. vyd. 1900); Kordgien und Dr. C. Michaëlis de Vasconcellos, Portugiesischer Sprachführer (m. Berücksichtigung des Brasilischen; 1895); česky Vymazal, Portugalsky snadno a rychle 1898. Slovník podniknutý Akademii uvázl zatím při A (1793). Ant. de Moraes Silva vydán po sedmé od Coelhoa 1878 (2 sv.); nejobsažnější (s úvodem od Coelhoa a Bragy) je Dom. Vieira, Tesouro da lingua portugueza (1875). Staré vykládá Elucidario das palavras, termos e frases que em Portugal antigamente se usaram, por Fr. Joaquim de Sta Rosa de Viterbo (1798—1799, nové vyd. 1865); J. I. Roquette, Nouveau dictionnaire portugais-français (Pařiz, 1861); H. Michaëlis, Neues Wörterbuch der portug. u. deutschen Sprache (1889, 4 vyd. 1896, portug. — něm. i naopak). Platzmann, Grammatik der brasilian. Sprache (1874); Saco y Arce, Grammatica Gallega (Lugo, 1868).

Literatura.

Literatura portugalská jest poměrně mladá a stala se předmětem studia v dobách nedávných. Mínění o jejím postavení k literaturám cizím a sousední španělské bylo různé Správně přiznati, že podléhala vlivům cizím úzce souvisí s písemnictvím španělským a že celkový ráz její jest sentimentálně elegický

Proto také literatura portug. především jest lyrická a nejbujněji rozkvétá v genu bukolickém. Odtud vysvětlitelno (a vysvětluje to i způsob života portugalského, přímofský, přístupný vlivům cizím, proti pyšné uzavřenosti kastilské), že literatura napodobí zhusta a že právě tím napodobením ochabuje její pud tvořivý. Ale spravedlivě vytknouti dlužno lidové i umělé plody, jež vznikly z domácích prvkův a z citového ovzduší vlastně portugalského. Jsou to četná historická díla velkého slohu, vlastenecké knihy lidové, jako »tragédie námořní«, rytířská kniha o ctostném hrdině Amadisovi, pastýřský román, jehož vzorem se stala Diana Montemayorova, písně, jež skládal zamilovaný Macias, především pak epopée historická, jež nestojí sice v čele vývoje literatury, ale na vrcholném jejím bodě. Cid, jenž existoval, než P. vzniklo, náleží severní polovině poloostrova celého. P-ku vlastní národní epos vyvrcholuje vývoj literatury jeho. Po čtvero století dějín, pomenáhu a jistě, roste vlastenecké povědomí Lusitanie. Zosobňuje se v Camoěnsovi a běra na se tvar Lusovců (1572), jejichž duch vlastenský v národ zpět působí a podněcuje k dobytí politické samostatnosti (1640), již země r. 1580 pozbyla. — Dvou věci nesmíme zapomenouti, oceňující písemnictví portugalské jako celek: že totiž přemnozí básníci portugalští psali kastilštinou a že mnoho literárních památek dostalo se do světa prostředím španělským a tudíž jemu platí za španělské.

Písemnictví portugalské dělí se obyčejně na tři větších a šestero menších období, z nichž však oddělení 3. a 4. v našem vyličení splývají. Rozdělení jest toto:

Období I. 1. Stol. XIII. a XIV. Škola provençalská (*Trovadores Gallcio-Portuguezes*) 1200—1385. 2. Stol. XV. Škola španělská (*Poetas Palacianos*) 1385—1521.

Období II. 3. Stol. XVI. Škola italská (*Quinhentistas* či *Petrarch istas*) 1521—1580. 4. Stol. XVII. Škola hispansko-italská (*Seicentistas* či *Culteranistas*) 1580 až 1700. 5. Stol. XVIII. Škola francouzská (*Pseudo-Classicistas* či *Academicos e Arcades*) 1700 až 1825.

Období III. 6. Stol. XIX. Škola romantická od r. 1825.

Období I. Z doby nejstarší (XI. a XII. st.) nemáme písemných památek psaných jazykem národním. Teprve padesát let po osamostatnění říše Portugalské ozývá se v literatuře portugalské ohlas troubadourské lyriky provençalské, jejíž vliv dostihl P-ka značně pozdě, ale za to mohutně. Kveté pak tato lyrika v půli XIII. věku, za Alfonsa III. (1248 až 1279), a vrcholí za jeho nástupce, krále Dinize (1279—1325), jenž sám byl vynikajícím a plodným troubadourem, složil 138 písní. Oba jeho levoboční, Dom Alfonso Sanchez a Dom Pedro, hrabě z Barcellos, básnili rovněž, a k nim družil se velmi značný počet básníků šlechtických i občanských z celého poloostrova (je zajímavé, že celý polo-

ostrov tou dobou lyricky vyslovuje se portugalštinou), jichž známe kol 200 a od nichž se nám dochovalo na 2000 básní. Máme je uloženy v šesti sbornících (viz Cancionero). Většinou jsou to tónem, duchem i formou umělé napodobeniny troubadourův. Ale proti těmto konvenčním básním stojí méně četná skupina rázovitě národní a lidová, lehké a svěží písně ženské (*cantares de amigo*), v prostých slohách (dvojverších), objektivně naivní a zhusta dialogické, dále písně taneční, poutnické a námořnické. S oblibou tyto písně užívají refrainu. Čtyři sta a jedna mariánská píseň s nápěvy posléze, již složil Alfons X. (*Cantigas de Santa Maria de Don Alfonso el Sabio*, Madrid, 1889, vyd. Marques de Valmar), opírá se o vzory středověké latinské poesie hymnické.

V desetiletí od r. 1340 po 1350 začínají působiti v literaturu portugalskou vlivy španělské. Prosy po r. 1300 užíváno jen latinské. Odtud vstupuje portugalštině ve spisích duchovních i světských (překladech úryvků Pisma sv., legendách, poučných spisůch, viděních a cestách do pekla). Zvláště cennou památkou jsou kulturně historicky vzácné rodopisné knihy *Livros de linhagem*, v nichž se nám dochovalo zapsaných hojně pověstí a legend. Pozoruhodny jsou dále krátké prosaické kroniky této doby (*Chronica da fundação do mosteiro de São Vicente de Lixboa; Chronica da conquista do Algarve*). Také zpracovávány světské látky odjinu přišlé, jako pověsti starověké, látky artušovské a graalovské, a také prvé počátky rytířského románu o Amadisovi spadají do XIV. stol., ale portugalšty originál-až na 2 básně—se nás nedochoval. Autorem jeho byl jistě rytíř Lobeira.

Období II. (1385 — 1521). I toto období jest dobou umělé lyriky, jež rovněž s oblibou se pěstuje při dvoře panovníckém. Pozneme je však její forma stávající se bližší formě národní; vlivem kvetoucí vlastní lyriky domácí modifikují se vlivy provençalské měrou mohutnější, než se dalo v čase již vyličeném. Skládány bývaly (protivou k období předchozímu) písní tyto také kastilštinou, což přičísti možno vlivu královen, rodem Španělek.

Střediskem poesie jest opět dvůr, a při dvoře pěstují lyriku i didaktiku. Tvrdivalo se omylem, že král Pedro, choť Inesy de Castro, byl básníkem čtyř písní o své milence, kdežto se jeví, že jsou dílem vnuka krále Jana I., connétabla Dom Pedra, jenž měl na čas hodnost krále aragonského (†1466) a napsal půvabné, hluboké a ušlechtilé básně *Satira de felice e infelice vida, Del contempto del mundo, Tragedia de la reina Isabel*, z nichž první složil ještě portugalšty a přeložil sám do španělštiny, v kterémžto tvaru se nás dochovalo. Z básníků doby Jana I. a nástupců bylo by uvésti krále Duarta, bratra Janova, zcestovalého infanta Dom Pedra a jeho syna, zmíněného právě connétabla. I za Alfonsa V., Jana II. (1481—95) a Emanuela, jehož úmrtí

zvoleno za hraničnou čáru této periody, podporováno básnictví při dvoře. Do jejich doby padá rozkvět poesie dvorské a konverzační, již nám zachoval Garcia de Resende ve všeobecném zpěvníce (*Cancioneiro geral*, Lisabon, 1516; vyd. Kauslerovo, Štutg., 1846 až 1852). Ve zpěvníku zastoupeno jest na sto pěvců, skládavších hlavně portugalsky, ale i španělsky, písně po výtece rozmarného rázu asi 500 čísly; obsah písní je velmi rozmanitý, svědčí o rostoucí oblíbě allegorie (hl. Danta) a vzdávající se znalosti klassického starověku (Ovidiá); forma jejich je buď dlouhá řádka španělská, nebo krátká řádka trochejská, jak na celém poloostrově se pěstila. Epochální básníci v Cancioneiru zastoupeni jsou toliko čtyři, totiž Christovam Falcão, Bernardim Ribeiro, Gil Vicente a Sá de Miranda. Prvý z nich, jenž se zval také Crisfalem, zanechal nám drobné básně a jedinou eklogu *Crisfal*, jež jest nejstarším zástupcem tohoto druhu, má značnou cenu básnickou a psána je v lidových malých řádkách. Ribeiro (1482 až 1552) proslavil se bukolicko-řidčským prosaickým románem, nadepsaným *Saudades* (Lisabon, 1559); genre, jež zastupuje, pěstován byl u Portugalců se zvláštní oblibou. Sá de Miranda (1496—1558) v Cancioneiru pohybuje se ještě ve formách tradičních. Reformní duch zanesl však do poesie silnější a jadrnější *Cartas* či *Satyras* ve formě listové a lidovými, duchem morálně-filosofickým prosděnými *Eglogas*. Téhož roku, jímž se končí naše období, nastoupil tento novotář cestu do Italie, a r. 1526 vidíme, jak zavádí do P-ka nově klassické italské útvary básnické, znělku, kanzonu, tercínu a oktávu. (Básně Sá de Mirandovy vyd. C. Michaelis de Vasconcellos, Halle, 1885.)

Prosu pěstili v tomto období rovněž knižata, překládající nebo dávající překládati díla klassiků starověkých, Ciceronova, Senekova, Q. Curtiova a j. Vědění odtud získaného užívali sestavující pojednání morálně filosofická, jež dokládali příklady ze starověku. Z plodů této činnosti závažnější jsou *A Corte Imperial*, jenž neprávem byl připisován Janu I., *Virtuosa bemeifeitoria* od infanta Dom Pedra, jež se zakládá na Senekových *De beneficiis* a zajímá autobiografickými poznámkami ze života svého původce, a posléz *O leal conselheiro*, »Věrný rádce« státnické moudrosti, jež složil král Dom Duarte pro svoji manželku. — Historiografie rozmohla se v písemnictví portugalském ve stol. XV. Z děl zajímá nás *Estoria ou Chronica do Condestavel* (tišt. 1526, 1554 a 1848), t. j. děje Cida portugalského Nunalvaresa Pereiry (1362 až 1432) od neznámého autora; pak *Chronica do sancto Iffante Dom Fernando* (tišt. 1527, ale již v podobě pozmeněné, pak 1730) o šlechtěném princí a jeho osudech a smrti v Africe, již napsal spoluzveřej jeho a jeden ze sedmi věrných Frei Joam Alvares FernanLopes, zakladatel portugalského dějepiscetví, zbožňoval naivně Jana I. a hleděl věrojatně vyličití činy posledních králů prvé dynastie

v kronikách dramaticky živých a národně citěných. Gomes Eannes de Zurara, nástupce jeho v úřadě historika říšského, vypravoval nabubřele, ale náznorně a svědomitě o výpravách a objevech afrických a jejich původcích. A další zástupce uvedeného úřadu Ruy de Pina vypsal pak v suchých svých kronikách královských dobu po skon stolletí XV.

Obdobi III. (1521—1700) rozpadá se ve dva oddily. Prvý značí se neobyčejným rozkvětem lyriky druhů domácích (*poetas da medida velha*) i lyriky klassické (*petrarchistas*), epiky, románu, historie i dramatu. Rozvoj vrcholí r. 1572, kdy vytištění jsou Luzovci (Lusiadé). Úmrtní rok Camoënsův, zráta samostatnosti a nastoupení cizlovády španělské končí toto skvělé, ač krátké období. Druhý oddíl jest nejprve mohutný druhý květ zjevů prvnic asi po r. 1640, zastoupený pracemi žáků a napodobitelův Camoënsových, Montemorových a Moraesových. Pak nadchází úpadek, a pošpanělštění se stupňuje. R. 1700 volen za konečný, ježto spadá asi s obratem v dějinách poloostrova, s počátkem vlády boursbonské a s ní i vlády francouzského vkusu.

Prvé, zlaté období portugalské literatury počíná se zavedením a napodobením slohu klassicko-italského činností Sá de Mirandovou (1526). Básník tento zůstal národním jen v básních svých, ne však v prosaických, zápletkových veselohrách *Os Estrangeiros* a *Vilhalpandos*, jež náležejí sice mezi prvé dramatické práce domácí, ale otrocky napodobí poitalštěného Terentia a Plauta; popud z nich vycházející však šťastně se uchytil. Antonio Ferreira, nejlepší žák Mirandův, vytvořil prvou portugalskou klassickou tragédií, veršovanou *Ines de Castro*, a prvou veselohru povahovou *O cioso*. Kol obou autorů vytvořil se na universitě coimberské kruh básníkův učených i dvorských. Z lyriků byl tu Diogo Bernardes, bratr jeho Frei Agostiniho da Cruz, Pero d'Andrade Caminha, Dom Manoel de Portugal, Falcão de Resende a Francisco de Sá e Menezes. Tito quinthisté psali však jen pro učené lidi a pro vyšší vrstvy, ne pro lid. A přece tehdy sebevědomí lidové bylo vypiato měrou neobyčejnou. Objevy a výboje asijské, africké a americké uváděly lid v nadšení. A nadšení to vyslovilo se také. Z prvých, kdož lidové básnění pěstovali, byl Gil Vicente, portugalský Plautus: v l. 1502—36 sepsal 42 divadelních kusův, jež lidové obsahem i řečí předvádějí realisticky postavy všech vrstev, s jejich mravy i nemravy. Jiný lidový spisovatel, příštípkář Gonçalo Annes Bannarra, v apokalyptických věštibách *Trovas em ar de profecias* mluvil o budoucnosti své domoviny. Rekovství její vyzpíval též největší lyrik poloostrovní, Luis de Camoëns, v obdivuhodných básních národních i klassických. Shodou okolností vrcholí za Emanuele Velikého a Jana III. stát ve svém vývoji a i básnictví ve Vincentovi a Camoënsovi. Epickým vý-

razem hrdinských činů portugalských jsou Camoěnsovi Luzovci (Lusiade 1572).

Oba básníci měli řadu napodobitelův, ale geniálnosti a obraznosti nevyrovnal se z nich Camoěnsovi nikdo; namnoze místo jeho epičnosti nastoupil bombast, gongorismus; jen lyrické části uchovávaly si ještě svěžest a pohnutí elegičnosti nálady dusily epičnost látek.

Do r. 1578 spadá porážka u Alkassaru a následuje národní nesamostatnost za vlády tří Filipů španělských. S nesamostatností národní souvisí i závislost literární, jež se stupňuje až k užívání španělštiny jako jazyka spisovného. Jen lyrika a zvláště bukolická poesie zazařuje v tomto údobí bohatším květem druhým. Pastýřskou poesii zdárně pěstil Fernão Alvares do Oriente v prosaicko-veršovaném románě pastýřském *Lusitania transformada* a zvláště výborně Francisco Rodrigues Lobo, jež v duchaplné knize o výchově dvorské založil rhétorickou prosu v písemnictví portugalském.

Poesie portugalská doby nejlépe přišší zůstává v područí vlivů španělských, přes to, že země osvobozena politicky za Jana IV. z Braganzy (1640). Sdílí pak také osudy sousedního písemnictví a podléhá módnímu marinismu a gongorismu.

Dramatická tvorba doby této živořila rovněž, nadanější pracovníci psali španělštinou. Ze spisovatelův poznamenán budiž Mello (*Fidalgo aprendiz*, »šlechtic učněm«, veselohra v duchu Gil Vicentově), Simão Machado (veselohra *Diu* a kouzelná hra *Alfega*), Manoel Coelho de Rebello (*Musa entretenida*, 1658 a 1659, dvě sbírek nejoblíbenějších tehdy farcí a meziher, zároveň nejstarší památka tohoto genu v portugalské a brazilské žid Antonio José da Silva, upálený při autodafé r. 1739, jež skládal komické opery po vzoru italském.

Prosa vyvíjí se podobně jako poesie. Prvá polovina XVI. stol. libuje si v románě rytířském a pastýřském a v dramatisované novelle. V románě rytířském mocně působil vliv Amadisův, jež vyvolal hojnost pokračování a napodobení. Z prosaiků v popředí stojí Francisco de Moraes a Jorge Ferreira de Vasconcellos, jež také vytvořil podle španělské Celestiny několik moralisujících novellistických dramát knižních. Polohistorické a polopohádkové děje burgundské rodiny královské napsal pro Jana III. veliký historik João de Barros. Novella jen jedinou sbírkou je zastoupena a to prostředními *Contos e historias de proveito e exemplo*, ježichž autor Gonçalo Fernandes Trancoso čerpal z tradice mezinárodní.

O polovině století tato tvorba napodobivá pozbyvá vlivu, a k duším mluví mocněji přítomné objevy a výboje portugalské. V poesii vznikají Luzovci, v prose vznikají díla dějepisná, jež přes kronikářské roucho provanuta jsou dechem epickým. Tak povstává pohnutí soubor *Historia tragico-maritima*, příběhy o neštěstích námořských, jež před tím

na letáčích byly tištěny a horlivě čteny, vznikají *Decadas* od Joã de Barros, ježichž pokračovateli jsou Diogo do Couto a Antonio Bocarro; Affonso de Albuquerque (levoboček hrdiny t. jm., od něhož se zachovaly vzácné dopisy) vypisuje mužné činy otcovy, Gaspar Correia velebí velikost a krásy Indie, Fernam Lopes de Castanheda (†1559) píše z dohledu a doslechu *Historia do descobrimento e conquista da India pelos Portuguezes*, Antonio Galvã o vypisuje obchod a objevy indické v *Tratado dos desvairados caminhos... da pimenta e dos descobrimentos* (tíšť. 1563). Objevům a poznatkům jimi získaným věnoval své *Peregrinações* Fernam Mendes Pinto (1509—80). A také životy králů těchto slavných dob došly vypsání: Garcia de Resende vypsál život Jana II., Francisco de Andrade vypsál život Jana III. a Frei Bernardo da Cruz život krále Šebestiána. Potřeba vypsání celé dějiny portugalské pocítěna koncem století. Dílo Frei Bernarda de Brito *Monarchia Lusitana* probralo mytické události a dospělo k zřízení říše; čtyři alcobacenští mnichové, kteří v něm pokračovali do r. 1727, dovedli je po r. 1415. Celek svedl ve svou *Epitome* (Madrid, 1624) Faria e Sousa (v 2. vvd. sluje dílo to *Europa Portuguesa*), k níž druzi se *Asia Portuguesa* (1666—75), *Africa Portuguesa* (1678—81) i *America Portuguesa*, ale všechna tato díla psána jsou španělsky. Také dopisová prosa několika výbornými repräsentanty jest zastoupena. Jsou to: Vieirovy dopisy ne určené pro veřejnost, vášnivých patero dopisů jeptišky, sestry Marianny, a do set dochované *Cartas familiares* od Franciska Manoele de Mello, od něhož máme i výborné zrcadlo mravův i nemravův manželských *Carta de guia de casados* a výtečnou památku prosaickou, moralisující dialogy *Dialogos apolo-gaes*.

O b d o b í I V. Portug. literatura XVIII. věku vyvíjí se, právě jako se děje i jinde, vlivem klasicismu francouzského, který však proniká k ní bez odporu a jen zevně a otrlé formy poloostrovni, jež mocně propadají gongorismu, zameňuje za módu francouzskou. Předním zástupcem francouzského pseudo-klasicismu byl generál Francisco Xavier de Meneses, hrabě z Friceiry, jež přeložil do portugalského Boileauovu »Art poétique« (1697), snažil se provést zásady v ní vytyčené nepoetickou epopejí *Henriqueida* (1741), v níž opěval založení monarchie Portugalské Jindřichem Burgundským a za níž následovala dlouhá řada prací podobných (Achilleida, Elyseida a j.). Dále projevil se vliv francouzský založením akademie (*Academia real da historia portugueza*) po vzoru akademie francouzské, která však prospěla více vědecké činnosti v P-ku než písemnictví. Tomu stalo se směřodatnějším sdružení třiceti básníků portugalských, jež se nazvalo podle římského vzoru Arkadií (*Arcadia Ulyssiponense*, 1756 až 1775) a hledělo sloučiti klasicismus a eleganci francouzskou s tradicemi domácími věku XVI. aspoň po jejich ryzosti jazykové.

Předním Arkadikem byl i Pedro Antonio Correa Garção (Corydon Erymantheo), jenž-zraje výborně latinu-zvl. Horacia si oblíbil a název »Horace portugalského« si získal. Jiní lepší básníci doby této jsou: Antonio Diniz da Cruz e Silva, jenž uvedl dithyramb do P-ka a zbásnil výborný Kropáč (*O hyssope*, komické epos), jež však bylo vydáno teprve po smrti básníkův. Dále budíž uveden Manoel de Figueiredo, reformátor dramatu (sepsal 41 divad. kusů), lazebník Domingos dos Reis Quita, básník líbezných idyll a tragédií (*Ines de Castro*), a j.

Schylující se věk XVIII. podléhal silněji a silněji vlivům francouzským, což také projevovalo se překládáním děl tímto jazykem složených. Básníky významně zrodil teprve jeho sklon. Jsou tu především Manoel de Nascimento (v. t.) a slavný Manoel Maria Barbosa du Bocage, nejlidovější všech největších básníků své domoviny. Z jeho nadobitělu zaslужuje zmínky tragik João Baptista Gomes (*Nova Castro*) a J. M. da Costa a Silva, autor líbezný Procházky (*O passeio*); z Nascimentoových následníků zase Domingos Maximiano Torres, idyllik a kanzonier, Antonio Ribeiro dos Santos, satirik Nicolau Tolentino d. Almeida a filosofický básník José Anastacio da Cunha. Básně a ódy biblické v duchu Miltonově a Klopstockově skládal Brazilec Antonio Pereira Souza Caldas.

Drama XVIII. věku stálo pod vlivy francouzskými a italskými, Francouze následoval Correa Garção, jenž psal také terencovské komédie, hraběnka Vimieiro, akademii počténá za tragédii *Osmia*, Manoel Gaetano Pimenta de Aguiar, Pedro Nolasco da Cunha, jenž překládal též horlivě z angličt., francouzštiny a němčiny a j. Italská opera vzbudila nový druh komédií melodramatických, jež vysoko nevyspělý.

Prosa XVIII. stol., hlavně vědecká, obsažena jest v publikacích královské akademie dějepisné. Obecněji cenné spisy napsali tři myslitelé, sídlící v cizině, Antonio Nunes, jenž ve svých *Cartas sobre a educação da mocidade* (Kolín n. R, 1760) podává dobrý kulturně-historický příspěvek k seznání své doby, Luis Antonio Verney, jenž působil didaktickými spisy, zejm. svou knihou *Verdadeiro methodo de estudar*, a chevalier Francisco Xavier de Oliveira, jenž jako diplomat žil ve Vídni, v Haagu a Londýně a přestoupil r. 1761 k protestantství, začez doma při posl. autodafé upálen in effigie. Tři knihy jeho dopisů *Cartas familia res, historicas, politicas e criticas* a *Discursos serios e jocosos* jsou psány moderně zručně a lehce, plynou portugalsčinou a zachycují mnohý vážný a rozmarový obraz mravolichný.

O b d o b í V. Stol. XIX. Uvědomování si ceny svérázných plodů domácích a vyslovování myšlenek jazykem domácím (ne španělštinou) bylo plodem válek za svobodu a politických událostí v P-ku; a v tom jest pokrok stol. XIX. Prvá polovina jeho vyplněna

je romantismem, jehož předními repraesentanty jsou d'Almeida-Garrett (1799—1854), Alexandre Herculano (1810—77) a Antonio Feliciano de Castilio (1800—75), z jejichž přechetných záků a stoupenců jmenování budtež Gomes de Amorim (1827—92), Mendes Leal (1823—86), A. Serpa Pimentel, Camillo Castello-Branco, Ernesto Biester, Ricardo Cordeiro a j.

Lyrická tvorba období romantického bohatá číselně ukládána byla v listech »O Trovador« (1844—48) a v »Novo Trovador« (1851—56). Setkáme se tu opět s Gomezem de Amorim, k němuž se řadí Manuel Soares de Passos (†1860), Serpa Pimentel, L. A. Palmeirim, Simões Dias, F. Palha, João de Lemos, Mendes Leal, Augusto Luso a zvl. Thomaz Ribeiro.

Léta šedesátá. V románských literaturách všech hnutí romantické vybihá v hnutí vědecko-kritické, jež zabírá nejen filologický prozkum jazyka a písemnictví, ale i studium zřízení komunálních a feudálních, zkoumání památek stavitelských i obrazových a badání o poesii lidové. Tato kritická doba přechodní připravovala v P-ku na filosofickou synthesu. Studium Hegela a Comta přivodilo v Coimbre vzepření proti poručnickovani přivrženců »zájemné chvály« (*elogio mutuo*), kteří vystupovali pod záštitou »postumního arkadovce« Castilha. Castilhoři připadla totiž po smrti Garretové a Herculánově vůdčí úloha v písemnictví. Ale Castilho nebyl obratným jeho vůdcem. Tu chválil přes příliš, tam haněl přes míru. Když však r. 1863 pochválil v nadšené předmluvě (hezku) protišpanělskou výpravnou básně *D. Jayme*, již uveřejnil miláček jeho Thomaz Ribeiro, a nešetrně dotkl se tam Camoense, vystoupil proti němu protestuje nejlepší z tehdejších lyríků coimberských Joao de Deus-Ramus. Duch odporu tu znicený poskytl v l. 1864—65 novou energii lyrice a prohloubil ji filosofičtější, prose pak vlil mužná slova pevného přesvědčení, vzešlého z vědecké práce samy. Repraesentanty tohoto vzruchu, kteří r. 1865 vystoupili s heslem Bom-senso e Bom-gosto (podle jména brošury velmi rozšířené od Anth. de Quental, již zahájen »boj coimberský«), nazývají v lit. portug. Escola de Coimbra, ne dosti právem. Byli sice nositeli sporu většinou studenti coimberští, ale hnutí bylo širší a neomezovalo se jen na město. A po druhé hnutí nebylo vlastně žádnou »školou«. Inspirace jejich pocházela z Německa a z Francie. Působili na mládež filosofové i básníci: Hegel a Comte; Goethe a Heine; V. Hugo, Quinet, Michelet, Proudhon a j. Vedle Joãa de Deus (†1896) vedli hnutí Anthero de Quental, Theophilo Braga, Oliveira Martins, Eça de Queiros, Teixeira Bastos a Ramalho Ortigão. Perioda kvasu přešla záhy v práci pozitivnou, jež projevila se v pracích vědeckých, jaké vydal Th. Braga z oboru písemnictví, dějím a filosofie (o pozitivismu Comteově), Coelho v oboru mluvnickém a Joaquim de Vascon-

cellos v badání o dějinách umění. Poesie lyrická staví se vědě po bok, jak vidět v nádherných sonetech Quentalových. Opouští se motiv lásky, za to myšlenky, problémy a ideály zúrodňují novou tvorbu, jež ovšem nikterak neposkytuje rázu jednotliho. Radu jmen možná uvéstí pochvalně z hnutí tohoto. Stůžtež tuto: Guerra Junqueiro, Guilherme de Azevedo, Guilherme Braga, Gomes Leal, Duarte de Almeida, Abel Acaçcio, k nimž poji se řada umělců formálních, j. Gonçalves Coespo, João Penha, Christovam Aires, João Diniz (Coêlho), Antonio Feijó, Joaquim de Araujo, Rodrigues de Freitas a j.

Asi čtvrt století po tomto hnutí ozval se nový pokřik válečný opět z Coimbra, boj proti nazorům materialistickým v umění a vědě. Neměla vésti je jen myšlenka sociální, ale umění mělo státi se universálnějším a volnost měla býti vybojována subjektivností. Nové hnutí vedli noví vůdcové, Schopenhauer, Hartmann, E. Poe, Baudelaire a Verlaine, Wagner a Tolstoj. List »Os Insubmissos« prvně hlásal nejasné ještě idee. Starší generace nazývala mladé smělce »mrakochůdci« (*nephelibatas*). V jejich čele šel Eugenio de Castro, Francisco Bastos a João de Menezes, k nimž druží se řada jiných, všech aristokraticky shlízejících na všednost, osobitých formou, jež ve snaze individualistní odhazuje pouta, a hledajících i zvláštní tvar zevní v osobitých tiscích. Hnutí samo souditi náleží době následné. P. hledí na jeho repraesentanty dvojako, s uznáním i s odmítáním, ale přes to neupírá jim ušlechtilé vážnosti.

Z lyriků soudobých na předním místě budíž uveden Eugenio de Castro. I on byl čítán ke zmíněným mrakochůdcům. Obecného uznání došel, vydav před decenniem knihu básní *Oaristos*, po níž následovaly básně *As Horas* a pak, téměř každoročně, nový svazek mocné a osobitě poetický. Zajímava jest z další jeho tvorby dramatická básně *O Rei Galeor* z r. 1897, v níž nejzřejměji se cítí odchýlení od jeho školy. Lyryismus básně této připomíná píseň národní a jasné tóny *Campo das flôres* od Joã de Deus-Ramos. Další charakteristickou vlastností jeho tvorby jest rys mystický, jenž převládá v posledních jeho knihách *Saudades do Ceu* (1899) a *Constancia* (1900), plných lyrických pŕvabů, z nichž ozývá se roztouzená nálada lusitanská. Ke Castrovi řadí se po této stránce i lyrik Julio Brandão, autor knih: *Olivo de Aglad's*, *As Saudades a O jardim da morte*. Náboženskými ideemi inspiruje se Delfim Guimarães v *O Evangelho* (1895), ač sám není věrou proniknut. K látkám biblickým pak sahají mladí básníci s oblibou; z nich D. João de Castro vytvořil vynikající básně *Jesus*. Jiný výborně talentovaný lyrik jest Guedes Teixeira, zvl. svou *Mocidade perdida*. Mimo něho vyniká symbolik Oliveira Soares, Alberto d'Oliveira a časně zemřelý (†1900) Antonio Nobre, autor sbírky *Só*, z nejvý-

značnějších zástupců nového hnutí, tvůrtil hluboce nadaný, ale neuklidněný. Jímí básníci zmínky hodní jsou: Gavão de Barros (*Algas*), náladově bohatý Augusto de Castro (*Religião do Sol*), Manuel de Silva Gayo (*O mundo vive de illusão; As tres ironias*, 1897), maeterlinckovsky mystický Silvero Portella (*Terra do exilo*), sladce sentimentální romantik Antonio de Cardiellos (*Agonias*), Candido Guerreiro (*Ave Maria*), Anthero de Figueiredo, vydavatel listu »Ave Azul« Carlos de Lemos, Lopes Vieira, Alberto Pinheiro, Augusto Gilamn. j. Vedle symbolistův zůstává řada soudobých lyriků věrna tradicím starším, jako Gomes Leal (*Fim de um mundo*), Antonio Correo d'Oliveira (*Auto do Fim do dia*), Guerra Junqueira (*Os si mples, A patria*), staříčky Ramos Coelho, plodný už od r. 1852 (*Reflexos*, 1898), a známý nám už liter. historik a básník filosof Theophilus Braga, jenž vytvořil epejeji *Poema da Humanidade, Visão dos tempos*. A k této bohaté družině významných lyrikův druží se ještě zástup básníkův podrízených.

Román a novella. Antonio Feliciano de Castilho vládl vedle Filenta Elysia bohatým fondem slovním a byl obratným vypravovatelem, ale v ušlechtilosti slohové předstihl hod, Almeida-Garrett, Camillo Castello Branco a Eça de Queiroz, zástupce naturalismu v P-ku. Velikost jeho tkví v národním duchu tvorby jeho a ve vystizení životního ruchu doby přítomné. Již prvé jeho práce, *O romance de uma senhora loura, O crime do padre Amaro, O primo Bazilio, O mandarim, As maias, A reliquia*, vzbudily pozornost, odhalující nepokryté společenské chyby. Queiroz prvý získal vážnosti naturalismu, ale také prvý jej překonal a vedl dále. Románem *Christovam*, o legendárním předměte křesťanském, přiblížil se novému proudu symbolickému. Queiroz byl výborný pozorovatel života a dovedl jej líčiti účinně a pozorovati psychologicky neobyčejně pečlivě. Po těchto stránkách nedostihl ho novellista Teixeira de Queiroz, ni naturalista a později jmenovitý kritik Fialho de Almeida. Onen jest autorem významného románu *O famoso Gerbrão*. Z jiných prosaikův uvádí se: Antonio de Campos Junior, vědecky obsáhlý, vynalézavý a dovedný spisovatel (*Guerrei ro e Monge*); románopisec Abel Otelho (*O livro d, Alda; O barão de Lavros* a zajímavá knížka povídek *Mulher s de Beir*); Lourenço Cayola (novella *Coracão doente*); mnohosiobný autor soudobý Carlos Malheiro Dias (*O filho daservas*); Conde de Arnoço; Alfredo Mesquita (*Terras de Hespanha*) a Guilherme Gama (*Amar é Soffrer*). Ženských tvůrtilék po smrti Guiomary Torrezaové, vydavatelky illustrov. »Almanach das Senhoras«, není mnoho. Pozoruhodnější jsou tyto: D. Maria Vaz de Carvalho (*Caras á uma noiva*), Isabel Leite, Claudia de Campos (*Ultimo amor; A espinghe e Elle*) a Alice Pe stana (Caêl), pozoruhodná řadou prací, j. *Amor*

á Antiga, A. filha do Jodo de Outeiro, Madame Renan a Genoveva Montanha.

Portug. drama doby přítomné nevyvíjí se valně. Úspěchu dodělali se v posledních dobách títo autoři: symbolista Julio Dantas *O que morreu de amor, Viriato tragico*), bratří Julio a Raul Brandã o (drama *A noite de Natal*), Marcellino de Mesquita (*Peraltas e Secias*). Za jubilejních slavností na 400letou paměť objevení Indie dosáhl vypsání ceny Sousa Monteiro, výborný sonettista a tvůrce románu *Os amores de Julia*. Mimo soutěž vznikly dvě práce příležitostné, pozoruhodné drama *Alfonso d. Albuquerque*, jež složil Lopes de Mendonça, a drama *Na volta da India* od Manuela da Silva Gayo. Také vliv Ibsenův působil v P-ku na João da Cammara (*Meia-Noite*).

Portugalská literatura vědecká je dosti skrovná. Plodné byly podněty d'Almeida-Garretovy a Herculanovy zvl. od dob sporu coimberského pro dějepisce, historii literární a jazykozpyt. Z historiků vedle Herculana zaslouží býti uvedeni: Rebello da Silva (*Historia de Portugal nos seculos XVII e XVIII* 1860 o 5 sv.), a *Memoria sobre a agricultura de Portugal*, 1868), Oliveira Martins, Ramos Coelho (*Infante D. Duarte*, 1890), Conde de Villafranca (*Allianca Inglesa*) a Ribeiro de Vasconcellos (*Rainha Santa*, 1894). Soudobými poměry obíral se Ramalho Ortigão, obávaný posuzovatel vad společenských, předsudků byrokracie a skandálních příhod v kruzích vládních, a Eça de Queiroz v *Harpunách* (*Farpas*, od r. 1890 vycház. periodicky; starší vydány znovu v 12 sv. 1887—94); pak též L. A. Palmeirim (*Galeria de figuras portuguezas*) a J. C. Machado (*Da loucura e das manias em Portugal*).

Jiný obor hojně v P-ku pěstěný byla nauka a vědy k ní se vztahující, zeměpis, matematika a astronomie. I šlechta obírala se jimi; infant Jindřich Plavec založil v Sagresu školu pro vědy námořní, z níž vyšla řada slavných plavců, Bart Diaz, Vasco da Gama, Magalhães a j. Jiné středisko vědecké práce byla král. akademie věd, kterou založil Duque de Lafões (1779), její *Memorias* a zvl. *Portugaliae monumenta historica* zvláště jsou cenné. Ještě několik jmen známých i mimo P! Z matematiků jest to Garção-Stockler, přírodopisci a historiky byli Correa de Serra a Figueiredo, z právníků vyniká Mello, Figueiredo, Ribeiro dos Santos, Ferreira, Tellez, z astronomů Ferreira d'Araujo, botanik Brotero, historik João Pedro Ribeiro a Ferreira Gordo, filolog J. de Santa-Rosa de Viterbo, z historiků literárních Alexandro Lobo a Gomes Diaz. Theologův a filosofů významných v P-ku nebývá.

Zbývá ještě všimnouti si pěstitelů věd sociálních a kritiky. Z prvních byl nejvýznamnější Visconde de Oguella (†1897), autor šesti řad *Salões*, spisův *A lucta social*, *A questão social*, *O proletario europeu*, stejně významnou duševní velikostí jako ryzostí povahovou. Knihy jeho působily hluboce v názory sociálně politické, jímavě jak stanovi-

skem autorovým, tak klidným pojednáváním o předmětu. Také Teixeira Bastos, zasloužilý lyrik, kritik a badatel historický, věnoval řadu knih otázkám politickým, v nichž vyjádřil republ. smýšlení své. Mimo Republikánský katechismus pro lid vydal spisy *A Familia*, *A Propriedade a Ciencia e Ph ilosophia*. S. Magalhães Lima probíral *O socialismo na Eu ropa*, napsal pozoruhodné *Obra Internacional* a horlivě bojoval za idej míru. Professor Miguel Bomboide r. 1898 vydal dvě knihy filosofické *O livro arbitro* a *A Consciencia*, jež narazily na prudký odpor listů klerikálních. Kritické pole pilně vzdělával Ramalho Ortigão (*Hollanda; A Arte em Portugal*), z mladé generace vynikají jako nadaní kritické zvl. Alberto d'Oliveira, Carlos de Lemos, Julio de Lemos a Julio Dantas.

Prameny: Diogo Barbosa-Machado, Bibliotheca Lusitana (Lisab., 1741—52, 4 sv.); J. C. Pinto de Sousa, Bibliotheca historica de Portugal (t., 1801); J. C. de Figanieri, Bibliographia historica portugueza (t., 1850); týž, *Memorias da litteratura portugueza* (1792 až 1812, 8 sv.); Innocencio da Silva, Diccionario Bibliographico Portuguez (t., 1858—70, 9 sv.), o němž pokračuje od r. 1883 Brito Aranha; Garcia Peres, Catalogo razonado biografico y bibliografico de los autores portugueses que escribieron en castellano (Madrid, 1890). Krom toho: Ferd. Denis, Résumé de l'histoire littéraire du Portugal (Pař., 1826); Freire de Carvalho, Ensaio sobre a historia litteraria de Portugal (Lisab., 1845); Costa e Silva, Ensaio biographico-critico sobre os melhores poetas portuguezes (t., 1850—56, 10 sv.); Pinheiro, Curso de litteratura nacional (Rio de Janeiro, 1862); Wolf Ferd., Studien zur Geschichte der span. und portug. National-Literatur (Berlín, 1859); Pereira da Silva, La littér. portugaise (Pařiz, 1866); Reis, Curso de litteratura portugueza e brasileira (Maranhão, 1869, 4 sv.); Andrade Ferreira a C. Castello-Branco, Curso de litteratura portugueza (Lisab., 1875—76). Přední dílo o liter. portug. jest Th. Braga, *Historia da litteratura portugueza*, posud neukončená, vycházející od r. 1840. Týž autor vydal příručky: *Manual da hist. da litt. portug.* (Porto, 1875), v 3. vyd. *Curso de hist. da litt. portugueza* (Lisab., 1885) a 2sv. *Modernas ideias na litter. portugueza* (Porto, 1892). Srv. též M. Formont, *Mouvement littér. en Portugal* (Pař., 1892) a výborný nástin portugalské literatury od Karoliny Michaelis de Vasconcellos v *Gröbrevě Nárysu filologie románské*, II. sv., 2. odd. (str. 129—382, Štrasb., 1893—94). Článek H. B. Briggsův v *Encyclopaedia Britannica* (1885) je pro starší periody nedostačtečný. Anthologie: Almeida-Garrett, *Parnaso lusitano* (Pař., 1826—34, 6 sv.); Th. Braga, *Parnaso portuguez moderno* (Lisab., 1877), a týž, *Antologia portugueza* (t., 1876).

Umění.

Umění portugalské jest prozkoumáno velmi málo. O architektonických památkách

nejstarších zpráv není. Románské chrámy jsou v P-ku zastoupeny, rovněž gotické, tyto jsou však silně modifikovány. Z nich vyniká klášterní chrám v Batalhê (Estremadura), s jehož stavbou se započalo r. 1386 n. 1387. Bujná ornamentální nádhera pozdní gotiky jeví se na belemském klášteře (u Lisabonu), založ. r. 1499. Renaissance italskou P. přejala jako sousední Španělsko. Slohu raně renesančnímu říkají podle krále Emanuele I. (1495 až 1521), za něhož kvetl, manuelino. V stoletích XVI. a XVII. setkáváme se na stavbách portugalských s ohlasy architektonických forem indických, což se vysvětluje styky s portugalskými osadami tamními. O plastice portugalské není vůbec zpráv. Málo víme také o starším malířství portugalském. Hojně obrazů dochováno jest ze sklonku stol. XV., ale o původcích jejich mnoho se neví; tak polomytickou osobnosti posud jest často uváděný mistr Gran Vasco. Tvorba zmíněná zřejmě připomíná starší školu nizozemskou. V následující době malířství portugalské nevytváří děl pozoruhodných. Nejnověji setkáváme se po vystavách s několika malíři portugalskými, kteří se těší oblibě; jest to: B. C. Columbano, A. Ramalh o a José Velloso Salgado. Sr. Uhde, Baudenkmäler in Spanien u. Portugal (Berl., 1889—92); Le Cte A. de Raczynski, Les arts en Portugal (Pař., 1846); Murphy, Plans, elevations, sections and views of the church of Batalha (Lond., 1836) a Luiz, Memoria sobre as obras do mosteiro de Santa Maria da Victoria (Lisab., 1827); J. C. Robinson, The early portuguese school of painting (ve »Fine Arts Quarterly Review« 1866). *Holk.*

Dějiny

Jako celý poloostrov P. bylo kolonizováno od Foiničanův a opanováno od Karthagiňanů. Společně s ostatním poloostrovem bylo P. pak zaplaveno Vandaly, Alany, Visigoty a v VIII. stol. dobyto od Arabů. Po dvě století zůstalo poddáno omajjovským chalífům, koncem století X., kdy chalífát omajjovský slábl, křesťanská knížata v horách asturských stala se odvážnější v útocích a r. 997 Bermudo II., král galicijský, zmocnil se části P-ka, Oporta a krajiny mezi Minhem a Duermem. R. 1055 král Ferdinand Vel., pán Leonu, Kastilie a Galicie, vpadl do Beiry; r. 1057 dobyl Lamaega, r. 1064 Coimbrý. R. 1073 Alfons VI., druhý syn Ferdinandův, sjednotil opět království svého otce; výboje jeho v P-ku zastavila bitva u Zalaky (1086). Aby snáže odolal muhammedánům, pozval na pomoc rytířstvo z celé křesťanské Evropy. Tak přišli do Španěl hrabata burgundští Jindřich a Raymund. R. 1095 Alfons VI spojil své výboje v P-ku a dal je Jindřichovi Burgundskému u s rukou své illegitimní dcery Terezie, kdežto Raymundovi dal Galicii a svou legitimní dceru a dědičku Urraku. Hrabě Jindřich Burgundský zemřel r. 1112, zanechav vládu vdově Terezii do nezletilosti svého syna Alfonsa Jindřicha. Vláda Terezie, jež se sna-

žilaví mocí učiniti P. státem nezávislým, byla velmi bouřlivá. Svého milce Fernanda Peresa učinila vládcem Coimbrý a Oporta. R. 1127 Alfons VII. (syn Urraky), učinil útok na P. a přinutil Terezii k uznání svrchovanosti; syn její zdráhal se smlouvu uznati, povstal a Terezii zajal (†1130). Alfons I. (1128—85) vedl čtyři války o neodvinnost a vítěziv r. 1129 nad Maury u Ourique, přijal titul krále portugalského. Sanch o I. (1185—1211) Povoador věnoval se více vnitřní správě, zejména po r. 1200, kdy učiněn s Maury dočasný mír. Země byla válkami hrozně zpusťována, v některých krajinách vypadalo to jako za stěhování národů. Sancho založil mnoho měst a nadal je četnými právy (*foraes*, šp. *fueros*) šlechtě, městům, rytířským řádům daroval mnoho půdy s podminkou, že bude vzdělávána. Duchovenstvu přízniv nebyl; octl se ve sporech se stolicí papežskou a dán do klatby, z níž byl vybaven teprve před smrtí. Vláda jeho nástupce Alfonsa II. (1211—23) jest důležitá pro ústavní dějiny P-ka. Také zakročeno proti hromaděni statků v rukou kněžských. Sanchovi II. (1223—45) bylo teprve 13 let, když následoval po svém otci; za jeho nezletilosti vládl šlechta spolu s biskupy. R. 1227 mladý král dosadil opět v úřady staré přátele otce. Král věnoval se boji s Maury a tím se chránil proti zakročení papežskému. Přes to r. 1237 octl se ve sporu s církví, a nad celou zemí vyhlášen byl interdikt, ale Sancho podrobil se rychle papeži. Ke konci své vlády zamiloval se do šlechtičny Mencia Lopez de Haro a pojal ji za manželku. To bylo záminkou ke vzpouře, strana vedená biskupy s pomocí papežskou jej sesadila a za krále vyhlásila bratra králova Alfonsa III. Bouloungského. Za jeho vlády (1245—79) dokončena válka s muhammedány, P. nabylo na jihu přirozených hranic dobytím provincie Algarve. Ve vnitřní správě pokračoval ve šlepečích svého předchůdce, snaze se omeziti velikou moc biskupů. Pomocí kortesů (k nimž i města vysílala své zástupce) vzdoroval interdiktů vyhlášenému nad královstvím pro králův druhý snatek, do něhož vstoupil za života první manželky. R. 1262 papež interdikt zrušil. R. 1261 kortesové vymohli, že nemá býti berně vybírána bez jejich svolení. Na konci vlády stihlo jej povstání vlastního syna r. 1277, které trvalo až do smrti královy r. 1279. Perioda teritoriální extense v Evropě byla skončena; vládou Dinizovou (1279—1325) počíná se perioda vnitřního scelování a zvelebování, nutná, než se mohlo přikročiti k velikým výbojům asijským. Zakládány rolnické školy, omezováno feudální soudnictví, založeno královské loďstvo, jehož prvním admirálem byl Janovan Emanuel Pessanha. V Lisaboně založena universita, která po mnohých změnách nalezla trvalý domov v Coimbře. S církví učiněno r. 1309 narovnání (t. zv. čtvrtá concordia), ve kterém král uhájil práva státu. Vláda syna jeho Alfonsa IV. (1325 až 1357) je ve vnitřní politice pokračováním předšlé. S králem kastilským spojil se Alfons

proti emíru marockému a zvítězil spolu s ním v bitvě u řeky Salady (1340). Poslední léta králova poskvěna jsou tragédií dony Inezy de Castro. Vládu **Pedra I.** (1357—67) vyznačuje duch přísnosti v soudnictví i ve správě. S Anglií učiněna opět obchodní smlouva. Vláda jeho nástupce **Ferdinanda I.** (1367 až 1383) znamená krizi v dějinách portugalských. Národ portugalský v této době bohatl, stával se vědomým své vlastní osobitosti, kdežto dvůr dával příklad života velmi frivolního; král měl pojmouti za manželku Leonoru, dceru **Jindřicha II. Kastilského**, ale zatím zamiloval se do dony **Leony** Tellez de Menezes a zdráhal se pojmouti za manželku Leonoru Kastilskou. Zemřel. 1383, zanechal jedinou dceru **Beatrici** (z dony **Leony**). Poněvadž královna Leonora zasnoubila **Beatrici** s králem **Janem Kastilským**, kortesové povolali na trůn **Jana** (1385 až 1433), nelegitimního syna **Ferdinandova**, nechťce, aby **P.** se sloučilo se Španělskem. Útok kastilský byl šťastně odražen. Ke konci vlády **Janovy Portugalci** počali se šířiti na moři, r. 1415 dobyto **Ceuty**. Výprava byla vedena královskými princí, z nichž nejmladší **Jindřich**, velmistr řádu **Kristova**, celý svůj život věnoval objevům zámořským. Větší měrou zahájeny objevy ke konci vlády **Janovy**. **Portugalci** první učinili veliký pokrok ve směru, který opouštěje jezera, řeky, pobřeží, odvážil se na širé moře. Naléztí cestu k pokladům Indie byl úkol, jemuž zasvětil život **Jindřich Plavec** (viz **Jindřich 45**). Za krále **Jana** šlechta nabyla veliké moci, neboť král se jí musil odsouziti. Král **Eduard** (1433 až 1438) podnikl nešťastnou výpravu na **Tanger** r. 1436 a pozbyl i **Ceuty**. Za krále **Alfonsa V.** (1438—81) uvnitř bylo plno vnitřních sporův, ale navenek moc **P-ka** rostla. Na **Maurech** dobyto **Argilly** a **Tangeru**. Jako ve Španělsku a ve **Francii** velikému rozmachu na venek předcházelo zlomení moci feudální šlechty. To se povedlo, namnoze i krvavými prostředky, synu jeho **Janovi II.** (1481—95). Za něho **Bartoloměj Diaz** objevil **mys Dobré Naděje**. S **Kastilií** učiněna smlouva, podle které objevy za 21. stupněm západně od **Kapverdských ostrovů** náležeti měly Španělům, na východ **Portugalcům**. Vláda **Emanuela Vel.** (1495—1521) jest heriocká perioda v historii portugalské. R. 1497 **Vasco de Gama** přeplavil se přes **Indický okeán** a dostal se do **Kalikutu**; r. 1500 **Pedro Alvarez Cabral** objevil **Brazílii** na své cestě do Indie; r. 1502 **Vasco de Gama** podruhé navštívil **malabarské pobřeží**; r. 1503 **Duarte Pacheco** hájil **Kočina** a s 900 **Portugalci** porazil armádu 50.000 **domorodců**; r. 1505 **Francisco d'Almeida** byl ustanoven prvním místokrálem v **Indii**; o **Alfonso d'Albuquerque** v. t.; r. 1501 **João de Nova** odkryl **Ascension** a **Amerigo Vespucci** **Rio Plata** a **Paraguay**; r. 1510 **Diego Lopez** dobyl **Malaky**; r. 1512 **Francisco Jenão** objevil **Moluky**; r. 1515 **Lopez Soarez** vystavěl tvrz **Colombo** na **Ceyloně**; r. 1517 **Fernando Peres Andrada** usadil se v **Kantonu**

a podnikl r. 1521 cestu do **Pekingu**; r. 1520 **Magalhães** ve službách španělských proplul úžinou, jež nese jeho jméno. Za vlády **Jana III.** (1521—57) nastal rychlý úpadek. Zrušení feudální moci za **Jana II.** mělo na šlechtu vliv podobný jako ve **Francii**. Království se počalo oddilňovati; severní část království se octla úplně v rukou řádů rytířských, což nebylo imigraci na prospěch. Dále jádro mládeže oddalo se službě námořské, přečetné rodiny se vystěhovaly do osad; a to byl pro malý národ jako **Portugalci** přílišný úbytek. Kteří **Portugalci** zůstali v rodišti, houfně se stěhovali do **Lisabonu**, jehož obyvatelstvo se ztrojnásobilo asi v 8 letech. Král, šlechta a vojenské řady nebyly nikterak znepokojeny rozsáhlou emigrací, neboť jejich rozsáhlé statky byly mnohem laciněji vzdělávány africkými otroky, kteří dováženi v takovém množství, že provincie **Algarve** byla zcela od nich vzdělávána a v **Lisaboně** v polovině **XVI. stol.** počtem převyšovali obyvatelstvo svobodné. Jiný činitel úpadku byla náboženská horlivost krále **Jana**, do země zavedena inkvizice, která podryla rozkvet literatury, a **jesuité**; v **Indii** korupce škodila panství portugalskému. **Jan** zanechal vládu třetímu vnuku **Šebestiánovi** (1557—78), za něhož ve skutečnosti vládl jeho zpovědník **Louis Gonçales Camara**. R. 1568 prohlášen za dospělého; podporoval inkvizici a snil o křížové výpravě k obrácení **Maurů** v **Africe**. R. 1578 se tam vypravil s 18.000 muži, neopatrně se odvážil daleko do vnitrozemí, kdež u **Al-kástr-ul-Kébiru** 4. srp. 1578 poražen a zabit. Králem se stal jediný legitimní potomek královského rodu **kardinál Jindřich**, jehož brzkou smrt bylo lze čekati (†1580). Z četných uchazečů o trůn největší právo měla **Kateřina**, vévodkyně z **Braganzy**, v případě, že by neměla dědiců, vévoda z **Parmy**; nároky **Filipa II.** Španělského nabývaly platností po vymření potomstva **Eduarda**, syna **Emanuela Velikého**. Peníze a výmluvnost jednatelů získaly **Filipovi** většinu kortesů. **Filip** při nastoupení se zavázal, že bude šetřiti svobod kortesů, že bude úřady obsazovati jen **domorodci**, ale záhy přestal sliby plniti. Šedesát let zajetí, jak vláda španělská v **P-ku** se nazývá (1580—1640), byla dobou zkázy pro zemi. **Hollandané**, **Angličané** a **Francouzi** vrhli se na její osady; **Hollandané** odňali **Portugalcům** většinu výnosného obchodu; šlo jim to tím snáze, protože **indické zboží** nedováželi pouze do svého domova, nýbrž na svých lodích je rozváželi do přístavův evropských, kdežto **Portugalci** ve dnech svého obchodního monopolu dováželi zboží do **Lisabonu**, a cizí národové musili si tam pro ně dojížděti. **Hollandská** invaze do **Indie** byla přímo způsobena tím, že jim **Filip II.** zavřel r. 1594 přístav **lisabonský**; r. 1515 **Cornelis Honturan**, **Hollandan**, který dříve sloužil **Portugalcům**, ale před inkvizicí byl nucen utéci, dovedl **hollandské loďstvo** do **ostrovní Indie**; r. 1597 **Hollandané** zřídili **faktorii** na **Jávě**. Rychlým postupem obsadili dále **Moluky** a **Sumatru**, r. 1619 vystavěli

Batavii, která měla soupeřiti s Goou. Angličané následovali rychle jejich příkladu; za Alžběty spokojili se vyplněním Pernambuka a plněním Azor, za Jakuba I. východoindická společnost se usadila v Suratu. Francouzi počali se usazovati v Brazílii a zahájili obchod s Již. Amerikou a západním pobřežím Afriky, ba i Dánové vystavěli si faktorii v Tranquebaru. Nespokojenost s vládou španělskou vedla za Filipa IV. k revoluci v Lisaboně, ve které tyrannský ministr Miguel de Vasconcellos byl zabit a Španělové vypuzeni. Za krále povolán Jan IV. (1640—56) z rodu Braganza, jenž s rodem Burgundským souvisel vnučkou Emanuele Vel. Aby se snáze ujal na trůně, ucházel se o pomoc u Francie, Hollandska a Anglie; nicméně s Hollandskem později vzniklo nepřátelství, poněvadž četné osady hollandské se prohlásily pro P. Za této války zemřel Jan IV. Po něm následoval jeho mladší syn jako Alfons VI. (1656—67), teprve čtrnáctiletý. Královna vladárka povolala do země maršála Schomberga, aby zorganizoval vojsko; pomocí jeho dobyto r. 1659 stkvělého vítězství nad Španěly. Aby byla získána pomoc anglická, uzmluven byl sňatek angl. krále Karla II. s Kateřinou z Braganzy, sestrou královou. Angličané hned zabrali Bombaj, Tanger a Point de Galle (na Ceyloně), věno Kateřinino. Zatím vypukla v P-ku revoluce. O tom viz Alfons 22). R. 1668 Španělsko uznalo samostatnost P-ka, Hollandané mu r. 1669 vrátili Brazílii. Když r. 1683 Alfons VI. zemřel, vladář Pedro II. (1683—1706) přijal název královský. Pedro II. více věnoval se vnitřní správě, finance byly za jeho vlády v dobrém pořádku. S počátku stál úplně pod vlivem Lud. XIV. R. 1703 whigistické ministerstvo poslalo do P-ka Jana Methuena, který učinil s P-kem pověstnou smlouvu Methuenovu, podle níž portugalská vína se dovážela do Anglie za clo nižší než francouzská a německá, za to anglické zboží vlněné mělo se dovážeti za clo velmi nízké. První následky byly, že poklesla v P-ku orba a chov dobytka. Dlouhá vláda Jana V. (1706—50) podobá se vládě Jana III. Král prokazoval duchovenstvu a papeži velikou pozornost; ohromné summy, které papeži zaslal, přinesly mu odměnu, již neobyčejně si vážil: povýšení arcibiskupství lisabonského na patriarcháta titul »Fidelissimus«, udělený papežem králům portugalským. Vzemi bylo na 800 klášterů, v nichž prý žila bez mála desetina obyvatelstva. Vláda Josefa I. (1750 až 1777) proslavena jest činností Pombalovou, který byl tehdy skutečným vládcem P-ka. Veliký cíl jeho činnosti byl: osvoboditi P. od jakéhokoli druhu cizí nadvlády, především zlomiti o ekonomický tlak Anglie a při tom zachovati si anglické přátelství, dále osvoboditi světskou moc od jakéhokoli druhu duchovní spoluvlády. Konec vlády Josefový zakalen byl spory se Španělskem o državy v Jižní Americe. Královna Marie, dcera Josefova (1777—1816 ev. 1792), zvrátila většinu reform Pombalových, jsouc úplně pod vlivem svého zpovědníka. Když r. 1792 upadla

v šílenství, stal se vladářem syn její Jan VI., od r. 1816 král (1816—26). V první válce koaliční P. stálo na straně Anglie, r. 1796 učinilo Španělsko s Francií tajnou smlouvu proti P-ku a poslalo na hranice vojsko. První konsul viděl v P-ku provincii anglickou a proto žádal r. 1800 na P-ku, aby upustilo od spolku s Anglií, zavřelo jí své přistavy a otevřelo je Francii, aby dopustilo rozšíření francouzské Guiany, postoupilo část svého území Španělsku a zaplatilo velikou summu peněz. Když portugalští ministři odmítli, vrhl Leclerc do P-ka a ustrašené P. nuceno téměř ve všem vyhověti Napoleonovi. Napoleonovi však šlo o zničení P-ka; proto stupňoval požadavky a konečně r. 1807 učinil se Španělskem úmluvu, podle které severní část P-ka měla býti dána králi etruskému Karlu Ludvíku, střední měla podržeti Francie a jižní měla býti dána Godoyovi jako království samostatné. Obsazení P-ka bylo rychle provedeno. Vladář a dvůr odlupli na anglických lodích do Brazílie. Jistá část obyvatelstva, mezi nimi zednáři, uvítala Francouze dosti příznivě. Gen. Junot však nevycházel zednářům vstříc, chtje se státi králem portugalským. Ale povstání španělské mělo účinek i v P-ku; povstalci dostali pomoc z Anglie. Wellington porazil Junota u Vimeira a přinutil jej ke kapitulaci u Cintry (1808). Na místě Junotové svěřil Napoleon válku v P-ku Soutovi, ale Wellington vypudil Souta z Oporta a porazil jej u Talavery. Vrchní moc v P-ku byla potom v rukou anglického generála Beresforda a Charlesa Stuarta, vyslance anglického. Nejhorší časy způsobil P-ku vpád Massénův, ale všechny snahy Massénovy rozbity se o opevnění u Torres Vedras, porážena Wellingtonem na ochranu Lisabonu. Krátce po ukončení války r. 1816 zemřela Marie Anglická vladařka, aby Jan VI. se vrátil do Lisabonu, ale král byl zdržován svou ženou. Vladářství v Lisaboně stalo se zatím velmi nepopulární, neboť Beresford i Stuart pročežovali ve vojsku anglické důstojníky a vyssávali zemi hospodářsky. Když r. 1820 Beresford odebral se do Brazílie, vypuklo povstání proti Angličanům. V ústavodárném shromáždění, které se rychle sešlo, měli vrch radikálové; usneseno zrušiti inkvisici a zbytky řádů feudálních a přijata nová radikální konstituce. Prusko, Rusko a Rakousko odvolali následkem toho své vyslance. Anglie doléhala na Jana, aby se vrátil. R. 1821 v létě král skutečně přibyl do Lisabonu a potvrdil novou konstituci. V Brazílii zůstal jako vladář starší jeho syn Pedro. S ním lisabonský snažil se uvésti Brazílii v starou obchodní odvislost od země mateřské; to přispělo k odtržení Brazílie od P-ka. Ústavodárné shromáždění, které v list. 1822 sešlo se v Riu de Janeiro, prohlásilo neodvislost Brazílie a povolalo Pedra za císaře. R. 1825 P. uznalo samostatnost Brazílie, začaž Brazílie převzala 2 miliony liber z dluhu portugalského. Když Jan r. 1826 zemřel, Pedro měl nastoupiti v P-ku, ale tomu brazilská ústava nedovolovala; i zřekl se Pedro koruny por-

tugalské ve prospěch své sedmileté dcery Marie da Gloria a zasnoubil ji se svým bratrem Miguelem, který měl být poručíkem jejím s podmínkou, že zachová ústavu, kterou Pedro r. 1826 zemi dal. Ale sotva ústava vstoupila v život, přívrženci absolutismu povstali a provolali dom Miguela za krále. Dosa- vadní vladařka, dcera Jana VI., povolala Anglii na pomoc. Canning straně konstituční skutečně pomohl, ale na neštěstí za několik měsíců zemřel. Dom Miguel r. 1827 uznal práva svého bratra a přijal od něho vládař- ství. R. 1828 přibyl do Lisabonu a přísáhl na konstituci. Brzy však rozpustil sněm a svolal staré kortesy do Lamegy, od nichž byl prohlášen za krále. O vládu nad králem dělila se jeho matka se zpovědníkem paterem Mazedem. Král energicky potlačoval každý odpor a za 6 let prý dal popravit na 17.000 lidí, deportovat 16.000, upáliti 13.000, uvěz- niti 26.000. Přívrženci královny Marie utekli se do Anglie nebo na ostrov Terceiru v Azo- rech, jejíž velitel stál při Pedrovi. Toryjské ministerstvo Wellingtonovo chovalo se k Mi- guelovi přátelsky a kladlo překážky odpur- cům jeho. Ale červencová revoluce a pád toryů změnilы situaci Miguelovu. Král se mstil Anglii tím, že konfiskoval jmění anglic- kých poddaných v P-ku. Tím však vyvolal zakročení Anglie, která podporovala Pedra I., když r. 1831, vzdav se císařské koruny ve prospěch svého syna Pedra II., přibyl do Evropy. V Terceire shromáždil vojsko, v krátké době dobyl Oporta, r. 1833 Napier porazil loďstvo Miguelovo u São Vincente, načež Pedro vtrhl do Lisabonu. R. 1834 porazil ve spolku se španělským generálem Rodilem Mi- guela u Thomaru. Smlouvou v Evoře Miguel slíbil, že P-ko opustí za odškodné ročních 375.000 fr. Zemřel r. 1866 v Heubachu v Ba- densku. Pedro jako vladař zavedl opět ústavu z r. 1826, ale zemřel již r. 1834. R. 1836 Marie přinucena vyhlásiti ústavu radikálnější, r. 1842 strana »chartistů« nabyli opět vrchu a ob- novila ústavu z r. 1826. R. 1853 zemřela krá- lovna Marie a zanechala vládu synu Pedru V. Za něho r. 1857 nabyli opět vrchu radiká- lové pod vedením Saldanhy. Poměr k Římu byl za jeho vlády velice napiatý. Král zemřel r. 1861 a po něm nastoupil bratr jeho Dom Luiz (Ludvík, 1861—89). R. 1870 Saldanha svrhl ministra Loulé, ale r. 1871 byl svržen stranou konservativní (*Regeneradores*), jimž v čele stál Fontes Pereira de Mello. Tato strana zůstala u vesla až do r. 1886. V této době reorganisováno vojsko, stvořena byla síť železniční, zavedeny nové zákony, roz- šířeno volební právo. Jen s financem bylo stále zle. Rozpoltění ve straně, vzniklé od- porem některých členů proti výdajům na zmíněné podniky, vedlo r. 1877 ke změně vlády a k utvoření mírně liberálního mi- nisterstva s markyzem d'Avila v čelc. R. 1879 král povolal k veslu Braamcampa, vůdce li- berálních »historiků«. Ale proti němu se ob- rátil lid, když r. 1880 učinil s Anglií smlouvu, podle které povolena Anglii stavba železnice

ze zálivu Delagojského do Pretorie v Trans- vaalu a na nitransito cla prosté; spatřováno v tom faktické odstoupení zálivu, ač r. 1875 byl P-ku přičten rozhodčím výrokem Mac Mahonovým. Když sněm r. 1881 smlouvu při- jal, vypukly bouře a v čelo ministerstva po- staven opět Pereira. R. 1885 provedena změna ústavy, do senátu dostali přístup volení čle- nové a papežské výnosy podrobeny králov- skému schválení. S Anglií r. 1884 učiněna smlouva, ve které Anglie uznala svrchovanost portugalskou nad pobřežím západoafrickým od 5° až k 6° j. š. Protest Německa způsobil pád smlouvy, načež celá otázka vyřízena na konzské konferenci v Berlíně. R. 1886 nabyla vrchu strana progressistů, vedená de Castrem. R. 1885 umluvena s Belgií t. zv. akta Konz- ská, kterou P. králi belgickému postoupilo značnou část svého území při dolním Kongu. S Německem učiněna r. 1886 smlouva, týka- jící se hranic kolonií, r. 1887 vláda počíná se starati o Angolu; zřízena tam železnice. Roku 1887 Čína formálně postoupila P-ku Macao. V parlamentě jevila se nespokojenost a obava ze snahy Angličanů, spojití své středoafričké državy s jihoafrickými. Dne 1. říj. 1889 ze- mřel král Ludvík a nastoupil jeho nejstarší syn Karel I. Hned na počátku jeho vlády dostavila se roztržka s Anglií. Statečný ce- stovatel portugalský, major Serpa Pinto, chtěl připojit k P-ku území matabelské, ale vy- volal tím protest Angličanů, kteří vyslali loď- stvo ku břehům portugalským, žádající od- volání portugalského vojska z území matab- elského. Portugalská vláda byla nucena po- voliti, ale za to vypukly v Lisaboně bouře, ministerstvo de Castrovo musilo odstoupiti a učiniti místo liberálně-konservativnímu mi- nisterstvu Serpa Pimentelovu (14. led. 1890). Ale pokoj v zemi nenastal; v městech vzni- kaly bouře republikánské. Král, aby utišil ve- řejně mínění, odmítl řád podvazkový, pro- půjčený mu královnou anglickou, snažil se, aby spor anglicko-portugalský byl rozhodnut evropskou konferencí, ale na druhé straně energicky zakročoval proti republikánům. Při volbach v měsíci dubnu a květnu vskutku republikáni dobyli jen tři hlasů. Zato smlouva s Anglií, v srpnu učiněná, P-ku vesměs ne- příznivá, měla v zápětí bouře nové. V říjnu sestoupilo se nové ministerstvo, které na An- glii, jež se bála násilného převratu v P-ku, vynutilo podmínky mírnější, ale konec sporů o osady tím ještě nenastal. R. 1891 vypuklo vojensko-republikánské povstání, po jehož po- tlačení nastala persekuce strany republikán- ské. T. r. učiněna s Anglií trvalá úmluva kol- oniální. Tehdy využitkování osady mozam- bické dáno do rukou společnosti soukromé. Ale záhy tíseň finanční způsobila novou krizi. Správa železnic, garantovaných státem, byla tak nerozumná, že r. 1892 nemohl být vy- placen úrokový coupon půjček železničních a státních. Následovaly krise ministerské a konečně v květnu 1892 prohlášen formální státní úpadek, tím, že vláda snížila na třetinu úroky dluhu zahraničního. Protesty, zejména

německého vyslance, neměly úspěchu. R. 1893 nastoupilo ministerstvo Hintze-Ribeirovo, které k zahraničním věřitelům chovalo se o něco šetrněji. Nefalší finanční stav přinutil P. k narovnání s Anglií, týkajícímu se jižní Afriky, a s Německem, týkajícímu se Afriky východní. R. 1895 ministerstvo oktrojovalo nový volební řád, kterým omezen počet volitelných lékařův a advokátů, zrušena volitelnost vojákův až na generály; tím dostalo se většího zastoupení klidnějším průmyslovým, obchodním a zemědělským žvlům. R. 1895 reformována sněmovna panská. R. 1897 odstoupilo mi-

řitelé. Portugalská vláda skutečně ihned zaplatila zastáví 72.000 obligací dráhy. Volby z 26. list. dopadly ve prospěch vlády. V zahraniční politice vláda zůstává věrna tradičnímu přátelství anglickému; ve válce jihoafrické dokonce na přání anglické odepřela exequatur hollandskému konsulovi v Laurencu Marques; teprve po dlouhém diplomatickém vyjednávání mu dovolila, aby se tam vrátil jako osoba soukromá. To je jediná věc, která ministerstvo dělí od většiny národa, souhlasící úplně s jeho politikou protiklerikální. I rozpočet na rok 1901—1902 končí se

nisterstvo Hintze-Ribeirovo, nespůlnivší docela naději, jež budilo (odstranění krise hospodářské). Utvořen nový kabinet s de Castremv čele. R. 1898 P. slavilo 400leté výročí objevení cesty do Východní Indie Vaskem de Gama. Téhož roku na venek zmizel z rozpočtu deficit, ale ve skutečnosti P. ani tehdy ne

bylo s to, aby úplně splatilo úroky dluhů zahraničních. Pokusy zvelebiti osady nemají dosud žádoucího úspěchu. V srpnu 1898 ministerstvo de Castrovo přetvořeno; i na r. 1900 až 1901 rozpočet vykazoval opět značný schodek; kurs směnkový byl velmi nepříznivý. Ve válce jihoafrické P. zachovalo neutralitu, ale bylo nuceno činit velké koncesse Anglii a dovoliti anglickému vojsku přistati v Beire. V čnu 1900 nastoupilo opět ministerstvo Hintze-Ribeirovo. Dne 29. břez. 1900 pronesen byl třemi švýcarskými právníky v otázce dráhy Delagojské rozsudek, který uznal zabavení této dráhy se strany vlády portugalské, ale odsoudil vládu portugalskou k placení 15,314.600 fr. vedle 5 % úroků od 25. čna 1889, s odečtením 28.000 lib. st., zaplacených již r. 1890. Útráty měly nésti rovným dílem tři strany: portugal. vláda, vdova amerického podnikatele staveb Mac Murda a angličtí vě-

Č. 3262. *Portulaca oleracea* L., šruha obecná, kuří noha.
a) celá rostlina, b) květ, c) diagramm květní.

deficitem převyšujícím 7 mill. korun. — Ž literatury stále nejlepším dílem zůstává Schäfer, Geschichtev. Portugal (Hamburk a Gotha, 1835—54, 5 sv.), kromě toho viz literaturu pro dějiny španělské. AZ

Portukál viz Partikál.

Portulaca [-ka], šruha, rostlinný rod čeledi šruchovitých (*Portulacaceae*) Jsou to byliny s li-

sty většinou tučnými. Trubka kališní jest srostlá s dolejší částí semeníka, okraj polosvrchní, 2klaný, od trvalého kališního zpodku kolem obriznuté opadávající. Plátků namnoze 5 (4—6) prostých neb nejdolejší srostlých, vetknutých do trubky kališní. Tyčinek 8 až 15, často přirostlých k dolejšku plátků. Tobolka kolem obriznuté pukající, s 5 mnohosemenými ramenv střední semenice. Obsahuje mnoho druhů v mírném a teplém pásmě, zvláště v sušších krajích Jižní Ameriky a Kapska. U nás jest *P. oleracea* L., š. obecná, kuří noha, kteráž v odrůdě *silvestris* DC. roste na pustých místech poblíže vesnic, u cest v teplejší části království dosti hojně, jsouc původu jižního. Odrůda *sativa* DC. pěstuje se vzácněji jako zelenina do polévek. Mnohé druhy P. (*P. grandiflora* z Brazílie) pěstují se v zahradách v četných

odrádách barevných, s plnými květy, třepnými plátky atd. jako rostliny ozdobné. — *ě.*

Portulacaceae [-ka-], čeled' rostlin dvouděložných řádu *Polycarpicae*. Jsou to byliny, řidčeji polokře, často s listy masitými, úzkými a palisty suchomázdřitými a blanitými neb v axilární svazečky chlupů proměněnými, řidčeji chybějícími, květy nevelikými. Květy častěji necele pravidelné. Kalich 2klaný neb 2listý (někdy i 3—5klaný) prostý, neb dolejší se semeníkem srostlý. Plátky 4—6 prosté neb nejdelší rostlé, na zpodu kalicha vetknuté, neb žádné. Tyč. v 1—2 kruzích, jednoduché, neb po 2 a více skupené, do zpodu kalicha vetknuté neb do koruny vrostlé. Semeník původně nebo později zrušením příhrádek jednopouzdrý, někdy 2- až vícepouzdrý, 3- až mnohosemenný, semena na střední semenici, namnoze na dlouhých šňůrách. Čnělka jednoduchá neb ve 3—8 bliznových laloků rozdělená. Plod tobolkovitý, chloupěmi neb víčkem pukající (někdy i peckovice). Obsahuje celkem 17 rodů, z nichž rody *Talinum* a *Portulaca* jsou rozšířeny ve všech krajích tropických a subtropických (i v Australii); tento máje i v Evropě svého zástupce, vyniká zvláště bohatstvím druhů v teplejším pásmu Ameriky; rovněž i v mnohé formy místní se rozpadající rod *Mantia* jest kosmopolitický! Ne tak všeobecně již jest rozšířen rod *Claytonia*. Rozšíření jeho sahá od území pacificko-arktického (kde v Sibiři a v sev.-záp. Sev. Americe se vyskytují formy částečně identické) přes Andy až do Mexika a Kubu. Poněvadž tento rod dále na jih nesahá, jest vyskytování se *Cl. australis* Hook. v Australii a Nov. Zeelandě tím nápadnější a má své analogon jen ve výskytu monotypické *Hectorella* na Nov. Zeelandě. I *Calandrinia*, která jinak vyskytuje se jen v andské Americe, kde jest rozšířena od Kalifornie do Chile a Peru, má 16 druhů v Australii. Nehledíme-li k těmto daleko rozšířeným rodům, jsou všechny ostatní geograficky úzce ohraničeny, *Anacampseros* a *Portulacaria* na Kapu, monotypus *Talinella* na Madagaskaru. Velmi bohatá centra rozšíření, která nutno pokládati proti malým, nejvíce 1—2 druhy obsahujícím rodům zajisté jako území, kde starší formy se zachovaly, má Amerika pacifická a andská a proti ní jeví se nápadně velká chudoba atlantické Ameriky sev. a již. Jedno takové centrum je v Kalifornii (zvláště Sierra Nevada), pro něž jest charakteristickým veliké množství druhů rodů *Calandrinia* a *Claytonia* a endemické rody *Spraguea*, *Calyptidium*, *Talinopsis* a *Lewisia*, kdežto druhé centrum (Chile a Peru) má endemity *Grahamia*, *Monocosmia* a *Silvaea* vedle četných *Calandrinii*. Pleuropetalum jest endemický rod Galapagů. V Čechách jest čeled' zastoupena dvěma rody: *Portulaca* a *Montia*. — *ě.*

Portunus (méně správně Portumnus), v římské baji vlastně příjmi boha Jana, jako ochránce přístavů (*portus*); **P.** měl svůj chrám v Římě u přístavu Tiberského blízce mostu Aemiliova, kdež 17. srpna konána slavnost **Portunalií**; na tom místě pod Aventinem

dosud lodi přistávají. O stáří kultu svědčí plebejský flamen *Portualis*. *klk.*

Portus (lat.), přístav (mořský).

Port-Vendres [pór vándr], město a důležitý opevněný přístav ve frc. dep. Pyrénées Orientales, kant. Argelès-sur-Mer a arrondis. Céret, při Středozemním moři 1 km na z. od předhoří Béar (203 m), stanice želez. trati Perpignan-Portbou Jižní dráhy, má (1896) 2836 ob., čilý obchod s vínem, výrobu korkových zátek a sudů, lodářství a na blízkou továru na dynamit. Přístav, ležící v pozadí hluboké a dosti úzké zátoky a obrácený k sv., jest chráněn proti větrům s této strany hrází 300 m dlouhou, kdežto na ostatních stranách obklopen jest příkrými a vysokými pahorky, z nichž 2, na s. a z., opevněny jsou tvrzemi a třetí na jv., tvořící zminěné předhoří Béar, nese maják I tř. svítící do vzdálenosti 44 km. Dělí pak se přístav tento na 2 části: na s. leží přístav obchodní, starší a přístupný lodím jakéhokoliv ponoru, na j. pak přístav válečný, s jehož stavbou počato r. 1851, hluboký do 9 m. Přístav obchodní má lodní ruch ročně 637 lodí s 317.210 t a jest v pravidelném spojení s Marseillí, Cette, Barcelonou, Oránem, Alžirem a Havrem, hlavním předmětem vývozu jest víno, dovozu pak dříví z Norska i Ameriky a korek z Alžiru a Španěl. Nedaleko přístavu zřízeny jsou malé mořské lázně. **P.** jest sídlem několika konsulů, mezi nimi i rak-uh. konsulárního jednatele. Město bylo ve starověku karthaginskou stanicí, za panství římského nazváno *Portus Veneris*, r. 1679 opevněno Vaubanem a r. 1780 znovu de Maillym, který postavil zde na počest Ludvíka XVI. mramorový obelisk vys. 26 m. *Tšr.*

Poruba: 1) **P.**, ves na Moravě, hejtm. a okr. Hranice, fara a pš. Hustopeče; 52 d., 287 ob. č. (1890), popl. dvůr.

2) **P.**, **P o r e m b a** (pol. *Poreba*), ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Fryštát, fara a pš. Orlová; 116 d., 1000 obyv., z nichž je 945 Poláků, 43 Čechů, 3 Němci (1890), 1ř. šk., stanice želez. dráhy (Bohumín-Žilina), mlýn a kam. — uhel. doly. Ves byla od pradávna částí zboží fulnecko-bilovského a náležela pánům z Kravař. Nyní zboží porubské náleží hr. Vlčkům. — 3) **P.**, ves t., hejtm. Krnov, viz Přehřimov 3). — 4) **P.**, far. ves t., hejtm. Opava, okr. Klimkovice, pš. Svinov; 130 d., 905 ob. č., 6 n. (1890), kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.), šk., 3 mlýny a myslivna Brzí.

Poruba na hoře (v lesním hosp.), zporážení a zdělávání všeho stromoví na lesní ploše tak, že pozemek zůstane holý a pak za setím semen aneb vysazením sazenic znova musí býti zalesněn. *črn.*

Porubeni viz **Pasečení**.

Porubník, **v r u b n í k**, druh bednářského hoblíku (v t., str. 420 b).

Poručenství jest právem uložené obstarávání potřeb osobě jiné, která postrádajíc ochrany moci otcovské není pro osobní nedostatký s to, aby si své záležitosti náležitě opatřila sama. **P.** dělíme v **p.** v u ž š í m s m y s l e (*tutela*), jehož byly v právu římském

dva druhy: **p.** nad osobami nedospělými (*tu tela impuberum*) do 14., resp. 12. roku věku, a **p.** nad ženami (*tu tela mulierum*), a v opatrovnictví (*cura*), jež mělo místo při jiných důvodech nezpůsobilosti osoby chráněné (srv. Opatrovnictví). Význačnou známku **p.** ve smysle techn. byla *autoritatis interpositio*, která záležela v tom, že poručník měl osobně účast v právních jednáních poručencových, jež svou přítomností potvrzoval. Při osobách nedospělých poručník měl kromě toho i správu majetku (*administratio, gestio*), jež byla však zákony císaře Severa a pozdějších císařů omezena potud, že poručník nesměl bez povolení úředního ze jmění poručencova nic zciziti. **P.** bylo původně právem agnátských příbuzných poručencových, v jejichž zájmu bylo, aby majetek rodový byl zachován, později stalo se občanskou povinností (*munus publicum*), jež mohla býti odmitnuta (*excusatio*) jen z důvodů zákonem ustanovených, na př. pro pokročilý věk, větší počet dětí a j. K **p.** povolávají především osoby, jež držitel moci otcovské jmenoval v testamentě (*tutores testamentarii*), potom nejbližší agnáti nebo gentiles poručencovi (*tutores legitimi*), a nebylo-li jich, ustanovoval poručníka magistrát (*tutores dativi*). Byl-li poručník zřízen testamentem od osoby, která neměla poručence v moci otcovské, nebo byl-li zřízen bez náležité formy, mohl nedostatek tento odstraněn býti magistrátským potvrzením (*confirmatio tutoris*). Ženy podle staršího práva římského, nebyly-li podrobeny moci otcovské nebo manželské, stály po celý život pod **p-m**; moc poručníků omezovala se však na *autoritatis interpositio* pro některá důležitější právní jednání ženy, jako vstoupení v manželství, zřízení testamentu, vedení soudního sporu, nastoupení dědictví a j. Význam tohoto **p.** byl již záhy valně zeslaben a na začátku principátu sprostěny byly **p.** ženy, které měly větší počet (3, 4) dětí, t. zv. *ius liberorum*. V pozdější době císařské **p.** nad ženami bylo odstraněno zcela.

V právech moderních podstatu **p.** tvoří obstarávání záležitosti osobě, která pro nedostatečný věk není plně způsobilá k právním činům, na rozdíl od opatrovnictví, jež vztahuje se ke všem ostatním důvodům nezpůsobilosti (§ 188. rak. obč. zák.), a zřizuje se poručník úřadem soudním nejen pro dobu nedospělosti dítěte, ale pro celou dobu nezletilosti, tedy podle práva rakouského zpravidla do ukončení 24. roku věku. Někdy (výjimečně) zřízeno bývá několik poručníků (*co-tutores, Mitvormunder*). Srv. § 210. ob. zák. obč.).

Poručík (rus. поручикъ, fr., angl. a něm. *lieutenant*, franc. též *sous-lieutenant*, podporučík, it. *tenente*), ve mnoha vojscích, jako v rak. — uh., kde je naznačen jednou hvězdičkou zlatou nebo stříbrnou na každé straně límce a jednoduchým prýmlem na čáce nebo hulánské čapce, nejnižší stupeň důstojnický. U námornictva **p.** ř a d o l o d n í (fr. *lieutenant de va isseau*, it. *tenente di vascello*, něm. *Linien-*

schiffslicutenant) má stupeň stejný jako ve vojstě pozemském setník (rytmistr) a naznačen třemi prýmečky na rukávech. Srv. *Lieutenant*. *FM.*

Poručník viz Poručenství.

Poruchy čili *perturbace* (lat.) v astronomii jsou odchylky těles nebeských (oběžnic, měsíců, vlasatic) od pohybu podle zákonů Keplerových; příčinu mají **p.** v tom, že těleso nebeské obíhající kolem tělesa centrálního přitahováno je nejen od tohoto, ale ode všech těles soustavy sluneční. Tím každé z těchto těles stává se tělesem rušivým. Pro měsíc je na př. země tělesem centrálním, slunce a ostatní oběžnice jsou tělesa rušivá. Nesmíme si však mysliti **p.** jako nějaké nepravidelnosti pohybu, naopak dějí se pohyby všech těles nebeských podle téhož pravidla, Newtonova zákona gravitačního. Ale poněvadž oběžnice jsou od sebe velmi vzdáleny a hmoty jejich proti hmotě sluneční jsou velmi malé (hmoty všech oběžnic činí dohromady asi $\frac{1}{700}$ hmoty sluneční), každá oběžnice pohybuje se celkem tak, jako by podléhala jen vlivu slunce, tedy podle zákonů Keplerových. Je tedy přirozeno, že vyšetřuje se nejdříve tento pohyb elliptický a pak teprve úchyly od něho, poměrně malé. Při měsíci **p.** způsobené sluncem jsou dosti značné, ale mnohem větší jsou **p.** vlasatic, přiblíží-li se tyto některé oběžnice, zvláště Jupiterovi nebo Saturnovi; změní se tím nejen doba oběhu vlasatic periodických často značně, ale **p.** drah jsou mnohdy tak veliké, že vlasatice neperiodické stanou se periodickými a naopak. Při **p-chách** nejde jen o hmotu těles, jejich vzdálenosti a vzájemnou polohu, ale i o jejich tvar. U koule stejnorodé můžeme si mysliti hmotu soustředěnou ve středu koule, u těles tvaru jiného to není již přesně možno. Tak povstávají zplněním země a působením slunce a měsíce **p.** *precesse* a nutace. Také na pohyb měsíce působí zplnění země rušivě; z **p-chů** těch určených pozorováním vypočetl Laplace hodnotu $\frac{1}{299}$ pro zplnění země.

P. dělí se na periodické a saekulární. Periodické **p.** opakují se v období poměrně krátkém, saekulární trvají dlouhý čas stejným směrem. Na př. jsou periodické **p.** měsíce variace, rovnice roční a evekce, naproti tomu jsou pohyb uzlů a veliké osy dráhy měsíčné, jakož i urychlení středního pohybu měsíce **p.** saekulární. Podobně výstřednost, sklon, délka přísluní a délka uzlů podléhají **p-ům** saekulárním. Rozdíl mezi **p.** periodickými a saekulárními vztahuje se jen na kratší nebo delší periodu, neboť i **p.** saekulární mohou po staletích zaměnití směr a proměnití se v **p.** opačné. Tak obývá nyní sklonu ekliptiky pomalu; jak Lagrange ukázal, bude sklonu ubývatí jen do r. 6600 po Kr., pak ho bude opět přibývatí.

P. můžeme také dělití na takové, které závisí na místech rušivých těles, jež zaujímají někdy ve svých drahách, a na takové, jež závisí na velikosti, podobě a poloze těchto drah.

Poněvadž místa těles ve dráze rychle se mění, jsou první **p.** vlastní periodické, ačkoliv i při nich jsou periody někdy velmi dlouhé. Změny drah samých dějí se jen pomalu, tedy budou mít dlouhé periody, jsou to **p.** saekulární. Z prvních **p.-chů** (periodických) je zvláště památná t. zv. veliká rovnice, mezi největšími oběžnicemi Jupiterem a Saturnem trvajících **p.-uch**, který již Halley poznal, ale teprve Laplace vysvětlil. Střední pohyby obou těles a tím i jejich doby oběhů podléhají změnám v období 930 let a sice přibývá středního pohybu jedné oběžnice, kdežto druhého ubývá. R. 1560 byl pohyb Saturnův nejpomalejší, Jupiterův nejrychlejší, r. 1790 tyto pohyby dosáhly středních hodnot a r. 2020 bude pohyb Saturnův nejrychlejší a Jupiterův nejpomalejší. Další lišení **p.-chů** všeobecných a zvláště těch vztahuje se ke způsobu výpočtu. Při asteroidách a vlasaticích byly by totiž všeobecné vzorce příliš složité, tedy počítají se tu podle metody **p.-chů** zvláštních, která záleží v tom, že sledujeme těleso na dráze krok za krokem a pro každé místo vypočítáme **p.** ostatních těles rušivých.

Mluví se též o **p.-chách** prvního řádu a vyšších řádů. To vztahuje se na výrazy analytické, kterými se **p.** vyjadřují. **P.** prvního řádu jsou ty, které jsou úměrné první mocnině jediné hmoty rušivé, **p.** druhého řádu, jež jsou úměrné součinu dvou rušivých hmot anebo čtverci jediné. Při výpočtu **p.-chů** prvního řádu pokládáme účinek každého rušivého tělesa pro sebe, bez ohledu na ostatní; počítá se tedy tak, jakoby rušící těleso působilo samo vedle tělesa centrálního na těleso třetí. Proto sluje úkol, který se tu má řešiti, problémem tří těles (v. t.). — Viz Airyho spis, který přeložil do němčiny Litrow: Populäre physische Astronomie (Stuttgart, 1839); Möbius, Elemente der Mechanices Himmels; A. Seydler, Dějiny všeob. gravitace (»Čas. čes. math.«, roč. IX.) a Historický rozvoj problému tří těles (t., roč. XV.). **VRý.**

Poruka obecná (круговая порука), t. j. ručení všech za jednoho a jednoho za všechny, jež až dodnes jest živoucím právním institutem v ruských vesnických obcích, ručících za každého ze svých členů v příčině řádného plnění povinností státních, zemských a mírských, byla kdysi všeobecným zjevem v právě všech národů slovanských i jiných. Vznikla na stupni společenského života, kde právními subjekty nebyly jednotlivé osoby, nýbrž celé pokrevní svazky. (Srv. Msta krevní a Pokrevnství.) Plného právního rozvoje a právní ochrany docházel jednotlivec jen jako člen příbuzenských svazkův. Ukřivdil-li mu někdo, mstil se za něho celý rod, a naopak, dopustil-li se člen rodu na někóm cizím nějaké krivdy, odpovídal rovněž celý rod za tento trestný skutek. **P. o.** nevymizela z právního života ani tenkrát, když příbuzenské svazky se uvolnily a místo nich zaujaly svazky teritoriální, obce. Za trestný čin, jehož pachatel nebyl vypátrán, ručila celá obec. resp. obyvatelstvo celého okrsku správního. (Srv. Osada, Opole,

Okolina.) S vyvinutím moci státní vymizela **p. o.** z právního života. — Srv. Soběstianskij, Krugovaja poruka u slavjan po dřevním pamjatnikam jich zakonodatělstva.

Porumbak, velkoobce na ř. Alutě v alsó-árpáském okr. fogarašské župy v Sedmihradech: 1) Alsó — **P.** (rum. *Porumbakul de josu*) má (1890) 350 d., 1422 Rumunů, farní kostely římsko-kat., řecko-kat. a řecko-vých., poštu, stanici želez. trati Fogaraš-Oldthid uherských státních drah. — 2) Felső — **P.** (rum. *Porumbakul du susu*) má (1890) 2046 obyv. (1664 Rumunů, 219 Němcův a 49 Maďarů), farní kostely řecko-kat. a řecko-vých., veliké sklárny na obyčejné sklo tabulové a láhve, polaraeni, dobytkařství a rybolov. **Dkl.**

Porus, král indický v krajině mezi Hydaspem a Aufinem; vynikal tělesnou silou a statečností. Od Alexandra Velikého byl přemožen, ale ponechán ve svém království, jež mu zůstalo i po smrti Alexandrově. R. 317 př. Kr. byl však od Eudéma úkladně zavražděn. Jiný **P.** připomíná se jako kníže gandaridský.

Porušování potravin viz Falšování potravin a pochutin.

Porýbný (starší čes. fšmistr) jest zřízenec, který na velkostatech prakticky provádí rybníční hospodářství. Jeho úkolem jest nasazovati ryby a krmítí je, řídití lovy, tříditi a vážití ryby při nich, bdíti nad sádkami a stavem ryb i vody v rybnících. Na Starém městě v Praze byl **p.** dohlížitelem a výběrcím na trhu rybním a úřad jeho byl r. 1784 zrušen. **Bnr.**

Porýnsko bavorské n. Bavorské Falcko viz Falcko a Bavorsko

Porýnsko *Rheinprovinz, Rheinland* nebo *Rheinpreussen*), nejzápadnější pruská prov. Německé říše, ohraničená na z. Lucemburskem, Belgií a Nizozemím, na s. Nizozemím, na v. Vestfálskem, Hesy-Nassavskem, Hesy a bavorskou rýnskou Falcí a na j. Elsassko-Lotrinskem, měří 26.994 km^2 a jest složeno z bývalých vévodství Kleve, Geldern, Berg a Jülich, knížetství Mörs a Lichtenberg, sev. a střední části arcibiskupství Kolínského, z panství Homburk, Neustadt, Gimbom, Neuwied, Solms a Wildenburg, z části Limburku, území říšských měst Wetzlaru a Cách, jakož i z dílů býv. francouzských departementů a kusu Nassavska. Leží po obou stranách Rýna, větší část na břehu západním, obklopuje oldenburské knížetství Birkenfeld, menší pak na břehu východním Oddělené od ostatního území provincie leží na ř. Lahně kraj Wetzlar. — Menší severní díl **P.-ka**, prostírající se na s od cary vedoucí od Bonnu přes Düren k Cáchám, tvoří rovnou, nebo jen málo zvlněnou nížinu s mnohými úrodnými končinami rolnickými. Naproti tomu větší území jižní jest hornatina, skládající se z různých částí rýnsko-vestfálského pohorí břidličného, a to na pr. břehu Rýna z výběžků Westerwaldu a větví horstev vestfálských, na levém bř. pak z Hunsrücku se Soonwaldem a Idarwaldem, z Hochwaldu, Eifely a Hohe Venu. Výška této hornatiny činí asi 500 m n. m., nejvyšší bod jest Erbeskopf 816 m), hory jsou většinou zalesněny,

údolí Mosely a Saary, úval Neuwiedský a okolí Kreuznachu tvoří mezi nimi úrodné nížiny. Na sev. úpatí Hohe Vennu rozkládá se uhelná pánev čáská, na jižním konci provincie pak důležité kamenouhelné pohorí Saarbrück nské. — Nejdůležitější řekou jest Rýn, který protéká provincií v délce 335 km a přijímá v pravo ř. Sayn, Wied, Sieg, Wupper, Ruhr, Emscher a Lippe a v levo Nahe, Moselu, Nette, Ahr a Erf. K úvodí Mósy náležeji ř. Roer, Schwalm a Niers. Z jezer větší jest Laašské (*Laacher See*). — Podnebí jest ve vyšších polohách drsné, avšak v údolích a nížinách velmi mírné, tak že namoze daří se rostlinstvo horomátské, průměrná roční teplota je tu 9—10°C, měsíční průměr neklesá pod 0, roční výše srážek jest 65—77 cm.

O b y v a t e l ů jest (1900) 5.759.008, t. j. 213 na 1 km², tak že jest P. nejhustěji zalidněnou provincií pruskou, největší pak jest lidnatost ve vládním obvodu düseldortském, totiž 475 ob. na 1 km². Z nich jest 71 % katolíků, 28 % evangelíků, 14.391 jiných křesťanův a 47.234 židů. Národností a mateřštinou jsou téměř všichni obyvatelé Němci, jen 28.891 jest Nizozemců, 10.637 Vallonů a 5820 Poláků. Mazurův a Kašubův. Cizinců jest 39.852. Z ústavů vzdělávacích jest zde universita v Bonnu s hospodářskou akademií v Pappelsdorfu, vysoká škola technická v Cáchách, král. umělecká akademie v Düsseldorfu. dále 35 gymnasií, 8 vyšších reálků, 16 progymnasií, 7 reálků, 9 reálních progymnasií, 2 vyšší soukromé školy, 2 školy hospodářské, kadetní škola, válečná škola, 19 učitelských seminářů, 6 vyšších škol měšťanských, 8 ústavů hluchoněmých a 1 slepců, 5 škol rolnických, 8 ovocnářských, 1 lukařská, 2 mlékařské, 1 pomologický ústav, 3 školy průmyslové, 2 obchodní, 1 železniční, 3 tkalcovské, 1 hutnická, 6 hornických, po 1 odborné škole pro průmysl kovový, železný a ocelový, 6 škol umělecko-průmyslových a kreslířských, 3 košíkařské, 219 pokračovacích a 4643 veř. školy obecné s 814.838 dětmi. Konečně jest zde i škola poldernická. — Na jednotlivé živnosti rozděluje se obyvatelstvo provincie takto: 30,96 % obyv. připadá na zemědělství a chov dobytka, 42,89 % na průmysl a řemesla, 8,34 % na obchod a dopravnictví, 7,98 % na osobní služby a 4,65 % na vojsko a úřady, jakož i na svobodná zaměstnání. — Zemědělství provozuje se na drobných statcích, nejurodnější půdu má t. zv. Jülišsko. Na role, zahrady a vinice připadá 46,5 % půdy, na louky 7,8 %, na pastviny 6,3 % a na lesy 30,8 %. Orba nedodává obilí tolik, kolik se ho v prov. spotřebuje, velice kvetoucí jest za zahradnictví, ovocnářství a vinařství, z průmyslových rostlin pěstuje se cukrovka, tabák, chmel, len, konopí a řepka. Sklízí se do roka: 416.185 t žita, 190.856 t pšenice, 47.296 t ječmene, 1.629.597 t bramborů. 338.009 t ovsů, 540.808 t sena, 495.027 t cukrovky a 658.682 t tabáku. Vinice zaujímají 11.593 ha půdy, vína klidí se ročně přes 300.000 hl. Dobytka počítá se: 162.357 koní, 1.076.945 kusů skotu, 249.238

ovcí, 646.481 vepř a 292.007 koz. Ve Wickrathu jest hřebčinec. V lesích jest hojně zvěře, v Rýne loví se výborný rýnský losos, v horských řekách pak pstruzi. — Velmi bohatá jest báňská výroba provincie. Kamenné uhlí dobývá se na Ruhře, Saare a u Cách, ročně do 20 mill. t, uhlí hnědé u Brühlu (1 ¼ mill. t), železná ruda na ř. Sieg a Wied (do 1 mill. t), mimo to těží se rudy zinkové (74.051 t) a olovené (55.838 t). Velikolepé jsou lomy brádicové, sádrové, vápencové, pískovce a j. — Velmi četné jsou minerální prameny. nejproslulejší lázně jsou v Cáchách a Burtschaidu — V ohledu průmyslovém P. náleží k nejpřednějším krajům Německé říše. Zvláště soustředí se průmysl na pravém břehu Rýna až k Emscheru, na levém pak v Kolíně, mezi Krefeldem a Cáchy, a v jižním cípu provincie. Huti dodávají ročně 1.867.542 t železa, 40.699 t olova, 37.272 t zinku 93.347 kg stříbra, 109.977 t sírove kyseliny. Velikolepé železární jsou v Essenu (Krupp), Oberhausenu, Duisburku, Düsseldorfu, Kolíně, Deutz, Fschweileru, Neunkirchenu a j., průmysl ocelářský a výroba zboží železného a ocelového rozvinuta jest nejvíce v Solingenu a Remscheidu. Ve výrobě suken zaujímají Cáchy a Burtscheid první místo v Německu, Krefeld jest hlavním sídlem německé výroby sametu, zboží sametového a látek polosametových. Veliké prádelny jsou v Kolíně. Duisburku a j., střediskem výroby bavlněných látek jsou města Elberfeld a Barmen, bílé zboží vyrábí se v Neussu, plátno v krajích Gladbachu a Grevenbroichu, kůže v Malmedy. Sklární jsou zvláště v saarské pánvi uhelné, zboží kameninové a fayencové pracuje se na různých místech, v Treviru přitěsávají se kameny na stavby celých kostelů. papírny jsou v kraji důlním a jülišském, výroba lučebnin v Duisburku atd. Světovou pověst mají plechy z Dillingenu, jehly z Cách a Burtschaidu, mosazné výrobky ze Stolberku. Veliké jsou v provincií cukrovary, pivovary, mydlárny, lihovary, továrny na voňavky (Kolín) atd. Rozsáhlý jest obchod P-ka, hlavní jeho obchodní města jsou: Kolín, Koblenec, Duisburg, Düsseldorf, Cáchy, Ruhrort a Wesel. Vodní cesty měří celkem 792 km, silnice 8385,6 km a síť železniční 3418,3 km. Vrchní poštovní ředitelství jsou v Cáchách, Düsseldorfu, Koblenci, Kolíně a Treviru. Veliký jest cizinecký ruch v provincií. V ohledu správním P. dělí se na 5 vládních obvodů: Koblenec se 14 kraji (6205 km² a 682.095 ob.), Düsseldorf s 25 kraji (5473 km² a 2.599.609 ob.), Kolín s 12 kraji (3977 km² a 1.021.594 ob.), Trevír s 13 kraji (7184 km² a 840.734 ob.) a Cáchy s 11 kraji (4155 km² a 614.976 ob.). Vrchní praesident sídlí v Koblenci-V čele katolické církve porýnské jest arcibiskup kolínský, starokatolíci mají biskupa v Bonnu. — V ohledu soudním tvoří provincie obvod vrchního zemského soudu v Kolíně kromě krajů: Essen, Rees, Ruhrort, Duisburk a Mülheim, které přísluší k vrch. zem. soudu v Hammu, jakož

i kraji Wetzlar, Neuwied a část kraje Altenkirchen i Koblenz, jež přísluší k Frankfurtu. — Král. báňské ředitelství jest v Saarbrückenu. — Vojensky náleží největší část P-ka k 8. armádnímu sboru, jen v. a sv. obvodu düsseldorfského přísluší ke sboru 7. — V pruské sněmovně zastoupena jest provincie 62 poslanci a v říšském sněmě 35 poslanci. Znakem jest pruský orel, který má na prsou korunovaný zelený štít se stříbrnou klikatou příčnou páskou, barvy jsou zelená a bílá. — Srv. Acheppohl, Das niederrheinisch-westfälische Bergwerks-Industriegebiet (2. vyd., Berlín, 1894).

P. historicky je složeno z bývalých věvodství Cleve a Berg (které náležely Prusku od r. 1609), Jülich a Berg, z knížetství Mörs (pruské od r. 1702), z arcibiskupství Trevírského, z větší části arcibiskupství Kolínského a Mohučského a z velmi četných, rozmanitě titulovaných panství, jež ve staré »sv. říši Římské« byla reichsunmittelbar. Krajiny ty dostaly se Prusku r. 1815; k tomu r. 1834 přibýlo koburské knížetství Lichtenberg a r. 1866 (od Hessenska) kraj meisenheimský. Pruská vláda rozdělila P. ve dvě provincie: Jülich-Cleve-Berg a Niederrhein; jednotnou provincií tvoří P. od r. 1824.

Porzana, zool., viz Chrástal

Porzecki Tomáš (*1609 — †1657), pol. jezuita (od r. 1626) a spisovatel. Byl rektorem škol v Pultusku a zemřel na mor. Psal elogia a panegyriky veršem, kromě toho zabýval se také historickým spisováním. Ze spisů jeho uvádíme: *Elogia Jagellonum Poloniae, Hungariae et Bohemiae* (1639); *Elogia Austriacorum Imperatorum* (1639); *Florilegium* (na počest Chodkiewiczův a Pacův, 1636); *Pan egyptae R. Kor. sack ar hiep. metropolitani totius Russiae* (1637). V rukopise zanechal polskou práci z oboru cirk. dějin: *Summa annalium ecclesiasticum*, navazující na dílo Baroniovo, a to tam, kde přestal Skarga.

Posa markýz, v historické novelle Saint-Réalově »Dom Carlos« (1673), důvěrník princův; odtud přejat do dramatu Schillerova (Don Carlos), kdež jest mužným bojovníkem za pravdu a práva lidská.

Posa, z franc. *pose* [póz], postavení, postava, postoj, sedění (malíři); obrazné strojené chování, přetvářka, vyhledávaní efektu.

Posad (rus.) viz Gorod

Posada [posáda], špan. krčma. hospoda.

Posada-Herrera José, státník špan. (*1814 — †1885). Byl professorem národního hospodářství na universitě v Oviedě a r. 1839 stal se členem (1853 a opět 1875 byl i v praesidiu) kortesův. Stál v čele hnutí mírně liberálního a s O'Donnellem zakládal »liberální unii«. V l 1858—63 a 1866 byl ministrem veřej. prací a vnitra R 1868—69 byl vyslancem španělským v Římě Od strany liberálně-konservativní r. 1879 přešel k ústavní straně Sagastově. R. 1883 — 84 stál v čele li-

berálního ministerstva. P. měl veliký podíl v ústavě z r. 1876. Zanechal v rukopise mnoho spisů; tiskem vyšly zejména *Lecciones de administracion*.

Posadas, město argentinské, viz Misiones.

Posádka (pol. *garnisona*, rus. гарнизон, fr. *garnison*, it. *guarnigione*, angl. *garrison*, něm *Garnison*, *Besatzung*): 1. Souhrn veškerých zástupů a jednotlivých příslušníků vojenských, ubytovaných trvale v době míru u pevnosti, ve městě neb osadě jinak důležité. Síla p-ky ovšem se spravuje důležitostí místa a též dostatečným počtem kasáren a jiných budov na umístění všeho mužstva, koňstva i materiálu V době války p. pevnostní beze všeho se mění v obsádku, kterážto změna v osadách otevřených nastane jen podle potřeby proti útoku nepřátelskému -2. Pevnost, m e sto, o sada sama, kde vojsko je trvale ubytováno; vesnice s vojskem i trvalým, jaké bývají v bydlíštích hlavně menších oddílů jezdeckých, slují stanice. 3. P. nazývali dávní Čechové pevnůstku čili tvrz. FM.

Posadník viz Gorod.

Posadov, ves v Čechách, hejtm. Nové Město n. M., okr. Č. Skalce, fara a pš. Hoříčky u Čes. Skalce; 19 d., 96 ob. č. (1890) Ves povstala na místě zrušeného dvora.

Posadowský z Posadova, příjmení starožitné rodiny, která je původu polského (erbu habdank, pruh lomený na způsob písmene W) a z níž někteří vystěhovali se do Slezska a na Moravu. Tu zejm bydlil Kašpar v městě Hranicích, kdež pochován (†1542) i s manželkou Annou z Vidpachu (†1558). Syn jeho Hynek držel v l. 1555 až 1558 statek Vrchoslavice; r. 1560 koupil Otaslavice, na nichž věnoval manž. Aléné Janaurce ze Strachnova. Prodáv r. 1590 Otaslavice, žil ještě r. 1594 v Kojetíně. Ze slezských členů této rodiny proslul Adam jako věrný přívržec Rudolfa II., pro kteréžto smýšlení své utrpěl od Poláků velkou škodu na svém statku. Potomek jeho Jan Adam pro své služby jako hetman kníž. březského a zásluhy při rozličných kommissích majestátem z 26. květ. 1705 povýšen do panského stavu kr. Č. rodů starožitých. Po obsazení Slezska Pruskem P-vští stali se poddanými pruskými. Pruská vláda povýšila je do stavu hraběcího (20. led. 1743). Karel Bedřich Emil (syn Bedřicha Viléma a Amalie Wehnerové) dědil po vymření rodu Wehnerovského (1784) všechnen jeho majetek a potomci jeho psali se odtud (poněmčivše se) Posadowski-Wehner. Na ten čas žije několik členů té rodiny, držíce statky v Dolním Slezsku. Ščk.

☉☉**Posadowski-Wehner** Arthur Adolf, hrabě, svob. pán Postelwitz, státník a ministr něm. (*1845). Vystudovav práva věnoval se zemědělství (1869), načež r. 1871 vstoupil do stát. služby v Poznani; r. 1882—85 byl zvolen do pruské sněmovny, kde se připojil k straně svobodně konservativní. Roku 1889 stal se zemským hejtmánem provincie po-

znašské, v kteréžto hodnosti zreorganisoval stavovskou správu provinciální. Roku 1893 jako skutečný tajný rada po Maltzahnovi stal se státním sekretářem říšského úřadu pokladního (*Staatssekretär des Reichsschatz-amtes*) a r. 1898 říšským státním sekretářem vnitra po Boetticherovi. Spolu je členem ministerstva pruského. Jméno jeho je těsně spojeno s jednáním o zvýšení a upevnění ceny stříbra a s jednáním o nový celní tarif říšský. P. napsal řadu brošur z oboru politiky národohospodářské a kromě toho sestavil spis *Geschichte des schlesischen uradligen Geschlechts der Grafen P.* (1891).

Posadští lidé viz Gorod.

Posavina, povšechný název nížin rozkládajících se podél ř. Sávy, a to: 1) P., krajina v Bosně, prostírající se jako mýrné zvlněná a z části zalesněná rovina na pravém břehu Sávy od ř. Ukriny až k ústí Driny. Jest to nejurodnější část Bosny, proslulá zvláště pěstováním znamenitých sliv, pro něž jest ústředním tržistištěm město Brčko na Sávě, hlav. m. P-ny. — 2) P., krajina v Chorvatsko-Slavonsku, rozkládá se od kraňské hranice až k ústí Uny po obou březích Sávy, odtud pak jen po levém jejím břehu až k Dunaji v šířce 4—45 km a úhrnné délce 400 km. Jest to úrodná nížina, jejíž průměrná výška činí jen 100 m n. m. — 3) P., krajina v Srbsku, táhnoucí se od ústí ř. Kolubary do Sávy podél této řeky až po Bělehrad. Avšak v širším smysle označuje se jménem P. celé pobřeží Sávy v Srbsku, počínající již od ústí Driny, i obdržely od této krajiny názvy tyto srbské okresy: posavský v kraji bělehradském, posavský v kraji valjevském a posavsko-tamnavský v kraji šabackém. Tšr.

Posed, bot., viz Bryonia.

P. vysoký č. k a z a t e l n a jest »čekání« upravené ve výši, aby zvěř nenavětřila myslivce a on mohl z většího počtu pohodlně vyhlídnouti si kus, který chce odstřeliti. Ve volném honbišti bývá to obyčejně sedadlo prkenné, upevněné ve výši asi 8 m na stromě vhodně rozvětveném, ke kterému přistavuje se žebřík pro pohodlnější vylézání. Přenosný p. bývá lehký žebřík přiměřeně dlouhý s prkénkem k sezení, který postavuje se ke stromu libovolně na rozličná místa. V oborách pro vznešené lovce bývá p. upraven na sloupech asi 8 m vysoko jako čtverhraný koš v rozměrech 1,5 m délky a šířky, do výše 1,1 m opletený haluzemi nebo brvovým proutím, s podlahou prkennou nebo latkovou, k jehož vchodu (tůžké mezeře v opletení) přistavuje se žebřík a uvnitř bývá lavicka k sedění. črn.

Posedlí, posedlost d'ábelská, viz Daemóniáci.

Poseideón, šestý měsíc attický, odpovídající druhé polovici našeho prosince a první polovici ledna. Jméno své měl p. od slavnosti, na počest Poseidónovu 1. dne tohoto měsíce konané.

Poseidippos: 1) P., starořecký básník nové komédie, pocházel z Kassandreie v Ma-

kedonii, žil kol. r. 300 př. Kr. I jeho kusy napodobovali římsí básníci. kkk.

2) P., řec. básník epigrammatický (*ok. 270 př. Kr.). Řada epigrammů jeho zachovala se v Anthologii Palatinské; dva nové epigrammy objeveny byly Weilem v jednom svitku papýrovém («Rheinisches Museum», XXXV, str. 90 sl.). Největší část básní P-pových opěvuje vno a lásku; k tomu druzi se epigrammy na básníky a na slavné výtvoři umělecké (na př. na Lysippův Kairos a na sochu Alexandra Velikého).

Poseidón (*Ποσειδών*), syn Kronův a Rhein. mladší bratr Zevův, byl starým Řekům bohem moře, jenž svému živlu vládl trojzubcem, působil vlny a proudy mořské a posílal bouře (jemu zasvěcen měsíc bouřný před slunovratem zimním, poseideón), jimiž působil ztroskotání lodí; hrůzy mořské znázorňeny oněmi netvory (*χίμαιρα*), jež P. z nitra mořského vyslal podle báje o Hésioně, Andromédě, Hippolytovi, o býku krétském, marathónském. P. však též moře utišoval, řídil lodi v bezpečí, chránil obchod i rybolov, ba i zjednával vítězství na moři. Jako pak moře obklopuje zemi a v krajinách přímořských nejčastěji jeví se zemětřesení, P. představován jako působeč těch zjevů (Enosichthón). Odtud odvozovány trhliny ve skalních stěnách, dále bradla a skalní útvary v moři od trojzubu P-ova. Vznik nových ostrovů v moři na př. u Théry připisován P-ovi. Odtud též P. uváděn jako stavitel brány do Tartaru a hradeb trojských za Laomedonta, jež pak opět pomáhal bourati. Jako bůh moře P. jeví celkem povahu vzdorovitě síly, jež se jednak jeví v zápasích s jinými božstvy o různé země (s Athénou o Athény a Troizén, s Héliem o Korinth, s Hérou o Argos, se Zevem o Aiginu, s Dionyssem o Naxos, s Apollónem o Delfy), jednak též na potomecích jeho, jako byli Laistrygonové, Orion, Kyklóps Polyfmos, Kyknos, libýjský Antaios, egyptský Busiris, kral Bebrýkios Amykos, Korynetés, Prokrustés, Kerkyón a Skirón, Mírnější povahy P. nabývá jako bůh pozemské vláhy sladkovodní v řekách, pramenech a studnách a úrody odtud vznikající. Odtud v Troizenu P., jako otec Althépův z Leidy, ctěn jako *φυλάμιος* vedle Démétrý Thesmo-foros, podobně od attických Fytalovců. Srv. též baj argivskou o Amymoné. Na karském předhoří Triopiu P. ctěn vedle Apollóna a Nymf. V Arkadii P. ctěn vedle Démétrý, na ostrovech vedle Dionysa. — Kult P-ův kvetl v Thessalii i Boiōtii; onde pokládán za otce Pelia a Nélea z Tyróe, zde za praotce Mínyovců Na Peloponnésu zvláště Isthmus, též Korinth, Nauplia, Troizén vynikaly jeho kultem, dále ostrov Kalaurie byl střediskem amfiktyonie a měl asyl v chrámu P-ově, v němž zahynul Démostenés. Dále Malea a Tainaron v Lakónii, Pylos a Elis; zvláště pak vynikaly v Achaji starobylým kultem Aigai a Heliké, kteréž město zaniklo r. 373 př. Kr. zemětřesením Na iónské půdě P. ctěn v Athénách, v dému Kolónském na

Suniu, na Euboií na předhoří Geraistu, na ostrově Těnu, pak na půdě maloasijské na předhoří Mykalé, kdež mu konána od 12 měst Paniónia. Z dórských osad vynikal Halikarnassos v Karii a Poseidónia (*Paestum*) v Lukánii, Potidaia na Chalkidice a Kerkyra. Též Tarent od syna P-ova Taranta svůj původ odvozoval. — Jméno P. (dorsky *Ποιδάων*) souvisí s kmenem slov *πότος, ποταμός*. Mimo trojzub symbolem jeho jest pliskavice, býk a kůň, kteráž byla jeho oblíbená obětní zvířata. Jako kůň jest obrazem pádící vlny mořské, tak P. stal se ochráncem jezdeckého umění. Znám jest původ ōře z P-a v různých bájích místních v Thessalii, Boiótii, Arkadii. Přední jeho slavnosti slaveny v Onchéstu v Boiótii a zvláště na Isthmu Korinthském, Zde prý slavnost založena již Sisyfem. Chrámský boha ležel u Schoinu ve stínu jedlového háje; jedlová větev bývala odměnou vítězi. P. představován od básníků s tmavou kadeří, mohutnou hrudí, očima tmavomodrými, v tmavém pláští. O starých sochách lze souditi zvláště na základě menších sošek zachovalých a mincí: P. tu znázorněn na býku, na koni, na voze, obklopen mořskými netvory Jeho postava mohutná jevíce tváří jakousi trudnomyslnost. Kolosální sochy byly prý v Helice, na Isthmu (votivní socha po válkách perských a socha Lysippova), pak na Těnu Celkem zavládly dva typy: buď P. v před bouřně kráčí trojzub napřahuje (mince paestské), neb klidně stojí, nohu opíraje o skálu, přidu lodní neb o pliskavici Srv. Amyoné, str 222. *klk.*

Poseidónia: 1) P., starověké město v Itálii, viz Paestum. 2) P., nově vystavěné město v řecké eparchii Korinthia, leží 2 km na východ od Nového Korinthu, při ústí Korinthského průplavu do zálivu Korinthského, má přes 2000 obyv. (1892) a přístav. Roku 1892 povýšeno na město. Starověké *Poseidion*, na něž P. připomíná, stávalo 5—6 km odtud při zálivě Sarónském.

Poseidónios, filosof řecký (*135 v Apamei v Syrii — †51 př. Kr. na Rhodu), žák Panaitiův, měl na Rhodu pověstnou školu filosofickou, kterou vyhledali Pompeius a Cicero. Účastnil se života veřejného a politického; v posláni diplomatickém byl v Římě r. 86. P. byl muž velikého vzdělání polyhistorického a jmenovitě astronomického. Jeho soustavu astronomickou vyložil Cicero v N. D. II. Ve filosofii byl silně eklektický mezi Platónem a Aristotelem, jinak v etice, kterou staví v čelo všeho filosofování, byl stoik. Opatřen velikou autopsií na cestách získanou, napsal všeob. dějiny, obsahující dobu asi let 145—82 v 52 knihách, obzvlášť cenné pro materiál zeměpisný a národopisný. Fragmenty jeho spisu sebral Bake, Poseidonii Rhodii reliquiae doctrinae (Lejda, 1810) a Müller, Fragmenta histor graecorum sv. 3. (Pař., 1849). Srv. Arnold, Untersuchungen über Theophanes v. Mytilene u. Posidonius v Apamea.

Posel soudní viz Biřic

Posen (něm.) viz Poznaň.

Posestrimstvo viz Pobratimstvo.

Poseur [pozór], o s o b a (ve všem) strojená, pachťici se jen po efektu.

Poschau: 1) P., ves v Čechách, hejtm. Sušice, viz Bošov. — 2) P., ves t., hejtm. Žlutice, viz Pošov.

Poschetzau viz Boseřany.

Poschiavo [-skjávó] (něm. *Puschlav*): 1) Valdí P., alpské údolí ve Švýcarsku, v Grisonsku, v úvodí ř. Addy, odbočuje se pravouhle k j. od horního Engadinu a prostírá se od průsmyku Berninského (2330 m n. m.) až k hranici Veltlínské v délce 22 km, protéká jim ř. Poschiavino a probíhá silnice přes průsmyk Berninský vedoucí, obklopeno pak jest vysokými horami Alp Raetských. Reka Poschiavino vzniká v Lago Bianco ve výši 2230 m, vpadá prudce do údolí P., tvoří jezero P. (963 m n. m., 196 ha a 84 m hloub) a vlevá se u Tirana (460 m) do Addy Nejvyšší části údolí mají ráz úplně alpský, kdežto v nejnižší jeho poloze daří se tabák, vinná réva a rostou jedlé kaštiny. Obyvatelů jest 4172, vesměs Italů, mezi nimi 884 evang. nejdůležitější místa jsou P., Brusio (1149 obyv.) a lázně Le Prese na sev. konci jezera P. Pramenem výživy jest orba, chov dobytka, sýrařství, výroba tabáku a obchod s vínem. 2) P., hlavní místo kraje P. v okrese Bernina t., na ř. Poschiavino, nad jezerem P., ve výši 1011 m n. m., na úpatí ledovce Verona nebo Rovano, má 2958 ital. obyv., mezi nimi 663 evang., lázeňskou stanicí, radnici se starobyloou věží, ženský klášter, chrám z r. 1491, několik vystavných starých palácův a moderních vill, cílý obchod s veltlínskými víny, výrobu tabáku, sirek, nábytku, piva a jest pr. mírné podnebí a půvabné okolí hojně navštěvováno jako letní sídlo. *Tšr.*

von **Poschinger** Heinrich, rytíř, spis. něm. (*1845). Vystudoval filosofii a práva, vstoupil do státní služby správní v Mnichově, pak přešel do služby říšské a dostal se do říšského ministerstva vnitra. Žije dosud v Berlíně jako tajný vládní rada. Četné jeho spisy týkají se hlavně jednak finančnícké a hospodářské politiky, jednak novějších dějin politiky pruské a německé. Napsal: *Die Lehre von der Befugnis zur Ausstellung von Inhaberpapieren* (1870), doktorský spis *Das Eigentum am Kirhenvermögen* (1871); *Die Banken im Deutschen Reich, Oesterreich und der Schweiz* (1874—77, 2 sv.); *Beitrag zur Geschichte der Inhaberpapier* (1875); *Bankwesen und Bankpolitik in Preussen* (1878—79, 3 sv.); *Die wirtschaftlichen Verträge Deutschlands* (1892—93, 3 sv.) Hlavní část jeho činnosti spisovatelské a publikační náleží však dějinám knížete Bismarcka P. tu vydal: *Fürst Bismarck als Volkswirt* (1889—91, 3 sv.); k tomu *Aktenstücke zur Wirtschaftspolitik des Fürsten Bismarck* (1890—91, 2 sv.); *Fürst Bismarck und die Parmentarier* (1894—96, 3 sv.), k tomu jako doplněk prvního svazku: *Fürst Bismarck. Neue Tischgespräche und Interviews* (1895),

Neue Bismarckbriefe (1889—91, 3 sv.); *Ansprachen des Fürsten Bismarck* (1894—99, 2 sv.); v »Publikacích z král. pruských arch vů« vydal P. velmi důležitou edici: *Preussen im Bundesstag 1851—1859* (1882—85, 4 sv.); *Fürst Bismarck und der Bundesrat des Norddeutschen Bundes* (1896—98, 4 sv.); *Bismarck. ckportefeue ille* (1899, 5 sv.); *John Booth, persönliche Erinnerungen an den Fürsten Bismarck* (1899); *Fürst Bismarck und die Diplomaten* (1899). Kromě toho napsal ještě: *Lasalles Leiden* (ve 4. vyd. 1889, anonymně); *Ein Achtundvierziger. Lothar Bucher Leben und Were* (1890—94, 4 sv.); *Erinnerungen aus dem Leben von H. V. von Unruh* (1895); *Die Kriegstagebücher des Grafen F. Frankenberg* (3. vvd. 1897).

Poschitz viz Bošice.

Pöschl G u s t a v, národohospodářský spisovatel čes. (*1850 v Kremži u Č. Budějovic). Absolvovav práva v Praze a ve Vidni, kde r. 1874 povýšen na doktora, usadil se na Mělnice, kde od r. 1880 působí jako advokát. Vedle svého povolání účastnil se založení »České národohospodářské společnosti v Praze«, již byl r. 1899 a 1900 předsedou, ještě s jinými založil »Svaz českých spříteľen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku«, jehož je jednatelem, a účastnil se založení »Banky českých spříteľen v Praze«. Vynikl též jako spisovatel v oboru národohospodářském, uveřejniv četná pojednání a články v časopisech odborných, a samostatně napsal: *O revisi katastru daně pozemkové* (Mělník, 1895); *O zdanění mlékařských družstev* (Praha, 1895); *Krise agrárnícká družstva hospodářská* (Mělník, 1896); *Nový zákon berní o všeobecné dani z výděľku* (Praha, 1897); *Nový zákon berní o osobní dani z příjmu* (Mělník, 1898).

Poschlag, ves v Čechách, hejtm. Kaplice, okr., fara a pš. Vvš. Brod: 15 d., 89 ob. n. (1890).

Poschodí, franc. *étage*, viz Patro.

Posice (lat.), tolik o postavení, položení. Slovo p. v rozličných oborech nabývá rozličného významu: v lo g i ce znamená klad naproti negaci neboli záporu; v prosodii polohu krátké samohlásky před dvěma neb několika souhláskami, čímž slabika stává se dlouhou »positione« na př. radost, okno a p.; v umění tanečním slove p. patero postavení nohou, jakožto základ všech kroků; v umění šermířském postavení šermíře k útoku nebo k obraně, podle všech pravidel; v hudbě viz Aplikatura.

P., postavení, ve vojenství místo v území strategicky důležité a takticky výhodné, na němž vojsko i slabší proti silnějšímu nepříteli možno sešikovati pro bitvu s nadějí na úspěch. Části p. jsou čelí (*front*), střed (*centrum*), boky čili flanky a zad. Rozeznati dlužno p. offensivní čili útočné, z nichž velitel hodlá s vojskem vytrhnouti k útoku, a defenzivní čili obranné, v nichž obmyslí čelití nepřátelskému útoku, ale vždy také s možností, podle okolností přejíti v operaci útočnou. Pro obojí p. vyžadujeme 1. polohu možno-li vyvýšenou pro přehled po-

zemku, rozkládajících se před čelím, a pohodlné pozorování pohybů protivníkových. 2. šířku přiměřenou síle vojska, aby mohlo rozvinouti čelí imponující; 3. před čelím kraj pokud možná otevřený, aby bylo lze dobře jej postřelovati a on neskytal nepříteli předmětů, kde by se ukryl, tudíž bez lesů, vinic, chmelnic a pod.; 4. v obou koncích postranních předmětů v území, o něž lze opíratí boky, nejslabší to body každého šiku vojenského, jako nepřebroditelné řeky, močály, nepřekročitelné propasti, neschůdné pohoří a pod. Lesy, vesnice a pod. v bocích rovněž jsou výhodné na krytí bokův, ale třeba hojně je obsaditi vojskem vlastním; 5. dostatečnou hloubku za čelím pro zástupy záložní, pro obvazště atd., 6. dobré spojení, t. j. dosti a dokonalejších cest uvnitř p., aby jednotlivé části vojska mohly kamkoli býti přesunovány a navzájem se podporovati; 7. za p-ci úplně volno pro případ nutného ústupu po prohrané bitvě nebo dobrovolného z příčin strategicko-taktických, pročež nebudte za p-ci nikteraké překážky, jako řeky, neprostupné lesy a pod. Odstrašující příklad překážky za p-ci bylo Labe za severní c. k. armádou v bitvě u Hradce Králové 3. čce 1866. Čára ústupu budíž pokud možná za středem (ne za jedním bokem) a kolmá na čelí a přímo do zadu. 8. Pro p. ryze obranné je dobré, jsou-li před čelím překážky, přes něž lze viděti, ale které útočnickovi ztěžují přiblížiti se, asi jako jsou výše výtčeny pro ochranu boků; 9. místo, kterého nepřítel nemůže obejiti bez veliké zacházky a ztráty času. Kde některému z těchto požadavků není vyhověno již od přírody, třeba pomáhati uměle, na př. sesekati kroví, zbourati budovy atd, nacházející se před čelím a nedovolující rozhledu a výstřelu: navězti polní hradby, rozestaviti silné zástupy jezdecké atd.; opravití cesty špatné a zakládati nové, odstraniti překážky volnému pohybu nepřející; překopatí cesty, strhati mosty vedoucí k p-ci, což však je radno pouze při naprosté obraně a s vyloučenou možností vlastního útoku, který pak by byl valně ztěžen, ne-li znemožněn. Je-li času dosti, zamlouvá se zaříditi podle celého čelí řadu hradeb polních na obranu vvdatnější důmyslně umístěných, aby navzájem se podporovaly. V dřívějších dobách z jisté pedanterie kladená průměrná váha na pouhé p., v nichž i bez rozzumného a dostatečného obsazení živými silami obrannými nejedem vojevídce viděl tajemství zaručeného vítězství. Ještě Benedek ve válce r. 1866 byl přesvědčen, že obsadí-li vyhlášenou p-ci mezi Hořici a Miletínem, Prusové dále se neodváží, nýbrž dokonce i u stoupí. Avšak váhavosti nedospěl ani k tomu, aby se onomu postavení i jen přiblížil. V dobách nejnovějších velitelové armád nedbají p-ic tolik, nýbrž svádějí bitvy, kde právě s nepřitelem se setkají, ovšem pokud možná se řídíce požadavky tuto vyloučenými, kteréž platnosti nepozbývají za okolností příznivých, a kde jim vyhověno není prozíravě a moudře odpomáhající vhodným

opatřeními hlavně sešíkování a rozestavení. Treba-li někdy v **p**-ci delší dobu prodávati, nutno zaříditi se podle možnosti, jako řečeno u ležení vojského (v. t.). **P** může býti souběžná s **p**-ci nepřítel nebo k této šikmá; **p**. boční čili flanková sluje ta, kde naše čelí stojí odporcovi v boku kolmo na jeho čelí a je výborná k činné obraně, když postupujícímu nepříteli ne dosti ostražitěmu může rázně padnouti v nestřežený snad bok, kdežto pro obranu trpnou se nehodí. **P**. centrální čili ústřední je jaksi vyčkávací, ryze obranná, nejčastěji za řekou, v kraji, hornatém. za rozsáhlou čarou obrannou, obsazenou více na pozorování nepřítel než na skutečnou obranu, k níž pouze mosty, brody, přechody, průmysky bud' tež připraveny. Valné vojsko, valný houf, *grus*, pak stojí na výhodném středisku, ode všech bodů obranné čary stejně vzdáleném, a až když úmysl útočnicka se zjeví, kudy postoupí. teprve vojsko mu táhne vstříc a zaujme **p** definitivní k boji. nebo naň rázně se vrhne právě mezi jeho přechodem přes nesnadné místo. *FM.*

Posidippus viz Poseidippus.

Posidonia: 1) **P**. viz Paestum.

2) **P**, zool., viz Posidonomya.

Posidonius viz Poseidónios.

Posidonomya (někdy také zkráceno Posidonia) jest vymřelý rod mlžů s jediným otiskem svalovým s miskami ploskými, sobě rovnými, ale nestejnými. Jest znám počínaje silurem (u nás 5 druhů), velmi rozšířen jest v triasu a v jurském útvaru, kde vplňuje celé polohy, které nazývají se brídlíckými posidoniovými. Jurským útvarem vymírá. *Pa.*

Posilci, v dávném válečnictví našich předkův houfci bojovníků pěších a jízdních, kteří táhli za honci k jejich posílení. od čehož i název jejich, pro případ, kdyby byli nepřitelem utiskováni. U Němců sluli *Verstärker, Blutfähnlein*. *FM.*

Posilipo, též *Pausilipo*, půvabné návrší, složené ze sopečného tufu, táhnoucí se v délce 6 km na jíz. od Neapole a tvořící předhoří, které odděluje záliv Neapolský od Pozzuolského, jest pokryto vinicemi, ovocnými sady a četnými letohrádky, které tvoří ves **P**. (4511 obyvj.), předměstí to Neapole, a mezi nimiž ode dávná byly villy mnohých vynikajících osob, jako ve starověku Vergília, Cicerona, Maria, Pompeja a Luculla, ve středověku Doria, Anny Caraffy, vévod. z Mediny atd. a v nové době Lablache, Thalberga a j. **P**-pem vedou 4 průkopy, z nichž nejnámější jest proslulá *Grtiadi P*, vedoucí z Neapole do Pozzuoli, prokopaná bezpochyby za Augusta, zvětšená Alfonsosem I. Aragonským a obnovena r. 1754 Karlem III., jež jde v hloubce 132 m pod hřebem návrší, jest dlouhá 882 m, vysoká 688—22 m a široká do 662 m, umístěna pak tak, že koncem února a října slunce zapadající osvětluje ji v celé délce. U vchodu do ní jsou trosky pomníku, jež označují se názvem »Vergiliův hrob« (*tomba di Virgilio*). Na s. od ní probíhá s ní souběžně

P-pem nový tunel, postavený r. 1885 a zvaný *grotta nuova di P*, dlouhý 736 m, široký 10 m a vysoký 12 m, který má koleje tramway z Neapole do Pozzuoli, jízdní dráhu pro vozy a chodník pro pěši. Asi 1/2 km severněji prokopán byl tunel železniční trati z Neapole do Torregavetu. Konečně proti moři pod silnici vedoucí po jihovýchodním svahu **P**-pa do Pozzuoli leží čtvrtý průkop, Sejanův, vystavený r. 37 př. Kr. a dlouhý 900 m. Do uvedené silnice vybíhá cesta vedoucí z Vomera přes **P**. k j., nedaleko ní pak jsou zříceniny villy Veddia Polliona, zvané *Pausilypon*, podle níž celé návrší dostalo jméno. *Šr.*

Posilović *Pavao* viz Jihoslované str. 464 a.

Pösing viz Pezinek.

Positiv: 1) **P**. v mluvnici (*positivus gr dus*) viz Komparace.

2) **P**-em zovou se malé přenosné varhany s přivěšeným pedálem, nebo vůbec bez něho. Takový **p**. mívá pouze retně píšťaly k tomu účelu, aby snadno byl postaven v menší místnosti, a opatřen je zvláštními kryty. Oproti **p**-u regál má zase pouze píšťaly jazýčkové **b**.

Positivismus (lat.) znamená filosofii poznatků zkušenostně zjištěných. Jméno to pochází od Comtea, jenž tím slovem právě chtěl ráz svého filosofování vytknouti proti jiným směrům. Každý **p**. obrácen jest proti metafysice poznatků transcendentních, t. j. přesahujících obor zkušenosti, a blíží se empirismu. **P**-mem zvana bývá především filosofie Comteova, mluví se pak i o **p**-mu anglickém, německém, italském. Positivistický směr v Anglii dán jest již Humem. **P**. Millův a Bainův jest proti Comteovi rázu noetického, ježto chce vysvětlovati objektivní platnost poznatků psychologickou zákonitostí, a dále od Comtea se liší tím, že přijímá psychologii jako vědu samostatnou a že nezaujímá stanovisko naprosto odmítavé k životě theologickému. V Německu **p**. zastoupen jest hlavně Laasem a Riehlem: metafysika připouští se nanejvýš jako disciplína negativní. V Itálii hlavně po r. 1870 jednak vlivem věd speciálních, jednak z přístrojeného rozporu mezi církví a státem proniklo poznání o neudržitelnosti metafysik a aprioristických teorií a tak dán popud k šíření **p**-mu. jehož předním zástupcem jest Roberto Ardigio (*1828). **P**. italský vykonal mnoho pozoruhodného na poli sociologie a kriminální antropologie (Ferri, Lombroso a j.). Z ruských pozitivistů dlužno jmenovati Lavrova (1823—1900) a Michajlovského (nar. 1843). *Zb.*

Positivní čili **affirmativní**, **k**ladný, podmínku nebo zápor vylučující, potakavý, proti negativnímu čili zápornému. Tak v logice pojem (*A* proti *non-A*), **p**. soud (*a* jest *b*, proti negativnímu *a* není *b*), také to, co jest dáno nebo zevní autoriton stanoveno proti tomu, co myšlením bylo nalezeno a podléhá různému pojetí myšlenkovému. **P**. právo slove souhrn zákonů spo-

čívajících na zevní autoritě, právo skutečně platné proti právu myšlenému, přirozenému nebo rozumovému.

V *matematice* slovou **p**-mi především čísla kladná, čísla algebraická opatřená znaménkem +, která vznikla přičtením čísla prostého k nulle a jsou vzhledem k tomu, právě tak jako čísla záporná, vzniknuvší odčítáním od nully, čísly vztažnými (viz Číslo str. 758 a).

P. naboženství jest to, které berouc zjevení jako faktum, o toto se opírá.

Posito, sed non concesso (lat.), dejme tomu, ač nepřipouštíme.

Positura (lat.), postavení, držení těla.

Posjet Konstantin Nikolajevič, admirál rus. (* 1819), z jeho předků Possuet de Ross iet povolán byl Petrem Vel. do Ruska a zabýval se pěstováním vína v okolí Astrachaně. **P.** vzdělal se v námořní škole kadetní a obrátil na sebe pozornost nejprve spisem *Artillerijskoje učeníje* (1847), který byl příčinou zvětšení válečné síly rus. loďstva, a pak spisem *Vooruženíje vojennych flotov* (2. vvd. 1851). Účastnil se také plavby do Japanu na fregatě »Pallada«, kteroužto cestu popsal Gončarov. Pak byl vychovatelem velkokn. Aleksěje Aleksandroviče a podnikl s nim hojně cest po Středním moři a Atlantském oceáně, r. 1871 navštívil Ameriku, Kanadu, Čínu, Japan a Sibiř, načež v l. 1874—88 byl ministrem komunikací a pak členem státní rady. Za jeho správy vystavěno 9085 verst železnic a provedeno mnoho hydrotechnických prací, jmenovitě kanálův a prací směřujících ke zlepšení přístavův a splavnosti řek Srv. Naši gosudarstvennyje i občestvennyje dějatěli (Petr., 1891) a Prazdnovanije 50-lětiťja služby v oficerskich činach K. N. P-a (t., 1887)

Posláček viz Bernschlag 2) str. 861 b.

Poslanci (*Abgeordnete, Deputierte, députés*) jsou v konstitučních státech (kde lidu přísluší spolupsobití v zákonodárství a částečně i ve správě veřejné) voleni zástupci lidu, kteří hájí zájmy lidu a účastní se jeho jménem všech prací zákonodárných, vykonávajice do značné míry i vliv na státní správu. Funkce své vykonávají ve sborech zv. sněmy čili parlamenty. O českých zemských **p**-cích srv. Čechy str. 551. Srv. též čl. Immunita, Rada říšská, Sněm, Ustava.

Poslání básnické (lat. *epistola*) jest list ve verších. Pisatel i adresát (třeba jen fingovaní) musí býti pojati individuálně (ne abstraktně). Předmětem **p.** bývá věc zájmu obecného, ale proti vážnější heroické (v. t.) **p.** bývá obyčejně obsahu lehčího i žertovného. **P.** může býti i epické i lyrické (obyčejně jest to lyrika náladová nebo rozjímavá) i didaktické. Formou **p.** volili starí hexametr a distichon, Francouzi alexandrin, Němci rozměr jambický. Ze starověkých **p.** slyne Horatiova *Epistola ad Pisones*-

Posleň lékařský viz Auskultace

Poslušnost dědická viz Dědická poslupnost.

Poslušnost trůnní něm. *Thronfolge*, frc *succession au trône*, rus. преемство пре-

столa, престолонаследіе, pol. *następstwo tronu*) jest v monarchiích způsob, kterým přechází trůn, pokud se týče panovnická moc s jednoho panovníka na druhého. Obyčejně zakládá se **p. t.** na přibuzenství nového panovníka s panovníkem dřívějším, jen výjimkou na titulu jiném. Rozeznáváme tři druhy **p-i t.**: 1. **p.** podle zákona, př niž platí zásada dědičnosti trůnu; 2. **p.** na základě volby (volební monarchie); 3. **p.** podle ustanovení předchůdcem. Volení panovníka národem, jež se někdy praktikovalo v říši Římskoněmecké, v Čechách, v Polsku a v Uhrách, vymizelo dnes již nadobro a neobjevuje se v žádném státě. Ve třech státech posléze uvedených zásada volebnosti spojená byla dosti dlouho s principem dědičnosti trůnu. Obě zásady trvaly vedle sebe. Panovník povoláván byl na trůn na základě přibuzenství se svým předchůdcem, přes to však bylo k plné legitimnosti jeho moci potřeba, aby byl přijat a uznán národem (stavy). Bylyť mu předkládány volební podmínky, po jejichž přijetí a stvrzení přísahou mu teprve bylo od stavů holdováno. Co se týče zemí koruny České, srv. Čechy, str. 475 b, 491 b. 492 sl a 545 a

V Polsku **p. t** upravena byla obyčejem. Ve starší době polských dějin (za Piastovců) vyvinuly se dvě zásady: 1. zásada děd i čnosti modifikovaná někdy vůli odstoupivčího knížete, po případě vůli několika konkurujících dědiců, 2. zásada volebnosti, tato ovšem jen ve svých zárodcích a výjimečně, tak že zpravidla dlužno mluvit v době starší práce jen o zásadě dědičnosti Podle badání Balzerova (O następstwie tronu w Polsce) sluší rozeznávatí dědické právo potomků (dědiců přímých) a dědické právo přibuzných pobočných. Mezi oběma právy jest veliký rozdíl. Mužské potomstvo zemřelého knížete kolik ho vůbec jest, má nepochybně právo nástupnictví, jehož nemůže zmařit vůle otce, tak že v tom případě, kdy je několik synů, nutno jest rozdělití otcovské dědičnosti na příslušný počet dílů. Při nástupnictví přibuzných pobočných jsou díly zjevem jen výjimečným, a není třeba, aby se jich dostalo všem přibuzným, kteří náležejí k jistému byt' i nejbližšímu kruhu. Obyčejně dědí jen jeden z pobočných přibuzných, a to nikoli nevyhnutelně ten, kdo samojediný jest nejbližším přibuzným předchůdcovým, nebo kdo náleží do kruhu nejbližších přibuzných, nýbrž s pominutím bližších může dědit i vzdálenější. Copak se týče jednotlivých kruhů, jež v dané chvíli existují, at' jsou již bližší či vzdálenější, tu nerozhoduje věk; mladší mohou býti povoláni k dědictví a starší mohou býti pominuti. Mezi přibuznými pobočnými není také ustáleného řádu dědického. Majíť přibuzní poboční pouze hypotetické případné, eventuelní právo dědické v tom smysle, že každý z nich jako člen rodu vůbec může býti sice povolán k dědictví, avšak žádný nemá práva tak mocného, aby je mohl s výsledkem stavěti proti právu

jiného, byť i dalšího příbuzného, jestliže tento k dědictví byl povolán. O tom, kdo mezi příbuznými pobočnými má dědit, rozhodovala vůle předchůdce. Vůle ta vyrovnávala, co tvořilo mezeru v dědicím právě Piastů, totiž zmíněný nedostatek dědickeho řádu. Příčina rozdílu spočívala v tom, že právo descendentův opíralo se o (silnější) svazek rodinný, kdežto dědicke právo příbuzných pobočných o (slabší) svazek rodový. Volba panovníka nastávala v tom případě, když dosavadní panovník nezůstal ani potomkův, ani posledního pořízení. Členové panujícího rodu se sešli a sami rozhodli otázku nástupnictví jako pouhou záležitost rodinnou. Brzo však národ, resp. vyšší třídy národa osobily si vliv na stanovení nástupnictví. První případy volby netýkají se však nástupnictví na trůn, nýbrž principátu (starešinství), a kromě toho běží tu nikoliv o způsob zákonný, nýbrž revoluční. Princip volby rozhodl ponejprv rozepří o velkoknížecí moc v Krakově v letech 1177—1202. Když po krátkém čase upadla zásada principátu krakovského a knížata krakovští stali se pouhými knížaty úředními jako jiní, zmíněná zásada volby od pol. XIII. stol. rozšířila se i na jednotlivé úděly (*dzielnice*). Kdykoli však běželo o volbu, vykonána byla jen mezi členy dynastie. Prvý případ, kde volba padla na člena jiné dynastie než Piastů, bylo zvolení Václava II. králem polským r. 1291. Po Kazimíru Velikém přešel trůn polský z ustanovení králova na pobočného příbuzného Kazimírova po přeslici, na Ludvíka z Anjou (syna Kazimírových sestry Alžběty). Podle smlouvy Košické z r. 1374 nastoupila na trůn polský poprvé žena, Jadwiga, dcera Ludvíkova, jejímž prostřednictvím trůn dostal se do rukou nové dynastie: Jagellovců. Manžel Jadwigy, Vladislav Jagello, zvolen byl za krále r. 1399. Teprve za Jagellovců vyvinula se zásada volebnosti v pravém slova smysle. Dosud docházelo vlastně nikoli k volbě osoby, nýbrž k volbě dynastie. Nyní se ujala zásada volby při všeliké změně trůnu, přes to, že žili mužští členové dynastie. Ve skutečnosti však nebyl za krále volen nikdo jiný než Jagellovec. Zásada volebnosti a dědičnosti byly spojeny podobně jako ve státě Českém. Také v Polsku volený král musil potvzovati práva koruny Polské a přísahati na jejich zachování. Zásada volebnosti přicházela k platnosti zvláště po r. 1572, kdy vymřel rod Jagellovců. Za dvě stě a málo let vystrídalo se mnoho panovníků z rozličných rodů: Jindřich z Valois, Štěpán Báthori, tři Vasové (Sigmund III., Vladislav IV., Jan Kazimír), dva králové z rodu saského (August II., August III.), čtyři »Piastové« (panovníci z rodů domácích, totiž Michal Wisniowiecki, Jan Sobieski, St. Leszczyński a August Poniatowski)

Co se týče dějin ruských, rozeznávají sluší dobu t. zv. úřednou od doby státu Moskevského a pak císařství. V době úředné p t. zakládala se na několika zásadách. Platil tam především princip volebnosti, dále prin-

cip ustanovení se strany panujícího knížete, princip dědičnosti (čili »otčiny«) a princip starešinství. Ani jeden z těchto principů nebyl podle Sergejeviče tak mocný, aby se mohl uskutečnit sám sebou a naproti ostatním. Měl-li jeden z nich dojiti platnosti, bylo třeba, aby druhé principy spolupůsobily neb aspoň nepřekážely. Principu »otčiny« počalo se užívat již ve hluboké dávnověkosti, tak že již ve XII. stol. došel značného rozšíření a přešel pak do Rusi Moskevské. Zásada »otčiny« nebyla však ani v dobách dřívějších ani v době moskevské přesně určena. Důkaz o tom, že byla ve staré Rusi prováděna, podávají nám dynastické rodiny ruské (knížata kijevští, polochti, černihovští atd.). Zásada tato sama o sobě byla však jen holou ideou, která sloužila za základ nárokům jistého knížete na určitý trůn. Aby »otčic« na trůně se upevnil, k tomu bylo třeba souhlasu národa i ostatních knížat. V Moskvě, jak se zdá, byl pořádek jiný, avšak jen na prvý pohled. Jest pravda, v Moskvě od r. 1303 až do r. 1425, tedy po celá 122 léta, přecházel trůn na moskevské ho panovníka, a jen tenkrát na bratry, když nebylo synův, a byl takto v Moskvě princip »otčiny« prováděn beze sporu, avšak příčina toho nespočívala v samé síle této zásady, nýbrž v té okolnosti, že rod moskevských panovníků nebyl tak četný jako rod kijevských Monomachovičův a proto nevyškýtali se konkurenti, kteří by princip dědičnosti podvraceli. Podrobně nebyl však řád posloupnosti v Moskvě ustanoven. O tom, kdo z několika stejně oprávněných členů dynastie skutečně trůnu dojde, rozhodovalo ustanovení panujícího vladaře. Carové moskevští pokládali se obvykle oprávněnými dávatí carství, komu chtěli, a synové viděli základ své moci nikoli ve svém tělesném původu, nýbrž ve vůli otcové. Tak praví syn Ivana Hrozného, Feodor: »Dosud otcové svým svým dávali carství a veliké knížetství, ale otec můj umíraje, požehnal mi a velel mi usednouti na trůn.« Podobného přesvědčení byl Aleksěj Michajlovič i Feodor Aleksě. — jevič. Právo ustanoviti si nástupce uzákoněno bylo v Rusku teprve za císařství, a to Petrem Velikým 5. ún. 1722, a pak potvrzeno Annou Ivanovnou 17. pros. 1731 a Petrem III. 23. pros. 1761. Princip volebnosti proveden byl několikrát ve státě Moskevském, a to nejen když panovník nezůstal dědice, nýbrž i když tu dědicové byli. Nevynutelnou byla volba po vsmření dynastie Rurikovičů. Roku 1598 zvolen byl sněmem Boris Godunov, r. 1606 bojar a lidem Vasilij Šujksij, r. 1610 polský i kralevic Vladislav, r. 1613 sněmem Michajil Fedorovič Romanov. Také ruské sněmy volební předkládaly voleným panovníkům (Vasilijovi Šujskému a Vladislavu Polskému) volební podmínky. Rovněž v XVIII. stol. obsazen byl ruský trůn dvakrát volbou; r. 1725 zvolily senát, synod a generalita Kaťerina I., r. 1730 nejvyšší tajná rada Anna Ivanovna

Princip volebnosti a ustanovování si nástupce odstupujícími panovníkem dnes již se nepraktikují. Za to všeobecně jest rozšířena zásada dědičnosti trůnu. Rád **p.** stanoví se buď v ústavě nebo ve zvláštním zákoně nepojatém do konstituce nebo v rodinných smlouvách dynastie, upravujících vzájemné poměry jednotlivých členů panující rodiny. Smlouvy tyto bývají někdy pojímány do konstituci, a jsou, pokud jest v konstituci meze, jejím doplňkem. Kruh příbuzných schopných nastoupiti na trůn obmezuje se podle práva některých států jen na agnáty (ve smysle práva německého), t. j. jen na mužské příbuzné pocházející z mužských členů rodu, k o g n á t i, t. j. ženské a mužští pocházející z ženských členů rodu, bývají tedy vyloučení. Podle práva jiných států připouštějí se i kognáti, avšak jen když není agnátů, kteří tedy mají před kognáty přednost. Systém, podle něhož připouštějí se k nástupnictví jen agnátů, sluje systémem francouzským (*le. x. Salica*). Praktikovalat' se tato soustava v někdejší království Francouzském: nyní platí v Prusku a několika menších státech německých, jako v Sasko-Altenbursku, v Sasko-Koburk-Gotě, v obou knížectvích Reusských a v Meklenbursku, a mimo to i ve Švédsku a v Itálii. Systém, podle něhož kognáti se připouštějí jen, když není agnátů, nazývá se německo-hollandským, praktikuje se v rodě Habsbursko-Lotrinském, v Holandsku, Bavorsku, Sasku, Virtembersku, Bádensku a v několika jiných státech německých a byl přijat také v Rusku. Konečně existuje v Evropě t. zv. systém kastilský, smíšené to následnictví agnátské se ženským (*successio promiscua*). Jen synové panovníkovi totiž a jejich mužské potomstvo mají přednost před dcerami, kdežto dcery a jejich potomstvo vylučují bratry panovníky a jeho jiné agnáty v pobočných liniích. Soustava tato zakládá se na zákoně Karla I. z r. 1558 pro Starou Kastilii. Platí ve Španělsku, Portugalsku a Anglii. — Poněvadž z osob schopných k nástupnictví na trůn jen jedna může býti panovníkem stanoveno bývá v řádech o p-i t. (*Thr nfolgeordnungen*), komu z několika schopných osob trůn skutečně připadá. Skoro všeobecně platí zásada prvorozenství (*primogenitura*), podle níž nastupuje nejstarší syn panovníkův. Zásada tato bývá spojena se zásadou dědění podle linií (*lineal primogenitur ordnung*) čili se zásadou repraesentace, podle níž koruna připadá nejen prvorozenému synu samému, nýbrž celé jeho linii, t. j. všem jeho potomkům, kteří požívají naproti jiným liniím pobočným téhož prvorozenkého práva jako zakladatel jejich linie. Všeobecně žádá se, aby panovník pocházel ze zákonného manželství, někdy dokonce požaduje se původ z manželství rovnorodého. V některých státech vyžaduje se i jisté vyznání náboženské panovníkovo. v Rusku na př. pravoslavné. -dlc

Poslovce viz Pozlovce.

Posluch, poslouchání hlasu zvěře za svítání nebo večer, aby se zjistilo, kde se zdr-

žuje anebo kam zapadá. **P.** koná se na jaře, aby se zjistilo, kde tetřev zasedá k přenocování a toká za raniho svítání, kde tetřívci kodercují, a pak v jeseni vždy časně z rána před koroptvimi hony. čr n.

Posluchov, ves na Moravě, hejtm. a okr. Olomouc, fara Sv. Kopeček, pš. Hluboček; 16 d., 120 ob. č. (1890), kape.

Posluchy viz Posluch a Ecoutes.

Poslušenství viz Obsequium.

Pössneck viz Pössneck.

Posnikov Aleksandr Sergějevič, vynikající oekonomista a publicista rus. (* 1846 ve v jazemském újezdě z rodiny šlechtické). Vystudoval na moskevské universitě práva, vzdělával se ještě v cizině. Aby mohl přednáseti na Petrovské hospodářské akademii, uveřejnil dissertaci *Načala pozemelnjago kredita*, avšak přednášek na řečeném ústavě ani nezahájil, byv povolán na stolicí polit. oekonomie v Děmidovském právn. lyceu v Jaroslavi. Za dvouleté komandirovky za hranicemi studoval agrární poměry záp. Evropy. Roku 1875 uveřejnil a hájil na mosk. univ. magisterskou dissertaci *Obščinnoje zemlevladden ije* (I. sv.). R. 1876 přešel na univ. oděsskou; r. 1878 hájil jako doktorskou dissertaci a vydal druhý díl spisu *Obščinnoje zemle, laděn ije*. R. 1882 **P.** opustil univ službu a byl v letech 1886—97 jedním z redaktorů »Ruských Vědomostí«. Ve svém hlavním díle autor probírá a vyvrací námitky činěné proti pozemkové obci (občíně) ruské a dokazuje, že obcová forma nečiní meliorace a pokrok zemědělské kultury nemožnými. Na dotvrzení toho uvádí Anglii, kde značná část meliorací, a to nejen dočasných, nýbrž i trvalé ceny, pochází od dočasných držitelů cizí půdy, od nájemců (pachtýřů). Podmínkou meliorací jest, aby hospodář měl jistotu, že práce a kapitál vynaložený na zlepšení půdy mu budou nahrazeny, a toho se dosahuje zavedením práva na náhradu v případě, kdyby meliorace nemohly býti od něho využity. Princip tento, platný v Anglii, měl by býti zaveden i v Rusku.

Posobice, viska v Čechách, hejtm. a okr. Sušice, fara a pš. Petrovice u Sušice; 8 d., 53 ob. č. (1890). Připomíná se r. 1334 mezi zbožím kláštera zderazského.

Posonium (lat.), Prešpurk.

Posoškov Ivan Tichonovič, národohospodář ruský (* kol 1670 u Moskvý-†1726 v Petropavlovské pevnosti), proslul hlavně svým spisem *Knigi o skudosti i bogatsvje, sije jest' iz. javlenije, otčego priključajet sja skudost' i otčego gobzovitoje bogatsvo nmnožajet sja*, který byl též příčinou jeho uvěznění **P.** pojednává v něm o všech důležitějších otázkách, jež zajímaly společnost za Petra Vel. a podává jakýsi program znovuzřízení Ruské říše. Silou mluvy, bohatstvím myšlenek a množstvím projednaných otázek spis ten zasloužil **P-u** čestný název prvního rus. národohospodářského spisovatele vůbec a to tím spíše, že **P.** byl talent svérázný, neznající literatur a doktrin

západních. V první řadě jeví se hlasatelem křesťanské pravdy a pak teprve nacionalistou, přívržencem demokratické centralisace na základě absolutistického principu monarchického. Spisy jeho vydal Pogodin (Moskva, 1842 a 1863, 2 d.). J. Prilezajev vydal jeho *Yvanje otěčeskoje* (t., 1893). Srv. Brückner, J. P. (Petrohrad, 1876); A. Carevskij, P. i jeho sočiněnija (Moskva, 1883); N. Pavlov-Silvanskij, Projekty reform v zapiskach sovremennikov Petra Vel. (Petrohr., 1897).

Pospíchal Jiří Ignác, spisov. čes. a církevní hodnostář (* 1634 — † 1699 v Polně). Vstoupil r. 1658 do řádu křižovníků s červenou hvězdou v Praze, v l. 1661—94 byl převorem a administrátorem řádu a od r. 1694 byl jeho velmistrem. Dal přestavěti kostel sv. Františka u mostu pražského a vystavěl nový kostel v Dobřichovicích, rozšířil kostel v Hloupětíně a založil i zřídil špitál křižovnícký na Novém městě Pražském. Vymohl také obnovení starého práva velmistřů seděti na sněmě českém. P. zanechal denník (*Diarium*) odr. 1611 do r. 1680 o všech důležitějších událostech soukromých, řádových i veřejných té doby, psaný částečně latinsky, většinou však česky; rukopis je však zachován neúplně. Srv. článek A. Rezka ve »Zprávách o zasedáních Král. české společnosti nauk« na r. 1880.

Pospíšil, jméno české rodiny knihtiskařské, knihkupecké a nakladatelské, jejíž působení rozestírá se téměř od poč. stol. XIX. až na jeho sklon. Zakladatelem rodiny byl:

1) **P. Jan František** (později Hostivít, * 30. květ. 1785 »na Přitokách« na kutnohorském předměstí Cechu z chudíckých rodičův — † 8. říj. 1868 v Hradci Kr.). Otec jeho byl vycučeným zedníkem a posledním šafářem někdejšího arciděkaného dvora »na Přitokách«. P. nutně vychodil tři třídy školy, neboť více času musil věnovati pasení krávy, jež byla rodině částečným zdrojem výživy. Jako školák často doprovázel matku, kteráž denně donášela mléko kutnohorskému knihtiskaři Fr. Korcovi, a tyto návštěvy tajemně dílny rozhodly o jeho povolání; vychodiv školu, vycučil se u Korce tiskařství. Ale závod byl skrovný, činnost jeho obmezovala se téměř jenom na tisk jarmarečních písniček a pod. drobností. Mladému P-ovi bylo v něm těsně i přešel k magistrátu jako písař a posel úřední. Než ani tu dlouho nesetřval. Rušná doba válečná vztáhla jeho mysl, P. dal se k dobrovolnému sboru myslivců, který však již za půl roku následkem příměří byl rozpuštěn, a poněvadž bouřlivá doba nepřála rozkvětu knihtiskařství, stal se opět písařem u šepmistra Davida. R. 1808 pojal za choť Kateřinu, dceru provazníka a měšťana kutnohorského Ptačovského, který sňatku nikterak nepřál, nemaje v lásce pouhé »škrabáky« úřední a nevěda, že P. vycučen je vůbec nějakému řemeslu. Teprv když do Hory pronikla zvěst', že jest v Hradci Králové na prodej tiskárna Boučková, dříve Tibelliho, zvěděl Ptačovský o pravém povolání zet'ově a zakoupil pro něj

tiskárnu hradeckou (1808). Byl to závod nesmírně zanedbaný, téměř zpustlý, bez dělníků. Zbavoval se ho Bouček, aby unikl naprostému úpadku. Převaj tiskárnu P. byl v ni sám jediným sazečem, korektorem i tiskařem zároveň. Šázel písničky, modlitbičky a teprv později odvážel se na malé knížky. Jedním z prvních »děl«, jež takto pořídil, byla *Klodyna neb Oklamaná nevinnost*. Brzy však dostalo se mu práci pro úřady, a těmi zaměstnával se P. po celé téměř první desetiletí a krom toho tiskem i prodejem jarmarečních písniček, kramářských povídek a knížek modlitebních. Teprve rokem 1818 počíná se vlastní jeho činnost nakladatelská, kteráž později nejen pro Hradec a jeho kraj, ale pro celou literaturu nabyla významu tak velkého. Bylo pak štěstím pro P-a i pro písemnictví české, že ve zralém věku mužném a v době, kdy závod jeho byl již upevněn, seznámil se s Zieglerem, který se stal učitelem bosholvi v Hradci r. 1817, brzy potom s Klicperou (1819) a s Chmelou (1820). Jím pobádan, počal vydávati knihy české, kdekoli se jaká vyskytla, nedbaje hmotného výtěžku, pečuje zároveň také o ladnější úpravu zevnější, než dosud bylo obvyklo, tak že publikace hradecké brzo nabyla chvalně pověsti, Hradec pak sám v nemnoha letech stal se jistým střediskem literárním a dům P-ův otevřen byl hostinně každému, kdo jakýmkoli způsobem souvisel s literaturou. Tak na př. Magdalena Rettigová trávila po střechou P-ovu opětovně celé neděle. Z této příčiny Ziegler nazval P-a Hostivitem, sebe sama pak Liboslavem. Jména tato způsobila oběma mnoho nepřijemností a zavdala dokonce podnět k vyšetřování na krajském úřadě, ježto pátráno, nejsou-li nositelé jejich v nějaké souvislosti s tehdejšími hnutím karbonárů v Itálii. Zatím P. pilně vydával dále, zejména divadelní spisy Klicperovy (Almanachy dramatické), překlady Chmelovy, M. D. Rettigovy a j. Zvláště Chmela byl v tiskárně P-ově jako doma, opravuje spisy jiných po stránce jazykové a sám spisy své i sázeje. Ruch literární, v Hradci vzniklý, šířil se po kraji, po království, ba i na Moravu, knížky hradecké byly vítanou duševní potravou lačnému čtenářstvu, v němž ztenáhla probouzelo se uvědomění, mateřský jazyk nabýval větší úcty zvláště po venkově. A kdo v sobě cítil povolání, aby na poli vzkvétajícího písemnictví přispěl svoji hrůvou, obracel se s důvěrou k P-ovi, tak zejména kněží. P. nepřestal na drobných knížkách, ale odvážel se i publikaci nákladných. tak na př. vydal (1823) *Roráte* (čili radostné zpěvy adventní), kteréž bylo vypraveno s nádeherou na tu dobu neobyčejnou. Novoté typy pro tuto publikaci (ve foliu) byly opatřeny z ciziny, dokonce prý způsobem podlouhým. Užitek hmotného vydavatelí Roráte nepřineslo; naopak škodu. Lépe se vydáři o deset let později vydání zapomenutého téměř díla Komenského *Orbis pictus* (1833) v pěti jazycích, jež pořídil Chmela, provázené ziskem neočekávaným Činnému duchu P-ovu nesta-

čila však pouhá tiskárna i zřídil v Hradci Král. řádné knihkupectví, vzácné tehda po venkově, a pobádán Hankou, který P-a navštěvoval, kdykoli o prázdninách zakjžděl do rodiště svého Horíněvsi, usiloval také o zřízení tiskárny v Praze, k čemuž však dlouho mu odpirána koncesse. Konečně r. 1826 přejal pražskou tiskárnu vdovy Veroniky Sollové v Retězové ulici, ale po dva roky mohl ji řídit jen jako správce její, až teprv r. 1828 nabyl koncesse na vlastní jméno. R. 1830 přejal oblíbený časopis *Jindy a Nyni* (pod redakci Hýblovou, od r. 1833 Tzovou), jež změnil od r. 1834 v *Květy České* a později jenom v *Květy*. Časopis tento soustředil v sobě zvláště všechno mladší spisovatelstvo české, byl mocnou vzpruhou v literárním i společenském rozvoji českém a probudil i povzbudil mnoho nových sil literárních. Mnohá jeho literární a divadelní zpráva bývá citována podnes. Pražskou tiskárnu postoupil P. r. 1842 nejstaršímu synu svému Janu (Jaroslavu), pilně však pokračoval v nakladatelské činnosti v Hradci Král. Když v Pardubicích byla zřízena krajská vláda (1849), P. spěchal založit zde nový odbočný závod tiskařský, slibuje si od významu města veliký rozkvět. Ale krajské vlády byly za nedlouho zrušeny a krajský úřad přeložen byl zase do Chrudimi, kam tedy P. přenesl i pardubickou tiskárnu, kterou později postoupil synu svému Stanislavu R. 1856, maje věku již přes 70 let, P. zanechal činnosti nakladatelské a postoupil hradeckou tiskárnu synu Ladislavovi, ponechav si jen knihkupectví, kteréž asi v polovině let šedesátých rovněž postoupil synu Ladislav u P. vydal ke čtyřem stům knih českých, ceny ovšem velmi nestejně, z nich i mnoho náboženských, traktátů, kázání i rozjímání, jak bylo nejen v duchu doby, ale i v povaze P-ově. Touto rozsáhlou, pronikavou činností P. dobyl sobě velikých a snad posud nedoceněných zásluh o rozkvět znovuzrozené literatury české a byl by nabyl významu ještě většího, kdyby se mu v mládí bylo dostalo lepšího vzdělání základního. Bylť P. povahy úporné, v okruhu vlastní rodiny i působení samovládne, ducha pevného, nePoddajného. Ráznozí i podnikavosti dobyl sobě v působití svém zvlátní vážnosti občanstva a rovněž úřadů. V letech třicátých byl hospodářským dozorcem (návladním) bohaté obce hradecké a téměř do smrti své zastával úřad školního dozorce na hlavní (normální) školu tamní. V manželství s chotí svojí Kateřinou zplodil čtrnáct dětí. Poslední léta jeho života byla trudná. Choť Kateřina přešla ho na věčnost o 4 roky, zemřevši v říjnu 1864 u věku 77 let, P. sám pak zemřel jako výměnkář v 84 roce plodného života.

2) P. Jan, přezvavší se na rozdíle od otce svého Jaroslava (* 13 září 1812 v Hradci Král. † 13. března 1889 zánětem blan mozkových), vyrůstal již za horlivého ruchu a vlasteneckého snažení v domě otcovském, což na vlastní jeho citění národní a na celý vývoj duševní mělo mocný účinek Dychtě po

vzdělání nejdokonalejším studoval na hradeckém gymnasiu pod výtěčnými profesory vlastenci Klicerou a Chmelou, v Praze pak pod Jungmannem první třídu humanitní. Zamýšlel' původně věnovati se povolání učitel'skému nebo úřednímu, ale již při tom byl přidržován také ku pracím v závodě otcově a vyučil se i sazečství. Když otec jeho zakoupil a zvelebil tiskárnu pražskou, bylo v ní třeba spolehlivého zástupce, i vyslán do Prahy r. 1834 P., seznámil se tu s mnoha literáty a udržoval s nimi spojení, i sám zabýval se pracemi literárními. Zvláště vynikající bylo účastenství jeho při »Květech«, kteréž od r. 1834 vycházely redakci Tylovou místo »Jindy a Nyni«; v l 1837—40 sám »Květy« redigoval. Jako tento list byl hlavním orgánem všeho snažení národního, tak pražská tiskárna P-ova v letech třicátých a čtyřicátých byla střediskem ruchu vlasteneckého, kde mnohý záměr na prospěch věci české ve skutek byl uveden Z literátů P-ovi zvláště blízcí byli a přáteli jeho zůstali Ant Jar Vrtátka a Karel Tupý (Bol Jablonský) Koncem r. 1842 P. přejal od otce pražský závod v samostatné řízení a pracoval horlivě, alby založil a rozhojnil vlastní sklad knih, řídě se vkusem již vybroušeným Byly to povídky pro mládež, hry divadelní, romány a mnohá díla naučná Vedle *Květů* vydával od r. 1846 prstonárodní dílo svazečkové *Pražský Posel* redakci Tylovou, r. 1848 jako týdeník, za politické reakce od r. 1850 dřívějším způsobem redakci J. V Houšky a K. Hlofa Ale »Pražský Posel« nedošel již bývalé obliby a zanikl, jako mnohé podniky jiné Bouřlivý rok 1848 zadal ránu zvlášt' belletrii, tak zanikly po dlouhém a záslužném působení i »Květy«, jež v roce tom přezvány byly v *Květy a plody* (redakci Storchovou). Do neblahé doby té (1850—52) spadá také první pokus P-u v stručného slovníku konverzačního Kapesní slovníček novinařský a konverzační), jež vydával redakci Lud Rittersberga. Když dostoupil písmene M byl v době obležení vojenským kommandem zkonfiskován a další vydávání zakázáno, čímž způsobena nejen citelná škoda vydavatelé, ale i značná v ohledu kulturním Stejným osudem postiženy byly (1851) překlad Lamartinovy *Historie Girondinů* a Kolárova *Zižkova smrt*, předtím již na pražském divadle s úředním povolením provozovaná »Historie Girondinů« byla sice P-ovi vrácena, ale doba útlaku nesvědčila nakladné té publikaci. P. prodal později téměř celý náklad antikváři P. vůbec se nejedním podnikem předhonal dobu svoji Tak r. 1855 počal vydávati *Obzor* ve snaze, by ukázal, kterak účelněji a prospěšněji by mohl vypadati »Musejnik«. tohoto sborníku, podniknutého za přispění hlavě K. B. Storch, pak Erbena, Zeleného a j. kterýž může býti pokládán za předchůdce novodobých revuí, vydan byl jediný ročník se zajímavým obsahem — lhostejnost obecnostva za doby absolutismu dala mu zaniknouti. Avšak P. neúnavně pokračoval jinými směry Již odr. 1851 z podnětu Riegrova vydává *Divadelní bibliotéku*,